This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google books

https://books.google.com

BERTHOLD VON MOOSBURG

EXPOSITIO SUPER ELEMENTATIONEM THEOLOGICAM PROCLI

160–183

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

CORPUS PHILOSOPHORUM TEUTONICORUM MEDII AEVI

Digitized by Google

CORPUS PHILOSOPHORUM TEUTONICORUM MEDII AEVI

Begründet von Kurt Flasch und Loris Sturlese.
Herausgegeben von Loris Sturlese unter Mitwirkung von
Ruedi Imbach und Burkhard Mojsisch

Band VI,7

FELIX MEINER VERLAG · HAMBURG

Digitized by Google

BERTHOLD VON MOOSBURG

Expositio super Elementationem theologicam Procli

Propositiones 160–183

Herausgegeben von

Udo Reinhold Jeck
und
Isabel Johanna Tautz

Prolegomena und Indices von
Nadia Bray

FELIX MEINER VERLAG · HAMBURG

Digitized by Google

Bibliographische Information Der Deutschen Bibliothek

Die Deutsche Bibliothek verzeichnet diese Publikation in der Deutschen Nationalbibliographie; detaillierte bibliographische Daten sind im Internet über <http://dnb.ddb.de> abrufbar
ISBN 3-7873-1661-2

Gedruckt mit Unterstützung der Deutschen Forschungsgemeinschaft

© Felix Meiner Verlag 2003. Alle Rechte, auch die des auszugsweisen Nachdrucks, der fotomechanischen Wiedergabe und der Übersetzung vorbehalten. Dies betrifft auch die Vervielfältigung und Übertragung einzelner Textabschnitte durch alle Verfahren wie Speicherung und Übertragung auf Papier, Transparente, Filme, Bänder, Platten und andere Medien, soweit es nicht §§ 53 und 54 URG ausdrücklich gestatten. Satz: Type&Buch Kusel, Hamburg. Druck: Strauss, Mörlenbach. Buchbinderische Verarbeitung: Litges & Dopf, Heppenheim. Werkdruckpapier: alterungsbeständig nach ANSI-Norm resp. DIN-ISO 9706, hergestellt aus 100% chlorfrei gebleichtem Zellstoff. Printed in Germany.

Digitized by Google

INHALT

Vorwort, von Loris Sturlese IX
Prolegomena, von Nadia Bray IX
I. Handschriftliche Überlieferung IX
II. Handschriftenverhältnis IX
III. Technische Erläuterungen X
1. Zum Text X
2. Zum Quellenapparat X
3. Zum Variantenapparat X
4. Zum Index rerum X
IV. Kolumnenanfänge der Handschriften XI
V. Siglen und Abkürzungen XV

Literaturverzeichnis XVII

BERTHOLDI DE MOSBURCH EXPOSITIO SUPER ELEMENTATIONEM THEOLOGICAM PROCLI

Propositio 160 Omnis divinus intellectus uniformis est perfectus et prime intellectus, a seipso alios intellectos producens 3
Commentum 10

Propositio 161 Omne enter ens diis extraiunctum divinum est intelligibile et amethectum 11
Commentum 15

Propositio 162 Omne illustrans enter entem multitudinem unitatum occultum est et intelligibile. occultum ut uni coniunctum, intellegibile autem ut ab ente participatum 16
Commentum 22

Propositio 163 Omnis multitudo unitatum, quae participatur ab imparticipabili intellectu, intellectualis est 24
Commentum 30

Propositio 164 Omnis multitudo unitatum, quae participatur ab imparticipabili omni anima, supermundana est 31
Commentum 36

Propositio 165 Omnis multitudo unitatum participatarum ab aliquo sensibili corpore mundana est 38
Commentum 44

Propositio 166 Omnis intellectus aut imparticipabilis est aut participatus, et si participatus, aut a supermundanis animabus aut a mundanis 46
Commentum 56

Digitized by Google

Propositio 167	Omnis intellectus se ipsum intelligit, sed primus quidem se ipsum solum, et unum secundum numerum in hoc intellectus et intelligibile. Unusquisque autem consequentium se ipsum simul et quae ante ipsum, et intelligibile est huic hoc quidem quod est, hoc autem a quo est	58
	Commentum	75
Propositio 168	Omnis intellectus secundum operationem novit, quod intellgit, et non alterius quidem proprium intelligere, alterius autem intelligere, quod intelligit	79
	Commentum	89
Propositio 169	Omnis intellectus in aeternitate substantiam habet et potentiam et operationem	90
	Commentum	92
Propositio 170	Omnis intellectus omnia simul intelligit, sed qui quidem imparticipabilis, simpliciter omnia, eorum autem, qui post illum. unusquisque secundum unum omnia	94
	Commentum	106
Propositio 171	Omnis intellectus impartibilis est substantia	109
	Commentum	118
Propositio 172	Omnis intellectus perpetuorum est proxime et potentiam et operationem	120
	Commentum	126
Propositio 173	Omnis intellectus intellectualiter est et quae ante ipsum et quae post ipsum	127
	Commentum	134
Propositio 174	Omnis intellectus intelligendo instituit, quae post ipsum, et factio intelligere et intelligentia facere	136
	Commentum	145
Propositio 175	Omnis intellectus a secundum substantiam simul et operationem intellectualibus participatur primitus	146
	Commentum	154
Propositio 176	Omnes intellectuales species et invicem sunt et secundum se unaquaeque	157
	Commentum	170
Propositio 177	Omnis intellectus plenitudo ens specierum. Hic quidem universaliorum, hic autem particulariorum est contentivus specierum: et superiores quidem intellectus universaliorem habent, quanto particulariorem, qui post ipsos, inferiores autem particulariorem, quanto totaliorem, qui ante ipsos	173
	Commentum	185
Propositio 178	Omnis intellectualis species perpetuorum est substitutiva	188
	Commentum	198

Digitized by Google

Propositio 179 Omnis intellectualis numerus finitus est 200
Commentum 211

Propositio 180 Omnis intellectus totus est ut ex partibus subsistens unusquisque et unitus est aliis et segregatus est ab ipsis. Sed qui quidem imparticipabilis intellectus simpliciter totus ut et partes omnes totaliter habens in se ipso, particularium autem unusquisque in parte totum habet, et sic omnia sunt partialiter 212
Commentum 220

Propositio 181 Omnis participatus intellectus aut divinus est tamquam diis extraiunctus aut intellectualis solum 221
Commentum 225

Propositio 182 Omnis divinus intellectus participatus ab animabus divinis participatur 227
Commentum 232

Propositio 183 Omnis intellectus participatus quidem, intellectualis autem solum participatur ab animabus neque divinis neque factis in transmutatione intellectus et ignorantiae 234
Commentum 241

Index auctoritatum 243
Index rerum 261
Index nominum 267

Digitized by Google

VORWORT

Der vorliegende siebte Band der geplanten kritischen Erstausgabe der *Expositio super Elementationem theologicam Procli* enthält Berthold von Moosburgs Darlegung der neuplatonischen Intellektlehre. Den spekulativen Horizont, in dem er sich bewegt, findet Berthold in der *Stoicheiosis theologiké* und bei den *Opuscula* des Proklos vorgezeichnet. Die Analyse und die Interpretation, die er ausführt, finden jedoch mit Hilfe der philosophischen Instrumente statt, die sein Lehrer Dietrich von Freiberg und sein Vorgänger Albert der Große geschmiedet haben.

Unzählige streng anonyme, aber dennoch von den Editoren eindeutig nachgewiesene Zitate aus den intellekttheoretischen Werken Dietrichs von Freiberg[1] beweisen die Komplexität der Unternehmung, an der Berthold in diesem Band arbeitet. Es geht darum, zu erproben, ob und in welchem Maße sich die philosophischen Thesen Dietrichs in das systematische Gebäude des Proklos einordnen lassen und wie weit die von Dietrich selbst ausdrücklich anerkannte Abhängigkeit vom platonischen Diadochen (*Proclus diligens indagator...*)[2] reicht. Berthold, der im Studium Generale der Kölner Dominikaner lehrt und sich in dieser prominenten Funktion als der Nachfolger Dietrichs von Freiberg zu profilieren versucht, vertritt eindeutig die These, daß die Intention Proklos' und Dietrichs im Grunde dieselbe ist, und artikuliert diese Überzeugung in diesem Band in voller Ausführlichkeit.

Die Forschung hat bereits auf die Schattenseiten der Unternehmung Bertholds hingewiesen. Die Tatsache, daß er bestimmte Aspekte der Lehre Dietrichs (z. B. das *ens conceptionale*) nuancierte oder sogar uminterpretierte, hat Mojsisch erstmals unter Hinweis auf ungedruckte Teile der *Expositio* hervorgehoben[3], und sie wurde in dem mittlerweile erschienenen, von Antonella Sannino herausgegebenen Band[4] bestätigt. Eine fundierte komparative Studie der Intellektlehre Diet-

[1] Das Quellenregister, unten S. 243ff., verzeichnet etwa 500 Stellen aus dem Werk Dietrichs, darunter etwa 300 aus seinen intellekttheoretischen Schriften De visione beatifica und De intellectu et intelligibili (vgl. S. 256–260). Über Dietrich von Freiberg vgl. L. Sturlese, Storia della filosofia tedesca nel Medioevo. Il secolo XIII, Firenze 1996, S. 181–275 (dort Literatur).

[2] Dietrich von Freiberg, De intellectu et intelligibili, I 4, hrsg. von B. Mojsisch, Hamburg 1977 (CPTMA II,1) S. 138. Vgl. auch L. Sturlese, Il dibattito sul Proclo latino nel medioevo fra l'Università di Parigi e lo Studium di Colonia, in: Proclus et son influence. Actes du Colloque de Neuchâtel, juin 1985, éd. par G. Boss, G. Seel, Zürich 1987, S. 272–282.

[3] B. Mojsisch, Sein als Bewußt-Sein. Die Bedeutung des ens conceptionale bei Dietrich von Freiberg, in: Von Meister Dietrich zu Meister Eckhart, hrsg. von K. Flasch, Hamburg 1984 (CPTMA, Beiheft 2), S. 101 und 104, Anm. 40. Vgl. auch B. Mojsisch, Einleitung zu: Dietrich von Freiberg, Abhandlung über den Intellekt und den Erkenntnisinhalt, übers. und mit einer Einleitung hrsg. von B. Mojsisich, Hamburg 1980 (Philosophische Bibliothek 322), S. XXIV–XXVI.

[4] Berthold von Moosburg, Expositio super Elementationem theologicam Procli, prop. 35–65, hrsg. von A. Sannino, Hamburg 2001 (CPTMA VI,3), S. 66 ff. Vgl. auch L. Sturlese, Vorwort, a. a. O., S. XII.

Digitized by Google

richs und Bertholds wird jetzt endlich ermöglicht dank des vorliegenden Bandes, der in dieser Hinsicht wesentliche Materialien bietet.

Der besondere intellekttheoretische Inhalt war auch der Grund, warum im Rahmen der Berthold-Edition der Band VII sehr früh im Auftrag gegeben wurde und daher vor den Bänden V und VI der Ausgabe zu Ende gebracht worden ist. Es ist eine erfreuliche Tatsache, daß dieser Band innerhalb der Schule von Burkhard Mojsisch konzipiert und hergestellt wurde, der bereits 1977 als erster auf die Innovativität und auf die theoretische Bedeutung der dietrichschen Theorie des Intellekts hingewiesen hatte[5]. Die Editorin Dr. Isabel Tautz, die für die Teile 168–183 verantwortlich ist, hat mittlerweile auch eine eigene Interpretation von Bertholds Intellekttheorie vorgelegt[6]. Burkhard Mojsisch hat kürzlich zu diesem Thema einen wichtigen Beitrag geschrieben[7]. PD Dr. Udo R. Jeck (Ruhr-Universität Bochum), der für die Teile 160–167 die Verantwortung trägt, hat seine Berthold-Kenntnisse in einer komparativen Studie zur Mikrokosmos-Lehre der deutschen Dominikanerschule nutzbar gemacht[8]. Letzterer beantragte auch eine beträchtliche Druckbeihilfe bei der Deutschen Forschungsgemeinschaft, die im Jahre 2001 gewährt wurde.

Daß der Band allerdings in der jetzigen, definitiven Form erscheinen kann, ist das Verdienst von Frau Dott. Nadia Bray (Università Lecce). Als nach dem Ablauf der ersten von der Deutschen Forschungsgemeinschaft gesetzten Publikationsfrist die nötige endgültige redaktionelle Arbeit durch die Corpus-Forschergruppe in Lecce übernommen werden mußte, besorgte sie die Prolegomena für den Druck und gab den Register-Teil des Bandes heraus. Sie kollationierte ferner in der Biblioteca Apostolica Vaticana an mehreren Stellen den Cod. Vat. Lat. 2192 nach, nachdem sich herausgestellt hatte, daß Tilgungen und Korrekturen im Mikrofilm schlecht zu interpretieren waren, und schließlich half sie auch bei der letzten Durchsicht von Text und Apparaten kompetent und tatkräftig mit.

Allen, die bei der Herstellung dieses Bandes mitgewirkt haben, gilt der Dank der Leitung der Reihe.

Loris Sturlese

[5] B. Mojsisch, Die Theorie des Intellekts bei Dietrich von Freiberg, Hamburg 1977 (CPTMA, Beiheft 1).

[6] I. J. Tautz, Erst-Eines, Intellekte, Intellektualität. Eine Studie zu Berthold von Moosburg, Hamburg 2002 (Boethiana - Forschungergebnisse zur Philosophie, 53).

[7] B. Mojsisch, Die Theorie des Intellekts bei Berthold von Moosburg: Zur Proklosrezeption im Mittelalter, in: Selbst – Singularität – Subjektivität. Vom Neuplatonismus zum Deutschen Idealismus. Hrsg. von T. Kobusch, B. Mojsisch, O. F. Summerell, Amsterdam 2002, S. 175–184.

[8] U. R. Jeck, Die hermetische Theorie des Mikrokosmos in der Metaphysik Alberts des Grossen und im Prokloskommentar des Berthold von Moosburg, in: Patristica et mediaevalia 20 (1999). S. 3–18.

Digitized by Google

PROLEGOMENA

I. HANDSCHRIFTLICHE ÜBERLIEFERUNG

Die Expositio super Elementationem theologicam Procli Bertholds von Moosburg[1] wird von folgenden Handschriften überliefert[2]:

O Oxford, Balliol College Library, Cod. 224 B.
V Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Cod. Vat. Lat. 2192.

Bei wörtlichen Zitaten aus Macrobius, Commentarii in Somnium Scipionis und aus den Opuscula des Proklos wurde auch Bertholds Handexemplar kollationiert, und zwar:

B Basel, Öffentliche Bibliothek der Universität, Cod. F IV 31.

II. HANDSCHRIFTENVERHÄLTNIS

Beide Codd., O und V, die aus dem Jahr 1444 bzw. 1437 datieren, wurden voneinander unabhängig vom Archetypus abgeschrieben[3].

Aufgrund einer gewissen Anzahl gemeinsamer Fehler im durch O und V übereinstimmend tradierten Text liegt die Vermutung nahe, daß der Archetypus eine Abschrift des Autographs Bertholds war.

Da keinem der beiden codd. eine unzweifelhaft evidente Prävalenz zugebilligt werden kann, wie aus dem Variantenapparat ersichtlich ist, wurden die Varianten anhand der traditionellen philologischen Kriterien beurteilt.

[1] Zu Berthold und seinem Werk vgl. Berthold von Moosburg, Expositio super Elementationem theologicam Procli. Prologus. Propositiones 1–13, hrsg. von M.R. Pagnoni-Sturlese und L. Sturlese, mit einer Einleitung von K. Flasch, Hamburg 1984 (CPTMA VI,1), S. XI ff.; neuere Literatur in L. Sturlese, Vorwort zu: Expositio super Elementationem theologicam Procli. Propositiones 35–65, hrsg. von A. Sannino, Hamburg 2001 (CPTMA VI,3), S. X–XII; vgl. ferner: Expositio super Elementationem theologicam Procli. Propositiones 66–107, hrsg. von I. Zavattero, Hamburg 2003 (CPTMA VI,4).

[2] Zu den Handschriften und zum Folgenden s. Berthold von Moosburg, Expositio (CPTMA VI,1) S. XXXIX–XLI.

[3] A.a.O., S. XL.

Digitized by Google

III. TECHNISCHE ERLÄUTERUNGEN

1. *Zum Text*

Um das Lesen des Textes zu erleichtern, wurde die Schreibweise der codd. an die klassische angeglichen (so z.B. nichil: nihil, diffinicio: definitio, ydemptitas: identitas). Aber seltene Formen, die mehr als ein bloßes orthographisches Faktum repräsentieren, wurden im edierten Text bewahrt; so z.B. Lehnwörter, die Berthold aus den griechisch-lateinischen Übersetzungen übernommen hat und deren Schreibweise auf von ihm benutzte Handschriften zurückzuführen ist.

Die Überschriften "Propositio ..." und "Commentum" (vgl. S. 3, 11, 16 usf. bzw. 10, 15, 22 usf.) fehlen in den Handschriften; sie sind vom Herausgeber ergänzt worden.

2. *Zum Quellenapparat*

Die im Quellenapparat benutzten und in abgekürzter Weise zitierten Editionen werden im Literaturverzeichnis mit vollständigen Angaben angeführt. Den Quellennachweisen werden die möglichst neuesten kritischen Editionen zugrundegelegt.

Das "cf." weist darauf hin, daß ein Zitat im Text nicht wörtlich und/oder ausdrücklich vom Verfasser angegeben wurde (darunter zahlreiche relativ wortgetreue Auszüge aus Albert dem Großen und Dietrich von Freiberg); Anfang und Ende solcher Zitate werden – wenn erforderlich – durch » « kenntlich gemacht. Wörtliche Zitate oder Teile von Zitaten, die dem Wortlaut der Quelle genau entsprechen, werden durch " " hervorgehoben.

Bei Zitaten aus griechischen Autoren wird zuerst auf die Originalausgabe, danach auf die von Berthold benutzte lateinische Übersetzung hingewiesen. Auf die Angabe der Übersetzung wird bei nicht eindeutig bestimmbaren Zitaten aus Aristoteles verzichtet.

3. *Zum Variantenapparat*

Der Variantenapparat ist negativ angelegt. Eine Ausnahme bilden die Stellen, bei denen der cod. B kollationiert wurde (Zitate aus Macrobius und Proklos), wobei die betreffenden Varianten in positiver Weise angeführt werden.

Unberücksichtigt bleiben im Apparat: a) unwichtige Selbstkorrekturen des Schreibers, b) die Randwiederholung des Namens eines im Text zitierten Autors (sehr häufig im cod. O, c) die systematische Korrektur: Avencebrol (ex: Avicebron) in beiden codd., d) die gelegentliche Randnumerierung von Thesen, Definitionen usw. Spätere Randbemerkungen hingegen werden im Apparat angeführt.

Digitized by Google

4. *Zum index rerum*

Dem index rerum ist die umfangreiche Tabula per alphabetum zugrunde gelegt worden, die Berthold der Expositio anfügte. Aus praktischen Gründen wurde dabei die alphabetische Reihenfolge der Stichwörter revidiert und der jeweilige Hinweis auf prop. und Buchstabe durch Seitenangaben ersetzt.

IV. KOLUMNENANFÄNGE DER HANDSCHRIFTEN

3, 21 secundum	O 235ra	32, 39 vivat	O 239vb
3, 27 tota|lium	V 246rb	32, 54 metro	V 251rb
5, 67 scilicet	O 235rb	33, 84–85 exemplaris	O 240ra
5, 73 informans	V 246va	34, 100 et	V 251va
6, 114 eodem	O 235va	35, 136 incorruptibilia	O 240rb
7, 122 aeterni|tatis	V 246vb	36, 146 intelligibili	V 251vb
8, 162 intel|lectualitate	O 235vb	37, 177 ens	O 240va
8, 165 tertiam	V 247ra	38, 2 Omnis	V 252ra
9, 207 servans	O 236ra	39, 39 par|ticipabilium	O 240vb
9, 209 ordines	V 247rb	39, 47 partialem	V 252rb
11, 11 sub|sistens	O 236rb	40, 86 ad	O 241ra
11, 12 inni|tens	V 247va	40, 14 incorruptibilitas	V 252va
12, 56 Et	O 236va	42, 131 spiritus	O 241rb
12, 58 esse	V 247vb	42, 138 actuum	V 252vb
14, 101 causae	O 236vb	44, 174 mundanae	O 241va
14, 103 et	V 248ra	44, 179 coniun|gitur	V 253ra
15, 137 intelligibile	V 248rb	45, 215 deducitur	O 241vb
18, 152 est	O 237ra	46, 2 Omnis	V 253rb
16, 27 illustrare	V 248va	47, 39 approximatur	O 242ra
17, 35 et²	O 237rb	47, 42 in²	V 253va
18, 66 nequeant	V 248vb	49, 84 quia	O 242rb
18, 74 intellectuum	O 237va	49, 85 artes	V 253vb
19, 106 dicitur	V 249ra	50, 127 est	O 242va
19, 119 Plato	O 237vb	50, 130 omnes	V 254ra
20, 150 uni	V 249rb	51, 174 intellectualis	O 242vb
21, 165 illuminative	O 238ra	51, 174 hypostasis	V 254rb
22, 193 enim	V 249va	53, 219 ubi	V 254va
22, 206 dicuntur	O 236rb	53, 221 fas	O 243ra
23, 227 sive²	V 249vb	55, 266 numero	V 254vb
24, 18 et	O 238va	55, 274 in|ductun	O 243rb
25, 42 activa	V 250ra	56, 305 sub|sistit	V 255ra
26, 64 intellectu	O 238vb	56, 317 de	O 243va
26, 85 quam	V 250rb	58, 2 Omnis	V 255rb
27, 106 visibile	O 239ra	58, 17 pars	O 243vb
27, 126 inferioris	V 250va	59, 51 et	V 255va
28, 149–150 portionis	O 239rb	60, 62 eius	O 244ra
29, 170 superi|oris	V 250vb	61, 100 accidentis	V 255vb
30, 192 enter	O 239va	62, 122 est	O 244rb
31, 10 ipsius	V 251ra	63, 142 per	V 256ra

Digitized by Google

64, 170 in²	O 244va
64, 190 cum	V 256rb
66, 218 Quocumque	O 244vb
66, 233 illud	V 256va
67, 270 manifestum	O 245ra
67, 280 pa|titur	V 256vb
69, 316 vero	O 245rb
69, 323 in	V 257ra
70, 364 propter	O 245va
70, 367 De	V 257rb
71, 409 Necesse	V 257va
71, 409 in	O 245vb
73, 454 emanat	V 257vb
73, 458 enim	O 246ra
74, 495 autem	V 258ra
74, 492 nihil	O 246rb
75, 529 sciens	V 258rb
75, 536 se²	O 246va
76, 567 principium	V 258va
77, 580 etiam	O 246vb
78, 611 intel|ligenti	V 258vb
79, 14 per	O 247ra
80, 38 in	V 259ra
81, 64 sit	O 247rb
82, 82 ordine	V 259rb
82, 108 quamvis	O 247va
83, 125 obiectum	V 259va
84, 154 sua	O 247vb
84, 169 per	V 259vb
85, 201 quo	O 248ra
86, 210 etiam	V 260ra
87, 249 dictarum	O 248rb
87, 252 quod	V 260rb
88, 293 sit	O 248va
83, 294 intellectus	V 260va
90, 2 Omnis	V 260vb
90, 4 omnis	O 248vb
91, 48 lux	V 261ra
91, 54 ratio	O 249ra
92, 90 Si	V 261rb
92, 97 est	O 249rb
94, 2 Omnis	V 261va
94, 19 omnis	O 249va
95, 39 Verum	V 261vb
95, 53 ergo	O 249vb
96, 76 utrum	V 262ra
96, 101 quam	O 250ra
97, 115 Iam	V 262rb
98, 149 per	O 250rb

98, 160 est	V 262va
100, 186 Has	O 250va
100, 191 possumus	V 262vb
101, 227 aut	O 250vb
101, 228 magis	V 263ra
102, 270 non	V 263rb
102, 270 prae|dicationem	O 251ra
104, 312 ens	V 263va
104, 316 se	O 251rb
105, 352 quorum	V 263vb
105, 360 ta|lium	O 251va
106, 387 esse¹	V 264ra
106, 399 sive	O 251vb
107, 426 intellectum	V 264rb
107, 445 supermundanis	O 252ra
109, 6 et	V 264va
109, 28 cuius	O 252rb
110, 46 formis	V 264vb
110, 67 cum	O 252va
111, 87 tantum	V 265ra
112, 113 est	O 252vb
113, 128 in	V 265rb
114, 164 possibilis	O 253ra
114, 175 est²	V 265va
116, 214 substantia	O 253rb
116, 215 esse	V 265vb
117, 258 principia	V 266ra
117, 262 sunt	O 253va
118, 280 et²	V 266rb
119, 304 uni|ta	O 253vb
120, 22 inter	V 266va
127, 30 uniuscuiusque	O 254ra
122, 61 praehabeat	V 266vb
122, 83 causalium	O 254rb
123, 107 ad	V 267ra
123, 120 transmutationem	O 254va
124, 145 talis	V 267rb
125, 167 hanc	O 254vb
125, 183 altiorum	V 267va
126, 212 substitutrix	O 255ra
126, 224 sive	V 267vb
128, 32 colligibilior	O 255rb
128, 37 formae	V 268ra
129, 74 nec	O 255va
129, 79 propter	V 268rb
130, 118 suas	O 255vb
130, 120 quae	V 268va
131, 161 possibilis	O 256ra
132, 165 similitudinem	V 268vb

Digitized by Google

133, 207 similitudo	O 256rb
133, 211 erat	V 269ra
134, 249 ut	V 269rb
134, 251 participant	O 256va
135, 287 superioribus	V 269va
135, 291 neque	O 256vb
136, 29 sicut	V 269va
137, 37 secundum	O 257ra
138, 70 causa	V 270ra
138, 81 enim	O 257rb
139, 110 se	V 270rb
140, 125 parti|cipationem	O 257va
141, 151 conceptus	V 270va
141, 169 activa	O 257vb
141, 191 quo	V 270vb
142, 211 diminutione	O 258ra
143, 235 etiam	V 271ra
143, 256 solis	O 258rb
144, 275 tale	V 271rb
145, 298 etenim	O 258va
145, 297 et[1]	V 271va
146, 16 amore	O 258vb
146, 25 rationem	V 271vb
147, 57 intel|lectualis	O 259ra
147, 63 agens	V 272ra
149, 103 sic	O 259rb
149, 107 sustentet	V 272rb
150, 148 sicut	O 259va
150, 149 essentiale	V 272va
152, 191 per	V 272vb
152, 191 quo|cumque	O 259vb
153, 231 aliud	V 273ra
153, 236 quas	O 260ra
154, 272 quidem	V 273rb
154, 279 processus	O 260rb
155, 321 et[2]	O 260va
155, 307 sit	V 273va
157, 23 artificia|les	V 273vb
158, 39 modo	O 260vb
159, 65 secu|tum	V 274ra
159, 85 in[2]	O 261ra
160, 110 Somnium	V 274rb
161, 129 enim	O 261rb
162, 155 exemplum	V 274va
163, 177 se|quacium	O 261va
163, 196 Exemplaria	V 274vb
164, 217 pluralitas	O 261vb
164, 234 species	V 275ra
165, 260 quas	O 262ra
166, 279 Et	V 275rb
167, 308 sed	O 262rb
167, 324 et[1]	V 275va
168, 349 quam	O 262va
168, 364 claritate	V 275vb
169, 386 comprehensibiles	O 262vb
169, 400 et	V 267ra
170, 424 singularizans	O 263ra
170, 429 conti|nentis	V 276rb
171, 463 ubi	O 263rb
171, 467 parti|cipat	V 276va
172, 503 locos	O 263va
172, 506 habet	V 276vb
174, 39 col|lectae	O 263vb
174, 40 signum	V 277ra
175, 84 suscipi|ens	V 277rb
175, 85 faciens	O 264ra
176, 122 Circa	V 277va
177, 126 praemissis	O 264rb
178, 159 in[2]	V 277vb
178, 166 essentiam	O 264va
179, 202 sicut	V 278ra
179, 208 effusionem	O 264vb
180, 245 animam	V 278rb
181, 256 ab	O 265ra
182, 291 abstractivam	V 278va
182, 305 abstrac|tio	O 265rb
183, 336 non	V 278vb
184, 349 Haec	O 265va
184, 374 proportionem	V 279ra
185, 388 postrema	O 265vb
185, 419 minorem	V 279rb
186, 427 quod	O 266ra
187, 445 Potentiam	V 279va
188, 8 faciam	O 266rb
188, 20 Aristoteles	V 279vb
189, 51 animal	O 266va
190, 60 et[1]	V 280ra
191, 99 ens	O 266vb
191, 102 impug|nat	V 280rb
192, 134 sic	O 267ra
192, 142 secundum	V 280va
194, 186 impossibile	O 267rb
194, 186 esset	V 280vb
195, 229 essentialium	V 281ra
196, 233 in	O 267va
197, 271 causae	V 281rb
197, 279 intellectuales	O 267vb
198, 310 eo	V 281va

Digitized by Google

198, 323 tertio	O 268ra
199, 346 uniformis	V 281vb
200, 16 mundi	O 268rb
201, 38 omnium	V 282ra
201, 60 paritura	O 268va
202, 77 enim	V 282rb
203, 99 ita	O 268vb
203, 110 coniunctam	V 282va
204, 136 infert	O 269ra
204, 144 phrygii	V 282vb
205, 178 dis|posita	O 269rb
205, 185 prior	V 283ra
207, 228 constitutus	O 269va
207, 229 Per	V 283rb
208, 271 II	O 269vb
208, 271 divisio	V 283va
209, 318 universum	V 283vb
210, 320 contractum	O 270ra
211, 356 propinquius	V 284ra
211, 363 super|ponatur	O 270rb
212, 19 de|ductum	V 284rb
213, 35 hypostasibus	O 270va
214, 64 in[2]	V 284va
215, 90 in[1]	O 270vb
215, 107 pars	V 284vb
216, 141 his[2]	O 271ra
217, 156 agitur	V 285ra
217, 181 medietate	O 271rb
218, 197 post	V 285rb
219, 230 et	O 271va
219, 242 princi|patus	V 285va
220, 276 et[1]	O 271vb
220, 283 totum	V 285vb
222, 33 universaliter	O 272ra
222, 34 autem	V 286ra
223, 79 Et	V 286rb
223, 83 De	O 272rb
225, 122 per	V 286va
225, 129 Si	O 272va
225, 154 omne	V 286vb
226, 164 cognatum	O 272vb
227, 18 privatione	V 287ra
227, 27 partici|pandis	O 273ra
228, 56 inten|tionem	V 287rb
229, 68 mensuratur	O 273rb
230, 99 sit	V 287va
230, 113 et[1]	O 273va
231, 141 conexa	V 287vb
231, 157 intellectum	O 273vb
232, 182 divinum	V 288ra
233, 196 ad	O 274ra
234, 21 remanentia	V 288rb
235, 40 partes[2]	O 274rb
236, 67 causalitas	V 288va
237, 87 ignorantiam	O 274va
238, 112 supermunda|nis	V 288vb
238, 135 vero	O 274vb
239, 155 aequiparantia	V 289ra
240, 176 sequitur	O 275ra
240, 197 partici|pantes	V 289rb

V. ABKÜRZUNGEN

B	Basel, Öffentliche Bibliothek der Universität, Cod. F IV 31
O	Oxford, Balliol College Library, Cod. 224 B
V	Città del Vaticano, Biblioteca Vaticana, Cod. Vat. Lat. 2192
*	Lücke in den Handschriften

a. corr.	ante correctionem
ad. l.	ad locum
add.	addidit (-erunt etc.)
ap.	apud
app.	apparatus
cap.	capitulum
cf.	conferatur
codd.	codices
comm.	commentum

Digitized by Google

coni.	conieci
ed.	edidit, editio
ex corr.	ex correctione
ibid.	ibidem
in marg.	in margine
lac.	lacuna
lin.	linea
m. post.	manus posterior
n.	nota, notavit, numerus
om.	omisit
prob.	probatio
prol.	prologus
prop.	propositio
quaest.	quaestio
spec.	specialiter
sqq.	sequentes
sup. lin.	supra lineam
suppl.	supplevit
s.v.	sub voce
t. comm.	textus commenti
t. lect.	textus lectionis
tract.	tractatus
transl.	translatio
var. lect.	varia lectio
v. g.	verbi gratia

Digitized by Google

Digitized by Google

LITERATURVERZEICHNIS

Adam Pulchrae Mulieris, Liber de intelligentiis, ed. C. Baeumker, Witelo, ein Philosoph und Naturforscher des XIII. Jahrhunderts, in: Baeumkers Beiträge 3,2 (1908) S. 1–71.

Albertus Magnus, De anima, ed. C. Stroick, Münster i.W. 1968 = Opera omnia, editio Coloniensis 7,1.

– De animalibus, ed. H. Stadler, in: Baeumkers Beiträge 15–16 (1916–1920).

– De bono, ed. H. Kühle, K. Feckes, B. Geyer, W. Kübel, Münster i.W. 1951 = Opera omnia, editio Coloniensis 28.

– De caelo et mundo, ed. P. Hoßfeld, Münster i.W. 1971 = Opera omnia, editio Coloniensis 5,1.

– De causis et processu universitatis a prima causa, ed. W. Fauser, Münster i.W. 1993 = Opera omnia 17,2.

– De generatione et corruptione, ed. P. Hoßfeld, Münster i.W. 1980 = Opera omnia, editio Coloniensis 5,2, S.107–213.

– De intellectu et intelligibili, ed. A. Borgnet, Paris 1890 = Opera omnia 9, S. 477–521.

– De natura et origine animae, ed. B. Geyer, Münster i.W. 1955 = Opera omnia, editio Coloniensis 12, S. 1–46.

– Ethica, ed. W. Kübel, Münster i.W. 1987 = Opera omnia, editio Coloniensis 14,2.

– Metaphysica, ed. B. Geyer, Münster i.W. 1960–1964 = Opera omnia, editio Coloniensis 16,1–2.

– Physica, ed. P. Hoßfeld, Münster i.W. 1987–1993 = Opera omnia, editio Coloniensis 4,1–2.

– Summa theologiae sive de mirabili scientia Dei, libri I pars I, quaestiones 1–50A, ed. D. Siedler, W. Kübel, H. G. Vogels, Münster i.W. 1978 = Opera omnia, editio Coloniensis 34,1.

– Summa theologiae, ed. A. Borgnet, Paris 1895 = Opera omnia 31–33.

– Super Dionysium De caelesti hierarchia, ed. P. Simon, W. Kübel, Münster i.W. 1993 = Opera omnia, editio Coloniensis 36,1.

– Super Dionysium De divinis nominibus, ed. P. Simon, Münster i.W. 1972 = Opera omnia, editio Coloniensis 37,1.

Alexander von Aphrodisias, De intellectu et intellecto, ed. G. Théry, Autour du décret 1210: II. – Alexandre d'Aphrodise, aperçu sur l'influence de sa noétique, in: Bibliothèque Thomiste 7 (1926) S. 74–83.

Alfarabius, De intellectu et intellecto, ed. G. Gilson, Les sources gréco-arabes de l'augustinisme avicennisant, in: Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Age 4 (1929) S. 115–141.

Algazel, Metaphysica, ed. J. T. Muckle, Toronto 1933.

Alhazen, Opticae thesaurus, ed. F. Risner, Basileae 1572.

Apuleius, De mundo, ed. C. Moreschini, in: Apulei Opera quae supersunt 3, Stuttgart–Leipzig 1991, S. 146–188.

Aristoteles, Analytica priora et posteriora, ed. W. D. Ross, Oxford 1964.

– Categoriae et Liber de interpretatione, ed. L. Minio-Paluello, Oxford 1949.

– Categoriae, translatio Boethii, ed. L. Minio-Paluello, Bruges–Paris 1961 = Aristoteles latinus 1, 1–5.

– De anima, ed. W. D. Ross, Oxford 1956.

– De anima, translatio vetus, ed. C. Stroick, in: Albertus Magnus, De anima, Münster i.W. 1968.

– De anima, translatio Guillelmi, ed. R.-A. Gauthier, in: Thomas de Aquino, Sentencia libri De anima, Rom–Paris 1984.

Digitized by Google

– De anima, translatio Michaelis Scoti, in: Commentarium magnum in Aristotelis De anima libros, ed. F. S. Crawford, Cambridge Mass. 1953 = Corpus commentariorum Averrois in Aristotelem, versionum Latinarum 6,1.
– De caelo, ed. D. J. Allan, Oxford [2]1955.
– De caelo, translatio Gerardi, ed. I. Opelt, in: Albertus Magnus, De caelo et mundo, Münster i.W. 1971.
– De caelo, translatio Michaelis Scoti, in: Aristotelis Opera cum Averrois commentariis, 5, Venetiis 1562.
– De generatione animalium, ed. I. Bekker, in: Opera, ex recensione I. Bekkeri edidit Academia Regia Borussica. Ed. altera, quam curavit O. Gigon, Berlin 1960, I, S. 715–789.
– De generatione et corruptione, ed. I. Bekker, in: Opera, Berlin 1960, I, S. 314–338.
– De generatione et corruptione, translatio vetus, ed. J. Judycka, Leiden–Brüssel 1986 = Aristoteles Latinus 9, 1.
– De partibus animalium, ed. I. Bekker, in: Opera, Berlin 1960, I, S. 639–697.
– Ethica Nicomachea, ed. L. Bywater, Oxford 1894.
– Ethica Nicomachea, translatio Roberti Grosseteste, ed. R. A. Gauthier, Leiden–Brüssel 1972 = Aristoteles Latinus 26,1–3.
– Metaphysica, ed. W. Jaeger, Oxford 1957.
– Metaphysica, translatio anonyma (media), ed. G. Vuillemin-Diem, Leiden–New York 1976 = Aristoteles Latinus 25,2.
– Metaphysica, Recensio et translatio Guillelmi, ed. G. Vuillemin-Diem, Leiden 1995 = Aristoteles latinus 25,3,2.
– Metaphysica, translatio Michaelis Scoti, in: Aristotelis Opera cum Averrois commentariis, 8, Venetiis 1562.
– Physica, ed. W. D. Ross, Oxford [2]1956.
– Physica, translatio vetus, ed. F. Bossier – J. Brams, Leiden–New York 1990 = Aristoteles Latinus 7,1.
– Physica, translatio Guillelmi, ed. M. Maggiolo, in: Thomas Aquinas, In octo libros Physicorum Aristotelis expositio, Turin–Rom 1965.

Ps.-Aristoteles, De proprietatibus elementorum, in: Albertus Magnus, De natura loci. De causis proprietatum elementorum. De generatione et corruptione, ed. P. Hoßfeld, Münster i.W. 1980 = Opera omnia, editio Coloniensis 5,2, S. 49–104.
– Secretum secretorum cum glossis et notulis. Versio vetusta anglo-normanica ed. R. Steele, Oxford 1920 = Opera hactenus inedita Rogeri Baconi 5, S. 25–172.

Asclepius, ed. C. Moreschini, in: Apulei Opera quae supersunt 3, Stuttgart–Leipzig 1991, S.39–86.

Augustinus, De civitate Dei, ed. B. Dombart – A. Kalb, Turnhout 1955 = Corpus Christianorum. Series Latina 47–48.
– De diversis quaestionibus octoginta tribus, ed. A. Mutzenbecher, Turnhout 1975 = Corpus Christianorum. Series Latina 44A, S.3–249.
– De Genesi ad litteram, ed. J. Zycha, Wien 1894 = Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum 28,1.
– De immortalitate animae, ed. W. Hörmann, Wien 1986 = Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum 89.
– De Trinitate, ed. W. J. Mountain – F. Glorie, Turnhout 1968 = Corpus Christianorum. Series Latina 50–50A.
– Epistulae, ed. A. Goldbacher, Wien 1895 = Corpus scriptorum acclesiasticorum Latinorum 34,1–2.

Avencebrol, Fons vitae, ed. C. Baeumker, in: Baeumkers Beiträge, 1 (1892–1895) [Nachdruck Münster 1995].

Averroes, Aristotelis Opera cum Averrois commentariis, Venetiis 1562–1574 (Nachdruck Frankfurt a.M. 1962).
– Commentarium magnum in Aristotelis De anima libros, ed. F. S. Crawford, Cambridge Mass. 1953 = Corpus commentariorum Averrois in Aristotelem, versionum Latinarum 6,1.

Digitized by Google

– In librum V (Δ) Metaphysicorum Aristotelis commentarius, ed. R. Ponzalli, Bern 1971 = Scritti pubblicati sotto gli auspici della Società Svizzera di Scienze morali 13.

Avicenna, Liber de anima seu Sextus de naturalibus, ed. S. Van Riet, I–III: Löwen–Leiden 1972, IV–V Löwen–Leiden 1968.

– (Metaphysica) Liber de philosophia prima sive scientia divina, ed. S. Van Riet, Löwen–Leiden 1977–1980.

Beda, De temporum ratione, ed. C. W. Jones, Turnhout 1977 = Corpus Christianorum. Series Latina 123B.

Bertholdus de Mosburch, Expositio super Elementationem theologicam Procli. Prologus. Propositiones 1–13, ed. M. R. Pagnoni-Sturlese – L. Sturlese, Hamburg 1984 = Corpus Philosophorum Teutonicorum Medii Aevi VI,1.

– Expositio super Elementationem theologicam Procli. Propositiones 14–34, ed. L. Sturlese – M. R. Pagnoni-Sturlese – B. Mojsisch, Hamburg 1986 = Corpus Philosophorum Teutonicorum Medii Aevi VI,2.

– Expositio super Elementationem theologicam Procli. Propositiones 35–65, ed. A. Sannino, Hamburg 2001 = Corpus Philosophorum Teutonicorum Medii Aevi VI,3.

– Expositio super Elementationem theologicam Procli. Propositiones 66–107, ed. I. Zavattero, Hamburg 2003 = Corpus Philosophorum Teutonicorum Medii Aevi VI,4.

– Expositio super Elementationem theologicam Procli, 184–211, De animabus, ed. L. Sturlese, Rom 1974 = Temi e testi 18.

Boethius, De institutione arithmetica, ed. G. Friedlein, Leipzig 1867.

– De institutione musica, ed. G. Friedlein, Leipzig 1867.

– Philosophiae consolatio, ed. L. Bieler, Turnhout 1957 = Corpus Christianorum. Series Latina 94.

Calcidius, Commentarius, ed. J. H. Waszink, in: Plato, Timaeus a Calcidio translatus commentarioque instructus, London–Leiden 1962 = Plato Latinus 4, S. 57–346.

Cicero, De natura deorum, ed. O. Plasberg – W. Ax, Leipzig 1933 = Scripta quae manserunt omnia 14, S. 1–160.

Commentator, In librum Dionysii De divinis nominibus, Cod. Paris. Lat. 17341.

Dionysius ps.-Areopagita, De coelesti hierarchia, ed. G. Heil, Berlin–New York 1991, in: Corpus Dionysiacum II = Patristische Texte 36, S. 5–59.

– De caelesti hierarchia, translatio Ioannis Sarraceni, in: Dionysiaca, recueil donnant l'ensemble des traductions latines des ouvrages attribués au Denys de l'Aréopage, Brügge 1937 ff., S. 727–1039.

– De caelesti hierarchia, translatio Eriugenae, ibid.

– De divinis nominibus, ed. B. R. Suchla, Berlin–New York 1990, in: Corpus Dionysiacum I = Patristische Texte und Studien 33.

– De divinis nominibus, translatio Eriugenae, in: Dionysiaca, S. 5–561.

– De divinis nominibus, translatio Ioannis Sarraceni, ed. P. Simon, in: Albertus Magnus, Super Dionysium De divinis nominibus, Münster i.W. 1972.

– De divinis nominibus, translatio Roberti, in: Dionysiaca, S. 5–561.

– De ecclesiastica hierarchia, ed. A. M. Ritter, Berlin–New York 1991, in: Corpus Dionysiacum II, S. 61–132.

– De ecclesiastica hierarchia, translatio Ioannis Sarraceni, in: Dionysiaca, S. 1069–1476.

– De ecclesiastica hierarchia, translatio Eriugenae, ibid.

– De mystica theologia, ed. A. M. Ritter, Berlin–New York 1991, in: Corpus Dionysiacum II, S.141–150.

– De mystica theologia, translatio Ioannis Sarraceni, ed. P. Simon, in: Albertus Magnus, Super Dionysii Mysticam theologiam et Epistulas, Münster i.W. 1978 = Opera omnia, editio Coloniensis 37,2, S. 453–575.

– Epistulae, ed. A. M. Ritter, Berlin–New York 1991, in: Corpus Dionysiacum II, S.151–210.

Digitized by Google

– Epistulae, translatio Ioannis Sarraceni, in: Albertus Magnus, Super Dionysii Mysticam theologiam et Epistulas, Münster i.W. 1978, S. 479–554.

Eustratius, In Ethicam Nicomacheam commentarius, ed. G. Heylbut, Berlin 1892 = Commentaria in Aristotelem Graeca 20.
– In Ethicam Nicomacheam commentarius, translatio Roberti Grosseteste, ed. H. P. F. Mercken, The Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics of Aristotle, I, Leiden, 1973 = Corpus Latinum commentariorum in Aristotelem Graecorum 6,1.
– In Ethicam Nicomacheam commentarius, translatio Roberti Grosseteste, Cod. Vat. Lat. 2171.

Gregorius Magnus, Homiliae in Evangelium, PL 76, Sp. 1075–1312.

Honorius Augustodunensis, Clavis physicae, ed. P. Lucentini, Rom 1974 = Temi e testi 21.
Hugo de S. Victore, De sacramentis Christianae fidei, PL 176, Sp. 173–618.

Ioannes Damascenus, Expositio fidei, ed. B. Kotter, Berlin–New York 1975, in: Die Schriften des Johannes von Damaskos II = Patristische Texte und Studien 12.
– De fide orthodoxa, translatio Burgundionis, ed. E. M. Buytaert, St. Bonaventure 1955 = Franciscan Institute Publications. Text series 8.
– Dialectica, ed. B. Kotter, Berlin–New York 1969, in: Die Schriften des Johannes von Damaskos I = Patristische Texte und Studien 7.
– Dialectica, translatio Roberti Grosseteste, ed. O. A. Colligan, St. Bonaventure 1953 = Franciscan Institute Publications. Text series 6.
Ioannes Pecham, Perspectiva communis, ed. D. C. Lindberg, Madison (Wisc.) 1970.
– Tractatus de perspectiva, ed. D. C. Lindberg, St. Bonaventure (N. Y.) 1972.
Isaac Israeli, Liber de definitionibus, ed. J. T. Muckle, in: Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Age 11 (1937–1938) 300–340.
Isidorus, Etymologiarum sive Originum libri XX, ed. W. M. Lindsay, Oxford 1911.

Liber de causis, ed. A. Pattin, in: Tijdschrift voor filosofie 28 (1966) 134–203.
Liber de causis primis et secundis, ed. R. de Vaux, in: Notes et textes sur l'avicennisme latin aux confins des XIIe-XIIIe siècles, Paris 1934 = Bibliothèque thomiste 20, S. 88–140.
Liber de sex rerum principiis, ed. T. Silverstein, in: Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Age 22 (1955) 247–302.
Liber XXIV philosophorum, ed. F. Hudry, Turnhout 1997 = Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis 143 A.

Macrobius, Commentarii in Somnium Scipionis, ed. J. Willis, Leipzig 1970.
Maximus Confessor, Ambigua ad Iohannem iuxta Iohannis Scotti Eriugenae latinum interpretationem, ed. E. Jeauneau, Turnhout 1988 = Corpus Christianorum. Series Graeca 18.
Moses Maimonides, Dux seu director dubitantium aut perplexorum, Parrhisiis 1520.

Nemesius Emesenus, De natura hominis, ed. M. Morani, Leipzig 1987.
– De natura hominis, translatio Burgundionis, ed. G. Verbeke – J. R. Moncho, Leiden 1975 = Corpus Latinum commentariorum in Aristotelem Graecorum, Suppl. 1.
Nicolaus Ambianensis, De arte seu articulis catholicae fidei, PL 210, Sp. 595–618.

Papias, Elementarium, Venetiis 1496 (Nachdruck Turin 1966).
Plato, Opera, ed. J. Burnet, Oxford 1900–1907.
– Timaeus a Calcidio translatus commentarioque instructus, ed. J. H. Waszink, London–Leiden 1962 = Plato Latinus 4, S. 5–52.
Plinius, Naturalis historia, ed. K. Mayhoff, Leipzig 1892–1909.

Digitized by Google

Proclus, De X dubitationibus circa providentiam, ed. H. Boese, in: Procli Diadochi Tria opuscula, Berlin 1960 = Quellen und Studien zur Geschichte der Philosophie, 1, S. 3–108.
– De malorum subsistentia, ed. H. Boese, in: Procli Diadochi Tria opuscula, S. 172–265.
– De providentia et fato, ed. H. Boese, in: Procli Diadochi Tria opuscula, S. 109–171.
– Elementatio theologica, ed. E. R. Dodds, Oxford [2]1963.
– Elementatio theologica, translata a Guillelmo de Morbecca, ed. H. Boese, Leuven 1987.

Rabanus Maurus, De universo, in: PL 111, Sp. 9–614.

Seneca, Epistulae morales ad Lucilium, ed. L. D. Reynolds, Oxford 1965.

Theodoricus de Vriberg, De animatione caeli, ed. L. Sturlese, in: Opera omnia 3, Hamburg 1983 = Corpus Philosophorum Teutonicorum Medii Aevi II,3, S. 11–46.
– De dotibus corporum gloriosorum, ed. L. Sturlese, in: Opera omnia 2, Hamburg 1980 = Corpus Philosophorum Teutonicorum Medii Aevi II,2, S. 267–289.
– De cognitione entium separatorum, ed. H. Steffan, in: Opera omnia 2, S. 161–260.
– De intellectu et intelligibili, ed. B. Mojsisch, in: Opera omnia 1, Hamburg 1977 = Corpus Philosophorum Teutonicorum Medii Aevi II,1, S. 131–210.
– De luce et eius origine, ed. R. Rehn, in: Opera Omnia 4, Hamburg 1985 = Corpus Philosophorum Teutonicorum Medii Aevi II,4,S.1–24.
– De natura contrariorum, ed. R. Imbach, in: Opera omnia 3, S.79–135.
– De origine rerum praedicamentalium, ed. L. Sturlese, in: Opera omnia 3, S. 135–201.
– De substantiis spiritualibus et corporibus futurae resurrectionis, ed. M. R. Pagnoni-Sturlese, in: Opera omnia 2, S. 299–342.
– De visione beatifica, ed. B. Mojsisch, in: Opera omnia 1, S. 9–124.
– Fragmentum de ratione potentiae, ed. M. R. Pagnoni-Sturlese, in: Opera omnia 3, 377–382.
– Quaestio utrum in Deo sit aliqua vis cognitiva inferior intellectu, ed. M. R. Pagnoni-Sturlese, in: Opera omnia 3, S. 291–315

Thomas Aquinas, De veritate, ed. A. Dondaine, Rom 1970–1975 = Opera omnia, editio Leonina 22.

Ulricus de Argentina, De summo bono. Liber 1, ed. B. Mojsisch, Hamburg 1989 = Corpus Philosophorum Teutonicorum Medii Aevi I,1.

Digitized by Google

Digitized by Google

BERTHOLDI DE MOSBURCH

EXPOSITIO SUPER ELEMENTATIONEM THEOLOGICAM PROCLI

PROPOSITIONES 160–167

EDIDIT
UDO REINHOLD JECK

PROPOSITIONES 168–183

EDIDIT
ISABEL JOHANNA TAUTZ
COLLABORANTE
UDO REINHOLD JECK

Digitized by Google

Digitized by Google

PROPOSITIO 160
OMNIS DIVINUS INTELLECTUS UNIFORMIS EST ET PERFECTUS ET PRIME INTELLECTUS A SE IPSO ALIOS INTELLECTUS PRODUCENS

Postquam habitae sunt proprietates deorum secundum eorum activam emanationem, nunc auctor in isto elemento incipit aggredi eorum proprietates, ex quibus recipiunt denominationem; unde et praemittit quorundam productorum, scilicet divinorum intellectuum et enter entium, multiplicem condicionem de divinis intellectibus sic dicens: OMNIS etc.

Ad istius elementi evidentiam duo declarabo, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo ponam divini intellectus distinctionem, secundo intellectus divini, de quo hic intenditur, descriptionem, tertio ex praemissis suppositi intentionem.

A De primo sciendum, quod, sicut habitum est super 134[1]), triplex est divinus intellectus; ex quo enim omne, quod qualitercumque subsistit, aut secundum causam principaliformiter aut secundum existentiam aut secundum participationem subsistit per 65[2]). Ideo divinus intellectus potest accipi et pro eo, qui est prime ad totam seyram intellectualitatis, qui etiam est singularis, cum sit monarcha[3]) omnium intellectuum principaliformiter subsistens in intellectualitate, licet sit divinus secundum essentiam.

Secundo accipitur divinus intellectus pro eo, qui est intellectus secundum existentiam, scilicet primo et per se habens intellectualitatem, sed participat divinitate, et talis est plurificabilis, licet non omnis intellectus per essentiam sit divinus: Omnis enim intellectualis seyrae hi quidem divini sunt intellectus deorum suscipientes posthabitionem, hi autem intellectus solum per 111[4]).

Tertio accipitur intellectus divinus pro eo, qui est "intellectus per essentiam"[5]), licet non primo, qualis est divinarum animarum sive totalium sive partialium, qui etiam est divinus participatione divinae unitatis. Omnis enim intellectus divinus est huiusmodi secundum participationem divinae unitatis per tertiam partem 129[6]).

1) supra, prop. 134 B
2) Procl., Elem. theol. 65; Boese 35,1–3
3) supra, prop. 10 C; Pagnoni-Sturlese 181
4) Procl., Elem. theol. 111; Boese 56,1–3
5) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.3.3.,5 (Mojsisch 57,39), 1.3.3.,14 (Mojsisch 60,149)
6) Procl., Elem. theol. 129; Boese 65,2–3

9 divinis *om. O* | etc. *om. V*

Digitized by Google

Recolligendo ergo praedicta habemus triplicem intellectum divinum:

Unum, qui est deus per essentiam et intellectus prime. Et de tali, cum sit singularis utpote "unitas" "per se perfecta"[7]), non intenditur ad praesens.

Secundus est intellectus primo et per se per essentiam absolute et divinus secundum participationem, omnis scilicet intellectus, qui est intra ordinem intellectualium hypostasum. Et de talibus intelligo elementum.

Tertius vero intellectus non habet fixionem subsistentiae suae se ipso, cum innitatur quodammodo sicut suprema »portio residuae substantiae animae«[8]), cuius est pars. Et de tali ad praesens non intenditur.

Et hoc de primo.

B Verum intellectus divini, de quibus ad praesens est sermo, possunt sic describi, quod quilibet est provectissima summitas "intellectualis seyrae suscipiens deorum posthabitionem"[9]) per sui »ad« ipsos »deos, inquantum est possibile, assimilationem et unitionem«[10]). Dico autem provectissimam summitatem intellectualis seyrae, cum omnis seyra dividitur in tria, in suprema, media et infima. Quorum trium suprema utpote monadi suae coniuncta participare possunt locatis in supra posita proxime seyra per analogiam per 110[11]), ubi nota expositionem. Et per consequens sunt provectissima summitas totius intellectualis seyrae. Et sic aliqualiter conveniunt cum eo, quod est prime ipsius seyrae. Differunt autem per hoc, quod sequitur suscipiens etc. Non enim sunt divini per essentiam, sed secundum participationem divini luminis, per quod etiam »assimilationem et unionem ad deos« et sic »deificationem«[12]) assequuntur.

Et hoc de secundo.

C Ex praemissis apparet intentio suppositi, quis videlicet sit intellectus divinus, quem ad praesens ipsum elementum supponit, quia prima omnis intellectualis hypostasis in ordine per se perfectorum intellectuum constituta.

Et hoc de primo principali.

Circa propositum tria faciam, quia primo dicam de uniformis, prout competit divinis intellectibus, condicione, secundo de perfecti propria ratione et ad intellectus divinos applicatione, tertio de li prime diversa acceptione et eius ad propositum applicatione.

Circa primam partem tria faciam, quia primo dicam de uniformis diversa acceptione, secundo de ipsius, prout in proposito sumitur, condicione et propria ratione, tertio ex praemissis de propositi primae partis intentione.

7) Procl., Elem. theol. 114; Boese 57,1
8) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 10 1; Mojsisch 153,38–154,40
9) Procl., Elem. theol. 111; Boese 56,1–2
10) cf. Dion., De eccl. hier. 1 3; Heil 66,13; Dionysiaca 1090,4
11) Procl., Elem. theol. 110; Boese 55,2–3
12) cf. Dion., De eccl. hier. 1 3; Heil 66,12–13; Dionysiaca 1090,3–4

31 ergo: igitur *O* 33 singularis: singularius *V* 42 quilibet *om.* *O* 53 secundo: tertio *V* 54 apparet *add.* quod *V*

Digitized by Google

De primo sciendum, quod secundum diversam unius et formae acceptionem D diversificatur et ratio huius nominis 'uniforme', cum ex eis sit compositum. Unum autem, ut ad praesens sufficiat, est triplex, scilicet principaliformiter et secundum existentiam et secundum participationem per 65[13]), hoc est unum prime et primo et per se unum et secundum participationem exemplariter[14]), ut singula singulis referantur[15]).

Forma etiam est triplex, ut sit in genere dicere, scilicet superdea, superessentialis et essentialis secundum suos gradus, sive sit foris manens sicut in entibus secundum speciem sive informans, et hoc sive det esse simpliciter vel secundum quid.

Prime autem et principaliformiter unum, quod est forma superdea, non dicitur proprie 'uniforme', sed "bonificum" et unificum per commentum 122[16]). Si autem ascribitur sibi nomen 'uniformis', hoc est, inquantum dicitur 'idem': "Idem autem est" secundum Dionysium 9 cap. *De divinis nominibus*[17]) "supersubstantialiter aeternum, inconversibile, in se ipso manens, semper secundum eadem et eodem modo habens, omnibus eodem modo praesens; et ipsum secundum se ipsum in se ipso firme et incontaminate in optimis finibus abundantis identitatis collocatum". Et infra: "Et idem existens secundum se ipsum et a se ipso uniformiter et identitatis forma"[18]) (alia translatio: et existens idem uniformiter secundum se ipsum et a se et est forma identitatis[19]). Haec Dionysius.

Ex quibus colligitur, qualiter prime unum "forma identitatis"[20]) potest dici 'uniforme'.

Primo autem et per se unum, scilicet forma superessentialis, et est uniformis et unitas. "Si enim primum unum et bonum", ut habetur in commento 119[21]), "et qua unum bonum, et qua bonum unum, et omnis catena deorum uniformis est et boniformis secundum unam proprietatem, et non secundum aliud unusquisque unitas et bonitas, sed qua unitas, hac bonitas, et qua bonitas, unitas; et ut quidem a primo procedentes, qui post ipsum boniformes et uniformes, siquidem illud unum et bonum; ut autem dii, omnes unitates et bonitates". Haec in commento.

Ecce habes, quod dii, inquantum procedunt a prime uno, sunt uniformes, inquantum vero dii, unitates.

13) Procl., Elem. theol. 65; Boese 35,2–3
14) ibid.
15) cf. Theodor. de Vrib., De orig. 3 28; Sturlese 165,225
16) Procl., Elem. theol. 122 comm.; Boese 61,19
17) Dion., De div. nom. 9 4; Suchla 209,9–12; Simon 380,68–70
18) Dion., De div. nom. 9 4; Suchla 210,2; Simon 380,73–74
19) transl. Eriugenae, Dionysiaca 459,3–4: "et id ipsum ens per se ipsum, et a se ipso uniformiter"; cf. Alb., Super Dion. De div. nom. 9,n.8–9; Simon 383,22–23,29–30
20) Dion., De div. nom. 9 4; Suchla 210,2; Simon 380,74
21) Procl., Elem. theol. 119 comm.; Boese 59,5–60,10

87 superessentialis: supersubstantialis *V* 88 primum: prime *O* 92 qui: quae *O* 95 uno *om. O*

Digitized by Google

Omne etiam unum tertio modo acceptum secundum participationem exemplariter, quod est forma essentialis foris manens et »ens secundum speciem«[22]), est et dicitur ‘uniforme’ ratione participationis, inquantum repletur divinis unitatibus, quae sunt superessentialiter uniformes.

Et hoc de primo.

E Verum uniforme, prout accipitur in proposito, est tertii modi, cum nec sit prime unum nec unitas, sed repletum divinis unitatibus, quibus participat per »assimilationem et unitionem« sui »ad« eas, secundum quod »est possibile«[23]). Et sic est talium condicionum, scilicet quod est "aeternum", "manens" "in se ipso", "semper" "eodem modo" se "habens, omnibus eodem modo praesens", »incontaminatum«, "mundum", "intransmutabile", "immateriale", »simplex«, "non augmentabile, non minorabile"[24]), "idem existens secundum se ipsum"[25]), omnia inferiora, quorum est "causa", "eodem modo praehabens"[26]).

Et hoc de secundo.

F Ex praemissis apparet tertium, scilicet quod non omnis intellectus, sed divinus tantum est uniformis. Iste enim est aeternus secundum "substantiam" et virtutem "et operationem"[27]), ut inferius apparebit[28]), et sic totus simul per 52[29]), "manens" "in se ipso"[30]), cum sit causa productiva per 26[31]), "semper" "eodem modo" se "habens"[32]) per secundam condicionem aeternitatis, "omnibus eodem modo praesens"[33]) per quartam condicionem aeternitatis, »incontaminatus«[34]) et »mundus, immaterialis« et »simplex«[35]) ratione intellectualitatis, »intransmutabilis«[36]), »non augmentabilis« et »non minorabilis«[37]) per tertiam condicionem aeternitatis – istae condiciones aeternitatis habentur super 52[38]) – "idem existens

22) Theodor. de Vrib., De int. II 33 5; Mojsisch 172,23; cf. infra, prop. 161 A n. 3
23) cf. Dion., De eccl. hier. 1 3; Heil 66,12–13; Dionysiaca 1090,4
24) Dion., De div. nom. 9 4; Suchla 209,9–14; Simon 380,68–71
25) Dion., De div. nom. 9 4; Suchla 210,2; Simon 380,73
26) Dion., De div. nom. 9 4; Suchla 210,4–5; Simon 380,75
27) Procl., Elem. theol. 169; Boese 82,1
28) infra, prop. 169
29) cf. Procl., Elem. theol. 52; Boese 28,1
30) Dion., De div. nom. 9 4; Suchla 209,9; Simon 380,68
31) Procl., Elem. theol. 26; Boese 18,1
32) Dion., De div. nom. 9 4; Suchla 209,9–10; Simon 380,68–69
33) Dion., De div. nom. 9 4; Suchla 209,10; Simon 380,69
34) cf. Dion., De div. nom. 9 4; Suchla 209,11; Simon 380,69
35) cf. Dion., De div. nom. 9 4; Suchla 209,13; Simon 380,71
36) cf. Dion., De div. nom. 9 4; Suchla 209,12; Simon 380,70
37) cf. Dion., De div. nom. 9 4; Suchla 209,13–14; Simon 380,71
38) supra, prop. 52 A–B; Sannino 117–121

99 quae *coni.*: qui *codd.* 112 est *a. corr.* et *O* 116 aeternitatis *om. V*

Digitized by Google

secundum se ipsum"[39]) per primam, omnia inferiora "praehabens"[40]), cum sit "plenitudo ens specierum"[41]), ut inferius apparebit[42]).

Et hoc de prima parte.

Circa secundam partem tria faciam, quia primo ponam perfecti distinctionem, secundo perfecti hic intenti expressionem, tertio ex praemissis secundae partis intentionem.

G De primo sciendum, quod secundum Avicennam suae *Metaphysicae* IV libro cap. 3[43]) sapientes usi sunt realiter nomine perfecti tripliciter: "Primum" enim "assignaverunt" "rebus habentibus numerum, cum omne, quod debet habere res, iam habet numero, et nihil restat de eo, quod non habeat in se. Deinde transtulerunt hoc" nomen "ad res habentes quantitatem continuam et dixerunt" rem perfectam sufficientis staturae "eo, quod ipsa apud vulgus est numerata": "Non enim cognoscitur a vulgo, nisi inquantum mensuratur". Et sic "necesse est, ut numeretur. Deinde transtulerunt hoc" nomen "ad" potentias et "vires et qualitates" et "dixerunt" illud esse "perfectum", quod est sufficiens potentia seu "virtute" seu "albedine" vel alia qualitate essentiali, sicut "bonitate", infinitate, entitate, vitalitate, intellectualitate et huiusmodi, hoc est, cui convenit habere, quod "debet habere bonitatis" et ceterorum, et quod hoc totum "iam habeat et nihil remaneat extra".

Et hoc de primo.

H Verum intellectus divinus dicitur et est perfectus, cum habet, quicquid convenit eum habere, hoc est, cum est plenus divina bonitate tam secundum quantitatem virtutis quam secundum qualitatem bonitatis, et dico qualitatem superessentialem.

Isti enim "duo" modi "perfectionis" constituunt proprie perfectionem divini intellectus "in substantia"[44]); nam "perfectio" "substantiae" secundum Averroem[45]) "provenit ex perfectione in magnitudine et" "qualitate".

Si vero attenderimus proprietates perfecti enumeratas super 153[46]), quae sunt indivisibilitas, inalterabilitas, immutabilitas, impertransibilitas et ceterae huiusmodi, inveniemus intellectum divinum perfectum, licet nomina excessiva perfectionis, quae sunt plus quam perfectum et superabundans, ei non conveniant: "Omnis" enim divinus "intellectus est impartibilis substantia"[47]), ut inferius apparebit[48]).

39) Dion., De div. nom. 9 4; Suchla 210,2; Simon 380,73
40) Dion., De div. nom. 9 4; Suchla 210,5; Simon 380,75
41) Procl., Elem. theol. 177; Boese 87,1
42) infra, prop. 177 D
43) Avic., Metaph. IV 3; Van Riet 213,73–214,82
44) Averr., Metaph. V comm. 21; Ponzalli 181,54–56
45) Averr., Metaph. V comm. 21; Ponzalli 181,58–59
46) supra, prop. 153 B
47) Procl., Elem. theol. 171; Boese 83,1
48) infra, prop. 171

129 habet *add.* in *O*

Digitized by Google

Et cum sit »immunis ab omni extranea natura«[49]), immo »impossibile« sit »in eo fingere accidens« secundum Averroem[50]), ubi dicit "substantias" esse "duobus modis", ipse erit inalterabilis.

Et cum sit "simplex"[51]), erit intransmutabilis.

Et cum totus mundus ab intellectu substantiam habeat per corollarium 34[52]), ipse erit ultimum mundi et sic impertransibilis.

Et sic de aliis proprietatibus perfecti.

Et hoc de secundo.

I Ex praemissis evidenter apparet tertium, quomodo scilicet divinus intellectus dicatur et sit perfectus non per se proprie, cum participet perfectionem divinitatis ab ipsis diis. In se tamen et per se est perfectus in intellectualitate, cum quilibet eorum sit per se perfecta hypostasis per 64[53]) et 114 in declaratione[54]).

Et hoc de secunda parte.

Circa tertiam partem tria dicam, quia primo resumam de li 'prime' propria acceptione, secundo de li 'prime' intellectus divini duplici consideratione, tertio ex praemissis de tertiae partis ipsius elementi expositione.

K De primo sciendum, quod, sicut habitum est super 8[55]), prime adverbium, quod secundum grammaticos est vi verbi adiectivum, modificat terminum, cui addicitur ad standum pro simplicissimo, absolutissimo et sic illimitatissimo intentionis seu proprietatis per terminum denotatae, verbi gratia prime intellectus stat pro simplicissimo, absolutissimo et illimitatissimo intellectu, qui non est aliud quam quod dicitur, cum sit monarcha[56]) totius intellectualis seyrae, et per consequens est unus solus per 22[57]) et extra omnem effectum per 75[58]).

Est autem duplex prime, vel simpliciter vel in determinata entium manerie.

Primum est unum tantum, scilicet prime unum, quod solum et simpliciter est monarcha non unius maneriei entium, sed simpliciter totius universi per 11[59]) et 99[60]). Prime autem secundo modo acceptum adhuc est duplex, quia vel simpliciter principaliforme respectu alicuius determinatae maneriei entium totaliter vel respectu alicuius generis vel speciei entium intra determinatam maneriem conclusorum.

49) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.4.,5; Mojsisch 74,28; infra, n. 63
50) cf. Averr., Metaph. XII comm. 25; Venetiis 1562, 310rB
51) Procl., Elem. theol. 127; Boese 64,1
52) Procl., Elem. theol. 34 comm.; Boese 22,15–16
53) cf. Procl., Elem. theol. 64; Boese 34,2
54) cf. Procl., Elem. theol. 114 comm.; Boese 57,9–10
55) supra, prop. 8 D; Pagnoni-Sturlese 162
56) supra, prop. 10 C; Pagnoni-Sturlese 181
57) cf. Procl., Elem. theol. 22; Boese 15,1–16,20
58) cf. Procl., Elem. theol. 75; Boese 40,1–10
69) cf. Procl., Elem. theol. 11; Boese 8,1–9,22
60) cf. Procl., Elem. theol. 99; Boese 50,1–51,14

166 li *om. V* 168 sciendum: considerandum *O* 171 seu: suae *O* | proprietatis *add.* seu *O* 175 vel¹ *om. O*

Digitized by Google

Primum est primordialis causa determinatae seyrae, secundum est exordialis causa stans sub ordine primordialis, et sic est concausa potius quam causa. Sed quia nihilominus est exordiale principium, ideo, inquantum est principium, sic est prime tale et ingenitum per 99[61]).

Et hoc de primo.

L Ex iam dictis apparet, quod divinum intellectum esse prime intellectum accipitur dupliciter, quia vel principaliformiter respectu totius seyrae intellectualitatis, et sic est divinus secundum essentiam et intellectus principaliformiter, scilicet secundum causam, et talis est unus tantum, vel respectu alicuius generis vel speciei determinatae intra totalitatem intellectualis seyrae conclusorum, et talis intellectus prime existens est intra ordinem intellectualium hypostasum. Unde sicut se habet prime unum ad simpliciter omnia, primo autem una, scilicet "unitates per se perfectae"[62]) sive primordiales respectu determinatarum seyrarum, respectu quarum sunt prime, ita proportionaliter se habet prime intellectus ad totam seyram intellectualitatis, quilibet autem primo et per se intellectuum ad determinatum genus vel speciem intellectualitatis.

Et hoc de secundo.

M Ex praemissis apparet tertium, scilicet quod omnis talis divinus intellectus utpote prime secundario est alios intellectus a se ipso producens; cum enim agat per essentiam sicut »immunis ab omni extranea natura«[63]), aget se ipso. Et cum sit intellectus divinus, aget non solum intellectualiter, sed etiam divine. Et sic ut deus intellectualis orditur a se ipso propriam operationem per 131[64]), immo intelligit ut intellectus, providet autem ut deus per 134[65]). Et sic incipiens se ipsum emicare in determinato genere intellectuum vel etiam determinata specie procedit per omnia secunda, semper quidem plurificans et partiens suas dationes, servans autem proprietatem propriae hypostaseos per 125[66]).

Cum autem sint intellectus producti ab intellectualibus hypostasibus sicut divinis, sciendum, quod, quia "omnis primordialis unitas duplices" instituit ordines, "hunc quidem per se perfectarum hypostaseon, hunc autem illustrationum in aliis hypostasim habentium"[67]), igitur prime intellectus instituit primo substantiales intellectus tamquam sibi similiores per 28[68]) et per eos et in eis illustrationes intellectuales habentes subsistentiam in aliis, puta animabus sive totalibus sive partialibus[69]). Tales autem illustrationes[70]) hic dicuntur "intellectus", quia, licet sint

61) cf. ibid.
62) Procl., Elem. theol. 114 comm.; Boese 57,5–6
63) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.4.,5; Mojsisch 74,28; supra, n. 49
64) Procl., Elem. theol. 131; Boese 66,1
65) Procl., Elem. theol. 134; Boese 67,1–2
66) Procl., Elem. theol. 125; Boese 63,1–4
67) Procl., Elem. theol. 64; Boese 34,1–3
68) cf. Procl., Elem. theol. 28; Boese 19,1–24
69) cf. Procl., Elem. theol. 202; Boese 98,1–99,13
70) cf. Alb., De caus. et proc. univ. I 2 2; Fauser 26,19–24

187 prime: primum *V* 192 unde: ita *O* 193 ad: a *O* 208 cum *coni.*: quod *codd.*

Digitized by Google

»separati, impassibiles, immixti, substantia actu entes« secundum Aristotelem III *De anima*[71]), tamen in comparatione suarum causarum sunt tantum illustrationes.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

COMMENTUM

Si enim divinus est, divinis est repletus unitatibus et est uniformis. Si autem et perfectus, bonitate divina plenus existens. Si autem hoc, et prime intellectus tamquam deus unitive. Omni enim intellectu dignior qui edeificatus intellectus. Prime autem ens intellectus et aliis dat ipse hypostasim. A prime enim entibus omnia secundario entia existentiam habent.

Probatio elementi quoad primam partem talis est: Omnis intellectus divinis unitatibus repletus est uniformis; sed omnis divinus intellectus est huiusmodi: ergo etc.

Si autem et perfectus: Hic probatur secunda pars sic. Omnis intellectus existens plenus divina bonitate est perfectus; sed omnis divinus intellectus est huiusmodi: ergo etc.

Si autem hoc: Hic ostenditur tertia pars. Omnis intellectus uniformis et perfectus, qui est tamquam deus unitive seu uniformiter, est prime intellectus alios intellectus a se ipso producens; sed omnis divinus intellectus est huiusmodi: ergo etc.

Minor istius rationis quoad hoc, quod intellectus sit tamquam deus unitive, apparet ex hoc: Omnis enim intellectus dignior omni alio intellectu est tamquam deus unitive; sed omnis divinus seu edeificatus intellectus est huiusmodi: ergo etc.

Quoad ultimam partem declaratur sic: Omne dans seu derivans aliis hypostasim sive esse subsistens est prime in tali intentione, quam derivat, quia secundario entia habent existentiam a prime entibus per 18[72]) et 97[73]); sed omnis divinus intellectus est huiusmodi: ergo etc.

71) cf. Arist., De an. III 5, 430a17–18; Stroick 203,89–90; Gauthier 218

72) cf. Procl., Elem. theol. 18; Boese 12,1–13,17

73) cf. Procl., Elem. theol. 97; Boese 49,1–17

222 habent: habet *V* 226 et: est *O* 233 quoad: qua ad *V* 235 etc. *om. V*

Digitized by Google

PROPOSITIO 161
OMNE ENTER ENS DIIS EXTRA IUNCTUM DIVINUM EST INTELLIGIBILE ET AMETHECTUM

Postquam praemissae sunt condiciones intellectuum divinorum, nunc auctor praemittit condiciones enter entium dicens: OMNE etc.

Ad cuius elementi evidentiam duo declarabo, scilicet suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo dicam de enter entis diversa acceptione, secundo de enter entis hic intenti condicione, tertio de ipsius ad deos coniunctione.

A

De primo sciendum, quod li 'enter ens' aliquando accipitur pro omni eo, quod est »per se hypostaticum ens«[1]), scilicet quod est stans seu subsistens per essentiam suam, nulli innitens, »immune ab omni extranea natura«[2]), sive sit »ens secundum speciem«[3]) tantum, sive etiam sit determinatum ad individuum, dummodo sit "simplex et impartibile"[4]) et non sit ens in alio et sic perpetuum, et sic accipitur in elemento 86[5]).

Secundo modo accipitur enter ens pro omni eo, cui competit intentio entis invariabiliter, et hoc sive primo et per se, qualis est ordo entium, sive sit determinata per intentiones entitatis magis contractas, dummodo remaneat ens secundum speciem, et sic accipitur in 88[6]).

Tertio modo accipitur enter ens pro eo tantum, cui competit intentio entitatis per essentiam. Hoc enim dicuntur enter seu existenter entia ad excludendum et superiora, scilicet unialiter entia, de quibus dicitur 123[7]): "Omne quidem, quod ens" etc., et infinitaliter entia, quae includuntur in 86[8]), et inferiora, scilicet vitaliter et intellectualiter entia, quae includuntur in 88[9]).

Et hoc de primo.

[1]) cf. Procl., Elem. theol. 86 comm.; Boese 44,7–8
[2]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.4.,5; Mojsisch 74,28; cf. supra, prop. 160 H n. 49 et M n. 63
[3]) Theodor. de Vrib., De int. II 33 5; Mojsisch 172,23; cf. supra, prop. 160 D n. 22
[4]) Procl., Elem. theol. 86 comm.; Boese 44,8
[5]) cf. Procl., Elem. theol. 86; Boese 44,1–45,27
[6]) cf. Procl., Elem. theol. 88; Boese 46,1–9
[7]) Procl., Elem. theol. 123; Boese 62,1 ("quod ens" *var. lect.*)
[8]) cf. Procl., Elem. theol. 86; Boese 44,1–45,27
[9]) cf. Procl., Elem. theol. 88; Boese 46,1–9

22 superiora *add.* et *sed postea del. V, add.* et *O*

Digitized by Google

B Verum enter ens tertio modo praemisso acceptum est praesentis intentionis, et est supra intellectum et vitam et infra deos et infinitates, et est primum et supremum omnium divina proprietate participantium et deificatorum per 138[10]) et sequentem[11]).

Et hoc de secundo.

C Ex praemissis etiam aliqualiter apparet tertium, scilicet quod enter ens sic acceptum est diis extra iunctum: Omne enim deificatum est diis iunctum, cum "deificatio" sit "ad Deum, sicut est possibile", "assimilatio et unitio" secundum Dionysium 1 cap. *Ecclesiasticae hierarchiae*[12]).

Ubi tamen est notandum, quod aliquid coniungitur diis intra, aliud extra.

Primo modo hoc est dupliciter, aut sicut prime eorum, scilicet praeordinatum, aut sicut eis coordinatum aut sicut subordinatum. Quod autem prime Deus sit in diis, apparet, cum sit in omnibus effectibus suis. De coordinatis etiam apparet, quod sunt intra eundem ordinem, sed etiam subordinata utpote procedentia a diis sunt in ipsis per 30[13]) et 35[14]).

Si ab extra, hoc est dupliciter, vel immediate vel mediate. Si hoc primo modo, hoc est adhuc dupliciter, vel secundum ordinem providentiae naturalis vel voluntariae[15]).

Quoad providentiam autem naturalem ordo infinitatum immediate extra iungitur ipsis diis.

Verum quoad voluntariam providentiam ordo angelorum et specialiter primus et supremus immediate iungitur extra diis, sicut dicit auctor libro *De malorum existentia* cap. 3[16]), ubi loquitur de angelis: "Genus autem interpretativum deorum continuum est diis et intellectum novit deorum et elucidat divinam voluntatem; et est utique" et "ipsum divinum lumen ex lumine in abditis ente, quod extra et apparens" "nihil aliud quam bonum progressum et ex intus manentibus in uno prime elucescens. Oportet enim utique processum totorum continuum facere". Haec auctor.

Huic alludit Dionysius 6 cap. *Caelestis hierarchiae*[17]) dicens: "Omnis theologia caelestes substantias novem vocavit manifestativis" nominibus. "Istas divinus noster sanctitatis" perfectior "in tres separat" ternos "ornatus. Et primum quidem esse dicit circa Dei substantiam semper, et attente ipsi et ante alios sine medio unitum esse traditum". Haec Dionysius.

[10]) Procl., Elem. theol. 138; Boese 69,1–2 ("deificatorum" *var. lect.*)
[11]) cf. Procl., Elem. theol. 139; Boese 69,1–70,12
[12]) Dion., De eccl. hier. 1 3; Heil 66,12–13; Dionysiaca 1090,3–4
[13]) cf. Procl., Elem. theol. 30; Boese 20,1–14
[14]) cf. Procl., Elem. theol. 35; Boese 22,1–20
[15]) cf. Aug., De Gen. ad litt. VIII 9; Zycha 243,25–244,20
[16]) Procl., De mal. subs. 3, n.14; Boese 194,8–13
[17]) Dion., De cael. hier. 6 2; Heil 26,11–15; Dionysiaca 830,3–831,4

26 intentionis *add.* hoc *O*

Digitized by Google

Quae autem sint ab extra mediate diis iuncta sive »secundum ordinem providentiae voluntariae«[18]), de quo loquitur Dionysius[19]), sive secundum naturalem, de quo hic solum fit sermo, planum est, inter quae etiam est ipsum enter ens, quod ab extra mediate, quia mediantibus infinitatibus est diis iunctum.

Et hoc de tertio et supposito.

Circa secundum tria declarabo, quia primo ostendam enter entis divinitatem, secundo eius intelligibilitatem, tertio vero posthabitam proprietatem.

De primo sciendum, quod, ex quo enter entia sunt diis extra iuncta, necessa- D
rium est ea nec esse divina secundum causam nec secundum essentiam, sed solum secundum participationem per eorum »deificationem«, quam sortiuntur per »unitionem et assimilationem« "ad" ipsos »deos«[20]), quod, qualiter fiat, super 138 sufficienter ostensum est[21]), unde non oportet hic circa hoc amplius immorari.

Et hoc de primo.

De secundo sciendo praemitto distinctionem intelligibilis, ut appareat, quali- E
ter 'enter ens' dicatur et sit intelligibile. Multis enim modis dicitur 'intelligibile':

»Uno modo importat intentionem sive speciem seu similitudinem rei intellectae apud intellectum, qua res intelligitur; et ita non invenitur extra intellectum«[22]), sive sit formalis sive essentialis.

»Alio modo est res extra intellectum, inquantum ad ipsam terminatur operatio intellectualis«.

»Tertio modo est intelligibile, in quo invenitur ratio, qua intelligatur, et hoc«[23]) quoad intellectum formalem est intelligibile, »inquantum habet esse quiditativum«[24]), quantum autem ad intellectum, qui »nihil intelligit extra se«[25]), est propria essentia obiective accepta.

Quarto modo dicitur intelligibile, quod est repletivum ipsius intellectus essentia enter ente. Et tale intelligibile non est intellectui coordinatum, sed praeordinatur causaliter ut perficiens intellectum exempto modo, inquantum participatur ab eo separabiliter per 81[26]). Et hoc ultimo enter ens dicitur intelligibile non secundum participationem, cum sit superius intellectu. Superiora autem non est licitum participare ab inferioribus in ordine essentiali, sed nec participat ipsam intelligibilitatem a prime intellectu, cum prime intellectus non incipiat producere intellectus nisi secundum modum determinatae distantiae a prime ente et

[18]) cf. Alb., Super Dion. De div. nom. 3,n.5; Simon 104,30–31

[19]) cf. Dion., De div. nom. 3 1; Suchla 138,4; Simon 101,62; cf. Alb., Super Dion. De div. nom. 3,n.5; Simon 104,19–22

[20]) cf. Dion., De eccl. hier. 1 3; Heil 66,12–13; Dionysiaca 1090,3–4

[21]) supra, prop. 138 C

[22]) Theodor. de Vrib., De orig. 5 42; Sturlese 193,419–420

[23]) Theodor. de Vrib., De orig. 5 42; Sturlese 193,423–424

[24]) Theodor. de Vrib., De orig. 5 42; Sturlese 193,424–425

[25]) Theodor. de Vrib., De int. II 41 1; Mojsisch 177,81

[26]) Procl., Elem. theol. 81; Boese 43,1

72 sciendo: sciendum *V*

Digitized by Google

prime vita. Et ideo transcensis ordinibus entium et vitarum, in quibus tantummodo relinquitur vestigium aliquale intellectualitatis, incipit in ordine intellectuali utpote sub sua intentione contento.

Relinquitur igitur, cum enter ens non sit intelligibile secundum participationem nec secundum essentiam, cum sola entitas essentialiter sibi conveniat, quod sit intelligibile secundum causam, cum non sint plures modi subsistendi per 65[27]).

In omni enim ordine essentiali superius est aliquo modo causa inferioris, et licet non sit per se causa immediata intellectualitatis intellectuum, cum talis causa sit prime intellectus, tamen est causa entitatis in eis replens omnem intellectum, ut dictum est[28]), essentia enter ente non per modum causae primordialis et imparticipabilis, sed stans sub ordine prime entis, cuius proprius et immediatus effectus et concausa est omnium entium consequentium, et sic dicitur intelligibile.

Et hoc de secundo.

F Verum quomodo dicatur "amethectum, id est non posthabens"[29]), et ratione cuius intentionis, scilicet entitatis vel intelligibilitatis, sciendum, quod amethectum esse potest accipi dupliciter: proprie et minus proprie.

Primo modo solum illud dicitur et est amethectum, quod est prime et principaliter ens habens a se ipso et in se ipso superplenitudinem propriae bonitatis per redundantiam ipsius in omnia qualitercumque ipso valentia participare per declarationem 99[30]). Et sic non accipitur in proposito.

Secundo modo dicitur esse amethectum omne illud, quod est exemptum ab ordine alterius, cui est causa et principium essendi, licet secundario, et sic accipitur in proposito; unde sicut esse divinum communicatur enter enti per »assimilationem et unitionem« »ad deos«[31]), ita etiam communicatur ei ratio amethecti, non tamen in intentione entitatis, quam aliquo modo participat a prime ente, sed in intentione intellectualitatis, in qua se habet causaliter, ut dictum est, licet non principaliformiter, sed secundario.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

[27]) Procl., Elem. theol. 65; Boese 35,1–3
[28]) supra, prop. 160 F et K
[29]) Procl., Elem. theol. 99 comm.; Boese 50,5
[30]) cf. Procl., Elem. theol. 99 comm.; Boese 50,5–51,14
[31]) cf. Dion., De eccl. hier. 1 3; Heil 66,13; Dionysiaca 1090,4

91 prime: prima *V* 99 causa² *om. O* 103 et¹: est *O* 119 elementi *om. V*

Digitized by Google

COMMENTUM

Quoniam autem primum est participantium divina unione enter ens, ut ostensum est, et replet intellectum a se ipso: etenim intellectus ens est tamquam ente repletus. Divinum est utique et intelligibile; ut quidem edeificatum, divinum, ut autem repletivum intellectus et ab ipso participatum, intelligibile. Et intellectus quidem ens propter prime ens; ipsum autem prime ens separatum est ab intellectu, quia post ens est intellectus. Amethecta autem ante participata subsistunt, quare et ente coniugali ad intellectum praeexistit, quod secundum ipsum imparticipabiliter ens. Intelligibile enim est non ut intellectui coordinatum, sed ut perficiens exaltato modo intellectum, quia et illi esse tradit et replet illum essentia enter ente.

Probatio primae partis elementi talis est: Omne primum participantium divina proprietate seu unione est divinum; sed enter ens est huiusmodi per 138[32]): ergo est divinum secundum participationem.

Et replet: Hic probatur prima et secunda pars simul. Omne replens intellectum ente divinum est et intelligibile; sed omne enter ens est huiusmodi, quia intellectus est ens sicut repletus ente.

Ut autem: Hic datur differentia divini ad intelligibile, cum dicitur, quod enter ens ut edeificatum idem repletum divina unione est divinum, sed est intelligibile, ut est repletivum intellectus et separabiliter participatum ab ipso intellectu.

Et intellectus: Hic ostenditur, quod ens participetur ab intellectu separabiliter tali ratione. Omne participatum ab intellectu existens separatum ab eo participatur separabiliter; sed tam prime ens quam etiam primo et per se ens est huiusmodi, quia intellectus est ens propter prime ens mediante primo et per se ente, quorum utrumque est separatum ab intellectu, quia intellectus est post ens propter prime ens mediante primo et per se ente: ergo.

Amethecta etc.: Hic probatur tertia pars ipsius elementi sic. Omne participatum separabiliter sic ab intellectu existens secundum se ipsum imparticipabiliter ens est amethectum. Amethecta enim subsistunt ante participata, et sic participantur separabiliter; sed enter ens est huiusmodi: ergo etc.

Minor apparet, quia ens, quod est secundum se ipsum imparticipabiliter, tale praeexistit enti coniugali ad intellectum, id est participato inseparabiliter ab ipso intellectu. Tale enim est coniugale.

[32]) cf. Procl., Elem. theol. 138; Boese 69,1

130 primae ... elementi: elementi primae partis *V* 132 huiusmodi *add.* ergo *V* 144 propter ... ente *om. V* 145 etc. *om. V* 146 sic *om. V* 148 etc. *om. V*

Digitized by Google

PROPOSITIO 162
OMNE ILLUSTRANS ENTER ENTEM MULTITUDINEM UNITATUM OCCULTUM EST ET INTELLIGIBILE, OCCULTUM UT UNI CONIUNCTUM, INTELLIGIBILE AUTEM UT AB ENTE PARTICIPATUM

Habitis proprietatibus et denominationibus divini intellectus et enter entis nunc auctor incipit ponere denominationes ipsorum deorum secundum diversas eorum habitudines. Et primo ostendit, qualiter vocentur enter entem multitudinem illustrantes dicens: OMNE etc.

Ad istius elementi evidentiam duo declarabo, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo dicam de illustrationis propria ratione, secundo de illustrati condicione, tertio de illustrantium enumeratione et ex hoc suppositi intentione.

A De primo sciendum, quod secundum Papiam[1]) illustratio idem est, quod nobilitatio, clarificatio, illuminatio, manifestatio; unde nobiles praeclari dicuntur illustres.

Sicut igitur irradiatio, de qua actum est super 70[2]), est per intima illustrati penetratio »radii supersubstantialis«[3]) diffundentis se et multiplicantis se ipsum suis processibus per exeritionem propriae intentionis in omnia ipsius intentionis qualitercumque susceptiva[4]), ita etiam illustratio est per intima irradiati profundatio »nobilitans, clarificans, illuminans«[5]) et ex hoc manifestans ipsum illustratum; unde et "principatus" "ordinationis" "omnis boni ornatus" "fulgorem propriae luminis donationis" "manifestat prima apparitione supremis substantiis in ditissimis effusionibus, et per istas participant divino radio substantiae, quae sunt post ipsas"[6]).

Et hoc de primo.

B De secundo notandum, quod multitudo unitatum enter ens hic dicitur illustrare. Est autem duplex multitudo unitatum, ut sit in genere dicere, quarum

1) cf. Pap., Element. s.v. "illustrare, illustris"; Venetiis 1496, 152a
2) supra, prop. 70 E; Zavattero 29
3) cf. Dion., De div. nom. 1 2; Suchla 110,12; Simon 13,77; De myst. theol. 1 1; Ritter 142,10; Simon 457,69
4) supra, prop. 70 E; Zavattero 29
5) cf. Pap., Element. s.v. "illustrare"; Venetiis 1496, 152a.
6) Dion., De cael. hier. 13 3; Heil 45,15–18; Dionysiaca 952,3–953,2

9 etc. *om.* *V* 22 principatus: principiatus *V* 26 hic: hoc *V* 27 duplex multitudo: multiplex multitudo duplex *V* | sit: sic *V*

Digitized by Google

prima est unialiter seu superessentialiter; unde et unialis dicitur per 113[7]). Et tales unitates utpote per se perfectae sunt dii per 114[8]).

Secunda vero multitudo est enter ens et est multitudo illustrationum a prime uno productarum in omnibus enter entibus secundum primam acceptionem enter entis super praemissa[9]). Et tales unitates sunt divinissima, quae sunt in essentiis entium, vitarum, intellectuum et ceterorum, et sunt supposita traditionibus aliorum deorum, quorum illustrationes pertingunt ad ipsa sicut a prime uno elaborata, et sunt susceptiva omnis processus, qui est ab ipsis diis, et praecedunt simpliciter omnes donationes ipsorum deorum per 71[10]).

Hae enim sunt illae unitates, de quibus aliqualiter dictum est super 135[11]), et sunt in nobis excedentes secundum Dionysium 7 cap. *De divinis nominibus* "mentis naturam"[12]), et vocantur unitates superexaltatae[13]).

Sicut igitur in nobis sunt »illud intimum et supremum, quod Deus in natura nostra plantavit«[14]), quod etiam est "vestigium" et illustratio solius prime "unius"[15]), quod determinatur ulterius aliis illustrationibus, puta virtutis, entitatis, vitae, intellectualitatis et ceteris, ita est proportionaliter in omnibus enter entibus supra hominem et citra deos, quod videlicet primum et radicale principium est talis unitas, donatio videlicet solius prime unius, super quam fundant aliae causae primordiales suas illustrationes secundum ordinem totalitatis earum; quanto enim aliqua est prime uni propinquior, tanto est totalior per 126[16]). Et sic sua illustratione praevenit alias unitatem, scilicet effectum prime unius intimius perlustrando, et sic est intelligendum gradatim de aliis secundum minorem vel maiorem compositionem enter entium.

Nec est imaginandum, quod talis unitas prime unius effectus, cum sit fundamentaliter supposita illustrationibus aliorum deorum, sit materialior aliis illustrationibus, ut videlicet determinetur sicut potentiale per actuale, sed magis e converso ipsa est formalior omnibus aliis et determinatur per eas, sicut actus determinatur per potentiale; quanto enim aliquid in talibus illustrationibus est universalius et sic prius, tanto est actualius. Unde et prima est actualissima, et sic est multitudinis aliarum illustrationum, quibus determinatur, coeffectiva effectarum, sustentativa sustentatarum, retentiva et contentiva et in maiorem vel

7) Procl., Elem. theol. 113; Boese 57,1
8) Procl., Elem. theol. 114 comm.; Boese 57,5–6
9) supra, prop. 161 A
10) Procl., Elem. theol. 71; Boese 38,3–5
11) supra, prop. 135 A–M
12) cf. Dion., De div. nom. 7 1; Suchla 194,11–12; Simon 337,72
13) cf. Dion., De div. nom. 7 1; Suchla 194,11; transl. Eriugenae, Dionysiaca 385,3
14) Theodor. de Vrib., De vis. beat. prooem. 6; Mojsisch 14,54–55
15) Procl., De X dub. 10,n. 64; Boese 106,10
16) Procl., Elem. theol. 126; Boese 63,1

30 et: etiam *V* 35 qui: quae *O* 44 citra: circa *V* 46 earum: eorum *V* 57–58 effectarum: effectivarum *O* 58 sustentativa: sustentiva *O*

Digitized by Google

minorem simplicitatem secundum pauciores vel plures illustrationes in unam singularitatem concurrentes conditiva.

Et hoc de secundo.

C Verum quae et quot sint illustrantia enter entem multitudinem unitatum, sciendum, quod omne illud in primordialibus causis et solum illud, cuius donatio attingit, immo penetrando pertingit ad iam dictas unitates, dicitur eas "illustrare", hoc est "nobilitare, clarificare, illuminare"[17] et manifestare. Cum enim se ipsis in indeterminatione suae actualitatis nequeant subsistere propter earum a prime uno ratione essentialis ordinis distantiam, coexigunt illustrationem minus totalis primordialiter causantis, in quo et per quod ipsum prime unum determinat universalitatem suae causalitatis, ut sic nullus gradus bonitatis desit possibilis universo. Verbi gratia: Unitas in ordine infinitatum determinatur infinitate per prime infinitum, in quo et per quod prime unum determinat universalitatem sui proprii effectus; in ordine enter entium determinatur infinitate et entitate, quae sunt illustrationes prime infiniti et prime entis; in ordine vitarum determinatur unitas tribus, scilicet infinitate, entitate et vitalitate; in ordine intellectuum cum praedictis tribus intellectualitate determinatur, et sic descendendo usque ad animam partialem, ad cuius unitatem, quae est unum ipsius, ut supra 135[18]) allegatum est ex libro *De fato et providentia*[19]), pertingunt illustrationes omnium deorum seu causarum primordialium, cum determinetur in corporeitatem, ut inferius apparebit[20]), quae est illustratio primae naturae.

Posset tamen suppositum facilius, sed nescio, si verius, exponi, ut sic deduceretur: omne de numero unitatum (subaudi: primordialium) illustrans multitudinem enter entem sit occultum etc., et sic illustratum sit multitudo enter ens, in quacumque significatione distinctionis habitae super praemissa accipiatur, illustrantia vero sint unitates, quarum donationes ad eas pertingunt. Unde, si multitudo enter ens acciperetur pro solo ordine entium, tunc illustrantia eam proprie loquendo essent prime infinitas et prime ens, minus proprie vero dicerentur eam illustrare, quae solum in ea relinquerent vestigia suarum intentionum.

Et haec sufficiant de primo principali.

Circa propositum vero duo declarabo secundum duas condiciones illustrantium.

Circa primam faciam tria, quia primo dicam de simpliciter primi, cuius radii ubique diffunduntur, occultatione, secundo de omnium superessentialium condicione, tertio ex praemissis de primae condicionis intentione.

D De primo, quia super 123[21]) latius est deductum, breviter est sciendum, quod

[17]) cf. supra n. 5
[18]) supra, prop. 135
[19]) cf. Procl., De prov. 1,n.2; Boese 110,18
[20]) infra, prop. 165 B
[21]) supra, prop. 123 K

68 totalis: totale *V* 72 proprii: propriae *V*

Digitized by Google

prime "Deus", sicut "est incomprehensibilis", sic est "innominabilis"[22]) et per consequens occultus, hoc est secundum absolutam superperfectionis suae superplenitudinem vel superplenitudinis superperfectionem, sicut dicitur libro *De arte fidei* prop. 16[23]): "Deus est immensus" et "incomprehensibilis" et "innominabilis."

Nominatur tamen, sicut apprehenditur, hoc est "ex operibus" eius, sicut vult Avencebrol libro I cap. 4[24]).

Unde et Rabbi Moses cap. 184[25]) dicit, "quod omne", "quod attribuitur creatori", "sumitur ab operibus, quoniam operatus est universa".

Et hoc intelligi potest de nominibus, quae non quia, sed quid sit, dicunt[26]).

Igitur etsi ipse in se secundum suam essentiam absolutam sit innominabilis et occultus, tamen secundum eius bonitatem ex effectu est nominabilis, propter quod, cum 7 prop. *De causis*[27]) dicitur "superior" "omni narratione", subiungitur, qualiter sit et qualiter non; nam "superior est omni narratione"[28]) "propter narrationem esse ipsius", quod "est" super "omnem causam"[29]). Narrabilis tamen est, et ideo subdit: "Et non narratur nisi propter causas", "quae illuminantur a lumine causae primae"[30]).

Et cum sic sit narrabilis, dicitur tamen inenarrabilis, occultus et "innominabilis"[31]).

Tum quia digne et integre nominari non potest, secundum quod dicit Plato in *Timaeo* I[32]), quod ipse est, quem "tam invenire difficile" est, "quam" "digne profari impossibile". Et huius rationem assignat Ioannes Damascenus[33]); nam secundum ipsum, "quae de Deo obtuse intelliguntur, non integre enuntiari possunt, sed ea, quae sunt secundum nos, cogimur in his, quae super nos" sunt, "dicere".

Tum quia difficillimum est ipsum enarrare et nominare, secundum quod dicit Plato ubi supra[34]), et "rationem originis explicare non est facile". Et huius difficultatis est duplex causa, quia exemplum non ducit sufficienter in exemplatum secundum Platonem ibidem[35]) et quia "ratio", quae est de Deo, est "sublimis" secundum Trismegistum ad Asclepium[36]) "eoque divinior ultra hominum mentes

22) Nicol. Ambian., De arte fidei I 16; PL 210, 601A
23) Nicol. Ambian., De arte fidei I 16; PL 210, 601A
24) Avenc., Fons vitae I 4; Baeumker 6,21–22
25) Mos. Maimon., Dux neutror. III 54; Parisiis 1520, 112v
26) cf. Alb., Summa theol. I 3 14 1; Siedler 51,7–9
27) Lib. de caus. 5(6),n.57; Pattin 147,22
28) ibid.
29) Lib. de caus. 5(6),n.57; Pattin 147,24–25
30) Lib. de caus. 5(6),n.57; Pattin 147,25–27
31) Nicol. Ambian., De arte fidei I 16; PL 210, 601A
32) Plat., Tim., 28c4–5; Waszink 21,12–13
33) Ioann. Damasc., De fide orthod. I 2; Kotter 8,6–8; Buytaert 13,9–11
34) Plat., Tim., 29b2–3; Waszink 21,23–22,1
35) cf. Plat., Tim., 37c–d; Waszink 29,19–24
36) Asclep. 19; Moreschini 57,17–21

101–102 creatori: causatori *O* 117 cogimur: regimur *O* 119 et[1] *om.* *O* 120 ducit: dicit *V* 122 eoque: eo quod *V*

Digitized by Google

intentionesque consistens, si non attentiori aurium obsequio verba loquentis acceperit, transvolabit et transfluet" ac "magis refluet suique se fontis liquoribus miscet".

Tum quia nec uno "nomine" "definite" nominatur, sicut dicit idem ibidem[37]. "Deus", inquit[38], "vel pater vel dominus" "vel quocumque" "nomine" "sanctius ab hominibus religiosiusque nuncupatur, quod inter nos intellectus nostri causa debet esse" secretum, "tanti enim" nominis "contemplatione nullo ex his nominibus", cum "definite nuncupabimus". "Non", inquit[39], "spero totius maiestatis effectorem omniumque rerum patrem vel dominum uno posse quamvis e multis composito nuncupari nomine".

Tum etiam, quia nominatur magis proprie per negationem quam per affirmationem, quia secundum Ciceronem libro II *De natura deorum*[40] facilius dicitur de eo, quod non est quam quod est. Cui alludit ipse Dionysius *De divinis nominibus* primo[41] et ultimo capitulo[42] et 5 cap. *Mysticae theologiae*[43].

Et hoc de primo.

E Verum non solum primum, quoad quid est, penitus est ignotum et occultum, sed etiam omne, quod ens propter substantialem unitionem, indicibile est et incognoscibile omnibus secundis, a participantibus autem capibile et cognoscibile per 123[44]. Tale autem ens sunt ipsi dii, tenebrae videlicet superdeae incomprehensibilitatis, quas posuit "latibulum suum"[45]. Sicut igitur prime unum et est ignotum seu occultum, ut dictum est[46], et nihilominus aliquo modo cognoscibile, eodem modo proportionaliter, immo multo fortius dii, licet sint occulti, tamen cum hoc sunt intelligibiles, ut inferius apparebit[47].

Et hoc de secundo.

F Ex praemissis concluditur, quod, sicut prime unum, "secundum quod" "superessentiale" "est", "ignotum est et perfecte" "non manifestabile" secundum Dionysium 5 cap. *De divinis nominibus*[48] et sic occultum, ita omnes dii illustrantes enter entem multitudinem unitatum, inquantum prime uni coniuncti, occulti sunt, quia sunt illa "divina caligo", "lumen" videlicet "inaccessibile", "in quo Deus dicitur habitare, et" talis "caligo" "invisibilis quidem existens propter excedentem

37) Asclep. 20; Moreschini 59,10,13
38) Asclep. 20; Moreschini 59,9–13
39) Asclep. 20; Moreschini 59,20–60,1
40) cf. Cic., De nat. deor. II 1,n.2; Plasberg-Ax 49,17–19
41) cf. Dion., De div. nom. 1 2; Suchla 110,6; Simon 9,78–79
42) cf. Dion., De div. nom. 13 3; Suchla 229,10–230,5; Simon 446,65–72
43) cf. Dion., De myst. theol. 5; Ritter 149,1–150,9; Simon 473,60–72
44) Procl., Elem. theol. 123; Boese 62,1–3
45) Ps. 17,12
46) supra, prop. 162 E
47) infra, prop. 162 G–I
48) Dion., De div. nom. 5 1; Suchla 180,10–11; Simon 303,54–55. "Superessentiale": transl. Eriugenae, Dionysiaca 321,4; "non manifestabile": transl. Sarraceni, Dionysiaca 322,1–2

128 hominibus: hominibusque *V* 130 spero *in marg. pro* semper *in textu m. post. V*
138 quid: quem *O* 140 secundis: sciendis *O*

Digitized by Google

claritatem et inaccessibilis" dicitur "propter excessum supersubstantialis luminis"[49]).

Et hoc de tertio.

Circa secundam partem tria faciam, quia primo dicam de simpliciter primi intelligibilitate, secundo de illustrantium enter entem multitudinem unitatum intelligibili proprietate, tertio ex praemissis de propositi veritate.

De primo sciendum, quod secundum Dionysium 4 cap. *De divinis nominibus*[50]) G
prime bonum "lumen intelligibile dicitur" eo, "quod est super omne lumen bonum, sicut radius fontanus et supermanans luminis effusio, omnem supermundanam et circamundanam et mundanam mentem ex plenitudine ipsius illuminans et intellectuales virtutes ipsarum totas renovans et omnes excedens eo, quod superextendatur, et omnia comprehendens eo, quod superiaceat; et simpliciter omnem illuminativae virtutis" donationem, "sicut principaliter lucens et superlucens, in se ipso coassumens et superhabens et praehabens et intellectualia et rationalia omnia congregans et indestructibilia faciens". Haec Dionysius.

Sicut igitur prime "bonum" "dicitur" esse "intelligibile lumen"[51]) secundum ordinem providentiae voluntariae, de qua solum in praemissa auctoritate fit sermo, ita etiam potest dici intelligibile per similes effectus in ordine providentiae naturalis[52]).

Et hoc de primo.

Verum sicut prime bonum et unum utpote illuminans "omnem supermun- H
danam" "mentem" seu intellectum "dicitur intelligibile"[53]), sic eodem modo proportionaliter omne illustrans enter entem multitudinem unitatum utpote separabiliter participatum ab ente, quod est intelligibile, ut per praemissam apparet, est "intelligibile", cum omne tale sit "sicut radius fontanus"[54]) primitus a superbono sole, immo quod est "super solem sicut super obscuram imaginem segregate archetypum"[55]) emanans et ex superplenitudine sua non solum enter entem multitudinem unitatum, sed etiam omnes intellectuales renovans et illustrans.

Et hoc de secundo.

Ex praemissis apparet tertium, scilicet quod ipsi dii, licet sint occulti ratione I
»unionis« suae »supersubstantialis«[56]), qua coniunguntur prime uni, tamen sunt

[49]) Dion., Epist. 5; Ritter 162,3–5; Simon 493,72–74

[50]) Dion., De div. nom. 4 6; Suchla 150,1–8; Simon 175,72–76

[51]) Dion., De div. nom. 4 6; Suchla 150,1; Simon 175,72

[52]) cf. Aug., De Gen. ad litt. VIII 9; Zycha 243,25–244,20; Theodor. de Vrib., De anim. 20; Sturlese 30,76–31,113

[53]) Dion., De div. nom. 4 6; Suchla 150,1–3; Simon 175,72–73

[54]) Dion., De div. nom. 4 6; Suchla 150,1–2; Simon 175,72

[55]) Dion., De div. nom. 4 1; Suchla 144,3–4; Simon 117,75–76

[56]) cf. Procl., Elem. theol. 123; Boese 62,1–2

157 intelligibilitate: intelligibilitatem *V* 174 sic: sicut *V* 179 segregate: segregare *V* | ex *sup. lin.* *O*

Digitized by Google

et dicuntur intellectuales ab adiunctis, ratione videlicet illustrationis, qua benigne superapparent omnibus intelligibilibus, a quibus tamen, ut dictum est[57]), separabiliter participantur. Et sic proprietates eorum quodammodo induunt, per quas in earum cognitionem aliqualiter devenitur.

Et hoc de tertio.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

COMMENTUM

Ab adiunctis enim omnes dii vocantur, quia et hypostases ipsorum differentes ab his, ignotas existentes, cognoscere possibile est. Indicibile enim est secundum se ipsum omne, quod divinum, et ignotum, tamquam uni indicibili connaturale. A varietate autem participantium et illorum proprietates cognoscere accidit. Intelligibiles itaque proprietates sunt, quae enter ens illustrant, quia utique enter ens intelligibile est et divinum et imparticipatum, ante intellectum praeexistens. Non enim utique hoc diis maxime primis adiungeretur, si non illi praeoperatricem haberent hypostasim et potentiam perfectivam aliorum deorum, siquidem sicut participantia ad invicem, ita et existentiae participatorum se habent.

Probatio elementi talis est: Omne uni indicibili connaturale secundum se ipsum, cuius effectus est intelligibilis, est occultum et intelligibile; sed omne illustrans enter entem multitudinem unitatum est huiusmodi per 123[58]): ergo omne illustrans etc.

Maior istius rationis ostenditur. Supposito enim, quod dii seu unitates per se perfectae[59]) utpote capibiles a participantibus et sic aliqualiter cognoscibiles per 123[60]) denominentur ab adiunctis effectibus, qui dicuntur adiuncti ad esse suarum causarum, cum omnis deus sicut et omne agens efficiat sibi simile, et ex hoc ratione similitudinis sicut causata aliquando denominantur a diis, ita e converso dii vocantur seu nominantur a suis effectibus.

Hoc praemisso probatur maior sic: Omne divinum, cuius hypostasim secundum se existentem ignotam possibile est cognoscere per hypostases differentes ab eo, quas illustrat per proprietates intelligibiles, est occultum et intelligibile; sed omne uni indicibili connaturale secundum se ipsum, cuius effectus est intelligibilis, est huiusmodi: ergo omne uni etc.

Ista ratio tota ponitur in littera et deducitur maior ipsius, quia, licet omne divinum sit ignotum secundum se ipsum, tamen accidit cognoscere proprietates illorum divinorum a varietate participantium. Itaque, quia enter ens illustratum est intelligibile et divinum et imparticipatum seu amethectum praeexistens ante intellectum per praemissam, ipsae proprietates, quae illustrant ipsum enter ens, sunt intelligibiles. Omne enim, quod recipitur in intelligibili, est intelligibile.

[57]) supra, prop. 161 E n. 26
[58]) cf. Procl., Elem. theol. 123; Boese 62,1–17
[59]) cf. Procl., Elem. theol. 114; Boese 57,1
[60]) Procl., Elem. theol. 123; Boese 62,2–3

Digitized by Google

Non enim: quia in toto processu isto supponitur, quod enter entia sint illustrata a diis illustrantibus ea, ideo probat hoc sic: Nullus effectus adiungitur cuicumque causae habenti hypostasim per praeoperatricem et potentiam perfectivam nisi ad hoc, ut illustretur per ipsam; sed omne enter ens est diis extra iunctum per praemissam et 137[61]): ergo illustratur ab eis.

Maior apparet, quia, sicut se habent participantia ad invicem, ita et existentiae participatorum sive separabiliter sive inseparabiliter; sed ens illustrat intellectum, cum utrumque sit participans, quia coniunguntur ad invicem: ergo et dii illustrant enter entia eis coniuncta, cum sint participata. Et hoc est, quod dicit: *Non enim* etc.

[61]) cf. Procl., Elem. theol. 137; Boese 68,1–69,10

221 isto: iste *O* 223 praeoperatricem: operatricem *V*

Digitized by Google

PROPOSITIO 163
OMNIS MULTITUDO UNITATUM, QUAE PARTICIPATUR AB IMPARTICIPABILI INTELLECTU, INTELLECTUALIS EST

Postquam ostensa est denominatio unitatum illustrantium enter entia, nunc auctor ponit denominationem unitatum participatarum ab imparticipabili intellectu dicens: OMNIS etc.

Ad istius elementi evidentiam duo declarabo, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo dicam de imparticipabilis intellectus condicione, secundo de participationis diversa acceptione, tertio ex praemissis de suppositi intentione.

A De primo sciendum, quod imparticipabile dicitur proprie et minus proprie.

Proprie dicitur illud, quod est absolutissimum in aliqua intentione et sic prime et principaliter ens et sui gratia, cum sit sui ipsius ens et per consequens liberum ab omni modo contractionis, quibus res limitantur. Et sic est ante omnia sub ipsa intentione contenta a nullo partialiter captum vel capibile. Et taliter acceptum imparticipabile sic describitur, sicut plenius exponitur super 23[1]), quod est 'res sui ipsius existens habens a se ipsa et in se ipsa superplenitudinem propriae intentionis a se qualitercumque originaliter institutae'[2]). Et sic acceptum imparticipabile subdistinguitur in simpliciter imparticipabile, quod est prime unum et bonum, et imparticipabile in determinata intentione. Et sic omne prime et principaliter ens in quacumque seyra dicitur et est imparticipabile ut prime intellectus etc.

Minus proprie et communius accipitur imparticipabile pro omni separato "impassibili et" immixto "nulli nihil habente commune"[3]), et hoc, sive concernat respectum essentialem ad aliud, cui unitur essentialiter, manens tamen separatum, sive sit »immune ab omni respectu«[4]) essentiali ad aliud, ut dictum est[5]).

Et hoc secundo modo omnis intellectualis hypostasis est et dicitur imparticipabilis. Est enim separata, quia »nec est corpus nec virtus in corpore nec subiacet passionibus et universaliter accidentibus corporalibus«[6]) nec habet »diversitatem

[1]) supra, prop. 23 A–B; Pagnoni-Sturlese 112–113
[2]) supra, prop. 23 B; Pagnoni-Sturlese 113,59–61
[3]) Arist., De an. III 4, 429b23–24; Stroick 201,80; Gauthier 214
[4]) cf. Theodor. de Vrib., De anim. 36 6; Sturlese 44,106–107
[5]) supra, prop. 23 A; Pagnoni-Sturlese 112,17–20
[6]) cf. Theodor. de Vrib., De anim. 36 1; Sturlese 42,69–43,71

7 etc. *om. V*

Digitized by Google

principiorum, nec ex quibus componitur nec ex quibus constet«[7]), sed principia ipsam componentia et, in quibus subsistit, sunt ut res una nec est »receptiva cuiuscumque extraneae naturae«[8]) nec concernit respectum essentialem ad extra se, ut composita sit alicui vel cum aliquo componibilis.

Istae condiciones separatorum diffuse deductae sunt super 16[9]).

Omne autem »immune ab omni extranea natura«[10]) est "impassibile"[11]), et quia non agit habitudinaliter, est "immixtum"[12]), et quia est sui ipsius, ideo "nulli nihil habet commune"[13]).

Et sic omnis intellectus intra ordinem intellectualem per se perfectum constitutus dicitur et est imparticipabilis.

Et hoc sufficiat de primo.

De secundo sciendum, quod est duplex participatio, activa videlicet et passiva. B

Activa, qua aliquod participans transsumit perfectionem participatam, sive talis perfectio sit formalior vel minus formalis secundum duplicem determinationem, qua videlicet potentia determinatur per actum, ubi perfectio est formalior participante, et qua actus determinatur per potentiam, ubi perfectio est minus formalis participante.

Passivam participationem intelligo, qua aliquid participatur, et hoc est dupliciter, quia vel separabiliter vel inseparabiliter, scilicet vel se ipso quoad inseparabilem participationem vel non se ipso, sed per inseparabilem potentiam, quam immittit participanti per 81[14]).

Et hoc de secundo.

Verum secundum duplicem participationem passivam, separabilem et inse- C
parabilem, necessarium est multitudinem unitatum, quae ab intellectu participatur, ab imparticipabili diversari.

Si enim participantur separabiliter, tunc tales unitates necessario sunt exemptae ab omni intellectu imparticipabili et assunt per inseparabiles potentias, quas immittunt participantibus.

Si vero ipsae unitates participantur inseparabiliter, tunc necessario sunt principia intrinseca formalissima, quia universalissima et sic causalissima respectu conprincipiorum constituentia essentiam omnis imparticipabilis intellectus.

Et tales unitates multiplicantur secundum numerum intellectuum imparticipabilium, quos sub ordine principalis agentis stantes concausaliter constituunt. Et

7) Theodor. de Vrib., De anim. 36 3; Sturlese 43,81–83
8) cf. Theodor. de Vrib., De anim. 36 4; Sturlese 43,89–90
9) supra, prop. 16 E; Sturlese 28–30
10) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.4.,5; Mojsisch 74,28
11) Arist., De an. III 4, 429b23 (Stroick 201,80; Gauthier 214), III 5, 430a18 (Stroick 203,89; Gauthier 218)
12) cf. Arist., De an. III 4, 430a18; Stroick 203,89; Gauthier 218
13) Arist., De an. III 4, 429b23–24; Stroick 201,80; Gauthier 214
14) Procl., Elem. theol. 81; Boese 43,1–2

32 componentia: constituentia *O* 34 aliquo: aliqua *V* 45 perfectio: perfectior *V*
55 ab *om.* *O*

Digitized by Google

de tali unitatum multitudine, quod participentur ab omni imparticipabili intellectu, videtur esse intentio elementi, ut in commento clarius apparebit.

Nec obstat, quod omnis partialis intellectus participat ea, quae super intellectum et prima unitate per totum intellectum et per partialem unitatem eiusdem ordinis per 109[15]). Dico autem 'partialem intellectum' deorum contemplatricem. Omnis enim intellectualis seyrae hi quidem sunt divini intellectus suscipientes deorum posthabitationes, hi autem intellectus solum per 111[16]), quia uniuscuiusque seyrae non totum genus ad id quod ante suspendi natum est, sed quod in ipso perfectius et sufficiens superpositis copulari. Neque igitur omnis intellectus Deo exadiacet, sed summi et unitissimi intellectuum: isti enim divinis unitatibus sunt cognati per commentum ibidem[17]). Hoc, inquam, non obstat, quia ibi loquitur de assecutione formae deorum, scilicet divinitatis, hic vero de assumptione intellectualitatis; unde ibi tantum duae unitates participantur separabiliter ab unitissimis intellectibus, hic autem quilibet imparticipabilis intellectus sua participat inseparabiliter unitate. Sed nec obstat, quod omnis imparticipabilis intellectus non solum participat separabiliter ad essendum intellectualiter propria unitate, quae est prime intellectus, sed etiam prime vita et prime ente et prime infinitate et super omnia prime bono, cum omnis talis intellectus sit intellectus et vivat et sit ens et habeat virtutem et bonitatem utpote repletus bonitate, virtute, essentia, enter ente et vita substantiali. Hoc, inquam, etiam non obstat, cum multitudo talium unitatum participetur separabiliter et sic assit imparticipabili intellectui per inseparabilem donationem, quam immittit participanti. Multitudo vero unitatum in proposito participatur inseparabiliter.

Et hoc de tertio et primo principali.

Circa propositum tria faciam, quia primo ponam intellectualis et intelligibilis condicionem et differentiae assignationem, secundo intellectualis diversam acceptionem, tertio ex praemissis inferam propositi intentionem.

D De primo sciendum, quod illud dicitur intellectuale, ut ad praesens sufficiat, cui qualitercumque convenit aptitudo ad intelligendum active[18]), et hoc sive formaliter, cui habens rationem et naturam accidentis est ratio intelligendi, sicut est in angelo et homine, sive essentialiter, sicut in eo, cui propria essentia est ratio intelligendi, in quo idem est intellectus, intellectum, intelligere et ratio intelligendi[19]), sive causaliter, cum omne derivans esse aliis sit prime hoc, quod derivat per 18[20]), sive eminenter, cum omnis perfectio absoluta, quam melius est esse quam non esse, sit in diis, et specialiter in prime Deo. Omne, inquam, tale potest dici intellectuale, licet non aequaliter proprie, quia illud solum proprie vocatur intel-

15) Procl., Elem. theol. 109; Boese 55,1–3
16) Procl., Elem. theol. 111; Boese 56,1–3
17) Procl., Elem. theol. 111 comm.; Boese 56,8–11 ("ipso" *var. lect.*)
18) cf. Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.11; Simon 120,3
19) cf. Arist., Metaph. XII 9, 1075a3–5; supra, prop. 15 B n. 14, 20 D n. 31, 27 E n. 25
20) Procl., Elem. theol. 18; Boese 12,1

88 faciam: dicam *O*

Digitized by Google

lectuale ab aptitudine intelligendi, cui convenit aptitudo ad intelligendum primo et secundo modo iam dictis.

Si vero accipiatur ab actu intelligendi, tunc est e converso, ut inferius apparebit[21]).

»Intelligibile vero est abstractius et eminentius intellectuali et dicit aliquando aptitudinem activam, aliquando passivam ad intelligendum«[22]).

Circa quod sciendum, »quod, sicut est duplex visibile, quoddam, quod est obiectum visus non sine specie aliena, qua informatur ad esse, et tale visibile est color, qui non potest esse obiectum visus, nisi perficiatur per lucem in esse spirituali et efficiatur visibile actu, est etiam quoddam visibile, quod participatur ad naturam visibilitatis, sicut lux, si poneremus, quod non posset videri in se, sed videretur tantum, secundum quod est participata in hoc vel illo colore, quibus dat esse visibilitatis, quamvis, quod moveat secundum rationes determinatas ipsum visum, non habeat a luce, sed potius ab esse rei, quod habet in materia, ita«[23]) proportionaliter »est duplex intelligibile: quoddam, quod est obiectum intellectus, secundum quod participat de specie aliena, sicut species intelligibilis non est intelligibilis, nisi quantum participat de actu intellectus agentis, qui dat sibi esse spirituale et simplex, quod possit esse perfectio intellectus possibilis. Hoc enim non est a re«[24]), cuius est species, »quia lapis non est in anima«[25]), »sed intentio lapidis constituta in esse«[26]) tali »intelligibili per actum intellectus agentis, quamvis ab ipso non habeat, quod determinet intellectum, sed potius a re ipsa vel phantasmate, cuius est intentio. Quoddam vero intelligibile sic participatur ad esse intelligibile, sicut lumen intellectus agentis participatur in specie intelligibili, et est etiam esse«[27]) intelligibile.

Dico »igitur, quod intelligibile primo modo dictum dicit aptitudinem passivam, sed secundo modo dictum dicit maxime activam, et“ secundum “hoc semper convenit naturae superiori respectu inferioris, quia lumen superioris” simplex “est et formale respectu inferioris et movens illud, lumen vero inferioris est motum a lumine superioris et oboediens sibi. Et secundum hoc lumen potentiae superioris moventis radicatur in inferiori perficiens ipsum in esse intellectualitatis«[28]).

21) infra, 163 E n. 35–37

22) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.12; Simon 121,46–48

23) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.12; Simon 121,20–31; cf. Alb., De an. II 3 7; Stroick 108,1–110,21; Arist., De an. II 7, 418a31–b1

24) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.12; Simon 121,31–37

25) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.12; Simon 121,37–38; cf. Arist., De an. III 8, 431b29–432a1; Stroick 223,74–75: “... non enim hic lapis in anima est, sed species”; Gauthier 235

26) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.12; Simon 121,38–39; cf. Averr., De an. III comm. 15; Crawford 434,11–14

27) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.12; Simon 121,39–45

28) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.12; Simon 121,46–56

105 ad: ab *V* 110 in se *om.* *O*

Digitized by Google

Et secundum hoc etiam distinguit Dionysius 4 cap. *De divinis nominibus*[29]) intelligibiles substantias ab intellectualibus intendens secundum Commentatorem[30]), quod "superiores" sunt "intelligibiles et inferiores intellectuales quasi constituti in intellectualitate per lumen superiorum"[31]).

Eodem modo proportionaliter se habet in providentia naturali[32]), quod intelligibile est superius intellectuali, cui conveniat et enter enti et unitabus illustrantibus enter ens, ut patet per 161[33]) et praemissam[34]).

Et hoc de primo.

E Verum licet intellectuale, ut dictum est[35]), dicatur ab aptitudine intelligendi, nihilominus tamen dicitur ab intentione intellectualitatis, sicut et vitale a vita; unde et ratio seyrae dicitur intellectualis per 111[36]); in qua cum sint prima, media et infima, necessario intellectualitas competit eis differenter: Prima enim sunt intellectualia, quae se totis per essentiam actualiter intelligunt, immo in suis essentiis sunt actio; unde et a quibusdam[37]) intelligentiae nominantur.

Deinde sunt animae totales et divinae[38]), quae cognoscunt omnia secundum intellectualem vitam, ut inferius apparebit[39]).

Post quas sunt angeli et animae partiales, in quibus est principium intellectualitatis duplex, quia vel ad esse substantiale eorum, puta "intellectus agens", qui »stans« "sub ordine principalis agentis" est concausa totius »residuae portionis«[40]), ut inferius de animabus partialibus apparebit[41]), vel ad actum intelligendi, puta intellectus possibilis, qui est ratio intelligendi ea, quae naturaliter intellectualiter cognoscuntur.

In omnibus etiam enumeratis intellectualibus intellectualitas est per prius et per posterius.

29) cf. Dion., De div. nom. 4 1; Suchla 144,6; Simon 119,77

30) cf. Comment., In De div. nom. 4; Cod. Paris. Lat. 17341, 220ra; cf. Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.11; Simon 120,9–17

31) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.12; Simon 122,8–10

32) supra, prop. 161 C

33) cf. Procl., Elem. theol. 161; Boese 79,1–3

34) cf. Procl., Elem. theol. 160; Boese 78,1–79,8

35) supra, prop. 163 D

36) Procl., Elem. theol. 111; Boese 56,1

37) cf. e.g. Lib. de caus. 6–12; Pattin 149–164; Procl., Elem. theol. 20 (Boese 13,1–14,31), 166–183 (Boese 81,1–90,8); Avic., Metaph. IX 4; Van Riet 481–487; Averr., Metaph. XII comm. 38; Venetiis 1562, 321rF–vG; XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rD, 336vL–M; supra, prop. 15 B n. 12; Sturlese 18; 20 E n. 35; Sturlese70

38) Procl., Elem. theol. 201; Boese 98,1

39) Procl., Elem. theol. 201; Boese 98,4

40) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 10 1; Mojsisch 153,37–40

41) infra, prop. 166 F

136 cui: cum *V* 141 media: medio *V* 142 competit eis: eis competit *O* 143 in *om.* *V* 145 animae: aliae *O* 151 possibilis: potentialis *O*

Digitized by Google

Primo enim invenitur in intellectualibus hypostasibus, quibus primo et per se competit, deinde in illis, quibus competit per se, sed non primo, post quae in illis, quibus competit nec per se nec primo, inter quae tamen »prius est in angelis, quorum natura accipit simplices quiditates rerum, in nobis vero est per posterius, obumbratum per continuum et tempus, et propter hoc quod accipit a sensu et phantasmate. Et propter hoc dicit Isaac, quod ratio creata est in umbra intelligentiae; ex hoc enim, quod non accipit simplicem quiditatem rei per propria principia, sed per quaedam consequentia principia, accidentia et effectus, oportet, quod deveniat in cognitionem rerum discurrendo et comparando unum ad alterum, et accidit in ea dubitatio, quod non est in angelo, qui simplici actione«[42]), ut dictum est, »accipit quiditatem rei. Unde etiam Eustratius super VI *Ethicorum* dicit: Cave, ne animam aliquando simpliciter dicas intellectualem; sic enim non differret ab intelligentiis; sed dic eam rationabilem, intellectualem vero per accidens, hoc est: inquantum participat de luce naturae superioris«[43]).

Et hoc de secundo.

F

Ex praemissis apparet tertium, quare omnis multitudo unitatum, quae participatur ab intellectu imparticipabili, sit et dicatur intellectualis. Cum enim quaelibet talis unitas sit principium intrinsecum et formalius inter conprincipia, puta virtutem, entitatem, vitalitatem et intellectualitatem, et sic concausa residuae totalitatis ipsius intellectus stans sub ordine principalis agentis, ipsa necessario condicionabitur condicionibus sui causati, quod, cum "secundum se totum"[44]) sit intellectuale, per prius in tota seyra intellectuali ipsa etiam unitas taliter principians participata inseparabiliter a suo principiato est intellectualis, et ideo, sicut unitates illustrantes enter ens sunt et dicuntur intelligibiles, ita etiam illustrantes divinum imparticipabilem intellectum sunt intellectuales, non tamen essentialiter vel formaliter, sed ut intellectum concausaliter generantes etc.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

[42]) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.13; Simon 122,47–58; cf. Isaac Isr., Lib. de defin.; Muckle 313,25–27: "... est anima rationalis, quoniam ipsa in horizonte intelligentiae et ex umbra eius generata est."

[43]) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.13; Simon 122,58–63; cf. Eustrat., In Eth. Nic. comm. VI 12; Heylbut 377,38–378,2; Cod. Vat. Lat. 2171, 126vb: "... secundum quod et intellectualis anima dicitur. Rationalis quidem enim est, quoniam rationem habet propriam, qua utitur, secundum quam et discernit et syllogizat; intellectualis autem, quoniam participatione eius qui simpliciter intellectus, terminos habet et principia scientiarum, immediate ipsos cognoscens et per hos imitans intellectum."

[44]) Theodor. de Vrib., De orig. 5 36; Sturlese 192,364

155 primo ... hypostasibus *om. V* 156 illis *add.* in *V* 167 sed dic eam: sic eam dic *V* 180 etc. *om. O* 181 et ... elementi *om. V*

Digitized by Google

COMMENTUM

Sicut enim se habet intellectus ad enter ens, ita unitates ipsae ad unitates intelligibiles se habent. Si quidem illae illustrantes ens intelligibiles sunt, sic et hae illustrantes divinum et imparticipabilem intellectum intellectuales sunt, sed non sic intellectuales ut in intellectu subsistentes, sed ut secundum causam ante intellectum praeexistentes et generantes intellectum.

Probatio elementi talis est: Sicut se habet intellectus ad enter ens, sic multitudo unitatum, quae participatur ab imparticipabili intellectu, se habet ad unitates illustrantes enter ens; sed unitates illustrantes enter ens sunt intelligibiles: ergo omnis multitudo unitatum, quae participatur ab imparticipabili intellectu, est intellectualis. Ista tota ratio ponitur in littera.

Sed non sic. Hic ostenditur modus intellectualitatis talium unitatum, cum dicitur, quod non sunt taliter intellectuales ut subsistentes in intellectu intellectualiter sicut potentia intellectus, sed ut praeexistentes ante intellectum sicut principia formalissima, scilicet secundum causam concausaliter generantes intellectum.

185 intellectum: intellectu *O* | intellectu: intellectum *O* 193 cum *om.* O

Digitized by Google

PROPOSITIO 164
OMNIS MULTITUDO UNITATUM, QUAE PARTICIPATUR AB IMPARTICIPABILI OMNI ANIMA, SUPERMUNDANA EST

Habita denominatione unitatum participatarum ab omni imparticipabili intellectu, nunc auctor ponit denominationem unitatum participatarum ab omni imparticipabili anima dicens: OMNIS etc.

Ad istius elementi evidentiam duo declarabo, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo dicam de animae imparticipabilis condicione, secundo de ipsius participatione, tertio de unitatum participatarum propria ratione et suppositi intentione.

De primo sciendum, quod imparticipabile hic accipitur sicut et in praemissa[1]), A scilicet pro re separabili, impassibili et immixta, licet concernente respectum essentialem ad aliud, cui unitur essentialiter, in quo etiam differt anima divina inter alia ab intellectualibus hypostasibus, ut postea apparebit[2]).

Separabilitas autem talis animae satis apparet per declarationem 16[3]). Aristoteles etiam in sua philosophia, ut testatur auctor libro *De fato et providentia*[4]), "dicit" "omnem animam" humanam "corpore nihil indigentem et substantiam alteram sortitam esse talem extra corpus et separabilem, et hoc necessario".

Si igitur anima nostra, quae partim corpori immersa est et partim separata, quia secundum partem, qua intelligit et sapit, multo fortius anima divina, quae et nobilis, quae se tota est coniuncta, ne dicam immersa, et se tota separata a corpore, dicitur separabilis, quae etiam est intellectualis et divina et sic impassibilis et immixta et per consequens imparticipabilis.

Et hoc de primo.

Verum quia constitutio ipsius talis animae huiusmodi est, quod principia B intrinsecus ipsam constituentia non remanent simpliciter in natura et ratione principiorum nec simpliciter determinantur in ulteriores naturas, sed medio modo se habent inter ea, quae constituunt entia secundum speciem et res corporales, inter quae tamen principia ipsae, scilicet »unitates superexaltatae«[5]) men-

[1]) supra, prop. 163 A
[2]) infra, prop. 164 F
[3]) supra, prop. 16 D–E; Sturlese 28–30
[4]) Procl., De prov. 6,n.15; Boese 122,3–5; cf. infra, prop. 186 G
[5]) cf. Dion., De div. nom. 7 1; Suchla 194,11; transl. Eriugenae, Dionysiaca 385,3

7 etc. *om. V* 12 praemissa: promissa *V* 13 licet *add.* in *V* 15 ab *om. V* 16 talis *suppl. in marg. m. post. pro rasura in textu O* 28 sed: se *V*

Digitized by Google

tibus talium animarum, sunt formaliores et causaliores constituentes esse ipsarum animarum mediantibus mentibus seu intellectibus, et tamen participantur inseparabiliter modo, quo supra[6] praemissa de imparticipabilis intellectus participatione latius est expressum.

Et hoc de secundo.

C Ex praemissis concluditur, quod, licet multitudo divinarum unitatum, quae sunt divinae per essentiam, participetur separabiliter ultima, quae prime natura dicitur, excepta ab omni imparticipabili anima, cum omnis talis anima sit bona, habens virtutem, entitatem, vivat et intelligat et animet per sui coaptationem ad corpus, tamen, cum dicitur, quod omnis multitudo unitatum participatur ab omni imparticipabili anima, intelligo unitates hic stare pro divinis secundum participationem, quae participantur inseparabiliter ab omni imparticipabili anima non sic, quod una anima talis participet omnibus unitatibus, sed quaelibet talium unitatum participatur ab anima singulari, quam principiat, ut singula singulis referantur[7].

Et hoc sufficiat de primo principali.

Circa propositum tria faciam, quia primo ponam mundi diversam acceptionem, secundo mundi sensibilis multiplicem descriptionem, tertio ex praemissis propositi intentionem.

D De primo sciendum, quod mundus multis modis accipitur.

Uno modo accipitur pro »archetypo mundo«[8], qui simpliciter omnia in rationibus suis causalibus superunialiter continet, et talis mundus est »in mente divina«[9], scilicet prime boni. De quo mundo sic dicit Boethius III *De consolatione* metro 9[10] loquens de omnium conditore:

"Tu cuncta superno
ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse
mundum mente gerens similique imagine formans".

Huic etiam alludit illud auctoris libro *De malorum subsistentia* cap. 15[11], ubi dicit »apud conditorem universi esse omnes species et specierum numerum«.

6) supra, prop. 163 A

7) cf. Theodor. de Vrib., De orig. 3 28; Sturlese 165,225

8) cf. Alb., De cael. I 3 7; Hoßfeld 70,90–91; Metaph. I 5 9 (Geyer 80,27), VI 2 6 (Geyer 312,43), XI 2 8 (Geyer 493,44); Phys. I 3 17; Hoßfeld 75,15; Summa theol. I 3 13 4 (Siedler 46,20–21), II 1 3 3 1 (Borgnet 23a), II 1 4 1 2 (Borgnet 73a); Plat., Tim., 38b8–c1; Waszink 30,17; cf. Calcid., Comm. 353; Waszink 323,12,14; supra, prop. 5 B n. 23; Sturlese 116

9) Alb., Summa theol. I 13 53 2 (Borgnet 561b), II 1 4 1 2 (Borgnet 73a)

10) Boeth., Philos. cons. III m. 9; Bieler 52,6–8; cf. supra, prol. 9 n. 78; Sturlese 15; tit. L n. 102; Sturlese 50; 5 B n. 22; Sturlese 116; prop. 6 A n. 8; Sturlese 128; infra, prop. 199 A

11) cf. Procl., De mal. subs. 15,n.43; Boese 234,20–21

44 singulari: singulariter *O* 51 mundo *om.* *O* 56 ipse: ipsum *O* 57 mente *coni.*: mentem *codd.* | imagine: imaginem *V*

Digitized by Google

Et iuxta illam significationem mundi quaelibet primordialis causa est quasi quidam mundus, cum sit "similitudo" "totius entis in eo, quod ens"[12]), sicut prime bonum est similitudo totius boni in eo, quod bonum.

Secundo modo accipitur mundus pro totali effectu ipsius prime boni omnem gradum bonitatis concludente, scilicet pro tota rerum universitate.

Et iste dicitur »maior mundus«[13]) et est omnium creatorum maximus et optimus; unde Calcidius super *Timaeum* dicit, quod »mundus est ordinata collectio creaturarum«[14]).

Trismegistus vero ad Asclepium[15]) sic describit talem mundum dicens: "Mundus" est "opus Dei" immutabile, "gloriosa constructio, bonum multiformi imaginum varietate compositum, machina voluntatis Dei" "suo operi absque invidia suffragantis". Item idem ibidem[16]): "Mundus" "est a Deo praeparatus habitaculum" omnium "specierum".

Tertio accipitur mundus pro primordialibus unitatibus, quae sunt mundus supersubstantialis sive intelligibilis, ex quo omnis alius mundus tamquam a prima sua origine est exortus.

Quarto modo accipitur mundus pro omnibus separatis stantibus in aeterna Dei contemplatione, sive sint »entia secundum speciem«[17]), sicut sunt intellectuales hypostases, et omnia illa entia, quae supereminent eis in ordine essentiali rerum, sive sint determinata ad individuum, dummodo stent in aeterna Dei fruitione, sicut sunt animae totales seu imparticipabiles angeli et animae separatae.

Et talis mundus dicitur intelligibilis et exemptus ab his, quae sub tempore coartantur, et talem mundum vocat Plato mundum intelligibilem in *Timaeo* I[18]), ubi dicit: Sensibilis autem ad similitudinem intelligibilis factus est omnia continens per possibilitatem imitationis, quae intelligibilis habet per rationem exemplaris.

Et ideo dicit Avencebrol libro IV cap. 16[19]), quod mundus sensibilis exemplum est intelligibilis.

[12]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.1.3.6.,2; Mojsisch 22,114; cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.5.,1 (Mojsisch 30,65), De int. II 1 1 (Mojsisch 146,6), II 36 3 (Mojsisch 174,108)

[13]) cf. Alb., Phys. VIII 3 10; Hoßfeld 642,17–18; Arist., Phys. VIII 2, 252b26–27

[14]) cf. Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.67; Simon 176,10–11; supra, prop. 122 A

[15]) Asclep. 25; Moreschini 66,21–67,2; cf. supra, prol. 8 n. 64; Sturlese 14; prol. 12 n. 127; Sturlese 20; infra, prop. 199 A

[16]) Asclep. 3; Moreschini 42,4–5; cf. supra, prol. 9 n. 79; Sturlese 15; infra, prop. 199 A

[17]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 33 5; Mojsisch 172,23

[18]) cf. Plat., Tim., 29a6–b4 (Waszink 21,19–22,2), 30c2–3 (Waszink 23,10–11), 36e5–37a2 (Waszink 29,6–8); Calcid., Comm. 25 (Waszink 75,16–76,2), 30 (Waszink 80,1–10), 137 (Waszink 178,5–7); infra, prop. 199 A

[19]) cf. Avenc., Fons vitae IV 16; Baeumker 247,17–18; supra, prop. 6 A n. 5; Sturlese 127; prop. 6 E n. 40; Sturlese 132; infra, prop. 199 A

61 quidam: quaedam *V* 65 creatorum: causatorum *O* 78 illa *om.* *V*

Digitized by Google

Quinto modo "homo" dicitur "minor mundus"[20], inquantum ex partibus principalibus istius maioris mundi[21] componitur, cuius compositio inferius apparebit[22]; unde et "homo" dicitur "omnis creatura"[23].

Sexto modo dicitur mundus secundum Apuleium[24] ordinata collectio elementorum cum ornatu eorundem. Dico autem 'elementorum' non iam solum eorum, quae subsunt generationi et corruptioni, sed etiam eius, quod secundum Aristotelem[25] »quintum dicitur elementum«[26], puta totum caelum et etiam "catholica" elementa[27]. Et sic omnes res naturales, quae diversantur, variantur et alterantur sive in esse sive in ubi, hoc est, quae subsunt motui et transmutationi, dicuntur mundus, et talia sunt sola sensibilia[28].

Et de tali mundo dixit Plato[29], quod mundus sensibilis processit ex mundo intelligibili.

Et hoc de primo.

E De secundo notandum, quod mundus iste sensibilis duplicem sui nominis sortitur rationem.

"Dictus" est enim "mundus", quia "semper in motu est": "nulla enim requies" "est elementis concessa" secundum Isidorum[30] et Papiam[31].

"Graeci" autem ab "ornamento" "mundo nomen"[32] imposuerunt, secundum quod dicit Plinius libro II cap. 4[33]: Cosmos enim "nomine", id est "ornamenti, appellavere eum, et nos", inquit, "a perfecta et absoluta elegantia mundum" appellamus; unde et describitur multipliciter.

Trismegistus libro *De sex principiis* cap. 3[34] sic describit eum, cum dicit: "Mundus est naturae motus orbicularis, concors, universalis, temporarius, localis, exterius nihil relinquens, interius centrata quiete proportionaliter consistens, repugnantes rerum qualitates sinzugiis constringens".

20) Mos. Maimon., Dux neutror. I 71; Parisiis 1520, 31v; cf. Ulric. de Arg., De summo bono I 1 5; Mojsisch 14,12–13
21) cf. supra, prop. 164 D n. 13
22) infra, prop. 164 E
23) Honor. August., Clavis phys. 220; Lucentini 172,1; cf. Max. Conf., Ambig. 37; Jeauneau 184,131–137
24) cf. Apul., Lib. de mund. I 289; Moreschini 148,5–6
25) cf. Ps.-Arist., De propr. elem.; Hoßfeld 92,72
26) Ulric. de Arg., De summo bono IV 2 6 3; Pieperhoff 110,73–74
27) Honor. August., Clavis phys. 150; Lucentini 116,9; cf. supra, prop. 129 A
28) cf. Ulric. de Arg., De summo bono IV 2 6 4; Pieperhoff 110,72
29) cf. Plat., Tim., 30b6–c1 (Waszink 23,8–9), 30d1–31a1 (Waszink 23,16–18)
30) Isidor., Etym. XIII 1; Lindsay n.1; cf. infra, prop. 199 A
31) cf. Pap., Element. s.v. "Mundus"; Venetiis 1496,212b; supra, prol. 7 n. 63; Sturlese 14; prop. 6 A n. 3; Sturlese 127
32) Isidor., Etym. XIII 1; Lindsay n.2; cf. infra, prop. 199 A
33) Plin., Nat. hist. II 4,n.8; Mayhoff 130,16–17; cf. supra, prop. 6 A n. 2; Sturlese 127; 10 D n. 25: Pagnoni-Sturlese 183
34) Lib. de sex rer. princ. 2, n.46; Silverstein 251–252; cf. infra, prop. 199 A

90 creatura: causatura *O* 108 multipliciter: tripliciter *V*

Digitized by Google

Quam descriptionem exponens ait[35]): "Orbicularis dicitur motus propter aequam firmamenti conversionem".

Et "concors" dicitur "propter contrariam et concordem planetarum revolutionem; contrariam, quia planetae contra firmamentum nituntur; concordem, quia cottidiana conversione cum firmamento volvuntur, unde" de "mundi machina oritur"[36]) "motus", qui "universalis appellatur, quia secundum omnes motus species universis convenire monstratur"[37]).

"Temporarius dicitur propter quattuor anni tempora, quae cum temporalibus discordi circularium motuum concordia contemperatur"[38]).

"Localis quoque dicitur, quoniam non pro loco comprehensivo vel sustentativo, sed pro quantitativo mundus localis intelligitur"[39]).

"Naturae motus nuncupatur, quia motum omnimodem in universitate" supernaturaliter "operatur"[40]).

"Exterius" "extra mundum nihil relinquitur, quia non est locus", ut "in mundo, in quo omnia subsistendo continentur"[41]).

"Interius centrata quiete proportionaliter consistere" dictus est, quod, "sicut est ad centrum circulus, sic ad aeternitatem consistit mundus temporarius"[42]).

"Repugnantes rerum qualitates sinzugiis", id est "dulcibus convenientiis ligat, sic eisdem omnia elementa repugnantia compaginat"[43]).

Et hoc de secundo.

Ex praemissis considerari potest, quae entia dicantur »supermundana, circamundana et mundana«[44]). F

Mundana enim sunt et dicuntur omnia localia et temporalia. Et talia sunt omnia corpora sensibilia, sive sint ingenerabilia et incorruptibilia sive generabilia et corruptibilia, omnia videlicet, quae subiciuntur motui vel transmutationi.

Circamundana vero sunt, quae, licet per se subiciantur loco et tempori, tamen per se non subsunt motui et transmutationi, puta incorporea, sed solum per accidens, puta anima partialis, quando est in generatione, ut inferius apparebit[45]), et etiam aliquo modo anima imparticipabilis propter insolubilem sui unionem ad

[35]) Lib. de sex rer. princ. 2,n.47; Silverstein 252
[36]) Lib. de sex rer. princ. 2,n.48; Silverstein 252
[37]) Lib. de sex rer. princ. 2,n.49; Silverstein 252
[38]) Lib. de sex rer. princ. 2,n.50; Silverstein 252
[39]) Lib. de sex rer. princ. 2,n.51; Silverstein 252
[40]) Lib. de sex rer. princ. 2,n.52; Silverstein 252
[41]) Lib. de sex rer. princ. 2,n.53; Silverstein 252
[42]) Lib. de sex rer. princ. 2,n.54; Silverstein 252
[43]) Lib. de sex rer. princ. 2,n.55; Silverstein 252
[44]) cf. Dion., De div. nom. 4 6; Suchla 150,2–3; Simon 175,73
[45]) infra, prop. 206 D

114 aequam ... (115) propter *om. sed suppl. in marg. m. post. V* 116 quia *coni.*: quae *codd.* 117 quia *coni.*: qua *codd.* 123 sed ... intelligitur: mundus localis intelligitur sed pro quantitativo *O* 126 in: ibi *V* 127 mundo *coni.*: iudico *codd.* 138 se *add.* non *codd.* | tamen: cum *O*

Digitized by Google

corpus caeleste, licet non moveatur nec transmutetur nec per se nec per accidens.

Supermundana vero sunt, quaecumque supra locum et tempus elevata sunt. Et talia sunt, quaecumque ab omni respectu et dependentia ad quodcumque corpus sensibile sunt exempta, sive secundum se tota et totaliter, sicut sunt ordines intellectualium hypostasum et omnia superiora, quae sunt de intelligibili mundo, sive secundum se tota, licet non totaliter, sicut est anima imparticipabilis, quae secundum duas operationes, divinam videlicet et intelligibilem, modo, quo dicetur infra[46]), est exempta, secundum animealem, qua alligatur corpori, quod movet, non est exempta.

Et sic etiam secundum substantiam[47]), quae est nobilior operatione per commentum 44[48]), dicitur supermundana et circamundana secundum sui superius et inferius. Cum igitur multitudo unitatum participetur ab anima imparticipabili secundum sui superius, qua est supermundana, ipsa etiam multitudo inquantum participata, licet inseparabiliter erit supermundana.

Et hoc de tertio.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

COMMENTUM

Quia enim imparticipabilis anima prime supermundana est, et participati ab ipsa dii supermundani sunt, proportionaliter entes ad intellectuales, quam habet anima ad intellectum et intellectus ad enter ens. Ut igitur anima omnis dependet ad intellectus et intellectus ad intelligibile conversus est, sic utique et supermundani dii intellectualibus extra haerent, quemadmodum utique et hi intelligibilibus.

Probatio elementi talis est: Omne, quod participatur a supermundanis, est supermundanum; sed omnis multitudo unitatum, quae participatur ab omni imparticipabili anima, est huiusmodi: ergo etc.

Medium istius rationis apparet: Sicut enim se habet multitudo unitatum, quae participatur ab enter ente, ad hoc, quod sit intelligibilis, et multitudo unitatum, quae participatur ab omni imparticipabili intellectu, ut sit intellectualis, ita proportionaliter se habet multitudo unitatum, quae participatur ab omni imparticipabili anima, ut sit supermundana.

Minor apparet, quia omnis imparticipabilis anima est primo supermundana ratione colligationis eius ad ea, quae vere sunt supermundana, sicut apparet ex duplici eius operatione, divina scilicet et intelligibili.

[46]) infra, prop. 201
[47]) Procl., Elem. theol. 44 comm.; Boese 26,5
[48]) Procl., Elem. theol. 44 comm.; Boese 26,3

142 transmutetur: transmutaretur *V* 143 supermundana: supermunda *V* 152 supermundana: supermunda *V* 153 igitur: ergo *O* 157 etiam *om. V* 169 imparticipabili: participabili *O* 170–171 imparticipabili: participabili *O*

Digitized by Google

Ut igitur: Hic ostendit unitates ab imparticipabilibus animabus participatas esse inferiores intellectualibus et intelligibilibus unitatibus tali ratione: Sicut se habent participantia ad invicem, puta anima, intellectus et enter ens, sic et participata; sed in participantibus omnis anima dependet ad intellectus, ut infra ostendetur[49]), et omnis intellectus conversus est ad intelligibile, et per consequens anima est infra intellectum et intellectus sub enter ente: ergo; et omnis multitudo unitatum supermundanarum, quae participatur ab omni imparticipabili anima, est infra unitates intellectuales, et hae haberent extra intelligibilibus. Et nota, quod vocat unitates deos, sive sint essentialiter dii sive participative sicut et unitates.

[49]) infra, prop. 193 D

Digitized by Google

PROPOSITIO 165
OMNIS MULTITUDO UNITATUM PARTICIPATARUM AB ALIQUO SENSIBILI CORPORE MUNDANA EST

Ostensa denominatione unitatum supermundanarum nunc auctor ostendit denominationem mundanarum dicens: OMNIS etc.

Ad cuius elementi evidentiam duo declarabo, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo dicam de sensibilis corporis condicione, secundo de ipsius participatione, tertio de multitudinis unitatum ab ipso participatarum propria ratione et suppositi intentione.

A De primo sciendum, quare aliquod corpus dicatur sensibile, cum omne corpus inquantum huiusmodi videatur esse sensibile et maxime naturale. Quod ut evidentius appareat, considerandum, quod corporum quaedam sunt materialia et sic divisibilia et secundum substantiam passibilia per 80[1]). Et ista sunt sensibilia, quia quolibet sensu percipi possunt, ut patet de quattuor elementis et elementatis, quae communiter vocantur elementa; de elementis catholicis superius dictum est[2]).

Sunt etiam quaedam corpora immaterialia et sic indivisibilia et secundum substantiam impassibilia. Et ista secundum intentionem auctoris[3]) sunt in duplici differentia:

Quaedam enim sunt susceptibilia animarum participabilium, quaedam vero sunt earum quasi indumenta, corpora scilicet caelestia et terrestria.

Prima sunt insensibilia, secunda vero quoad caelestia sunt sensibilia, minus tamen proprie quam prius dicta. Ista enim nullus sensus percipit nisi visus. Sed nec iste de eis aliquid percipit nisi »partes conculcatas«[4]), puta stellas et solem et lunam, et pro tanto sphaerae secundum se non videntur, et quidquid est super sphaeram stellarum fixarum, est simpliciter insensibile, licet quidam rudes imaginentur se videre caelum, ut vident aerem oppansum saphirini coloris. Nec hoc est mirabile, cum secundum perspectivos nihil videatur, nisi quod terminatione sua sistit radium visualem; unde etiam "ignis in sua sphaera"[5]) utpote

1) cf. Procl., Elem. theol. 80 comm.; Boese 42,6
2) supra, prop. 164 D
3) infra, prop. 196, 208 et 210
4) Theodor. de Vrib., De dot. corp. glor. 9; Sturlese 276,18; De luce et eius orig. 17,3; Rehn 22,55–59; cf. infra, prop. 208 A
5) Ioann. Pecham, Tract. de perspect. 4; Lindberg 40,151

12 sunt *seq. del.* naturalis *V* 14 quia: quod *V* 17 quaedam corpora: corpora quaedam *V* 20 quaedam ...(21) indumenta *om. sed suppl. in marg. V* 21 earum: eorum *V* | corpora ... (22) insensibilia *om. O* 22 vero *add.* sunt *O* 29 sua sphaera: sphaera sua *V*

Digitized by Google

valde diaphanus non sistens, sed transmittens radium visualem invisibilis est, licet sit sensibilis[6]).

Et pro tanto dicit Dionysius 15 cap. *Angelicae hierarchiae*[7]): "Sensibilis ignis est quidem, ut" sic "dicatur", "in omnibus, et per omnia munde venit et segregatur ab omnibus, et omnino splendens" et "existens simul et sicut occultus, ignotus ipse secundum se ipsum non proposita materia, ad quam manifestat propriam operationem, et non valens teneri et invisibilis"[8]) sive "incontemplabilis" etc.

Et sic corpora caelestia sunt prima immaterialia.

Alia vero immaterialia secundum intentionem auctoris, ut inferius habebitur[9]), sunt receptacula participabilium animarum, et illa, quia nullo sensu attinguntur, nec secundum se tota nec secundum partem, sed nec in alia materia, sicut de igne dictum est[10]), ideo dici possunt insensibilia.

Ex praehabitis colligitur condicio corporis sensibilis.

Et sufficiat de primo.

Verum corpus sensibile, quod habet animam sibi desuper astantem, quae et B
ipsa participat unitate mediante intellectu, potest participare divinis unitatibus per 129[11]), et hoc, sive tales unitates sint divinae per essentiam, – omnis enim corporis partialis natura participat per totam naturam et per partialem animam tota anima per ultimam partem 109[12]); tota autem natura et tota anima sunt unitates divinae per essentiam, ut patet per eandem[13]) et praemissam ei[14]) – sive etiam tales unitates sint divinae per participationem. Sicut enim per unitates enter entem multitudinem illustrantes possunt intelligi et imparticipatae et participatae unitates, hoc est, quae participantur separabiliter quoad unitates divinas et separabiliter quoad eas, quae sunt intrinseca essentialia et concausalia principia enter entium, ut supra ostensum est[15]) de enter entibus, intellectibus et animabus imparticipabilibus, ita etiam in proposito possunt accipi unitates, quae hic[16]) dicuntur participari 'ab aliquo sensibili corpore', vel pro unitatibus divinis per essentiam vel pro unitatibus, quae sunt deiformes mentibus seu intellectibus secundum Dionysium[17]) eminentes et per consequens substantiis animarum et corporum eis unitorum. Hoc enim unitates sunt, per quas et intellectus, anima et

6) cf. Alb., Super Dion. De cael. hier. 15; Simon-Kübel 227,21–35
7) Dion., De cael. hier. 15 2; Heil 52,11–14; Dionysiaca 995,3–996,2
8) transl. Eriugenae, Dionysiaca 996,2
9) infra, prop. 210 A
10) supra, prop. 165 A n. 7
11) cf. Procl., Elem. theol. 129; Boese 65,1–20
12) Procl., Elem. theol. 109; Boese 55,5–6
13) ibid.
14) cf. Procl., Elem. theol. 108; Boese 54,1–55,14
15) supra, prop. 163 F
16) cf. Procl., Elem. theol. 165; Boese 80,1–2
17) cf. Dion., De eccl. hier. 6 3; Heil 116,18; Dionysiaca 1386,4; infra, prop. 188 E

30 valde *om. O* 36 incontemplabilis *coni.*: incontempabilis *codd.* 45 participat: participet *V*

Digitized by Google

corpora, ut sunt particulare constituentia, quasi formaliter deificantur, ut apparet per 129[18]).

Et hoc de secundo.

C Ex praemissis colligitur tertium, quae et qualis sit multitudo unitatum, quae participatur ab aliquo corpore sensibili, quia secundum primum intellectum sunt directe prime natura et prime anima et per consequens aliae unitates superiores, quoad secundum vero intellectum quodlibet corpus sensibile divinum unitate participat singulari.

Et hoc sufficiat de tertio et primo principali.

Circa secundum scilicet propositum tria faciam, quia primo ponam continentiae mundi et unitatis eius rationem, secundo ex hoc subiungam mundi multiplicem condicionem, tertio ex praemissis subiungam intentionem propositi.

D De primo sciendum, quod mundus est perfectissimus et optimus, speciosissimus et ordinatissimus et per consequens nihil deesse ei potest, tum quia perfectissimus, tum etiam quia optimus, sive mundus accipiatur pro totali rerum universitate sive pro sensibili.

Sicut autem mundus totalis est perfectissimus, optimus, pulcherrimus et ordinatissimus, ita etiam est mundus partialis, puta sensibilis, suo modo[19]).

Convenit enim ei, ut ad praesens sufficiat, figura pulcherrima et perfectissima orbicularis, videlicet quod ostendit Plato in *Timaeo* I[20]), ubi simul annectit perfectionem et figuram: "Unum", inquit, "perfectum" "composuit formamque" "congruam" "dedit", cuius quidem figuram orbicularem prosequitur secundum plures causas ibidem, quarum prima est figurae capacitas. Unde et ait[21]): "Quippe animali" (id est: mundo) "intra suum ambitum animalia et" omnium rerum "formas regesturo" (id est: continente): "globosam et rotundam" (supple: dedit figuram), "quae a medietate ad omnem ambitum extimarum partium spatiis" aequaliter "distat".

Secunda causa est similitudinis aequalitas, secundum quod dicit idem in eodem[22]): ut "totus sui similis foret", formam rotundam dedit "meliorem similitudinem dissimilitudine iudicans".

Tertia est motus levitas vel volubilitas. Haec enim figura motui est aptissima, secundum quod dicit ibidem Plato[23]): "Levem porro globum undique versum" "expolivit", hoc est, ipsum fecit globosum quasi volubilitati aptum.

Quarta causa est huius figurae perpetuitas sive incorruptibilitas, secundum

18) cf. Procl., Elem. theol. 129; Boese 65,1–20
19) cf. supra, prol. 15; Sturlese 15,321–16,348
20) Plat., Tim., 33a7–b2; Waszink 25,19–20
21) Plat., Tim., 33b2–5; Waszink 25,20–23
22) Plat., Tim., 33b6–7; Waszink 25,23–24
23) Plat., Tim., 33b7–c1; Waszink 25,24

71 subiungam ... propositi: intentionem propositi subiungam *V* 88 dicit: secundum *V*

Digitized by Google

quod dicit idem ibidem[24]): Mundum "ex perfectis omnibus citra senium dissolutionemque composuit formamque" "congruam" "dedit", quasi haec figura fuerit incorruptibilitati apta "cunctis infra globum", sicut ait[25]), "visibilibus regestis".

Quinta causa est eiusdem iuxta exemplar nativitas; nam sicut exemplar, ita quodammodo circulus non habet finem nec principium. Propter hoc ait[26]): Aeterna "Dei perspicientia iuxta nativum" (id est: exemplar aeternum) "aequiremum indeclivemque et a medietate undique versum aequalem ex perfectis et universis totum perfectumque progenuit".

Sexta causa est animae mundi porrigibilitas, secundum quod dicit in eodem[27]): Quia "animam" "in medietate eius locavit eandemque per omnem globum aequaliter porrigi iussit, quo tectis interioribus partibus extima quoque totius corporis ambitu animae circumdarentur. Atque ita" per animam rerum "in orbem atque in suum ambitum converti voluit et moveri".

Et hoc de primo.

Ex praemissis colligitur, quod omne corpus sensibile utpote conclusum in E
mundo sensibili est mundanum et per consequens omnis multitudo unitatum a quocumque sensibili corpore sive caelesti sive terrestri per media, intellectum scilicet et animam, participata sive separabiliter sive inseparabiliter dicitur mundana.

Verum licet ista, quae in proposito et in praecedentibus elementis de unita- F
tibus participatis sive ab enter ente sive ab intellectu imparticipabili sive ab anima imparticipabili sive etiam a sensibili corpore dicta sunt, quod tales unitates sint principia intrinseca formaliora et eminentiora in constitutione enter entium, intellectuum et animarum imparticipabilium et sic sint deiformes et non dii per essentiam, tamen posset aliter dici, quod per ipsas unitates tales tantum intelligantur dii per essentiam, qui etiam participantur, sed separabiliter, ut dictum est[28]), ita, quod quidam talium deorum, qui sunt unitates per se perfectae per 114[29]), dicantur supermundani, quidam mundani. Sicut enim invenimus in providentia voluntaria, ita suo modo est in providentia naturali[30]).

In prima autem, quae per actus hierarchicos angelorum exercetur, invenimus secundum Dionysium[31]) quosdam angelorum vocari supermundanos, quosdam circamundanos, alios vero mundanos.

24) Plat., Tim., 33a7–b2; Waszink 25,19–20
25) Plat., Tim., 33c1–2; Waszink 26,1–2
26) Plat., Tim., 34a8–b2; Waszink 26,14–17
27) Plat., Tim., 34b2–6; Waszink 26,17–20
28) cf. supra, prop. 81 E; Zavattero 115–116
29) Procl., Elem. theol. 114 comm.; Boese 57,5–6
30) cf. Aug., De Gen. ad litt. VIII 9; Zycha 243,25–244,20; cf. Theodor. de Vrib., De anim. 20; Sturlese 30,76–31,113
31) cf. Dion., De div. nom. 4 6; Suchla 150,2–3; Simon 175,73

95 idem ibidem: ibidem idem *V* 99 non *om.* *O* 101 indeclivemque: declivemque *O* 118 imparticipabilium *corr. ex* imparticipatarum *V* 119 tamen ... (120) essentiam *om.* *O* 122 supermundani: supermundam *V*

Digitized by Google

Unde et sic dicit 4 cap. *De divinis nominibus*[32]): "Igitur lumen intelligibile dicitur, quod est super omne lumen bonum, sicut radius fontanus et supermanans luminis effusio, omnem supermundanam et circamundanam et mundanam mentem ex plenitudine ipsius illuminans."

Qua ratione vero ipsi angeli, cum sint spiritus separati[33]), sic vocentur, sciendum, »quod angelorum ipsorum notitiam non possumus accipere per substantias eorum, sed tantum per actus ipsorum; quandocumque enim substantia aliqua non cadit in sensum per similitudinem propriam, oportet in ipsam devenire per speciem sui motus vel actus aut eius, in quod agit, cum omnis nostra cognitio ortum habeat a sensibus«[34]) secundum Aristotelem[35]), »sicut devenimus in cognitionem animae per similitudinem corporis, quod vivificat, et per similitudinem actuum, quos exercet in corpore, et propter hoc numerum motorum«[36]) accipit Aristoteles[37]) »per numerum mobilium et motuum. Et sic, cum substantia angeli non cadat sub sensu, oportet nos in cognitionem eius venire per actus ipsorum, quos habent, aut secundum naturalia aut secundum dona gratuita, et sic incipientes ab eo, quod est posterius secundum naturam, scilicet ab actu, devenimus in virtutem et per virtutem in substantiam, quae est primum secundum naturam. Et hoc non est inconveniens, cum 'idem non sit nobis magis notum et simpliciter', ut dicitur in principio *Physicorum*«[38]) Aristotelis[39]).

»Et inde est, quod distinctionem angelorum oportet nos accipere per eorum operationes et illuminationes a prime bono receptas. Illuminatio autem non potest fieri nisi vel de principio esse universi, et hoc dupliciter: vel de gubernatione universali mundialium creaturarum vel particulari pertinente ad unum regnum vel ad unum hominem«[40]) intra mundum.

»Et prima quidem est suprema illuminatio, quia est secundum motum in Deum immediate, et hoc convenit primae hierarchiae, de qua dicitur in 6 cap.

32) Dion., De div. nom. 4 6; Suchla 150,1–3; Simon 175,72–74
33) cf. Theodor. de Vrib., De anim. 36 2; Sturlese 43,72–79; supra, prop. 16 E n. 29; Sturlese 28
34) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.68; Simon 177,4–10
35) cf. Arist., Anal. post. II 19, 100a3–9; cf. supra, praeamb. C n. 48; Sturlese 62; prop. 29 A n. 2; Mojsisch 182; infra prop. 190 E; Metaph. I 1, 980a21–981a12; cf. supra, praeamb. B n. 33, 38, C n. 47; Sturlese 59, 61, 62; prop. 29 A n. 2; Mojsisch 182
36) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.68; Simon 177,10–13
37) cf. Arist., Metaph. XII 8, 1073b3–1074a31; Averr., Metaph. XII comm. 44–48; Venetiis 1562, 327rD–333rC; Alb., Metaph. XI 2 22–25; Geyer 510,39–516,16; infra, prop. 203 F
38) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.68; Simon 177,14–24
39) cf. Arist., Phys. I 1, 184a18; Bossier-Brams 7,10–11: "... non enim eadem nobisque nota et simpliciter"; transl. Guillelmi, Maggiòlo 3 n. 2: "nobis".
40) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.68; Simon 177,24–31

127 4 cap. ... nominibus: De divinis nominibus 4 cap. *V* | lumen: nomen *V*   131 vero: sic *V*   135 agit: agat *O*   141 secundum² *om. O*   150 creaturarum: causatarum *O*

Digitized by Google

Caelestis hierarchiae« [41]) secundum antiquam translationem [42]), »quod 'superposita propinquitate circa Deum immediate collocatur'« [43]), ubi dicit nostra translatio [44]): "Et primum quidem" – supple: ornatum – "dicit circa Dei substantiam semper, et attente ipsi, et ante alios sine medio unitum esse traditum".

Et hanc hierarchiam »nominat Dionysius [45]) supermundanas mentes« [46]).

»Inter alias superior est, quae est de gubernatione universali; etenim gubernatio haec nobilior est, unde creaturae non potest communicari sicut particularis. Et haec illuminatio pertinet ad secundam hierarchiam, cuius potentia non est limitata ad aliquid; sed dominationes sunt omni servituti minorativae superpositae et liberae ab omni pedestri« [47]) subiectione; »virtutes natura fortiores et incommutabiles in omnes inferiores operationes« [48]) etc. »Et similiter potentes sunt reducere in divina« [49]). »Et has vocat circamundanas« [50]), quia »gubernant universaliter ambitum« [51]) huius mundi.

»Tertia autem illuminatio, quae est de particulari gubernatione, pertinet ad tertiam hierarchiam, quae quoad principes« [52]) gubernat circa »regna, quoad archangelos revelat divina mysteria, quoad angelos vero custodit homines singulares« [53]). »Et has vocat mundanas mentes« [54]).

Eodem modo proportionaliter unitates participatae ab imparticipabilibus et sic supermundanis animabus ratione illustrationum, quas exercent in eis, dicun-

[41]) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.68; Simon 177,31–35

[42]) cf. Dion., De cael. hier. 6 2; Heil 26,17; transl. Eriugenae, Dionysiaca 832,2–3: "... superpositam propinquitatem circa Deum immediate collocari."

[43]) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.68; Simon 177,35–36

[44]) Dion., De cael. hier. 6 2; Heil 26,13–15; Dionysiaca 831,2–4

[45]) cf. Dion., De div. nom. 4 6; Suchla 150,2–3; Simon 175,73

[46]) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.68; Simon 177,36–37

[47]) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.68; Simon 177,37–44; cf. Dion., De cael. hier. 8 1; Heil 33,2; transl. Eriugenae; Dionysiaca 871,3–4: "... Dominationem, omni minutivae servituti superpositam..." (transl. Sarraceni; Dionysiaca 871,3: "minorativum")

[48]) cf. Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.68; Simon 177,44–46; Dion., De cael. hier. 8 1; Heil 33,8–10; transl. Eriugenae, Dionysiaca 873,2–3: "... sanctarum Virtutum fortem quamdam et incommutabilem virilitatem in omnes secundum earum Deiformitatem operationes ..."

[49]) cf. Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.68; Simon 177,47–48; Dion., De cael. hier. 8 1; Heil 33,20–21; transl. Eriugenae, Dionysiaca 876,3: "... potenter in divina post bene ordinatas reductae."

[50]) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.68; Simon 177,50; cf. Dion., De div. nom. 4 6; Suchla 150,2; Simon 175,73

[51]) cf. Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.68; Simon 177,51–52

[52]) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.68; Simon 177,52–55

[53]) cf. Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.68; Simon 177,55–58; Alb., Super Dion. De cael. hier. 9; Simon-Kübel 137–158

[54]) Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.68; Simon 177,58–59

157 unitum: unitatum *V* 158 nominat: nominavit *O* 160 gubernatio *corr. ex* gubernatione *V* | haec *coni.*: hoc *codd.* 162 sed: secundum *O*

Digitized by Google

tur supermundanae; participatae vero a sensibili corpore, animato tamen et intellectualiter cognoscitivo dicuntur mundanae, cum irradient et deificent partem aliquam huius mundi.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

COMMENTUM

Illustrat enim in aliquam partium mundi per media intellectus et animae. Neque enim intellectus sine anima adest alicui mundanorum corporum, neque deitas immediate coniungitur animae: per similia enim participationes. Et ipse intellectus secundum intelligibile sui ipsius et supremum participat unitate. Mundanae igitur unitates ut replentes totum mundum et ut deificativae illustrium corporum. Divinum enim et unumquodque horum est, non propter animam: neque enim prime ipsa deus neque per intellectum: neque enim iste uni idem, sed animatum quidem et ex se ipso motum propter animam, semper autem eodem modo se habens et ordine optimo latum propter intellectum, divinum autem propter unionem; et si potentiam habet provisivam, propter hanc causam est tale.

Probatio elementi talis est: Omne illustrans in aliquam partium mundi, immo repletum totius mundi et deificatum illustrium corporum per media intellectus et animae est mundanum; sed omnis multitudo unitatum participata ab aliquo sensibili corpore est huiusmodi: ergo omnis multitudo etc.

Maior apparet, minor deducitur in littera sic: Talis enim multitudo illustrat in aliquam partium mundi sensibilis, et hoc non immediate, sed per duplex medium, scilicet intellectus et animae, cuius rationem ponit talem: Omnes participationes fiunt per similia et cognata per commentum 129[55]); sed divinae unitates participantur ab aliquibus sensibilibus corporibus, quae sunt extrema ad ipsas unitates; ergo participantur per similia et cognata, quae sunt intellectus et anima.

Maior apparet, cum neque intellectus sicut dissimilis sine anima copulante assit alicui corporum mundanorum neque deitas coniungitur animae immediate, sed mediante intellectu, qui etiam intellectus secundum intelligibile sui ipsius, id est supremum, participat unitate.

Mundanae igitur: Hic infertur conclusio principalis.

Divinum: Hic ostenditur, quod solae unitates participatae, licet per media intellectus et animae, sunt deificativae illustrium corporum. Omne illud et solum illud est deificativum illustrium corporum, per quod unumquodque sensibilium corporum est divinum; sed solae divinae unitates sunt huiusmodi: ergo etc.

Maior apparet deducendo de anima et intellectu et excludendo ea a deificatione corporum, quia unumquodque illustrium corporum existens divinum

55) Procl., Elem. theol. 129 comm.; Boese 65,6–7

176 elementi *om. V* 183 ipsa: prima *V* 185 propter *om. sed suppl. m. post. V* 189 est: sed *V* | participata *coni.*: participatur *codd.* 203 omne ... (204) corporum *om. O V sed suppl. in marg. m. post. V*

Digitized by Google

non est huiusmodi propter animam. Neque enim ipsa est prime seu prime deus neque etiam est divinum per intellectum, cum iste non sit idem uni et bono. Quid autem participet corpus illustre et sensibile ab utrisque dictis, ostendit dicens, quod est animatum et ex se ipso motum propter animam praesentem et participatam et semper eodem modo seu uniformiter in substantia se habens seu insolubile et decentissimo ordine latum seu motum propter intellectum.

Divinum autem: Hic deducitur minor tali ratione: Per illud solum unumquodque sensibilium corporum est divinum, a quo habet unionem et potentiam provisivam, si ea tamen participat, quod dicit propter corpora caelestia; sed a solis divinis unitatibus corpus sensibile est huiusmodi: ergo etc. Notandum, quod omnes istae probationes innituntur 129[56]) quoad elementum et commentum.

[56]) cf. Procl., Elem. theol. 129; Boese 65,1–20

Digitized by Google

PROPOSITIO 166
OMNIS INTELLECTUS AUT IMPARTICIPABILIS EST AUT PARTICIPATUS, ET SI PARTICIPATUS, AUT A SUPERMUNDANIS ANIMABUS AUT A MUNDANIS

Postquam habitum est de diis et secundum se et absolute et in comparatione ad se invicem et in ordine ad suos effectus, tam secundum operationem quam etiam secundum denominationem, nunc auctor volens tractare de natura intellectuum praemittit divisionem eorum dicens: OMNIS etc.

Ad istius elementi evidentiam duo declarabo, suppositum scilicet et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo ostendam intellectus esse per rationes generales, secundo per speciales, tertio subiungam omnis intellectus condiciones universales.

A De primo sciendum, quod secundum Avencebrol libro III *Fontis vitae* cap. 5 duo sunt modi probandi esse substantiarum simplicium abstractarum, quorum unus est per considerationem proprietatum factoris primi et substantiae, quae sustinet novem praedicamenta[1], quam vocat substantiam corpoream[2], alius est per considerationem operum et actionum aliarum substantiarum in aliis et processus virtutum earum aliarum ex aliis[3], et hoc dupliciter, quia vel via compositionis vel via resolutionis[4], sicut inferius apparebit[5].

Primus autem modus, ut sufficiat ad praesens, fundatur in tribus radicibus.

Quarum prima est: Quae maxime distant, non uniuntur sine medio; sed factor primus et ultimum factum, scilicet natura corporea, maxime distant: ergo non uniuntur sine medio[6].

Maior apparet: tum quia quidquid provenit, a primo provenit secundum ordinem; est autem duplex ordo rerum et inter se et ad primum, et sic ultimum non ordinatur ad primum sine priori; ergo nec sine medio unitur ei; tum quia quae disponuntur secundum oppositionem perfectam, non uniuntur sine medio, sicut spissum subtile non coniungitur sine medio convenienti nec corpus humanum recipit actionem animae rationalis nisi mediante spiritu animali nec intellectus

1) cf. Avenc., Fons vitae III 11; Baeumker 102,24–27
2) cf. Avenc., Fons vitae III 3; Baeumker 78,20
3) cf. Avenc., Fons vitae III 11; Baeumker 103,1–2
4) cf. Avenc., Fons vitae III 25; Baeumker 138,15–17
5) infra, prop. 166 B
6) cf. Avenc., Fons vitae III 2; Baeumker 75,10–17

3 et ... participatus² *om. sed suppl. in marg. m. post.* *V* 5 est *om.* *V* 8 etc. *om.* *V* 17 aliarum substantiarum: substantiarum aliarum *O* 28 subtile: subtili *O*

Digitized by Google

unitur corpori sine anima, ut supra ostensum est[7]); tum etiam quia omnis unio seu copulatio fit per similitudinem.

Minor apparet: tum quia summum et infimum maxime distant; tum etiam quia remotio similitudinis et causalitatis est ratio distantiae et ablatio convenientiae et inter factorem et substantiam corpoream minima est similitudo.

Item ex eadem radice inter summe simplex et maxime multiplex necessario sunt diversi gradus magis et minus simplicium; sed factor primus est summe simplex, substantia autem corporea summe multiplex: ergo inter ipsas erunt diversi gradus magis et minus simplicium.

Nec obstat, si aliquis obiciat, quod rei infinitae non approximatur ab aliquo magis vel minus, cum non comprehendatur loco, et quod omnis creatura est quasi nihil respectu creatoris secundum Platonem[8]), quia ista appropinquatio ad primum non est retorquenda "in essentiam" primi, "sed in essentiam" "recipientis" secundum Avencebrol libro III cap. 55[9]). Nam id, quod est paratius "ad recipiendum" fluxum et actionem eius[10]), propinquius ei dicitur. Licet etiam creatura in comparatione creatoris sit quasi nihil, tamen in se est aliquid, et sic poterunt esse gradus in entitate creaturarum.

Secunda radix vadit per viam similitudinis. Omne producens producit sibi similia ad se ipsum ante dissimilia per 28[11]); ergo ante corpoream substantiam, puta dissimilem, produxit producens sibi similia. Illud autem vocatur similius prime producenti, quod plures habet easdem dispositiones quam contrarias. Talis vero est substantia simplex et incorporea; ergo erit similior primae unitati quam corporea. Aut igitur primum simpliciter nihil producet, aut prius natura producet sibi similius quam dissimilius, cum omnis processus fiat per similitudinem eorum, quae producuntur, ad ea, quae producunt, per 29[12]).

Si quis iterum dicat contra hanc radicem, quod non est aliquod productum ita simile primo producenti, quin possit ei esse similius per ascensum in infinitum, sciat talis statum esse in causis et causatis per 11[13]) et 22[14]) in commentis.

Tertia radix est per viam reductionis. Nam cum omnia, quae exeunt a primo, disposita sunt secundum numeralem quandam proportionem secundum Boe-

7) supra, prop. 165 comm.

8) cf. Plat., Tim., 51a7–b1; Waszink 49,10–14; supra, prop. 4 A n. 20; Sturlese 103; Alb., Summa theol. II 1 4 1 2; Borgnet 67a; Plat., Tim., 52c3–5; Waszink 51,1–3: "Idemque hoc in altero, inter aliquam et nullam substantiam positum, invenitur – suam nullam habet nec tamen non nihil"; supra, prop. 5 D n. 60; Sturlese 100

9) Avenc., Fons vitae III 55; Baeumker 202,7–8

10) cf. Avenc., Fons vitae III 55; Baeumker 202,10–12; supra, prop. 23 E n. 28; Pagnoni-Sturlese 118

11) Procl., Elem. theol. 28; Boese 19,1

12) Procl., Elem. theol. 29; Boese 19,1

13) cf. Procl., Elem. theol. 11 comm.; Boese 8,2–9,22

14) cf. Procl., Elem. theol. 22 comm.; Boese 15,3–16,20

45 poterunt: potuerunt *O*   50 producenti: producente *V*

Digitized by Google

thium in principio *Arithmeticae*[15]), tunc, sicut exitus omnium numerorum est ab unitate, sic est processus omnis causati a prima causa, ut quo aliquid est ei propinquius, tanto simplicius. Et propter hoc, sicut reductio et ordinatio numerorum est ad unum per multitudinis diminutionem et unitati appropinquationem, sic erit reductio causatorum ad primam causam, et ideo maxime et summe multiplex, quale est corpus, non reducitur ad unitatem nisi per minorem multitudinem gradatim. Quare ante substantiam corpoream erit dare simplicem et incorpoream. Intellectus autem est huiusmodi. Ergo necessarium est ponere intellectus in universo.

Et hoc de primo.

B De secundo sciendum, quod esse intellectuum in speciali ostenditur primo per Aristotelem[16]), Averroem[17]) et ipsum Rabbi Mosen[18]).

Et est summa rationis, quod natura inferior habet finem, sicut ostensum est II *Physicorum*[19]), sed non habet intentionem de se, hoc est, inquantum est haec »natura particularis«[20]), et sic ipsa non agit per electionem, sed per modum servitutis. Cum igitur videamus naturam taliter operantem, quod eius "sollertiam nulla ars, nulla manus", nullus artifex "consequi posset imitando"[21]), necesse est, quod sit intellectus, qui dirigat naturam sic operantem. Haec autem substantia intellectiva dirigens naturam in suis operationibus per Aristotelem vocatur intellectiva[22]); unde et »opus naturae dicitur esse opus intelligentiae«[23]). Quare non est mirum, quod, quamvis "natura" hoc "non intelligat", hoc, quod "facit", tamen facit, quod facit "quasi" "rememorata"[24]) a causis nobilibus[25]).

15) cf. Boeth., Instit. arithm. I 2; Friedlein 12,14–15; supra, prop. 19 B n. 6; Sturlese 59; infra, prop. 190 A

16) cf. Arist., De an. III 4–7, 429a10–431b19; Metaph. XII 8–9, 1073a14–1075a10

17) cf. Averr., De an. III comm. 1–36; Crawford 379,1–502,666; Metaph. XII comm. 42–51; Venetiis 1562, 326rA–337rC

18) cf. Mos. Maimon., Dux neutror. I 48; Parisiis 1520, 17v

19) cf. Arist., Phys. II 2, 194a27–30; supra, prop. 23 I n. 42 et 24 E n. 47; Pagnoni-Sturlese 120, 132

20) Alb., Phys. II 1 11; Hoßfeld 94,42–43

21) Cic., De nat. deor. II 32,n.81; Plasberg-Ax 81,24–25; cf. supra, prop. 34 B n. 42; Mojsisch 225

22) cf. Arist., De an. III 4, 429a28; Stroick 198,79–80; Gauthier 201

23) non ad verbum ap. Arist., sed cf. Arist., Metaph. XI 8, 1065a27; Phys. VIII 1, 252a11–12; Alb., De bono I 1; Kühle-Feckes-Geyer-Kübel 2,36–37; De caus. et proc. univ. I 2 8 (Fauser 34,46–47), II 1 2 (Fauser 62,30–31); De nat. et orig. an. 1 1; Geyer 3,31; Metaph. IV 3 1; Geyer 186,34; Phys. I 3 17; Hoßfeld 74,13–14 et multis aliis locis ap. Alb.; supra, prop. 34 D n. 88; Mojsisch 231

24) Averr., Metaph. XII comm. 18; Venetiis 1562, 305rD-E; cf. supra, prop. 34 B n. 38; Mojsisch 224

25) cf. Averr., Metaph. XII comm. 18; Venetiis 1562, 303vK

63 appropinquationem: propinquationem *V* 65 reducitur: reducatur *O* 74 et sic: in se *O* 77 haec: hoc *V*

Digitized by Google

Verum cum primus motor universalis non sit immediatus motor naturae particularis, ut ostendit Avencebrol libro * cap. *[26]), ideo necessario ponetur intellectiva esse, quia, etsi secundum Averroem[27]) est ars una "principalis" "divina", qua regitur natura tota, propter hoc idem necesse est, ut sint "plures artes" "sub" arte una prima ab ipsa regulatae, per quas quidem regulantur motus et operationes in superioribus et per superiora in inferioribus. "Plures" autem "artes" secundum ipsum[28]) plures sunt "intelligentiae".

Secundo ostenditur idem per Alpharabium super 3 prop. *De causis*[29]) per propositiones, quas ponit ibidem.

Quarum prima est, quod creata sequuntur se invicem, alioquin non essent ordinata inter se, quod negat Aristoteles II *Metaphysicae* cap. 25[30]).

Secunda propositio est, quod substantiam superiorem non sequitur nisi substantia ei similis et non dissimilis, quantum est possibile, ut assimiletur, et ista patet ex prima. Nam quomodo esset consequentia plurium ad invicem nisi in similitudine? Si enim a non plus assimilatur b quam c et e converso, non plus sequetur b quam c. Quare sequitur, quod continuatio substantiarum ad primum est per maiorem assimilationem ut temporalium ad superaeterna per aeterna. Haec autem continuatio intercisa esset, si non esset intelligentia.

Est igitur tertia, ubi ostenditur idem ex principiis, quibus utitur ipse Aristoteles.

Quorum primum est, quod assumit VIII *Physicorum* cap. 8[31]), quod, cum invenitur "compositum ex duobus, quorum" unum invenitur "per se", et "reliquum" invenietur per se. Cum igitur inveniatur substantia composita ex intellectuali et corporali et corporalis natura inveniatur per se sine intellectuali, ergo et intellectualis invenietur per se separata sine corporali.

Secundum principium per se notum est, quod simplicia naturaliter sunt priora compositis ex illis[32]). Si igitur est aliquid compositum ex duabus naturis, necesse est, quod prioritas istarum ad compositum ex ipsis sit prioritas naturae et in ordine essendi. Si igitur inveniatur compositum ex intellectuali et corporali natura, quarum intellectualis est nobilior corporali et corporalis utpote vilior pars compositi, ita ubi inveniatur prior in ordine essendi, ut non tantum sit in ipso composito, sed prius in se habeat esse praeter compositum; ergo multo fortius nobilior pars invenietur per se existens extra compositum.

[26]) cf. Avenc., Fons vitae III 6; Baeumker 91,28–29

[27]) Averr., Metaph. XII comm. 18; Venetiis 1562, 305rD; cf. supra, prop. 34 B n. 38; Mojsisch 224

[28]) Averr., Metaph. XII comm. 18; Venetiis 1562, 305rE

[29]) cf. Lib. de caus. 3,n.27–36; Pattin 139,1–141,36

[30]) cf. Arist., Metaph. II 2, 994a1–8; supra, 18 B n. 29; Mojsisch 223

[31]) Averr., Phys. VIII comm. 37; Venetiis 1562, 376vL; cf. Averr., Metaph. XII comm. 35, Venetiis 1562, 3317vL

[32]) cf. Arist., Phys. VIII 9, 265a15–16; Averr., Phys. VIII comm. 75; Venetiis 1562, 419rF

84 Averroem: Avencebrol *O* 91 creata: causata *O* 102 primum: primam *O*

Digitized by Google

Tertium principium: Coniungibilitas seu componibilitas et inconiungibilitas seu incomponibilitas sunt contraria vel opposita[33]. Et ex hoc circa idem naturaliter habent fieri. Quare circa naturam, in qua nata est fieri coniungibilitas, nata est etiam fieri inconiungibilitas et e converso. Si igitur in natura corporali invenitur coniungibilitas simul et inconiungibilitas, similiter invenietur in natura intellectuali, quare, sicut natura intellectualis est coniungibilis corpori naturaliter, ita erit et inconiungibilis naturaliter. Quare erit ponere intellectualem naturam separatam. Cum igitur omne participans reducatur ad per se, quare, si est intellectuale participans intellectualitate, ergo etiam est dare intellectuale per essentiam.

Et hoc de secundo.

C Quae vero sint condiciones omni intellectui communes, considerandum ex condicionibus intellectus possibilis, qui est ultima illustratio intellectualis, qui, cum sit possibilis et quasi "materialis"[34], tamen nec est "corpus nec virtus in corpore"[35], scilicet impressa corpori nec constituta in esse per corpus, tum quia "recipit omnes formas materiales"[36] et "omne recipiens"[37] est "denudatum a natura recepti"[38] ita, ut sua essentia non sit de natura specierum receptarum, ex quibus sequitur, quod intellectus possibilis non est "aliqua formarum materialium"[39]; tum quia recipit omnes formas universaliter[40] et sine passione[41] aliqua; tum quia neque est "virtus" complexionalis aut existens in complexione aut consequens ad ipsam seu addita "complexioni"[42]; tum quia "non patitur" et "transmutatur" ab excellenti et "forti"[43] obiecto suscepto; tum etiam quia est unibilis per apprehensionem cum intelligibilibus absolutis, penitus "a materia liberatis"[44]. Unde, licet in principio egeat instrumento corporali[45] utpote phantasia, et sic est coniuncti, tamen nihilominus non est "virtus in corpore"[46], inquantum est "subiectum intelligibilium"[47] specierum, cum quibus fit unum, et per consequens est "separabilis", "impassibilis", "immix-

33) cf. Averr., Metaph. XII comm. 35; Venetiis 1562, 318rA
34) Averr., De an. III comm. 4; Crawford 385,75
35) Averr., De an. III comm. 4; Crawford 385,63
36) Averr., De an. III comm. 4; Crawford 385,65–66
37) Averr., De an. III comm. 4; Crawford 385,67
38) Averr., De an. III comm. 4; Crawford 385,68
39) Averr., De an. III comm. 4; Crawford 386,84–85
40) cf. Averr., De an. III comm. 5; Crawford 388,36–37
41) cf. Averr., De an. III comm. 3; Crawford 382,16; Arist., De an. III 4, 429a15
42) Averr., De an. III comm. 6; Crawford 414,40–41; cf. Arist., De an. III 4, 429a24–25
43) Averr., De an. III comm. 7; Crawford 418,36; cf. Arist., De an. III 4, 429b3–4
44) Averr., De an. III comm. 36; Crawford 481,52; cf. Arist., De an. III 7, 431b17–19
45) cf. Averr., De an. III comm. 6; Crawford 414,22–23
46) Averr., De an. III comm. 6; Crawford 413,11
47) Alb., De an. III 2 6; Stroick 185,7

116 ex *om.* *O* 134 aut *sup. lin.* *O* 135 ipsam: ipsum *V*

Digitized by Google

tus"[48]), "nulli nihil habens commune"[49]) et "locus" omnium intelligibilium "specierum"[50]).

Ex condicionibus autem intellectus possibilis perpendi possunt condiciones omnis alterius intellectus.

Et hoc de primo principali.

Circa propositum duo dicam secundum duplicem divisionem.

Circa primam divisionem tria faciam, quia primo dicam de dividentium propria ratione, secundo de intellectus divisione et primae partis explicatione, tertio de secundae declaratione.

D De primo sciendum, quod in omni una manerie rerum oportet inveniri unam aliquam intentionem, quae sit totius maneriei fundamentale principium, quod secundum diversum esse distinguitur in diversa, quae sunt eiusdem coordinationis secundum illam maneriem. Cum igitur huiusmodi distinctio fiat per diversa esse, oportet in omnibus distinguentibus reperiri unam formaliter realem intentionem per essentiam. Nihil autem unum et idem re et ratione per se distinguitur et in diversa in esse distrahitur, nisi prius natura cadat in eam divisionem, quae attenditur secundum primam oppositionem, qua primo entia ab invicem distinguuntur, quae est "affirmatio et negatio in subiecto", scilicet "forma et privatio"[51]), quae est prima contrarietas in qualibet manerie, de cuius ratione est, ut solum habeat duo extrema, quorum utrumque sit intentionis unius et per consequens unius essentiae, licet differant in esse.

Et hoc de primo.

E Verum quia intellectus est in proposito dividendus, necessario dividetur per duo tantum extrema, quorum utrumque convenit in essentia intellectualitatis, licet differant inter se secundum diversum esse intellectuale, quorum unum importat perfectionem, alterum vero imperfectionem ratione contrarietatis, quae est inter ea. Et sic omnis intellectus aut est imparticipabilis aut participatus.

Primus vero, scilicet imparticipabilis, est duobus modis, quia vel proprie vel communiter, secundum quod ostensum est super 163[52]); proprie est tantum unus, qui et licet sit intellectus prime, tamen est deus primo et per se. Communiter vero acceptus imparticipabilis est omnis intellectus immunis ab omni dependentia essentiali ad rem aliam, cui coniungatur in esse. Et talis est omnis per se perfecta intellectualis hypostasis, cui primo et per se convenit intellectualitas, quas etiam quidam vocant intelligentias separatas[53]).

Et hoc de secundo.

48) Arist., De an. III 5, 430a17–18; Gauthier 218

49) Arist., De an. III 4, 429b23–24; Stroick 201,80; Gauthier 214

50) Arist., De an. III 4, 429a27–28; Stroick 198,79; Gauthier 201

51) Theodor. de Vrib., De nat. contr. 2 2; Imbach 83,22–23; cf. supra, prop. 1 A n. 14; Sturlese 72

52) supra, prop. 163 A

53) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.3.3.,4; Mojsisch 56,24; De int. I 7 1; Mojsisch

147 duplicem: simplicem *O* 152 totius: totus *V* 158 oppositionem: opinionem *V* 167 ratione: rationem *V* 173 coniungatur: iungatur *V*

Digitized by Google

Verum intellectus participatus est et dicitur omnis intellectus, qui est pars alte-
F rius substantiae, licet eminentior, puta animae; unde et subdividitur secundum distinctionem animarum quoad sui generalitatem.

Cum enim omnis anima aut sit supermundana aut mundana, etiam participatus intellectus aut participatur a supermundanis animabus aut a mundanis.

Quod ut evidentius appareat, considerandum, quod intellectum participari ab anima potest intelligi tripliciter, ut sufficiat ad praesens.

Uno modo, ut ipse intellectus intelligatur haberi et recipi ab extrinseco, puta ab intellectu imparticipabili constituente animam in esse intellectuali per intellectum, quo eam illustrat.

Alio modo potest intelligi ipsum participari ab anima, ut videlicet supposita substantia seu essentia ipsius animae intellectus recipiatur aliunde faciens compositionem cum ea. Et sic ipse intellectus esset adventitius et accidens ipsius animae, cum adveniret post esse completum. Et talis intellectus participationis passivae ipsius intellectus est falsus, cum intellectus participatus, ut in elemento intenditur, sit »principium intrinsecum causale totius residuae portionis substantiae ipsius animae«[54]), ut inferius apparebit[55]).

Tertio modo potest intelligi ipsum intellectum participari ab anima quasi partialiter capi, cum non capiatur in sui totalitate et plenitudine, qua stat in sua primaria origine secundum summum, purum, simplex et illimitatum esse intellectualitatis. Et sic dicitur participari quasi in partem contrahi, quod in prime intellectu est secundum totalitatem suam et omnimodam simplicitatem et amplitudinem omnia intellectualia circumplectente, immo etiam dicitur quasi in partem contrahi, quod in primo et per se intellectu est imparticipabiliter, cum condicionetur secundum modum eius, in quo recipitur. Et iste intellectus participationis passivae ipsius intellectus et primus habent veritatem.

Et hoc sufficiat de prima parte ipsius elementi.

Circa secundam vero partem tria ostendam, quia primo dicam de mundi animatione, secundo de animarum mundum animantium diversificatione et tertio ex praemissis subiungam de propositi intentione.

De primo sciendum, quod mundum esse animatum[56]) videtur apparere: Tum
G quia secundum Ciceronem *De natura deorum* libro II cap. 17[57]) vis vitalis est in mundo, unde vivificatur, ac per hoc "vivificat" secundum Trismegistum ad Asclepium[58]). Quomodo enim vivificaret, nisi vitam haberet? Tum quia secundum eundem Ciceronem in eodem cap. 16[59]) "partes" "mundi" "sentientes sunt"; tum quia

140,21–22; Lib. de caus. 7; Pattin 149; ibid. 8; Pattin 152; Procl., Elem. theol. 114 sqq. (Boese 57,1 sqq.); 181 (Boese 89,1–2), 182 et comm. (Boese 89,1–8)

54) Theodor. de Vrib., De int. II 2 1; Mojsisch 147,51–52

55) cf. infra, prop. 167 A n. 15

56) cf. Arist., De cael. I 7, 275b25–29; II 2, 285a29–30

57) cf. Cic., De nat. deor. II 9,n.24; Plasberg-Ax 58,26–27

58) Asclep. 6; Moreschini 45,2

177 est *om. V* 178 eminentior: eminentiori *O* 194 potest *om. O* 195 capiatur *om. V*
208 libro II: II libro *O*

Digitized by Google

"mundus" "generat animantes" secundum eundem ibidem[60]); tum quia habet rationem; aliter enim non esset creatorum optimus et perfectissimus, tum quia generat compotem rationis secundum eundem ibidem[61]); tum etiam quia omnis natura ponitur in eo, et ipse continet "vim totius naturae", sicut dicit Trismegistus ad Asclepium[62]); unde vult, quod "totus" iste "mundus" "formetur" ex "quattuor elementis"[63]) et anima. Propter quod infert[64]): "Mundus unus, anima una", "Deus unus".

Talis autem anima secundum Platonem in *Timaeo* I videtur unita mundo, ubi probat[65]) "mundum" "esse" "animal" ex propositionibus per se notis. Quarum prima est, quod divinae "bonitati" non "erat fas" "facere" aliquid "nisi pulchrum"[66]). Secunda: "Intelligens" "melius" est non "intelligente"[67]). Tertia: Intellectus "non" potest pervenire "nisi animae", unde "hac" "reputatione intellectus in anima" "in corpore anima" "totum" "mundi ambitum" "veneranda illustratione composuit".

Ex quo apparet"[68]), ut infert[69]), "sensibilem mundum esse animal intelligens divinae providentiae sanctione". Et infra dicit »mundum animantem«[70]), "in quo" sunt "omnia genera" "animalium"[71]), "animal sensibile" "et visibile"[72]), iuxta "similitudinem"[73]) "principalis praecellentisque naturae"[74]) constitutum.

Est igitur mundus animal[75]); quare et animatus est ex unione inseparabili animae.

Quod autem talis anima sit effectus Dei, patet per Trismegistum ad Asclepium[76]), cum dicit, quod "caeli" "et ipsius animae et omnium, quae in mundo sunt", "effector est Deus".

Similiter per hoc, quod dicit in eodem[77]), quod "mundus" iste "sensibilis" "et, quae in eo sunt, omnia a superiore illo mundo", id est: intelligibili, "quasi ex vesti-

59) Cic., De nat. deor. II 8,n.22; Plasberg-Ax 57,21–22
60) Cic., De nat. deor. II 8,n.22; Plasberg-Ax 57,26
61) cf. Cic., De nat. deor. II 8,n.22; Plasberg-Ax 57,26–27
62) Asclep. 15; Moreschini 54,5
63) Asclep. 3; Moreschini 41,15–16
64) Asclep. 3; Moreschini 41,17
65) Plat., Tim., 30b7–8; Waszink 23,8–9
66) Plat., Tim., 30a6–7; Waszink 23,3–4
67) Plat., Tim., 30b1–2; Waszink 23,5
68) Plat., Tim., 30b3–7; Waszink 23,6–8
69) Plat., Tim., 30b7–c1; Waszink 23,8–9
70) cf. Plat., Tim., 30b4–5; Waszink 23,7
71) Plat., Tim., 30c7–8; Waszink 23,13–14
72) Plat., Tim., 30d3; Waszink 23,16
73) Plat., Tim., 30c3; Waszink 23,11
74) Plat., Tim., 30d2; Waszink 23,16–17
75) cf. Plat., Tim., 30b7–8; Waszink 23,8–9
76) Asclep. 3; Moreschini 41,25–42,1
77) Asclep. 34; Moreschini 79,22–24

214 etiam *om. V* 221 aliquid *om. V* 222 cum dicit: dicens *O* 234 effector: effectior *V*

Digitized by Google

mento" sunt contexta. "Unumquodque" "genus animalium" "cuiuscumque vel mortalis" "vel rationalis" "sive sit animans sive" "anima sit"[78]).

Item ex hoc, quod dicit idem in eodem[79]): "Mundus intelligibilis", quia "mentis solo obtutu dinoscitur", "incorporalis" est "nec eius naturae misceri" potest "aliquid" "corporale"; unde nec "quantitate" nec "numeris dinosci" potest: "in ipso enim nihil tale" existit.

Hoc idem plane videtur per Macrobium I libro cap. 9[80]), qui dicit, quod "numero" septenario "mundana anima generata est, sicut *Timaeus* Platonis edocuit". "Ex" septem enim, ut ait[81]), "numeris facta contextio generationem animae imperio creatoris effecit"; unde "non parva" "huius numeri potentia ostenditur", quod "mundanae animae origo septem finibus continetur".

Unde et Plato, id est *Timaeus*[82]), dicit Deum locasse "animam" mundi "immediate eius eamque per omnem globum aequaliter porrigi iussit". Et infra in eodem[83]): "Corpus" "mundi visibile factum" est, "ipsa vero invisibilis, rationis tamen et" "modulaminis compos, cunctis visibilibus praestantior a praestantissimo" "facta" est.

His alludit Boethius III *De consolatione* metro 9[84]), ubi ad creatorem omnium dicit:

"Tu triplicis mediam naturae cuncta moventem
Conectens animam per consona membra resolvis" etc.

Nec obstat, quod dicit Plato in *Timaeo* I[85]), quod "extima quoque totius corporis ambitu animae circumdantur". Et infra in eodem[86]): "Igitur, cum" per "voluntatem patris cuncta rationalis animae substantia nasceretur", "omne corporeum intra consaeptum", id est: animae mundi, confinxit. Et infra[87]): Ista "complectens caeli ultima circumfusaque eidem exteriori complexu operiensque ambitu suo ipsam in semet convertens divinam originem auspicata est", id est: adepta est, "indefessae sapientisque et sine intermissione vitae". Hoc, inquam, non obstat naturam animae diligentius contemplanti, ut inferius apparebit[88]).

Et hoc de primo.

78) Asclep. 35; Moreschini 79,24–26
79) Asclep. 34; Moreschini 79,7–11
80) Macrob., Comm. in Somn. Scip. I 6; Willis 26,21–22; cf. Plat., Tim., 35b4–c2; Waszink 27,18–23; infra, prop. 190 A
81) Macrob., Comm. in Somn. Scip. I 6; Willis 26,27–27,2; infra, prop. 190 A
82) Plat., Tim., 34b3–4; Waszink 26,17–18
83) Plat., Tim., 36e5–37a2; Waszink 29,6–8
84) Boeth., Philos. cons. III m.9; Bieler 52,13–14; infra, prop. 190 A
85) Plat., Tim., 34b4; Waszink 26,19
86) Plat., Tim., 36d8–e1; Waszink 29,1–2
87) Plat., Tim., 36e2–5; Waszink 29,3–6
88) cf. Procl., Elem. theol. 189; Boese 92,1: "Omnis anima est autozoes (id est per se vivens)."

245 numeris: numerus *V* 251 modulaminis: modulationis *V* 257 quoque *coni.*: quaeque *O* quem *V* 259 substantia: substantiae *V* 260 consaeptum: conceptum *O* 264 naturam: naturae *O*

Digitized by Google

Verum an anima mundi sit una et "individua substantia"[89] an plures numero, perquirendum. H

Et iam videtur per praedicta, quod sit tantum una per Trismegistum, ut supra[90]: "Deus unus", "mundus unus, anima una", et quia Plato nusquam videtur loqui de ea nisi singulariter, et nihilominus vocat[91] eam »individuam substantiam«.

Sed hoc non videtur esse impossibile, cum illorum tantum sit una anima, quae sunt unum in natura, ea autem, quae sunt in mundo, non sunt huiusmodi, et quia Plato[92] dividit animas per »tria« »genera«, sicut etiam supra inductum est a Boethio[93]:

"Tu triplicis mediam naturae cuncta moventem
Conectens animam" etc.

Sed ista controversia solvitur per distinctionem, quam ponit Gregorius Nyssenus libro *De homine* cap. 2[94], ubi dicit: "Plato autem et unam esse et multas animas enuntiat; nam unam quidem" "totius animam, esse autem" "alias particularium, quasi seorsum quidem totum animatum sit ab ea, quae totius anima, seorsum autem rursus particularia a propria uniuscuiusque anima. Dicit igitur totius quidem animam perextensam esse a centro terrae ad extrema caeli, non localiter eam perextensam" "inquiens, sed intelligibiliter; hanc autem animam eam esse, quae circumducit sphaeriformiter hoc totum" "et constringit corpoream speciem mundi" etc.

Ista autem subdistinguitur secundum numerum sphaerarum caelestium, quarum quaelibet dicitur supermundana, ut superius est ostensum[95]; particulares vero animae et specialiter rationales, quamdiu sunt in generatione, dicuntur mundanae.

Et hoc sufficiat de secundo.

Ex praemissis apparet, quod, cum sint duplices animae, ut sit in genere dicere, supermundiales scilicet et mundiales, et participatus intellectus sive assit a se ipso I inseparabiliter sive separabiliter animabus, necessarium est secundum duplex genus animae duplicem esse intellectum, scilicet aut supermundanum aut mundanum; supermundanum, inquam, qui irradiat supermundanam multitudinem animarum, mundanum, qui mundanam illustrat. Et sic imparticipabilibus intellectibus per medios supermundanos intellectus ordinate proceditur ad mundanos.

89) Plat., Tim., 35a1–2; Waszink 27,7–8
90) Asclep. 3; Moreschini 41,17; cf. supra, prop. 166 G n. 64
91) supra, prop. 166 H n. 89
92) cf. Plat., Tim., 35a1; Waszink 27,7; infra, prop. 190 A
93) Boeth., Philos. cons. III m.9; Bieler 52,13–14
94) Nemes. Emes., De nat. hom. 2; Morani 33,20–34,1; Verbeke-Moncho 44,68–75; cf. supra, prop. 20 B n. 24; Sturlese 68
95) cf. supra, prop. 165 F n. 31 et 32

272 tantum una: una tantum *O* 272 impossibile: possibile *V* 279 cap. 2: 2 cap. *V* 281 animatum: animarum *V* 282 dicit: dicitur *V* 293 a *om.* *O* 296 qui: quae *O*

Digitized by Google

Et sic apparet intentio elementi.

COMMENTUM

Omnem quidem multitudinem intellectuum praecedit qui imparticipabilis, primam habens existentiam. Participatorum autem hi quidem irradiant supermundanam et imparticipabilem animam, hi autem mundanam. Neque enim ab imparticipabili multitudo mox mundialis, siquidem processus per similia, similius autem imparticipabili quod separatum a mundo magis quam divisum circa ipsum. Neque solum supermundana subsistit multitudo, sed sunt et mundiales, siquidem et deorum mundanorum multitudo, et ipse mundus animatus simul et intellectum habens est, et participatio mundanis animabus supermundanorum intellectuum per medios mundiales intellectus.

Probatio primae divisionis elementi talis est: Omne habens intentionem intellectualitatis aut secundum primam existentiam, hoc est sive prime sive primo et per se, aut secundario, scilicet secundum participationem, omne, inquam, tale aut est imparticipabile aut participatum; sed omnis intellectus est huiusmodi: ergo omnis intellectus aut est imparticipabilis aut participatus.

Maior apparet per 23[96], 24[97] et 63[98], minor apparet per 65[99].

Ista ratio innuitur per hoc, quod dicitur: Intellectus habens primam existentiam intellectualitatis, qui et imparticipabilis, praecedere debet omnem multitudinem intellectuum, quod planum est de prime intellectu, qui, cum proprie sit imparticipabilis et amethectum principium, praecedit totam seyram intellectuum. Si vero communius accipiatur imparticipabilis intellectus pro intellectualibus hypostasibus, tunc etiam quilibet talium praecedit omnem multitudinem participatorum intellectuum per 63[100].

Participatorum autem: Hic inducitur secunda divisio elementi sic: Omne de numero intellectualium irradians inseparabiliter aut super separata a mundo aut super diversa circa mundum est participatum aut a supermundanis animabus aut a mundanis; sed omnis intellectus participatus est huiusmodi: ergo etc.

Maior rationis apparet, cum intellectus non possit provenire nisi animae per Platonem in *Timaeo* I libro[101].

Neque enim: Hic ostenditur necessitas istius divisionis, scilicet quod sit ponere

96) cf. Procl., Elem. theol. 23; Boese 16,1–17
97) cf. Procl., Elem. theol. 24; Boese 16,1–17,13
98) cf. Procl., Elem. theol. 63; Boese 34,1–20
99) cf. Procl., Elem. theol. 65; Boese 35,1–11
100) cf. Procl., Elem. theol. 63; Boese 34,1–20
101) Plat., Tim., 30b3; Waszink 23,5–6

298 ad: aliud *V* 299 intentio elementi *om. V* 315 intellectus: intellectum *O* | habens *coni.*: habentem *codd.* 319 pro intellectualibus: intellectualem *V*

Digitized by Google

utrumque genus intellectuum participatorum supermundialium et mundialium, sic: Omne instituens seu producens producit seu instituit similia ad se ipsum ante dissimilia per 28[102]); sed omne imparticipabile instituit a se ipso participata per 23[103]); ergo instituit similia ante dissimilia[104]); sed cum multitudo mundialium intellectuum sit dissimilior imparticipabili intellectu multitudine supermundialium, ergo supermundialis erit ante mundialem. Et sic necessario utraque multitudo participatorum intellectuum est ponenda. Et hoc est, quod dicit: *Neque enim* etc.

Neque solum etc., quia forte diceretur supermundiales intellectus tantum esse ponendos. Hoc excluditur tali ratione: Sicut se habent dii ad ea, quibus participantur, licet separabiliter, sic suo modo intellectus, qui participantur separabiliter; sed duplices sunt dii, scilicet supermundani et mundani per 164[105]) et praemissam[106]); ergo et duplices erunt intellectus participati, scilicet supermundani et mundani, sive participentur separabiliter sive inseparabiliter.

Medium rationis apparet ex eo, quod mundus et est animatus. Et simul cum hoc est habens intellectum, cum regatur ratione. Et sic participatio supermundanorum intellectuum inexistit mundanis animabus per medios intellectus mundiales.

[102]) Procl., Elem. theol. 28; Boese 19,1
[103]) Procl., Elem. theol. 23; Boese 16,1
[104]) Procl., Elem. theol. 28; Boese 19,1
[105]) Procl., Elem. theol. 164 comm.; Boese 80,4
[106]) cf. Procl., Elem. theol. 165; Boese 80,1–2

337 etc. *om. V* 340 supermundani: mundani *V*

Digitized by Google

PROPOSITIO 167
OMNIS INTELLECTUS SE IPSUM INTELLIGIT, SED PRIMUS QUIDEM SE IPSUM SOLUM, ET UNUM SECUNDUM NUMERUM IN HOC INTELLECTUS ET INTELLIGIBILE. UNUSQUISQUE AUTEM CONSEQUENTIUM SE IPSUM SIMUL ET QUAE ANTE IPSUM, ET INTELLIGIBILE EST HUIC HOC QUIDEM QUOD EST, HOC AUTEM A QUO EST

Habita in generali intellectuum divisione nunc prosequitur auctor ipsorum intellectuum convenientiam et differentiam dicens: OMNIS etc.

Ad istius elementi evidentiam ampliorem duo declarabo, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo ponam quandam intellectuum distinctionem, secundo cuiuslibet eorum modum et condicionem, tertio ex praemissis obiectorum ipsorum intellectuum diversam rationem.

A De primo sciendum, »quod«, ut sit in »genere« dicere, »duplex est intellectus«[1], quia est quidam, qui est separatus simpliciter ab omni dependentia ad aliud, cuius sit pars essentialis utpote unum in esse cum eo.

Et iste est duplex, scilicet secundum causam principaliformiter et secundum existentiam essentialiter.

Primus est unus tantum, et est simpliciter separatus, secundus autem multiplicatur intra ordinem intellectualem.

Alius autem est intellectus non proprie separatus, sed quasi coniunctus, scilicet participatus.

Et iste est duplex, scilicet agens et possibilis.

Quorum primus, puta »intellectus agens, est singulis singulorum et unus uniuscuiusque secundum singulos angelos et homines multiplicatus et numeratus«[2]. »Supponimus enim intelligere esse vivere«[3], sicut et vivere est esse, cum omnia sint in omnibus per 103[4]. »Vivum autem a non vivo differt in habendo in se principium sui motus. Istius autem vitae principium est intellectus agens, in quo est

1) cf. Theodor. de Vrib., De int. I 7 1; Mojsisch 140,15
2) Theodor. de Vrib., De int. II 13 1; Mojsisch 155,83–85
3) Theodor. de Vrib., De int. II 13 2; Mojsisch 155,86
4) Procl., Elem. theol. 103; Boese 52,1

7 et[2] *om. V* 9 in *om. V* 10 etc. *om. V* 24 et[2] *om. V* 28 in[3] *sup. lin. V* 29 sui: suae *V*

Digitized by Google

omnia facere secundum«[5]) Aristotelem III *De anima*[6]). Igitur »intellectus agens est principium intrinsecum et proprium talis vitae«[7]). »Non autem esset intrinsecum principium motus vitalis et per consequens nec proprium, si esset communis pluribus individuis, quia non esset intrinsecum secundum substantiam, sed solum secundum effectum, quod non sufficit ad hoc, quod aliquid dicatur et sit principium vitae«[8]).

Secundus etiam, puta »intellectus possibilis, est universaliter omne ens in potentia, quod solum verum est quantum ad hoc, quod secundum«[9]) Aristotelem III *De anima*[10]) »possibile est in eo omnia fieri«[11]).

Et hoc de primo.

Verum primus intellectus, scilicet secundum causam, principaliformiter est B fontana scaturrigo omnis intellectualitatis, qui, licet primo et per se sit unitas, tamen est prime intellectualitas et simpliciter imparticipabilis et amethectus et per consequens, inquantum huiusmodi, principium et ingenitum per 99[12]).

Secundus autem est essentialiter intellectus stans per essentiam suam ab omni dependentia, ut dictum est[13]), absolutus et sic simplex[14]) et incomponibilis se ipso actus.

Tertius vero »intellectus, scilicet agens, et stat aliqualiter per essentiam suam, et nihilominus, cum sit principium intrinsecum causale residuae portionis substantiae«[15]), cuius est, est aliquo modo dependens. Et sic recedit a simplicitate, cum sit componibilis, »et est cum hoc in sua substantia actio«[16]).

Quartus et ultimus intellectus, scilicet possibilis, cum sit ratio intelligendi coniuncto, in quo est, nec stat se ipso sicut agens nec est principium intrinsecum causale, cum sit possibilis, sed est dependens et speciebus intelligibilibus actuatur[17]).

Et hoc de secundo.

Sane intellectuum differentium in esse seu in modo essendi etiam necessario C est differens cognitio, quae, cum pariatur et ab intelligente et intellecto et se-

5) Theodor. de Vrib., De int. II 13 2; Mojsisch 155,87–89
6) cf. Arist., De an. III 5, 430a15
7) Theodor. de Vrib., De int. II 13 2; Mojsisch 155,89–90
8) Theodor. de Vrib., De int. II 13 3; Mojsisch 155,91–94
9) Theodor. de Vrib., De int. III 9 1; Mojsisch 184,54–56
10) cf. Arist., De an. III 5, 430a14–15
11) Theodor. de Vrib., De int. III 9 1; Mojsisch 184,56; cf. Arist., De an. III 5, 430a14–15
12) Procl., Elem. theol. 99; Boese 50,3–4
13) supra, prop. 166 E; prop. 167 A
14) cf. Arist., De an. III 4, 429b23
15) Theodor. de Vrib., De int. II 2 1; Mojsisch 147,50–52
16) Arist., De an. III 5, 430a18; Crawford 440,2–3; cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.2.3., 1; Mojsisch 24,59
17) cf. Arist., De an. III 4, 429b30–31; Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.2.1.,3; Mojsisch 46,16–17

34 sufficit: sufficiat *O* 49 modo *om.* *V*

Digitized by Google

quatur modum intelligentis, nonnullam tamen condicionem sortitur ab obiecto.

Unde sciendum, quod obiectum primi intellectus, inquantum est prime talis et principium aliorum, est solum sua essentia, cum, inquantum est principium, sit primus et incausatus, inquantum vero est unitas, sic obiectum eius est duplex, scilicet sua propria essentia, quam intelligit, sub ordine tamen eius modi intelligendi, quo intelligit prime unum ita, quod non sunt duae intellectiones, sed una numero, ut inferius ostendetur[18].

Obiectum vero intellectuum substantialium est triplex:

Quorum primum et principale est »suum principium, a quo procedit intelligendo«[19], in quo consistit suae essentiae acceptio.

Secundum vero obiectum est cuiuslibet »sua propria essentia«[20], quam etiam intelligit, ut de prime intellectu dictum est[21], »sub ordine eius modi intelligendi, quo intelligit suum principium«[22].

Tertium obiectum est »universitas entium«[23], quam totam suo ambitu comprehendit quantum ad suam cognitionem.

Eodem modo proportionaliter dicendum est de intellectu agente, ubi etiam sicut et in intellectualibus hypostasibus trifaria obiecti distinctio »non facit tres intellectiones, sed unam solam«[24].

Obiectum etiam intellectus possibilis est triplex[25]:

Quorum »primum et maxime per se est quiditas rei, quae est id, quo res est secundum actum formalem id, quod est, sive in genere substantiae sive in genere accidentium sive in simplicibus sive in compositis«[26].

»Secundo ordine obiectum intellectus possibilis est ipsum quid talem habens quiditatem«[27].

»Tertio loco et ordine obiecta et intellectus possibilis sunt omnia complexa et sola illa, quae sunt per se«[28] »secundum enumerationem«[29] Aristotelis in suis *Analyticis*[30].

Et hoc sufficiat de supposito.

18) infra, prop. 167 H n. 141
19) Theodor. de Vrib., De int. II 38 1; Mojsisch 176,33
20) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 38 1; Mojsisch 176,33–34
21) supra, prop. 167 C
22) Theodor. de Vrib., De int. II 39 1; Mojsisch 176,49–50
23) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 38 1; Mojsisch 176,34
24) Theodor. de Vrib., De int. II 38 1; Mojsisch 176,34–35
25) cf. Theodor. de Vrib., De int. III 18 3; Mojsisch 191,26
26) Theodor. de Vrib., De int. III 16 2; Mojsisch 189,30–32
27) Theodor. de Vrib., De int. III 16 5; Mojsisch 189,46–47
28) Theodor. de Vrib., De int. III 16 8; Mojsisch 190,60–61
29) Theodor. de Vrib., De int. III 16 9; Mojsisch 190,66
30) cf. Arist., Anal. post. I 4, 73a34–b24

64 ostendetur: ostenditur *V* 74 in *om.* *V* 76 possibilis: potentialis *O* 80 possibilis: potentialis *O* | talem: tale *V*

Digitized by Google

Circa propositum tria faciam, quia primo dicam de obiecto omnis intellectus in generali, secundo dicam de obiecto prime intellectus in speciali, tertio de obiecto aliorum intellectuum in universo totali.

Circa primum tria faciam, quia primo ponam omnis intellectus in actu per essentiam multiplicem condicionem, secundo ex dictis condicionibus ostendam identitatem realem inter essentiam omnis intellectus et suam propriam operationem seu intellectionem, tertio ex praemissis inferam propositi primae partis intentionem.

D

De primo sciendum, quod, ut sufficiat ad propositum, proprietates seu condiciones omnis intellectus in actu per essentiam, quod dico ad differentiam intellectus possibilis seu formalis, sunt essentialitas, immaterialitas, separabilitas, simplicitas, immunitas, immiscibilitas, puritas, universalitas, actualitas, invariabilitas et impassibilitas.

Quod autem omnis talis intellectus sit essentialis, patet ex praemissis per distinctionem essentiae, substantiae et accidentis. "Omnis" enim talis "intellectus" est "ens"[31] »secundum speciem«[32], et sic magis proprie dicitur essentia quam substantia, licet possit convenienter dici »substantia a subsistendo«[33] dicta, non a substando[34].

Quod etiam sit immaterialis, patet[35]: tum quia immunitas a materia est causa intellectionis activae et passivae, tum etiam quia quilibet talium intellectuum est actus quidam modo sui, id est intellectualiter, et hoc non quocumque modo, sed se ipso, quia non quocumque alio differente.

Ex his apparet, »quod intellectus nomine suo sonat substantiam seu essentiam immaterialem et separatam, quae nulli aliquid habet commune[36]. Quidquid enim est illud, quod formis, quae in ipso sunt vel ab ipso, ad nullum esse alicuius distinguitur, omnino est separatum a materia. Talis autem est omnis intellectus«[37]. »Si enim formis distingueretur et determinaretur ad esse, oporteret, quod ipse esset omnia, quae intelligeret, quod falsum est. Est autem materiae proprium, quod omni et soli convenit, formis, quas habet, ad esse determinari. Patet igitur omnem intellectum esse a materia absolutum«[38].

Ex praemissis duabus condicionibus sequitur tertia, scilicet quod omnis intellectus est separabilis seu "separatus"[39], secundum quod »separatio est opus

[31] Procl., Elem. theol. 177; Boese 87,1
[32] Theodor. de Vrib., De int. II 33 5; Mojsisch 172,23
[33] Theodor. de Vrib., De orig. 2 27; Sturlese 150,180
[34] supra, prop. 34 F n. 92; Mojsisch 231; infra, prop. 169 A
[35] cf. Arist., Metaph. XII 6, 1071b21
[36] cf. Arist., De an. III 4, 429b23–24
[37] Alb., Metaph. XI 2 31; Geyer 523,20–26
[38] Alb., Metaph. XI 2 31; Geyer 523,27–32
[39] Arist., De an. III 4, 429b5; Stroick 198,83; Gauthier 201

111 est omnis intellectus: intellectus est omnis *O*

Digitized by Google

naturae«[40]), tum quia est actus stans se ipso nulli innitens, tum etiam quia "nulli nihil habet commune"[41]) – »si enim alicui aliquid haberet commune, iam esset intellectivus eorum, quae essent de natura illorum, sicut oculus non videt, nisi quae communicant cum natura perspicui«[42]), »et oporteret, quod esset virtus harmonica et organica«[43]), tum etiam »quia non est virtus in corpore nec alicuius corporis actus«[44]), ut superius est ostensum[45]).

Ex his ulterius sequitur, quod est simplex[46]), tum quia est »ens secundum speciem«[47]), tum quia est immaterialis[48]), tum etiam quia est "separatus"[49]), et per consequens nihil divisum vel diversum vel differens in sua essentia habens, sed totus in se toto existens et se toto se totum penetrans[50]).

Ex praemissis sequitur omnem intellectum esse »immunem ab omni extranea natura«[51]): tum quia per proprias essentias attingunt suos proprios fines, tum etiam quia sunt simplices et intellectus in actu per essentiam[52]). Accidens autem est dispositio habentis partes. Unde Averroes super XII *Metaphysicae* nostrae translationis commento 24[53]) sic dicit: "Et sciendum", "quod substantiae sunt duobus modis: modus unus, in quo est impossibile fugere accidentia, et alius sine aliquo accidente. Primus" "est sensibile, secundus" "intelligibile".

Et sic etiam omnis intellectus est immixtus[54]) et inhabitudinatus, tum quia est "separatus"[55]), tum etiam quia habitudo appositio est ad naturam. Omnis autem intellectus est »immunis ab extranea natura«[56]) et per consequens est "purus actus"[57]), licet differant in puritate imparticipabiles et participati intellectus.

Et sic etiam omnis intellectus est universalis naturae: tum quia est »ens secundum speciem«[58]), tum quia est "separatus"[59]), tum etiam quia est »similitudo

40) Theodor. de Vrib., De anim. 36 1; Sturlese 42,67; cf. supra, prop. 16 D n. 20; Sturlese 27
41) Arist., De an. III 4, 429b23–24; Stroick 201,80; Gauthier 214
42) Alb., Metaph. XI 2 31; Geyer 523,32–36
43) Alb., Metaph. XI 2 31; Geyer 523,37–38
44) Alb., Metaph. XI 2 31; Geyer 523,40–41; cf. Alb., De an. III 2 14; Stroick 196,66–198,8
45) supra, prop. 166 C n. 35
46) cf. Arist., De an. III 4, 429b23
47) Theodor. de Vrib., De int. II 33 5; Mojsisch 172,23
48) cf. Arist., Metaph. XII 6, 1071b21; cf. Alb., Metaph. XI 2 3; Geyer 485,32–486,70
49) Arist., De an. III 4, 429b5; Stroick 198,83; Gauthier 201
50) cf. Procl., Elem. theol. 176 comm.; Boese 86,19
51) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.4.,5; Mojsisch 74,28
52) supra, prop. 167 D
53) Averr., Metaph. XII comm. 25; Venetiis 1562, 310rB
54) cf. Arist., De an. III 4, 429a18; III 5, 430a18
55) Arist., De an. III 4, 429b5; Stroick 198,83; Gauthier 201
56) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.4.,5; Mojsisch 74,28
57) Averr., Metaph. XII comm. 38; Venetiis 1562, 321rC; Alb., Metaph. XI 2 11; Geyer 497,25; cf. Arist., Metaph. XII 6, 1071b20; Alb., Metaph. XI 2 2; Geyer 483,56–57
58) Theodor. de Vrib., De int. II 33 5; Mojsisch 172,23
59) Arist., De an. III 4, 429b5; Stroick 198,83; Gauthier 201

138 differant: differunt *O*

Digitized by Google

totius entis in eo, quod ens«[60]), ut inferius apparebit[61]). Et ex hoc etiam est semper non solum in actu, sed magis "actus" quidam "purus" se ipso per essentiam, ut supra dictum est[62]).

Omnis autem talis essentia est invariabilis, tum quia impossibile est eam variari secundum aliquas formas accidentales, a quibus est immunis ratione suae simplicitatis, tum etiam quia nequit variari in modo essentiali per exitum de potentia ad actum vel reditum ab actu in potentiam, cum sit actus simplex, qui vel se toto simpliciter est ens in actu vel simpliciter vel per essentiam suam.

Ex his sequitur ultimo, quod omnis intellectus est impassibilis[63]), cum sit invariabilis.

Et hoc de primo.

De secundo considerando praemitto hoc, quod Aristoteles tradit in XII *Meta-* E
physicae suae novae translationis[64]) de modo intellectus substantiarum separatarum, ubi dicit: "Quae autem circa intellectum habent quasdam dubitationes".

Quod verbum tractans Averroes 51 comm. ibidem[65]) dicit: "Quia ista quaestio est nobilissima omnium, quae sunt de Deo, scilicet scire, quid intelligit, est et desiderata ab omnibus naturaliter, et Chaldaei valde perscrutati sunt de ea. Vocavit" ipsam "sententiam patrum, et" dixit "primo dubitationem in hoc, quid intelligat Deus".

Et dixit[66]): "Videtur" "enim apparentium divinissimum; quomodo vero habens talis" sit, "habet quasdam difficultates". Commentator[67]): "Videtur enim, quod manifestum est et apparens nobis, quod necesse est, ut sit nobilissimum omnium entium ita, quod nihil sit nobilius eo".

Et infra Aristoteles[68]): "Nam" si "non intelligit, quid utique erit" insigne et "venerabile? Sed habet" se, "quemadmodum" "si" dormiat. Si autem "intelligat, huius vero aliud principale". Commentator[69]): "Necesse est" enim, "si est intelligens, ut semper sit secundum alterum istorum duorum aut secundum dispositionem, in qua sciens non utitur scientia", et "est quasi dormiens, et non invenitur in eo dispositio nobilis. Et hoc est inconveniens. Et si est secundum dispositionem,

[60]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.4., 1.; Mojsisch 28,3; cf. Theodor. de Vrib., De int. II 1 I; Mojsisch 146,6

[61]) infra, prop. 167 I n. 171

[62]) supra, prop. 167 D n. 53

[63]) cf. Arist., De an. III 4, 429a15, 429b23; III 5, 430a18

[64]) Arist., Metaph. XII 9, 1074b15; Vuillemin-Diem 264,423–424

[65]) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 335rD

[66]) Arist., Metaph. XII 9, 1074b15–17; Vuillemin-Diem 264,424–265,426

[67]) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 335rD-E

[68]) Arist., Metaph. XII 9, 1074b17–19; Vuillemin-Diem 265,426–428; "insigne" cf. app. Vuillemin-Diem 265,426

[69]) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 335rE-F

142 purus: puro *O* 147 se *om. V* 148 vel² ... suam: per essentiam vel suam *O*
153 suae *om. V*

Digitized by Google

in qua sciens utitur sua scientia. Quid igitur est", "quod intelligit in illa hora? Oportet quidem, ut" illud "sit nobile valde in fine, quapropter erit aliud ens nobilius isto. Intellectum enim est perfectio intelligentis".

Et hoc intendit, cum dicit: "Et si intelligit, habet alium dominum" secundum antiquam translationem[70]).

Deinde dicit[71]): "Non enim est hoc, quod" "sua" "intelligentia, sed potentia": "Id est, et causa in hoc est, quia, si intelligit aliud, tunc substantia eius non" est "actio eius, sed substantia eius erit potentia, qua fit ista actio; quapropter perficitur necessario per hanc", "sicut intellectus perficitur in nobis per illud, quod intelligit"[72]).

Deinde dicit[73]): "Non utique erit optima substantia"; "intelligere enim" nobile "ei" deest: "Id est, ergo substantia eius non erit" "nobilissima omnium entium, quia nobilitas non est ei, nisi quia perficitur per aliud, quod aliud necesse est, ut sit nobilius eo, quia intellectum est perfectio intellectus"[73]).

Hucusque Aristoteles et suus commentator.

Ex praemissis apparet, quod essentia intellectus et sua actio, scilicet intelligere, sunt eadem res in separatis, sicut etiam ipse Aristoteles inferius concludit[75]), quod in separatis a materia idem est intellectus, intelligere, ratio intelligendi et intellectio[76]).

Quod ut evidentius appareat, »intellectum in actu per essentiam«[77]) esse idem cum sua intelligentia seu intelligere, considerentur termini, scilicet quid sit esse in actu per essentiam. Si enim actus hic stat pro actu secundo ita, quod intellectus exerat hunc per essentiam, non per aliquam differentem ab essentia potentiam, tunc intellectus erit idem realiter cum suo intelligere.

Omnis enim actio elicita per essentiam est idem realiter ipso agenti, cum sit manens »in operante«[78]), »quod proprium est intellectualium operationum, quia nulla alia ratione dicimus et verum est, quod ens sive creatum sive increatum sit idem cum sua operatione manente intra, nisi ex eo, quod illud, quo immediate actum elicit seu exerit talem operationem, est ipsa rei essentia. Et secundum hoc tale ens dicitur agere vel operari per essentiam«[79]).

»In aliis autem entibus, in quibus invenitur aliquod principium secundum formam aliud ab essentia talis entis, puta calor in igne, quo ignis elicit suam opera-

70) Arist., Metaph. XII 9, 1074b18–19; t. comm. 51, Venetiis 1562, 334vL
71) Arist., Metaph. XII 9, 1074b19–20; Vuillemin-Diem 265,428–429
72) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 335rF–335vG
73) Arist., Metaph. XII 9, 1074b20–21; Vuillemin-Diem 265,429–430
74) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 335vG
75) infra, prop. 167 F n. 128
76) Arist., Metaph. XII 9, 1074b38–1075a1; Vuillemin-Diem 266,449–450; cf. Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rD; supra, prop. 27 F n. 24; Mojsisch 165
77) cf. Theodor. de Vrib., De int. I 7 1; Mojsisch 140,17
78) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.1.,1; Mojsisch 82,28
79) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.1.,1; Mojsisch 82,29–32

183 sit: si *V* 197 manente: remanente *V*

Digitized by Google

tionem et exerit, talia, inquam, non agunt per essentiam suam«[80]).

»In illis autem, quae operantur vel agunt per suas essentias, dicimus ea exerere et elicere suam operationem, quae manet intra operantem, quod sonat quantum ad modum significandi in quandam intrinsecam talis rei quasi motionem eius et fluxum a suo principio, et ita per consequens quoad modum loquendi videtur importare differentiam sui a suo principio, a quo fluit«[81]).

»Hoc quidem verum est quantum ad modum significandi, ut dictum est, re autem ipsa non est diversitas in essentia«[82]).

»Cuius causa est, quia essentia in eo, quod essentia, quae eo ipso, quod essentia est, vel non habet aliqua suae quiditatis intrinseca principia«[83]), sicut apparet de essentia non solum prime unius, sed etiam ipsarum unitatum, »vel habet suae essentiae«[84]) principia, quia »ipsa talis essentia est«[85]) »ipsa sua principia«[86]), quae ipsam quidificant, »sicut se habet quilibet intellectuum«[87]), de quibus est sermo, et omnia inter ipsos et unitates conclusa, »vel etiam essentia in eo, quod essentia, habet saltem principia secundum rationem, quae sunt partes formae secundum Philosophum«[88]) in VII *Metaphysicae*[89]), »quae complectitur definitio, cuiusmodi essentiae etiam inveniuntur in corporalibus. Quocumque autem istorum trium modorum se habeat essentia in eo, quod essentia, est carens partibus et quacumque extranea natura«[90]).

»Quia enim simplex est, non recipit in se aliquam dispositionem sui extraneam ab essentia sua – dispositio enim est habentis partes«[91]) –, »et quia intellectus est essentia in eo, quod essentia, ideo quidquid habet et recipit, essentialiter in se habet et recipit«[92]). Habet autem intelligere, igitur habet ipsum essentialiter[93]); ergo intelligere erit idem essentiae. Et per consequens omnis intellectus in actu »semper actu intelligit«[94]).

Si autem actus stet pro actu primo, cum dicitur intellectus esse in actu per essentiam, adhuc habetur propositum, cum sit "in sua substantia actio" secundum

[80]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.1.,2; Mojsisch 82,33–35
[81]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.1.,3; Mojsisch 82,36–83,40
[82]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.1.,4; Mojsisch 83,41–42
[83]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.1.,5; Mojsisch 83,43–45
[84]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.1.,5; Mojsisch 83,45
[85]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.1.,5; Mojsisch 83,46
[86]) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.1.,5; Mojsisch 83,46
[87]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.1.,5; Mojsisch 83,47
[88]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.1.,5; Mojsisch 83,48–49
[89]) cf. Arist., Metaph. V 25, 1023b22–24
[90]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.1.,5; Mojsisch 83,49–52
[91]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.1.,6; Mojsisch 83,53–54; cf. Arist., Metaph. V 19, 1022b1
[92]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.1.,6; Mojsisch 83,55–56
[93]) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.1.,7; Mojsisch 83,59
[94]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.1.3.6.,2; Mojsisch 22,111

203–204 exerere: exercere *V* 212 etiam ipsarum: ipsarum etiam *V* 215 ipsos: ipsas *V*
228 adhuc *ex corr. m. post. O* habetur *suppl. in marg. m. post. O*

Digitized by Google

Commentatorem[95]) ubi supra et super III *De anima*[96]), ubi tractat descriptionem intellectus agentis datam ab Aristotele, scilicet quod "hic intellectus separatus" et "immixtus et impassibilis, substantia actu est"[97]), ubi dicit alia translatio: "Et est in sua substantia actio"[98]). Commentator[99]): "Id est, quod non est in eo potentia ad aliquid". Et infra tractans illud Aristotelis: "Semper enim agens honorabilius est patiente et principium materia"[100]), "id est, et iste semper est in sua substantia actio"[101]). Et infra super illud: "Idem" vero "est secundum actum scientia rei"[102]). Commentator[103]): "Intelligentia agente scientia eadem est in actu cum scito, et non est" sicut "in intellectu materiali, cum suum intellectum est res, quae non" est "in se intellectus. Et cum notificavit, quod sua substantia est sua actio", deduxit "super hoc causam et dixit": Qui "vero secundum potentiam est tempore" principalior, "omnino autem neque tempore. Sed non aliquando quidem intelligit, aliquando" autem "non"[104]), quem textum Commentator dupliciter exponit, secundum Alexandrum[105]) videlicet et Themistium[106]).

Ex praemissis habetur, quod intelligere intellectus in actu per essentiam est idem cum essentia eius, et per consequens invariabiliter intelligit, quidquid intelligit, sicut apparet ex condicionibus intellectus.

Et hoc de secundo.

F Tertium etiam, quod est hic principaliter intentum, scilicet quod omnis intellectus intelligit se ipsum, apparet tam ex dictis quam dicendis.

Omne enim existens talium condicionum, quales supra enumeratae sunt[107]) convenire omni intellectui in actu per essentiam, intelligit se ipsum.

Et huic alludit illud Aristotelis in XII *Metaphysicae*[108]), quod continuatur praecedentibus, ubi inquirit, quid intelligat intellectus, dicens: "Amplius" "sive intellectus sit substantia sua sive intelligentia, quid intelligit? Aut enim se ipsum aut alterum aliquid". Commentator[109]): "Id est, et, si substantia eius est in hoc, quod intelligit, necesse est, aut ut intelligat se aut" "aliud extra se".

95) Averr., De an. III comm. 19; Crawford 440,13
96) Arist., De an. III 5, 430a18; t. comm. 19; Crawford 440,2–3
97) Arist., De an. III 5, 430a17–18; Stroick 203,89–90
98) Arist., De an. III 5, 430a18; t. comm. 19; Crawford 440,2–3; cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.2.3.,1; Mojsisch 24,58–59
99) Averr., De an. III comm. 19; Crawford 440,13–441,14
100) Arist., De an. III 5, 430a18–19; Stroick 203,90; Gauthier 218
101) Averr., De an. III comm. 19; Crawford 442,57–58
102) Arist., De an. III 5, 430a19–20; Stroick 203,90; Gauthier 218
103) Averr., De an. III comm. 19; Crawford 443,87–91
104) Arist., De an. III 5, 430a20–22; Stroick 203,90–92; Gauthier 218
105) cf. Averr., De an. III comm. 20; Crawford 444,13–35
106) cf. Averr., De an. III comm. 20; Crawford 444,35–446,93
107) supra, 167 D
108) Arist., Metaph. XII 9, 1074b21–23; Vuillemin-Diem 265,431–432
109) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 335vH

230 scilicet: secundum *O* 237 non² est: est non *a. corr. V* | est²: et *V* 240 neque *add.* in *V* 243 praemissis *ex corr. m. post. O* habetur *suppl. in marg. m. post. O* 253 se ipsum: speciem *V*

Digitized by Google

Deinde dicit[110]): "Et si alterum aliquid, aut idem semper aut aliud". Commentator[111]): "Id est, et si suum esse" "est in hoc, quod intelligat aliud, quid igitur est illud, quod semper est unum per se sine alio? Hoc enim non est", quod "est per esse alterius e contrario illi, quod positum est de primo principio, scilicet quod primum principium est illud, quod semper est sine hoc, quod" non "indiget altero".

Deinde dicit[112]): "Ergo utrum differt aliquid aut nihil, intelligere bonum aut contingens?" Commentator[113]): "Id est, et contingit, ut nulla differentia sit in ponendo primum principium intelligere", "quodcumque sit, sive bonum sive malum".

Deinde dicit[114]): "Aut" impossibile "meditari de quibusdam?" Commentator[115]): "Id est, aut dicamus, quod impossibile est, ut intellectus eius perficiatur per" "quodcumque sit. Illud enim, quod intelligit", quod intellectio "eius" tantum "consequitur illud, quod intelligit, id est, quoniam semper est sub eo" "ordine. Sed manifestum est et notum nobis, quod intellectus divinus necesse est, ut sit valde nobile et valde perfectum. Et etiam, quod intelligit aliud, transmutatur in sua substantia in aliud. Et omne, quod transmutatur in aliud, possibile est, ut transmutetur in aliud, quando transmutatur in" aliud "vilius eo, id est, quod, cum primo intelligit quilibet, necesse est, ut transmutetur in vilius". Et hoc est "palam ergo", quia "divinissimum et honoratissimum intelligit et non transmutatur; in indignius enim transmutatio"[116]).

Deinde dicit[117]): "Et motus quidem iam tale". Commentator[118]): "Id est, et cuius intellectus est talis", "intellectus scilicet exiens de potentia ad actum, sicut est de nostro" intellectu. "Intellectus" enim "est motus, et omnis motus est a motore, quapropter primum patitur et movetur ab" illo.

Deinde dicit[119]): "Primum" "igitur si non est intelligentia, sed potentia, rationabile est" enim "laboriosum ei esse continuationem intelligentiae". Commentator[120]): "Id est", "si transmutetur in suo intellectu" ab "aliquo in aliquid, id est, quia non intelligit aliquid et post aliud, sicut intelligit intellectus in nobis non subito, necesse est, ut successio intellectorum faciat ei lassitudinem, quando vult

110) Arist., Metaph. XII 9, 1074b23; Vuillemin-Diem 265,433
111) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 335vH
112) Arist., Metaph. XII 9, 1074b23–24; Vuillemin-Diem 265,433–434
113) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 335vH–I
114) Arist., Metaph. XII 9, 1074b25; Vuillemin-Diem 265,435
115) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 335vI–K
116) Arist., Metaph. XII 9, 1074b25–27; Vuillemin-Diem 265,435–437
117) Arist., Metaph. XII 9, 1074b27; Vuillemin-Diem 265,437–438
118) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 335vK
119) Arist., Metaph. XII 9, 1074b28–29; Vuillemin-Diem 265,438–440
120) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 335vK-L

257 intelligat: intelligit *V*   272 et: etiam *V*   274 id est: quasi *V*   283 transmutetur: transmutatur *V* | aliquid: aliud *O*   284 non: modo *V*   285 successio: successivo *V*

Digitized by Google

intelligere eas et numerare" ea "insimul. Et hoc non contingit, nisi" "posuerimus ipsum intelligere omnia successive. Cum autem posuerimus ipsum intelligere subito, non contingit hoc, sed contingit, ut in eo sit multitudo et" "perficiatur per vilius".

Deinde dicit[121]): "Deinde palam, quia aliquid aliud erit" nobilius et "dignius quam intellectus, scilicet intellectum. Et" sic "enim intelligere et intelligentia inerit" "dignissimum intelligenti". Commentator[122]): "Id est", et "manifestum est, quod principium nobilissimum non acquirit nobilitatem nisi per suam actionem, quemadmodum intellectus in eis, qui intelligunt, scilicet quoniam non acquirunt nobilitatem nisi per actionem intellectus. Si igitur primum intelligit vilia, contingit, ut sua nobilitas sit intelligendo vilia, quapropter et sua actio erit vilissima" "actionum".

Deinde dicit[123]): "Quare fugiendum" est; "enim non videre quaedam dignius quam videre", ut "si sit optimum intelligentia". Commentator[124]): "Si igitur oportet nobile fugere actionem vilem". Et infra[125]): "In rebus" nobilibus "dixit hoc", "ne aliquis dicat, quod contingit ex hoc, ut primum ignoret plura. Et quasi dicit respondendo, quod ignorare vilia est melius quam scire".

Deinde dicit[126]): "Se ipsum ergo intelligit". Commentator[127]): "Id est, et cum impossibile est ipsum intelligere vilius aut nobilius, cum non" sit "nobilius", et "intelligit, ergo intelligit se".

Et infra[128]): "Amplius si est aliud intelligere et intelligi, secundum quid" quidem "bene" "ei" "inest? Non enim idem esse intelligentiae et intellecto". Commentator[129]): "Id est, quod, si iste intellectus intelligit aliud, tunc erit patiens et faciens et passio. Ex quo" ergo "erit nobilitas in patiente, utrum ex passione aut" ex "essentia patiente aut ex eo, a quo fit passio? Ista enim tria sunt consimilia et dissimilia in omni" eo, "quod intelligit aliud. Et ideo" dicit: "Essentia" enim "intellectus non est eadem cum intelligere, quod est actio intellectus in nobis et" cum "intellecto in nobis" "omnibus modis. Et causa in hoc est", quod "intellectum in nobis aliud est ab intelligente. In eis autem, quae sunt non in materia, contingit, ut intellectus et intellectum et actio intellectus sint idem".

121) Arist., Metaph. XII 9, 1074b29–32; Vuillemin-Diem 265,440–442; lin. 318: 'dignissimum' *var. lect.* (Vuillemin-Diem 265,442: 'indignissimum')
122) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 335vL-M
123) Arist., Metaph. XII 9, 1074b32–33; Vuillemin-Diem 265,442–444
124) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 335vM
125) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 335vM–336rA
126) Arist., Metaph. XII 9, 1074b33–34; Vuillemin-Diem 265,444–445
127) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rA
128) Arist., Metaph. XII 9, 1074b36–39; Vuillemin-Diem 266,448–450; lin. 334: 'quidem' *var. lect.* (Vuillemin-Diem 265,449 *app.*)
129) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rC-D

286 numerare *add.* in *V* 290 deinde[2] *om. V* 291 et ... enim: etenim *O* 294 acquirunt: acquirit *O* 314 nobis: nihilo *V*

Digitized by Google

Et infra[130]): "In" rebus "vero theoricis ratio res et intelligentia". Commentator[131]): "Id est, in rebus autem speculativis definitum est definitio et intellectum intellectus".

Deinde dicit[132]): "Non altero igitur existente" "quod intelligitur et intellectu, quaecumque non habent materiam, idem erunt, et intelligentia eius, quod intelligitur, una". Commentator[133]): "Igitur in rebus abstractis a materia dignius est, ut" "intellectum" "non sit aliud ab intellectu". "Declaratum est igitur, quod omne carens materia" "intellectum et intellectus in eo idem est, patiens" "et passio idem".

Hucusque Aristoteles et Averroes.

Cum ergo omnis intellectus in actu per essentiam suam sit invariabilis et impassibilis et immaterialis, ut supra ostensum est[134]), omnis talis intellectus intelliget se ipsum.

Et hoc de primo principali.

Circa secundum tria faciam, quia primo ponam primi intellectus modum et condicionem; secundo ex hoc ostendam, quod ipse sui solius tamquam proprii obiecti habet cognitionem; tertio ex praemissis subiungam indifferentiae intellectus et intelligibilis causae assignationem.

De primo sciendum, quod primus intellectus dicitur et est, ante quem nullus, G et per consequens ipse sicut summitas omnis intellectualitatis est fons et principium totius seyrae intellectualitatis, et sic amethectus per 101[135]) et imparticipabilis simpliciter in intentione intellectualitatis et ingenitus per 99[136]), licet in intentione unitatis ab alio, scilicet omnium rerum principe, exhibeatur per 100[137]), et sic etiam est prime intellectus et ex hoc unicus per 22[138]), cui principaliformitas in subsistentia intellectualitatis competit per 65[139]).

Et hoc sufficiat de primo.

Praemissis consideratis apparet secundum, scilicet quod talis intellectus se H ipsum solum, id est suam propriam essentiam, dumtaxat intelligit; cum enim ipse sit primus et ex hoc principium totius intellectualitatis, ut dictum est[140]), et per consequens amethectus. Omne autem amethectum, qua huiusmodi hac ab alia

130) Arist., Metaph. XII 9, 1075a2–3; Vuillemin-Diem 266,451–452
131) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rE
132) Arist., Metaph. XII 9, 1075a3–5; Vuillemin-Diem 266,452–455
133) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rE-F
134) supra, prop. 167 D
135) Procl., Elem. theol. 101; Boese 51,1
136) cf. Procl., Elem. theol. 99; Boese 50,4
137) cf. Procl., Elem. theol. 100; Boese 51,2–3
138) cf. Procl., Elem. theol. 22; Boese 15,2
139) cf. Procl., Elem. theol. 65; Boese 35,1–3
140) supra, prop. 167 B n. 12

322 est *om. O* 323 intellectum: intellectus *V* 344 intellectualitatis: intellectualis *O*

Digitized by Google

causa non subsistit, sed ipsum principium est et causa eorum, quae participant, omnium per 99[141]).

Igitur primus intellectus utpote primum principium intellectualitatis totius nihil intelliget nisi se ipsum solum; aut enim se ipsum solum intelliget aut alterum aliquid extra se, et si hoc, aut dignius aut vilius. Et cum impossibile sit ipsum intelligere vilius, ut supra ostensum est[142]) de omni intellectu in actu per essentiam et specialiter de primo principio omnis intellectualitatis, aut dignius cum non sit dignius eo, quod est "nobilioris intellectus omnibus rebus"[143]), et quia intelligit, ergo se ipsum solum intelliget ut speciem per se obiectam suo intellectui ita, quod ista species non est aliud ab ipso, sed est idem ipsi per essentiam.

Si enim per aliud a se intelligeret, non differret suum intelligere a nostro, in quo tamen "intellectus et intellectum" "idem est" secundum Commentatorem super XII *Metaphysicae* comm. 51[144]), et non esset suum intelligere necessarium necessitate immutabilitatis, sed esset contingens, quia illud aliud ex hoc ipso, quod est aliud, potest in esse et non in esse, quod est impossibile in omni intellectu in actu per essentiam, cuius intelligere est invariabile et immutabile sicut et esse. Erit etiam suum intelligere vilificatio ipsius, et non erit quid divinum et optimum, ut supra ostensum est[145]), quia, licet intellectus noster intelligendo etiam viliora se non vilificetur, sed perficiatur propter hoc, quod ipse recipit illud vilius sub luce nobilioris intellectus, scilicet agentis, tamen intellectus primus et sic nullum intellectum habens supra se vilificatur, si intelligit aliud a se, quia, cum intellectus secundum actum uniatur intelligibili secundum actum, ut dicitur in III *De anima*[146]), intellectus primus intelligendo aliud a se, quod necessario est vilius ipso, cum ipse sit dignissimus, unitur viliori se non existentis in aliqua luce intellectus nobilitantis ipsum, quia tunc ille produceret primum intellectum in actu et esset nobilior nobilissimo; esset ergo fugiendum primo intellectui, ne umquam aliquid secundum actum intelligeret, quae omnia sunt absurda. Relinquitur ergo, quod intelligit se solum.

Et hoc de secundo.

I Ex praemissis etiam concluditur tertium, scilicet quod intelligibile et intellectus in primo intellectu sunt unum secundum numerum, cum nulla diversitas nec differentia sive rei sive intentionis sit in essentia ipsius primi intellectus, cum sit unitas per se perfecta[147]), et sic stans in ordine uniali[148]) dicitur, et est intellectus divinus, sed intellectus prime et divinus per essentiam. Omnis autem intellectus

141) Procl., Elem. theol. 99; Boese 50,1–3
142) supra, prop. 167 F n. 127
143) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rA
144) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rE
145) supra, prop. 167 E n. 73
146) cf. Arist., De an. III 4, 429b30–31
147) Procl., Elem. theol. 114; Boese 57,1
148) cf. Procl., Elem. theol. 113; Boese 57,1

360 in[3] *om.* *V* 361 est: et *O* 370 primum: ipsum *V*

Digitized by Google

divinus intelligit quidem ut intellectus, providet autem ut deus per 134[149]), et sic perfectissime et totaliter unitur in eo, immo sunt unum simpliciter intelligibile et intellectus, quia essentia sua totaliter est intelligibilis, non solum intelligens, cum sit prime simplex in intentione intellectualitatis.

Huic alludit illud Aristotelis XII *Metaphysicae*[150]) suae circa finem post ea, quae sunt superius enumerata ex dictis suis: "Adhuc autem restat dubitatio", utrum "compositum est, quod intelligitur; transmutabitur enim in partibus totius". Commentator ibidem[151]): "Et cum declaravit, quod nihil intelligit extra se, incepit quaerere, utrum illud, quod intelligit ex se, est unum simplex aut multa" et "compositum".

Et dicit[152]): "Adhuc autem" etc.: "Remansit[153]) igitur dubitatio in intellecto ab eo", scilicet primo principio intellectualitatis, "utrum sit simplex aut compositum" tantum "ex multis?" "Sed, si fuerit compositum ex multis intellectis", necessarium "est ipsum esse diversarum partium non consimilium". Et "tale multa intelligit. Et quod intelligit multa, extra se intelligit aliqua, quae aliqua sunt causa ipsius".

Deinde dicit[154]): "Aut indivisibile omne, quod non habet materiam, ut humanus intellectus": "Potest[155]) intelligi, quod" omnis "intellectus, cuius" intellectum "non habet materiam, et est illud, quod idem est in eo intellectus et intellectum, impossibile est, ut dividatur, sicut est possibile, ut dividatur in intellectu humano". Sed "causa divisionis in intellectu humano est", quoniam "intellectum aliquo modo aliud est ab intellectu, quoniam, si intellectus et intellectum in eo essent unum omnibus modis, non contingeret ei, ut" intellecta "eius essent plura. Causa enim multitudinis" intellectorum "est alietas inter intellectum et rem intellectam in nobis. Et potest intelligi, quod signum eius", "quod omne carens materia, non dividitur in eo intellectus ab intellecto, est intellectus humanus. Videmus enim ipsum liberatum a materia in se. Et quamvis non sit liberatus simpliciter, intellectus et intellectum in eo idem est. Et cum ita sit illud, quod est liberatum a materia simpliciter, intellectus et intellectum in eo est idem simpliciter". Et infra[156]): "Necesse est, ut nobile in omni genere sit omne et simplex indivisibile et singulare" "per se extra compositum, scilicet quod substantia eius non est in compositione". Et infra[157]): "Et similiter primus intellectus necesse est, ut sit simplex

[149]) Procl., Elem. theol. 134; Boese 67,1–2
[150]) Arist., Metaph. XII 9, 1075a5–6; Vuillemin-Diem 266,456–457
[151]) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rF
[152]) Arist., Metaph. XII 9, 1075a5; Vuillemin-Diem 266,456
[153]) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rF–336vG
[154]) Arist., Metaph. XII 9, 1075a6–7; Vuillemin-Diem 266,457–459
[155]) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336vG–H
[156]) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336vI–K
[157]) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336vK–L

380 ut[1] *add.* est *O* | autem: aut *V* 381 et[2] *om. O* 390 etc. *om. V* 391 in *om. O* 396 non *supplevi, om. codd.* 401 et: est *O* 407 idem est: est idem *O* 408 et ... idem *om. O* 409 omne: esse *O* | simplex: simpliciter *O*

Digitized by Google

et unum simpliciter." "Et quia nihil intelligit extra se, cum sit simplex, tunc, cum intelligit se, non accidit ei transmutatio neque lassitudo in omni saeculo, sicut accidit intellectui in nobis. Et sic debet esse in aliis intelligentiis abstractis. Sed primus" eorum "est simplicior eorum, et ideo est unus simpliciter sine" "multiplicitate neque propter alietatem intellectus et intellecti neque propter multitudinem intellectorum".

Hucusque Averroes.

Ex quibus colligitur evidenter, quod intelligibile, quod vocat Commentator[158]) intellectum, et intellectus in primo intellectu sunt simpliciter unum et per consequens unum secundum numerum.

Et hoc de secundo principali.

Circa tertium tria faciam, quia primo dicam de intellectibus primum intellectum consequentibus in generali, secundo de modo intelligendi eorum in speciali, tertio ex praemissis subiungam de differentia et indifferentia duplicis intelligibilis in hypostasi intellectuali.

K De primo sciendum, quod, quia omnis primordialis unitas duplicem instituit numerum; hunc quidem per se perfectarum hypostaseon, hunc autem illustrationum in aliis hypostasim habentium per 64[159]).

Igitur primus intellectus existens primordialis unitas substituit duplices intellectus, quorum quidam sunt per se perfectarum hypostaseon[160]), qui etiam constituunt ordinem intellectualem, cuius ordinis hypostasibus intellectualitas primo et per se competit.

Alii vero intellectus sunt illustrationes in animabus sive totalibus sive partialibus habentes hypostasim, quibus intellectualitas competit per aliud et exemplariter. Omne autem, quod primo inexistit alicui naturae entium, omnibus adest his, quae secundum naturam illam ordinantur et eodem modo per 19[161]).

Et sic non solum condiciones supra enumeratae, verum etiam idem modus essendi intelligendi, licet secundum diversum gradum maioris et minoris absolutionis secundum ordinis exigentiam, competunt omnibus talibus intellectibus. Et per consequens in omnibus est idem essentia et potentia et intelligentia seu intelligere et intelligibile, et quod quilibet eorum »semper stat in lumine actualis intelligentiae et semper actu intelligit«[162]), cum sit insignis et invariabilis et impassibilis, et »quod tali intellectione se ipsum intelligit per essentiam suam«[163]), ut supra ostensum est[164]).

158) cf. supra, prop. 167 I n. 155
159) Procl., Elem. theol. 64; Boese 34,1–3
160) Procl., Elem. theol. 64; Boese 34,1–2
161) Procl., Elem. theol. 19; Boese 13,1–3
162) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.1.3.6.,2; Mojsisch 22,111
163) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.1.3.6.,2; Mojsisch 22,112
164) supra, prop. 167 C n. 20

432 ordinis *om.* *O* 439 licet: sed *O*

Digitized by Google

Et hoc de primo.

Verum quia omnis »talis intellectus, de quo est sermo, secundum quendam L
formalem defluxum essentiae suae est procedens ab illa summa et formalissima«[165]) in intentione intellectualitatis essentia, scilicet prime intellectu, »et eo capiens essentiam suam, quod intelligit illam summam essentiam, scilicet prime intellectum, et sic in sua substantiali essentialitate est id, quod est sua ipsius intellectione. Intelligit enim se ipsum per essentiam suam, quod quidem originaliter et principaliter est ex eo, quod intelligit suum principium. Et intellectualiter emanat ab eo ita, quod sua substantia seu essentia non est nisi quidam conceptus, quo concipit et intelligit suum principium, sine quo nec suam propriam essentiam possit intelligere«[166]).

Verum non »obstat iam dictis, quod nullus intellectus intelligit aliquid extra se. Primum enim essentiae suae principium, a quo intellectualiter fluit, magis intimum est«[167]) omni intellectui secundario, sicut et omnis causa essentialis est intima suo causato, »quam ipse talis intellectus sit intimus sibi ipsi, et sic intelligendo suum principium, scilicet prime intellectum, non intelligit aliquid extra se, immo plus intra se quam in eo, quod intelligit essentiam suam«[168]).

»Eius autem, quod dictum est, scilicet quod saepe dictus intellectus suam intelligendo essentiam necessarium est ipsum intelligere suum principium, ratio est, quia, cum ipse intellectus per essentiam semper in actu«[169]), ut dictum est[170]), »ex hoc ipso est intellectualiter quasi quoddam exemplar totius entis et eorum, quae sunt entis per se«[171]), ut inferius apparebit[172]), »hinc est, quod, sicut in ordine entium, qui est per se quantum ad dispositionem essentialium causarum et causatorum ad invicem, posteriora non inveniuntur sine prioribus nec aliquid eorum, quae sunt post, sine simpliciter primo, ita intellectus consequentes prime intellectum, qui sunt intellectus per essentiam semper in actu, quorum quilibet in aliquo gradu essentialis ordinis seyrae intellectualis figitur sua intellectione, quae est eius essentia, nihil intelligunt sine ea intellectione, qua intelligit prime intellectum, sicut etiam nullam intellectualem entitatem haberent sine eo«[173]) per 101[174]). »Unde idem sequitur de eorum intellectione, quae est essentia eorum. Et sic huiusmodi intellectus per essentiam semper in actu procedit a

165) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.7.,2; Mojsisch 43,14–17
166) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.7.,2; Mojsisch 43,17–23
167) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.7.,3; Mojsisch 43,24–26
168) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.7.,3; Mojsisch 43,26–28
169) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.7.,4; Mojsisch 43,29–31
170) supra, prop. 167 D
171) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.7.,4; Mojsisch 43,31–33
172) infra, prop. 170 E
173) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.7.,4; Mojsisch 43,33–44,40
174) cf. Procl., Elem. theol. 101; Boese 51,1–52,16

475 quae ... (476) intellectus *om. V*

Digitized by Google

prime intellectu quodam formali effluxu intellectus ab intellectu inquantum huiusmodi, id est cum intellectus procedens sua intellectione, qua intelligit suum principium, procedat ab ipso et ipsum tale principium sit intellectualiter principium a se procedenti, inquantum ab ipso intelligitur, id est inquantum est ratio intelligentis, qua potest intelligi«[175]).

Et hoc de secundo.

M Ex praemissis colligimus, quod duo intelligibilia considerantur in cognitione omnis intellectus consequentis prime intellectum, scilicet intelligibile, a quo est, hoc est »suum principium, a quo intelligendo procedit, et intelligibile hoc, quod est, scilicet sua propria essentia«[176]), quae tamen duo intelligibilia sunt unum in essentia et duo in esse. Sicut enim omnis intellectus in actu per essentiam suam est una essentia, ita et unum intelligere, cum ipsum intelligere sit idem essentiae, ut supra ostensum est[177]); cum sit intra manens, ita etiam necessarium est esse unum intelligibile: tum quia in omnibus separatis a materia idem est per essentiam intelligens, ratio intelligendi, intelligere et intellectum seu intelligibile[178]), tum etiam quia "nihil intelligit extra se"[179]), id est extra suam propriam essentiam. Omne autem existens intra essentiam intellectus est idem essentialiter ipsi intellectui, in quo est, cum sit simplex.

Licet autem intelligibile omnis intellectus in actu per essentiam sit unum per essentiam, ut dictum est[180]), tamen nihilominus est duplex esse, tum quia principium primum intellectualitatis est prime hoc, quod sunt alii intellectus secundario per 18[181]), tum etiam quia producens intellectus et productus differunt in esse per 30[182]), et per consequens omnes intellectus consequentes prime intellectum habent duplex intelligibile, licet "nihil intelligant extra se"[183]).

Ubi »tamen notandum, quod aliquid esse extra aliud est duobus modis«[184]):

»Uno modo ut differens ab esse suo. Et sic non est verum, quod intellectus nihil intelligat extra se, cum intelligat illud, a quo est, scilicet principium suum«[185]).

»Alio modo dicitur aliquid esse extra aliud tamquam disparatum sic, ut nullam habeat intimitatem ad ipsum. Et sic verum est, quod intellectus in actu per essen-

175) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.7.,4; Mojsisch 44,40–46
176) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 38 1; Mojsisch 176,33–34
177) supra, prop. 167 E
178) Arist., Metaph. XII 9, 1074b38–1075a1; Vuillemin-Diem 266,449–450; cf. Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rD; supra, prop. 27 F n. 24; Mojsisch 165
179) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rF
180) supra, prop. 167 I
181) Procl., Elem. theol. 18; Boese 12,1
182) cf. Procl., Elem. theol. 30; Boese 20,1–2
183) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rF
184) Theodor. de Vrib., De int. II 41 1; Mojsisch 177,79–80
185) Theodor. de Vrib., De int. II 41 1; Mojsisch 177,80–82

479 intellectualiter ... (480) se: a se intellectualiter principium *V* 486 scilicet ... essentia: secundum suam propriam essentiam *O* | sunt *om.* *V* 499 omnes: omnis *V* 502 suo *om.* *O*

Digitized by Google

tiam nihil intelligit extra se. Intelligit enim propriam essentiam et suum essentiale principium, quod est magis intimum sibi quam ipse sibi« [186]).

»Exemplum istius distinctionis patet, si imaginentur plures circumferentiae fieri circa idem centrum. Si quaeratur, utrum una earum circumferentiarum sit extra aliam, constat, quod secundum primum modum essendi aliquid extra aliud quaelibet earum est extra quamlibet; differunt enim ab invicem essentialiter. Quantum autem ad secundum modum essendi aliquid extra aliud constat, quod non solum centrum, sed etiam omnes aliae circumferentiae sunt intra extremam, quae est maxima. Sic se habet in propositio circa intellectum« [187]).

Et sic apparet intentio elementi.

COMMENTUM

Aut enim se ipsum intelligit omnis intellectus aut quod super se ipsum aut quod post se ipsum. Sed si quidem quod post se ipsum, ad deterius convertitur intellectus ens. Et neque sic illud ipsum cognoscet, ad quod conversus est, tamquam non ens in ipso, sed extra ipsum, immo impressionem solum ab ipso, quae in ipso facta est ab illo. Quod enim habet, novit, et quod passum est, non quod non habet et a quo non est passum. Si quidem autem quod super se ipsum, si quidem per sui ipsius cognitionem, se ipsum simul et illud cognoscet. Si autem illud solum, se ipsum ignorabit intellectus ens. Totaliter autem cognoscens quod ante ipsum novit, quod causa est illud et quorum est causa. Si enim hoc ignorabit, quod per esse producit, et illud ignorabit et producit non cognoscens. Quod autem subsistit et cognoscens, quorum causa quod ante ipsum, et se ipsum inde subsistentem cognoscet. Penitus ergo quod ante ipsum cognoscens cognoscet et se ipsum. Si igitur est aliquis intellectus intelligibilis, ille se ipsum sciens et intelligibile novit, intelligibilis ens, quod est ipse. Unusquisque autem eorum, qui post illum, quod in ipso intelligibile, intelligit simul et quod ante ipsum. Est ergo et intellectu intelligibile et intelligibilis intellectus; sed hoc quidem intelligibili idem, hoc autem intelligenti. Et si quidem quod in ipso idem, ei autem, quod ante ipsum, non idem. Aliud enim, quod simpliciter intelligibile, et aliud, quod in intelligente intelligibile.

Probatio elementi talis est: Omnis intellectus aut intelligit se ipsum aut quod super se ipsum aut quod post se ipsum; sed nullus intellectus intelligit, quod post se ipsum: ergo omnis intellectus aut intelligit se ipsum aut quod super se ipsum.

Maior apparet, quia alias, scilicet si non intelligeret, nihil haberet insigne per Aristotelem, ut supra in declaratione ostensum est [188]).

186) Theodor. de Vrib., De int. II 41 2; Mojsisch 178,83–86
187) Theodor. de Vrib., De int. II 41 3; Mojsisch 178,91–97
188) supra, prop. 167 E n. 68

498 quam ... sibi *om. O* 516 elementi *om. V* 519 si *om. sed suppl. in marg. O* 522 non[1] *om. O* 525 novit *add.* autem *O* 526 et[1] ... ignorabit *om. V* | ignorabit *add.* quod producit *O* 531 intelligibilis: intelligibilibus *O* 533 in *om. O*

Digitized by Google

Minor declaratur duplici ratione, quarum prima est: Nullus intellectus insignis, scilicet in actu per essentiam, convertitur ad deterius, tum quia conversio omnis, quod convertitur, aut sit ad se ipsum aut ad dignius per 158 in commento[189]), tum etiam quia dignius non suscipit perfectionem a deteriori.

Intellectum autem est perfectio intelligentis, ut supra ostensum est ex Aristotele et Averroe[190]) in declaratione; sed omnis intellectus intelligens, quod post se ipsum, convertitur ad deterius, sive hoc sit anima sive corpus, quae sunt post intellectum per 20[191]): ergo nullus intellectus etc.

Et neque: Secunda ratio: Omne, quod intelligitur a quocumque intellectu, sive sit intellectus in actu per essentiam sive per informationem, intelligitur, ut est in ipso intellectu, sive per essentiam sive per speciem sit in eo, tum quia intelligere est »operatio intra manens«[192]), tum etiam quia intellectus et intellectum vel sunt simpliciter idem per essentiam sicut in intellectu in actu per essentiam, quando intelligit se ipsum, vel intellectum est »intimius« intelligenti, »quam intelligens sit sibi ipsi«, quando »intelligit suum principium«[193]), vel saltem ex eis "magis fit unum" "quam ex materia et forma", sicut in intellectu per informationem secundum Averroem super III *De anima*[194]) "materia" autem "et forma" fiunt unum in esse compositi; ergo intellectus et intellectum magis fiunt unum quam in esse compositi.

Et hoc est, quod innuit auctor in littera, quod intellectus intelligens aliquid infra se, ad quod convertitur, non intelligit ipsum tamquam non existens in ipso, sed extra ipsum. Immo solum cognoscet impressionem similitudinis eius, quae ab ipso in ipso intellectu facta est. Quod enim intellectus habet in se et quod passus est per sui impressionem, ubi etiam ipsa passio est salus et perfectio, hoc cognoscit. Non novit autem, quod non habet et a quo non est passus. Igitur nullus intellectus intelligit, quod est post se ipsum ut huiusmodi, sed ut est in ipso intellectu.

Si autem: Hic inducitur secunda probatio primae partis elementi, et est talis: Omne cognoscens per sui ipsius cognitionem, quod est super se ipsum sive principium causale sui esse, se ipsum simul cognoscit et illud principium, a quo procedit«[195]); sed omnis intellectus in actu per essentiam est huiusmodi: ergo se ipsum simul cognoscit et suum principium.

Si autem illud solum: Hic excluditur, per quod posset impediri ratio praedicta. Si enim dicatur, quod omnis intellectus solum intelligat illud, quod est super se

[189]) Procl., Elem. theol. 158 comm.; Boese 78,7
[190]) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 335rF; cf. supra, n. 64
[191]) cf. Procl., Elem. theol. 20; Boese 13,1–14,31
[192]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.1.,1 (Mojsisch 82,30), 3.2.8.1.,3 (Mojsisch 82,37)
[193]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 41 2; Mojsisch 178,85–86
[194]) Averr., De an. III comm. 5; Crawford 404,503–504; cf. Theodor. de Vrib., De int. III 14 3; Mojsisch 187,12–14
[195]) Theodor. de Vrib., De int. II 38 1; Mojsisch 176,35; cf. supra, n. 19

556 quam: quod *V* 561 est: sunt *V* 570 simul *om.* *V*

Digitized by Google

ipsum, ergo ignorabit se ipsum. Igitur nihil habebit insigne[196], cum ignoret se esse.

Totaliter: Hic deducitur medium praemissae rationis sic: Omne cognoscens totaliter per apprehensionem suum principium causale, quod est ante ipsum, novit, quod ipsum est causa et quorum est causa, et per consequens cognoscendo ipsum intelligit se ipsum. Si enim ignorabit hoc, scilicet quod sit causa et quorum est causa, illud videlicet, quod per esse producit, hoc est, cui esse est ratio producendi, consequenter etiam ignorabit productum ab eo, et sic procedit non cognoscens, quod superius ostensum est[197] esse falsum, cum omnis intellectus »intelligendo suum principium«[198] procedat ab eo intellectualiter. Hoc enim est omni intellectui fieri: agnoscere suum principium, a quo est.

Nota, quod aliquis textus sic habet: "et producit non cognoscens"[199], qui potest sic exponi: Et ipsum principium producens intellectualiter producit procedens intellectualiter non cognoscens, nec se ipsum nec ipsum producens, quod est impossibile.

Apparet igitur maior; sed omnis intellectus in actu per essentiam est huiusmodi: ergo etc.

Minor ista innuitur in littera, ubi dicitur: *Quod autem.* Cuius expositio est: Sed et illud, quod subsistit intellectualiter, scilicet intellectus cognoscens, quorum est causa suum principium, quod ante ipsum subsistit, etiam cognoscet se ipsum inde subsistentem.

Totaliter: Hic infertur conclusio ex praemissis et patet.

Si igitur: Hic ostenditur secunda pars ipsius elementi sic: Omne existens principium omnis intellectualitatis intelligit se ipsum solum, et unum secundum numerum est in hoc intellectus et intelligibile; sed intellectus prime, scilicet intelligibilis intellectus, est huiusmodi: ergo etc.

Unusquisque etc. Hic deducitur tertia pars ipsius elementi sic: Omne procedens a prime intellectu se ipsum simul intelligit, et quod ante ipsum, scilicet »principium, a quo procedit«[200], et per consequens fertur in duplex intelligibile, scilicet illud, quod est ipsum, et a quo est; sed unusquisque intellectuum consequentium prime intellectum est huiusmodi: ergo etc.

Est ergo: Hic concluditur, quod est duplex intelligibile cuiuslibet intellectualis hypostasis, scilicet prime intelligibile, quod est imparticipabilis intellectus – unde et supra, ubi hoc dicitur: Si ergo est aliquis intellectus intelligibilis (alius textus pro "intelligibilis" habet "imparticipabilis")[201] –, item est secundum intelligibile,

[196] cf. Arist., Metaph. XII 9, 1074b17–19; Vuillemin-Diem 265,426–428; "insigne" cf. app. Vuillemin-Diem 265,426

[197] supra, prop. 167 I

[198] Theodor. de Vrib., De int. II 38 1; Mojsisch 176,33

[199] Procl., Elem. theol. 167; Boese 81,16

[200] Theodor. de Vrib., De int. II 38 1; Mojsisch 176,33.

[201] var. lect.

592 etiam: et *V* 603 intellectum: intellectus *V* 606 hoc: hic *V*

Digitized by Google

scilicet ipsa intellectualis hypostasis. Et hoc est, quod dicit: Ergo est intelligibile primum ab ipso intellectu, scilicet intellectuali hypostasi. Et ipse intellectus etiam est sibi ipsi intelligibilis; sed hoc quidem intelligibile est idem prime intelligibili. Hoc autem, scilicet secundum intelligibile, est idem intelligenti hypostasi.

Si quidem: Pro certo hoc, scilicet secundum intelligibile, est idem et ei, quod in ipso, id est propriae essentiae, sed non est idem ei, quod ante ipsum, scilicet prime intelligibili, quia aliud est etc.

612 et *om. O* 614 etc. *om. V*

Digitized by Google

PROPOSITIO 168
OMNIS INTELLECTUS SECUNDUM OPERATIONEM NOVIT, QUOD INTELLIGIT, ET NON ALTERIUS QUIDEM PROPRIUM INTELLIGERE, ALTERIUS AUTEM INTELLIGERE, QUOD INTELLIGIT

Ostenso, quid omnis intellectus intelligat tamquam suum proprium et primarium obiectum, nunc auctor in isto elemento ostendit, quod etiam omnis intellectus in actu feratur cognitive in suam propriam operationem, hoc est intelligat se intelligere, dicens: OMNIS.

Ad cuius elementi evidentiam duo declarabo, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo ponam intellectuum distinctionem, secundo utriusque intellectus quadruplicem condicionem et ex hoc eorum ad invicem differentiae assignationem, tertio ex praemissis suppositi propriam intentionem.

De primo sciendum, quod omnis intellectus aut est se ipso per essentiam actus A et in actu aut se ipso per essentiam potentia et in potentia.

Dico autem istum intellectum esse se ipso per essentiam actum et in actu, qui "in sua substantia est actio"[1], in quo idem est realiter per essentiam intelligens, ratio intelligendi, intelligere et intellectum[2], et per consequens omnis talis intellectus intelligit essentialiter, impausabiliter et invariabiliter, sive sit prime intellectus, sive primo et per se, sive per se, licet non primo; et hoc, sive sit separatus[3]) simpliciter et sic »ens secundum speciem«[4]) sive separatus aliquo modo et ex hoc condicionatus secundum illud, cuius est »principium intrinsecum«[5]) et principalior portio[6]) ipsius, cuiusmodi est intellectus agens, sive in angelo sive in anima partiali.

Intellectum vero se ipso per essentiam in potentia voco intellectum possibilem, sive in angelo sive in anima partiali, qui "nihil est" "eorum, quae sunt", »ante-

1) Arist., De an. III 5, 430a18; Crawford 440,2–3; cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.2.3., 1; Mojsisch 24,59

2) cf. Arist., Metaph. XII 9, 1074b38–1075a1; Vuillemin-Diem 266,448–450; cf. Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rD; supra, prop. 27 F n. 24; Mojsisch 165

3) cf. Arist., De an. III 4, 429b5; Stroick 198,83; Gauthier 201

4) Theodor. de Vrib., De int. II 33 5; Mojsisch 172,23

5) Theodor. de Vrib., De int. II 2 1; Mojsisch 147,51–52

6) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 10 1; Mojsisch 153,34

21 sive²: licet *V* | se² *add.* sive *V*

Digitized by Google

quam intelligat«, secundum Aristotelem III *De anima*[7]), et locus specierum[8]), non, ut recipiat, sed ut fiat secundum Themistium[9]). Ex ipso enim et specie intelligibili "magis fit unum quam ex materia et forma"[10]) secundum Averroem[11]), et sic differunt aliqualiter in eo intelligens, ratio intelligendi, puta species, intelligere et intellectum[12]), et per consequens nullus talis intellectus intelligit, si tamen proprie dicitur intelligere, cum sit ratio intelligendi ipsi animae vel angelo, intelligit, inquam, non essentialiter, cum se ipso per essentiam non sit actus nec in actu »in genere entium conceptionalium«[13]), et sic »quandoque intelligit et quandoque non«[14]), cum in eo sit »omnia fieri«[15]) et nihil[16]) esse "secundum actum"[17]); alias prohiberet[18]) despectum, et ex hoc variaretur de uno intellecto ad aliud.

Quid autem sit talis intellectus in sua quiditate, utrum videlicet sit »quaedam natura et essentia positiva per modum organi spiritualis existens in potentia ad recipiendum species intelligibiles«[19]) vel, ut fiat »species intelligibiles«[20]), »sicut et organa corporalia sensuum sunt aliquid positive in sua substantia et sunt in potentia, ut fiant in actu per formas sensitivas«[21]), an sit tantum pura possibilitas ita, quod in sua quiditate nec sit »aliquid secundum actum«[22]), sive hoc dicatur esse substantia vel accidens, immo »nec aliquod ens positivum in universitate entium, quod sit in potentia ad aliquam formam substantialem vel accidentalem«[23]), sed, sicut dictum est secundum Aristotelem[24]), »nihil eorum, quae sunt, sive entium, antequam intelligat«[25]), utpote »receptivus omnium«[26]) et, quia »in eo est fieri omnia«[27]), sicut »est receptivus aliorum, ita et sui ipsius, et sic

7) cf. Arist., De an. III 4, 429a24; Gauthier 201
8) cf. Arist., De an. III 4, 429a27–28; Gauthier 201
9) cf. Averr., De an. III comm. 20; Crawford 452,265–453,282
10) Theodor. de Vrib., De int. III 14 3; Mojsisch 188,48
11) Averr., De an. III comm. 5; Crawford 404,503
12) cf. Arist., Metaph. XII 9, 1074b38–1075a1; Vuillemin-Diem 266,448–450; cf. Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rD; supra, prop. 27 F n. 24; Mojsisch 165
13) cf. Theodor. de Vrib., De int. I 2 3; Mojsisch 137,24–25
14) cf. Arist., De an. III 5, 430a22; Gauthier 218
15) cf. Arist., De an. III 5, 430a14–15; Gauthier 218
16) cf. Arist., De an. III 5, 430a25; Gauthier 218
17) Arist., De an. III 5, 430a20; Gauthier 218
18) cf. Arist., De an. III 4, 429a20; Gauthier 201
19) cf. Theodor. de Vrib., De int. III 1 2; Mojsisch 179,7–8
20) cf. Theodor. de Vrib., De int. III 1 2; Mojsisch 179,8
21) Theodor. de Vrib., De int. III 1 2; Mojsisch 179,8–10
22) Theodor. de Vrib., De int. III 5 2; Mojsisch 181,67
23) Theodor. de Vrib., De int. III 6 4; Mojsisch 181,84–85
24) cf. Arist., De an. III 4, 429a24; Gauthier 201
25) Theodor. de Vrib., De int. III 6 4; Mojsisch 181,86–182,87
26) Theodor. de Vrib., De int. III 6 4; Mojsisch 182,87
27) Theodor. de Vrib., De int. III 6 4; Mojsisch 182,88; cf. Arist., De an. III 5, 430a14–15; Gauthier 218

36 intellecto: intellectu *V* 39 vel ... intelligibiles[2] *om. O* 46 antequam: tamquam *V*

Digitized by Google

oportet«[28]) eum, ut dicunt[29]), »esse denudatum etiam a se ipso«[30]), quid, inquam, horum sit, verius inferius apparebit[31]).

Hoc interim certum sit, quod ipse intellectus potentialis seu possibilis est illustratio intellectualis in anima partiali hypostasim habens.

Et hoc sufficiat de primo.

Verum quia propria et per se operatio omnis intellectus est intelligere, ideo B etiam competit intellectui potentiali, saltem ut est separatus secundum esse conceptionale[32]), proprium etiam et per se »obiectum eius est quiditas«[33]), necesse est, ut secundum diversam rationem et condicionem intellectuum iam dictorum, scilicet intellectus in actu per essentiam et intellectus potentialis, qui etiam differunt secundum genus, diversam esse operationem intellectualem et aliam »habitudinem ad res intellectas«[34]).

Primum igitur principium intellectuale in nobis secundum propriam rationem est in potentia ad intelligere et ad formam, quae est principium intelligendi. Est autem ista »potentia passiva«[35]). »Intelligere enim quoddam pati est secundum«[36]) Aristotelem III *De anima*[37]). Non potest autem actus, puta intelligere, esse passio, nisi et potentia ad eum sit »potentia passiva«[38]). Igitur intellectus potentialis vel est in potentia ad actum suae essentiae, qui scilicet actus est ipsa essentia sive actus essentialis, ita videlicet, ut sit in potentia, ut eius essentia sit, vel est in potentia respectu alicuius accidentis sive dispositionis accidentalis supposita sua essentia in esse.

Primo modo non potest esse in potentia[39]). Tum »quia est simplex«[40]), ergo vel se toto est aliquid vel nihil. Tum quia procedit ab immobili causa, scilicet prime intellectu, per 64[41]), et sic habet intransmutabilem essentiam per 76[42]). Tum etiam quia secundum hoc homo non esset in potentia, nec ad habitum scientiae nec ad actum, qui est considerare, quia ens in potentia est proprie id, quod supposita essentia potentiae per unum agens potest educi in actum secundum Ari-

[28]) Theodor. de Vrib., De int. III 6 4; Mojsisch 182,88–89
[29]) cf. Averr., De an. III comm. 4; Crawford 385,68
[30]) Theodor. de Vrib., De int. III 6 4; Mojsisch 182,89
[31]) infra, prop. 171 D n. 44
[32]) cf. Theodor. de Vrib., De int. I 2 3; Mojsisch 137,24–25
[33]) Theodor. de Vrib., De orig. 5 26; Sturlese 187,221; cf. Theodor. de Vrib., De int. III 16 2; Mojsisch 189,29–30; Arist., De an. III 6, 430b27–29; Gauthier 224
[34]) cf. Theodor. de Vrib., De rat. pot. 24; Pagnoni-Sturlese 382,188–189
[35]) Theodor. de Vrib., De int. I 7 3; Mojsisch 141,33
[36]) Theodor. de Vrib., De int. I 2 3, Mojsisch 137,22–23; cf. Theodor. de Vrib., De int. I 7 3 (Mojsisch 141,34–35), De orig. 5 5 (Sturlese 182,27–28)
[37]) Arist., De an. III 4, 429a13–14; Gauthier 201
[38]) Theodor. de Vrib., De int. I 7 3; Mojsisch 141,33
[39]) cf. Theodor. de Vrib., De int. III 2 1; Mojsisch 179,15
[40]) Theodor. de Vrib., De int. III 2 1; Mojsisch 179,17
[41]) cf. Procl., Elem. theol. 64; Boese 34,1–35,24
[42]) Procl., Elem. theol. 76; Boese 40,1–2

49 inquam: inquit *V* 70 ab *add.* omni *O*

Digitized by Google

stotelem IX *Metaphysicae* suae[43]): sic ergo non potest poni, quod intellectus sit in potentia respectu suae essentiae; igitur erit in potentia respectu alicuius accidentalis dispositionis, quae est vel species vel ipsa actualis operatio.

Quoniam autem ordo huius potentiae ad talem actum est per se, tum quia secundum propriam rationem talis intellectus, quia in essentia intellectus est habere habitudinem ad suam perfectionem, tum etiam quia secundum propriam rationem talis actus, cui necessario respondet aliqua potentia per se in natura, nec invenitur nisi ista, hinc est, quod a tali ordine potentiae ad actum numquam denudatur talis intellectus sicut nec habitudo materiae ad formam, etsi in aeternum materia esset perfecta per formam; unde et ipse talis intellectus dicitur esse novum genus materiae sive materialis[44]).

Et haec est prima condicio talis intellectus, scilicet esse in potentia.

Est et alia condicio ipsius, scilicet quod ipse factus in actu per formam fit forma nobis: ex parte sui quidem mediante specie intelligibili, ex parte autem nostri mediantibus speciebus imaginabilibus, ut dicit Averroes Super III *De anima*[45]); aliter enim non esset nobis principium intelligendi, quia secundum Aristotelem[46]) non est intelligere "sine phantasmate", non obiective, sed subiective. Et dico 'factus in actu per formam'; ens enim in potentia nullius rei est forma, quia ratio formae est esse aliquem actum. Secundum hoc autem »talis intellectus" in actu est forma in alio, scilicet in homine«[47]).

Ex hoc sequitur tertia condicio, quod talis intellectus in actu est principium operandi in aliud ut aliud. Tum quia omne, quod operatur per formam in se, maxime si differant per essentiam, primaria operatione agit in aliud ut aliud et e converso; alioquin idem moveret se ipsum, si forma non differret ab ipsa actione seu operatione. Tum quia opposita est habitudo actionis ad suum originale principium et ad suum terminum, qui est obiectum. Tum quia omnis substantia per id, quod est sibi forma accidentalis, habet ordinem ad extra se; propter hoc enim natura invenit accidentia. Tum quia illud, quod advenit substantiae extrinsecus, inexistit in ordine ad extra se. Tum etiam quia omnis actio sive motio habet aliquam rationem principiandi sive causandi aliquid.

Idem autem non est sibi ipsi causa sive principium per 8 I libri *De arte fidei*[48]); si igitur aliquid haberet rationem causandi sive principiandi secundum rationem suae essentiae et non secundum ratione subiecti completi in esse, hoc necessario differret per essentiam, quamvis non oporteat, quod differat subiecto vel supposi-

43) cf. Arist., Metaph. IX 8, 1049b24–25; Vuillemin-Diem 188,265–266; supra, prop. 3 C n. 14
44) cf. v.g. Averr., De an. III comm. 5; Crawford 390,88
45) cf. Averr., De an. III comm. 15; Crawford 434,6–20; Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.1.3.5.,2; Mojsisch 21,92–94; infra, prop. 184 E
46) Arist., De an. III 7, 431a17; Gauthier 229; cf. Theodor. de Vrib., De int. II 3 2 (Mojsisch 148,83), De vis. beat. 4.3.2.,9 (Mojsisch 115,54)
47) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 2.3.,10; Mojsisch 67,73–74
48) Nicol. Ambian., De arte fidei I 8; PL 210,600 A

79 talis *seq. del.* actus *V*   86 haec: hoc *V*   92 forma *om. V*   94 in^3 *om. O*   99 seu: se *O*

Digitized by Google

to, puta forma substantialis respectu materiae.

Si autem aliquid haberet rationem principiandi secundum modum vel condicionem subiecti completi in esse, hoc necessario differret subiecto, et tale est omne movens per formam accidentalem.

Sicut igitur se habet in entibus, quae sunt entia realitate naturae, sic proportionaliter se habet in entibus intellectualibus. Igitur secundum praedicta etiam operatio sive actio intellectualis, quae est per formam in alio, transit in aliud ut aliud; unde etiam "medicus" "sanat" "se" ipsum "per accidens"[49].

Ex hoc autem sequitur quarta condicio, scilicet quod operatio dicti intellectus transiens in aliquid, quod est primum obiectum eius, ipsum, inquam, tale obiectum est quodammodo multa; immo in quodcumque tendat eius operatio, ipsum est necessario multa in principiis, inquantum est intellectum. Quoniam igitur intellectus passivus factus actu sua operatione »habet habitudinem ad rem obiectam«[50], quae est quiditas, quantum ad intima quiditatis ipsius, sicut et nomen 'intellectus' indicat quasi »intus legens«[51], et per consequens quantum ad principia quiditatis, et ex hoc etiam habet modum habitudinis causae essentialis, quamvis intellectualiter; ergo non intelligit proprium obiectum, nisi inquantum est multum principiis, immo nihil intelligit tamquam proprium obiectum nisi in suis principiis, et ita apud intellectum talem congregantur et modus formae in alio, quo necessario agit in aliud ut aliud, et modus causae essentialis, quo se habet ad rem per suam propriam operationem secundum rationem principiorum rei, quod competit sibi ex modo separationis suae, et ita intentionaliter, quia modo intelligibili, perfecte transfert rem in esse intentionale, perfecte, inquam, quia rem per essentiam, secundum rationem videlicet suorum principiorum.

Istae sunt condiciones intellectus, qui est in potentia secundum propriam rationem, quem quidam[52] vocant intellectum secundum formam.

Intellectus autem, qui est »intellectus in actu per essentiam«[53], modo contrario condicionatus est.

Primo enim ipse est per essentiam in actu, quoniam ipse est per essentiam actus intelligendi.

Ex hoc sequitur secundo, quod non fit in actu per aliquam formam, quae sit sibi principium intelligendi.

Ex his consequens est tertium, scilicet quod ipse secundum propriam rationem suae essentiae non est forma in alio, immo ipse est antipostaton, id est per se subsistens[54], scilicet per essentiam suam.

49) Averr., Phys. V comm. 2; Venetiis 1562, 207vH
50) cf. Theodor. de Vrib., De orig. 5 28; Sturlese 188,245–246
51) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.3.3.,12; Mojsisch 59,129
52) cf. Alb., De int. II 1 5; Borgnet 510b–511b
53) Theodor. de Vrib., De int. I 3 1; Mojsisch 138,34
54) cf. Procl., Elem. theol. 40; Boese 24,2–3

115 operatio: ratio *V* 116 etiam: et *V* 120 intellectum: intellectus *O* 121 actu: aut *V*

Digitized by Google

Ex quibus elicitur quarto, quod primaria operatione sua intelligibili non agit in aliud inquantum aliud, sed se toto in se ipsum totum convertitur[55]), et propter hoc etiam talis operatio intellectualis dicitur operatio aequivoce eo, quod sic operari non est nisi in sua essentia intellectualiter subsistere. Dico autem primaria operatione ipsum in se ipsum tendere, eo modo videlicet, ut secundum modum intelligendi supponatur eius essentia in esse et sic demum intelligatur operari circa se ipsum per suam propriam operationem, quae est intelligere in actu per suam essentiam et suam essentiam. Huic autem operationi intelligibili etiam praeintelligitur »intellectio«[56]), qua »intelligit suum proprium principium«[57]); qua intellectione sui principii passiva constituitur in esse quantum ad suam substantiam eo, »quod sua substantia non est nisi conceptus«[58]) »sui principii«[59]), ut supra praemissa latius est deductum[60]), et sic haec tria, scilicet conceptus sui principii, ipsius intellectus essentia et sui ipsius intelligentia, idem sunt realiter et essentialiter, solo modo intelligendi distincta, quo facilius de hoc possit fieri sermo.

Ex dictis quattuor condicionibus utrorumque intellectuum, scilicet potentialis et eius, qui est intellectus in actu per essentiam, apparet eorum differentia.

Ex prima enim proprietate intellectus potentialis seu formalis habetur, quod non fit in actu nisi per formam qualitativam accidentalem, non substantialem, quae non est nisi intentio seu species rei intellectae[61]).

Ex secunda et tertia arguitur, quod omne, quod intelligit, intelligit ut distans, et quantum ad hoc omnis essentia est sibi indifferens ad intelligendum et se ipsum, quamvis quaedam aliis facilius intelligat.

Ex quarta condicione manifestum est, quod non intelligit rem nisi in suis principiis formalibus, quae sunt ante totum. Sic autem intelligere rem non est intelligere eam per essentiam[62]), tum quia res non est in suis principiis nisi causaliter et per consequens intentionaliter, tum etiam quia, sicut apud naturam principia rei non determinant se ipsa ad hoc, quod aliqua res sit ex ipsis, sed ad hoc necessarium est esse aliquid formalius et altius principium causale per 77[63]) et duas sequentes[64]), quod determinet principia ad constitutionem rei constituendo rem ex suis principiis, ita necessarium est apud intellectum, ut scilicet essentia rei non sit quid intellectum ex suis principiis nisi faciente hoc altiori et formaliori princi-

55) cf. Procl., Elem. theol. 176 comm.; Boese 86,19
56) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.7.,2; Mojsisch 43,19
57) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.7.,2; Mojsisch 43,21; cf. Theodor. de Vrib., De int. II 42 1; Mojsisch 178,104
58) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.7.,2; Mojsisch 43,21–22
59) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.7.,2; Mojsisch 43,22–23
60) supra, prop. 167 I n. 166
61) cf. Theodor. de Vrib., De int. III 6 4; Mojsisch 181,83–85
62) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 41 2; Mojsisch 178,85–86
63) cf. Procl., Elem. theol. 77; Boese 41,1–21
64) cf. Procl., Elem. theol. 78 (Boese 41,1–42,8), 79 (Boese 42,1–9)

170 consequens: consequenter *O*

Digitized by Google

pio intellectuali, quod in proposito non est nisi intellectus formalis factus in actu per intellectum agentem[65]. In quo intellectu formali facto in actu altiori modo et formaliori invenitur res sic intellectualis constituta et per consequens per suam intentionem, quia tale formalius esse non est nisi rei intellectae intentio.

Intellectus autem, qui est intellectus in actu per essentiam, aliter se habet; cum enim sit se ipso per essentiam actus quidam, immo "in sua substantia actio"[66], et sic nec alio actuatur, sed stans se ipso non est forma in alio; ideo »nihil intelligit« extrinsecum primo et per se, sed se ipsum per »suam essentiam«[67], ut dictum est[68], et quod est »intimius sibi se ipso«[69], scilicet »suum essentiale principium«[70]. Qualiter autem intelligat causata sua, inferius apparebit[71].

Et hoc de secundo.

C Ex praemissis apparet, quis vocetur hic intellectus secundum operationem, quia omnis et solus intellectus, qui est in actu per essentiam, in quo idem est realiter esse et intelligere. Iste enim est primo et per se secundum operationem.

Intellectus vero potentialis, licet aliquando sit secundum operationem et in actu, hoc tamen non est nec per se nec primo, sed secundario et per aliud, ut ex praecedentibus satis claret.

Et sic cum dicitur 'omnis intellectus secundum operationem', accipitur operatio pro actu. Posset tamen et aliter intelligi, ut li 'secundum operationem' acciperetur a parte propositi, scilicet ipsius praedicati, ut talis esset sensus: "Omnis intellectus novit secundum operationem suam intellectualem, quod intelligit"[72], hoc est se intelligere.

Et hoc de primo principali.

Circa propositum tria faciam, quia primo ostendam, qualiter intellectus potentialis factus in actu noscat se non per essentiam, sed per intentionem, secundo, quod oportet inter intelligere, quo noscit seu intelligit, et intelligere, quod intelligit seu in quod fertur, cum intelligit se intelligere, ponere distinctionem, tertio ex praemissis ostendam circa intellectum in actu per essentiam propositi illationem.

D De primo sciendum, quod ad hoc, quod intellectus potentialis factus actu aliquid intelligat, oportet, quod ipsum intelligibile sit non solum intellectum in se, si etiam fuerit tale, scilicet si fuerit intellectus in actu vel intellectum in actu a quocumque alio, sed oportet, ut fiat intellectum sibi. Hoc autem non potest fieri, nisi

65) cf. Theodor. de Vrib., De orig. 5 21 (Sturlese 186,161–163), 5 26 (Sturlese 188,229–231)
66) Arist., De an. III 5, 430a18; Crawford 440,2–3; cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.2.3., 1; Mojsisch 24,59
67) Theodor. de Vrib., De int. II 41 2; Mojsisch 178,85
68) supra, prop. 167 M n. 186
69) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 41 2; Mojsisch 178,86
70) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 41 2; Mojsisch 178,86
71) infra, prop. 172 B n. 17
72) Procl., Elem. theol. 168; Boese 82,1–2

177 actu *seq. del.* per intellectum *V* 190 et *om. O*

Digitized by Google

fiat ens per intentionem et intentionaliter, quod est ens per conceptionem, quantumcumque etiam ipsum sit in se ens intentionale.

Quod patet primo ex eo, quod »talis intellectus est forma in alio«[73]), qua semper tenditur in aliud ut aliud, ut iam supra ostensum est[74]), et hoc, si dicatur, quod operatio eius intelligibilis habet modum actionis, vel ab alio si dicatur, quod habet modum passivum respectu sui obiecti. Haec enim sunt definitiones activi et passivi V *Metaphysicae*[75]) Aristotelis; ergo oportet semper distare, quo tenditur in aliud, ab eo, in quod tenditur. Idem enim per formam in se non tendit in se ipsum, nisi idem esset motivum sui ipsius, quod est impossibile per formas accidentales.

Idem patet secundo ex eo, quia ad hoc, quod aliquid intelligatur, oportet ipsum uniri intellectui, ut intellectus ipsum recipiat; »omne autem, quod recipitur in alio, est ibi per modum recipientis«[76]); quidquid etiam est in tali intellectu, non est ibi nisi conceptive, et hoc est esse intentionaliter, non essentialiter. Similitudo enim seu species rei non est res ipsa. Uniuscuiusque autem rei conceptio, etiamsi sit iam actu concepta, differt ab ipsa re, et hoc est esse per intentionem etiam ipsam intentionem. Igitur intellectus se ipsum non intelligit nisi per sui intentionem, et ita intelligit se per speciem et non per essentiam. Unde in III *De anima*[77]) dicit Aristoteles, »quod intelligit se sicut alia«[78]).

Cuius dicti tres sunt causae veritatis.

Una, quoniam, sicut intelligit quamcumque rem non nisi per actum suum obiective, id est rei intellectae, qui actus est quiditas eius, ita se ipsum non intelligit nisi per actum suum obiective, quem constat non esse nisi speciem intelligibilem, et sic exponit Averroes[79]) ibidem dictum verbum Aristotelis.

Est et alia causa veritatis dicti verbi et comparationis ipsius intellectus ad se ipsum intelligendo et ad alia, scilicet quod, sicut ipse est in potentia ad hoc, quod intelligat alia, ita est in potentia ad hoc, quod intelligat se; hoc est per se notum.

Ex quibus duabus sequitur tertia ratio veritatis dictae comparationis, quod, sicut respectu aliorum fit in actu per speciem, quae est intentio rei intellectae, ita etiam fit in actu respectu sui per sui ipsius intentionem ratione praemissa in principio istius deductionis.

[73]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 2.4., 10; Mojsisch 67,73–74

[74]) supra, prop. 168 B n. 47

[75]) cf. Arist., Metaph. V 15, 1021a14–16; Vuillemin-Diem 113,594–600

[76]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.2.,10; Mojsisch 85,59–60; cf. Theodor. de Vrib., De int. III 25 2; Mojsisch 197,60–61; De vis. beat. 3.1.,6 (Mojsisch 69,35–36), 3.2.8.1.,6 (Mojsisch 83,57)

[77]) Arist., De an. III 4, 430a2–3; Gauthier 214; cf. Arist., De an. III 4, 429b9; Gauthier 208

[78]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.1.3.2.,3 (Mojsisch 19,23), 1.1.1.3.4.,2 (Mojsisch 21,71), 3.2.9.12 (Mojsisch 103,76–77)

[79]) cf. Averr., De an. III comm. 15; Crawford 434,6–20; cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.1.3.4.,2; Mojsisch 21,71–74

210 etiam *add.* etiam *V* 215 oportet semper: semper oportet *V* 220 intellectui *add.* et *V* 230 id ... (231) obiective *om. O* 237 in *om. V*

Digitized by Google

Et hoc de primo.

Verum cum alia sit species, qua intelligit se ipsum, et alia, in qua obiective E intelligit se ipsum, necessarium est etiam aliam esse intellectionem, qua fertur in aliud, ab ea, in quam fertur, quando intelligit se intelligere, sicut etiam alia est intellectio sive operatio intelligibilis, qua primo et principaliter intelligit rem aliam, puta lapidem[80]), et alia, qua primo et principaliter intelligit se. Universaliter enim omnis operatio sive actio differt ab alia per differentiam terminorum primorum et per se differentium, puta termini a quo et in quem, quod apparet ex eo, quia etiam differentium operationum intelligibilium diversa sunt principia, quae sunt species elicitivae dictarum operationum, et per consequens diversorum principiorum sunt diversae operationes; ergo manifestum est aliud esse intelligere, quod est operatio ipsius intellectus potentialis facti in actu per speciem intelligibilem, ab eo intelligere, quod intelligitur, cum intelligit se intelligere, nisi loquamur de modo intelligendi aequivoce, scilicet quod dicamus omne illud intelligi ab intellectu, ad quod intellectus quemcumque respectum habet intellectualiter, sicut si dicemus intellectum intelligere suum principium sicut a quo intelligitur, quidquid intelligitur, et ad suum subiectum se habet sicut forma, qua intelligitur, et ad se ipsum factum in actu sicut id, in quo intelligitur, ad principale autem obiectum sicut ad id, quod vere et proprie intelligitur, et sic ex omnibus praedictis integratur ratio intelligendi. Unde quod dictam operationem intelligibilem et ipsius operationis principium, id est speciem sive actum intellectus, diversificari oporteat secundum diversitatem eorum, quae intelliguntur, recte intelligitur de his, quae intelliguntur ut obiectum talium operationum intellectualium; secundum hoc enim omnia alia, quae concurrunt ad operationem intellectualem, de quibus dictum est, diversificantur hinc inde.

Igitur sicut intellectus secundum praedicta intelligendo se non intelligit se nisi per speciem aliam obiective ab ea, qua intelligit subiective, ita etiam est aliud intelligere, quo est in actu, ab eo, in quod fertur obiective, cum intelligit se intelligere.

Et hoc est, quod expresse dicit Averroes super XII[81]) *Metaphysicae* novae translationis circa illud verbum Aristotelis: "Videtur autem semper alterius scientia et sensus et opinio et meditatio, ipsius autem in accessorio".

Commentator[82]): "Id est sed videmus cognoscere", "sentire et aestimare et intelligere esse aliud ab eo, cuius sunt, id est" "intellecto, sensato et aestimato et cognito in nobis. Hae enim actiones ex istis virtutibus sunt aliorum, non sui ipsorum nisi per accidens, scilicet" quod "sensus", "aestimatio et intellectus sunt intellecti et sensati" "non per se" "nisi per accidens, id est" quia "intellectus in nobis non intelligit se nisi per accidens, scilicet quia accidit intellecto, quod" fuit "forma

80) cf. Arist., De an. III 8, 431b29; Gauthier 235

81) Arist., Metaph. XII 9, 1074b35–36; Vuillemin-Diem 265,446–447

82) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rB–C

250 ergo: igitur *V* 270 alterius *coni.*: alius *codd.*

Digitized by Google

intellectus, et similiter accidit aestimato et sensato", "quod fuit sensus sentire, et hoc fuit, quia intellectus non est in nobis intellectum omnibus modis". Haec Commentator.

Igitur intelligere, quo noscit, est aliud ab intelligere cognito, inquantum proprie et vere intelligitur, et per consequens alterius speciei est utrumque intelligere et sic etiam alterius intellectus.

Et hoc de secundo.

F Sane ut ex praemissis colligitur, opposito modo se habet in intellectu, qui est intellectus in actu per essentiam; talis enim propria et primaria operatione fertur in propriam essentiam intelligendo se ipsum, cum sit actus sui ipsius ens et non alterius, et per consequens eius substantia est intellectualis actus. Intellectualitas autem essentialis est quaedam eiusdem essentiae penetratio modo intellectuali; sicut universaliter, quodcumque intelligitur, quodammodo intellectum penetrat, ita ratione intellectualitatis, separationis et simplicitatis totus intellectus se totus est in se toto et totus se toto penetratur, et sic se toto ad se totum convertitur intellectualiter[83]. Et sic etiam se ipsum intelligit per essentiam suam ita, quod idem sit per essentiam intellectus et intellectum; et quia intelligere est idem cum utroque, scilicet intellectu et intellecto, sicut intelligit esse suum, ita et novit intelligere suum adeo, quod, sicut est una essentia, quae est intelligens, ratio intelligendi et intellecta[84], ita et idem est intelligere, quod est operatio, et obiectum ipsius intellectus.

Huic alludit illud Averrois super XII *Metaphysicae* novae translationis, ubi tractat illud Aristotelis[85]: "Se ipsum ergo intelligit, siquidem est" potissimum.

Commentator[86]: "Id est et cum" est "nobilioris intellectus omnibus rebus; et" dixit "hoc, quia intellectus in nobis non intelligit se nisi accidentaliter. Deinde dicit"[87]: "Et est intelligentia intelligentiae intelligentia". "Id est et intelligit suam actionem, quae est intelligere; sua enim substantia est sua actio"[88]. Haec Commentator.

Igitur intelligere actio et intelligere, quod intelligit, sunt eiusdem essentiae et sic eiusdem intellectus ita, quod non est alterius intellectus intelligere proprium, quo intelligit, et alterius proprium, quod intelligit, sed eiusdem. Et ideo, sicut »semper intelligit in actu«[89], ita semper intelligit se intelligere.

Ex hoc sequitur, quod operatio eius est cum summa delectatione; intelligendo enim se est delectatio, sed cum cognoscit se intelligere, est maior delectatio, et

83) cf. Procl., Elem. theol. 176 comm.; Boese 86,19

84) cf. Arist., Metaph. XII 9, 1074b38–1075a1; Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rD; supra, prop. 27 F n. 24; Mojsisch 265

85) Arist., Metaph. XII 9, 1074b33–34; Vuillemin-Diem 265,444–445

86) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rA

87) Arist., Metaph. XII 9, 1074b34–35; Vuillemin-Diem 265,445–446

88) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rA–B

89) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.7.; Mojsisch 43,6–44,7

295 sui: sive *V* 308 sed: secundum *O* 310 summa: sua *V* 311 sed ... delectatio *om.* *V*

Digitized by Google

ideo semper intelligendo se intelligere est maxima delectatio, cum sit continua et aeterna[90]).

Et hoc de tertio.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

COMMENTUM

Si enim est secundum actum intellectus et intelligit se ipsum non alium entem praeter illud, quod intelligitur, novit se ipsum et videt se ipsum. Videns autem intelligentem et videntem cognoscens novit, quia intellectus est secundum actum; hoc autem sciens novit, quia intelligit et non simul intelligit solum. Simul ergo ambo novit, et intelligibile et quia intelligit illud et intelligitur a se ipso intelligibilis.

Probatio elementi talis est: Omne cognitivum existens semper secundum actum et cognoscens se ipsum non aliud esse praeter id, quod cognoscitur, novit se ipsum et videt se ipsum; sed omnis intellectus in actu per essentiam est huiusmodi, ut apparet ex praemissis: ergo etc.

Videns autem etc. Procedit ultra sic: Omne videns intelligentem et cognoscens videntem novit, quia est intellectus secundum actum; sed omnis intellectus per essentiam noscens et videns se ipsum est huiusmodi: ergo etc.

Hoc autem. Procedit ulterius: Omne sciens se esse secundum actum novit, quia intelligit, id est intelligit se intelligere, et non solum intelligit se simul intelligentem et intellectum seu intelligibilem secundum actum, sed etiam intelligit se intelligere; sed omnis intellectus per essentiam noscens se esse secundum actum est huiusmodi; ergo omnis intellectus simul ambo novit, et intelligibile, quod est ipse, et quia intelligit illud et quia intelligitur ens intelligibilis a se ipso.

90) cf. Arist., Metaph. XII 7, 1072b23–28; Vuillemin-Diem 258,281–259,287

314 et ... tertio *om. V*   315 etiam *om. V*   321 illud *om. V*   322 talis est: est talis *V*
323 non *add.* est *O*

Digitized by Google

PROPOSITIO 169
OMNIS INTELLECTUS IN AETERNITATE SUBSTANTIAM HABET ET POTENTIAM ET OPERATIONEM

Habito de omnis intellectus in actu per essentiam substantiae, potentiae et operationis condicione nunc determinat auctor de dictorum trium duratione dicens: OMNIS etc.

Ad istius elementi evidentiam tria declarabo, quia primo dicam de substantia intellectus et eius potentia et operatione in generali, secundo, quod ista tria stant omniquaque ad invicem sub identitate reali, tertio, quod ista tria habet omnis intellectus in actu per essentiam in duratione aeternali.

A De primo sciendum, quod »substantia sive essentia dicta a subsistendo«[1], non a substando ipsius intellectus est illud, quod intelligit, cum substantiae proprium sit agere, et hoc non cuiuscumque, sed stantis in esse hypostatico seu suppositionali; talium enim propriae sunt actiones vel universaliter operationes. Omne autem operans necessario habet aliquid, quod sit sibi ratio operandi; hoc enim sublato cessaret omnis operatio; et sic substantia omnis intellectus habebit aliquid, quod sit sibi ratio operandi, et tale est sua potentia.

Ubi tamen notandum, »quod in ratione potentiae duo importantur, scilicet ordo eius entis, cui convenit posse«[2] »secundum rationem agendi«[3], et talis »ordo est quidam respectus realis«[4], sive ad extra sive ad intra, »circumscripta per intellectum essentia seu substantia rei et omni natura rei, cui attribuitur dictus ordo«[5].

»Est et aliud, quod importat ratio potentiae praeter dictum respectum, scilicet ipsam naturam entis, cui attribuitur talis potentia ita, ut potentia nominet utrumque, et ipsum respectum ad agendum seu universaliter operandum et naturam rei, secundum quam inest dictus ordo«[6], et sic potentia intelligendi in proposito »importat et praedictum respectum«[7] ad intelligendum et essentiam intellectus, cui »inest dictus«[8] respectus.

[1] Theodor. de Vrib., De orig. 2 27; Sturlese 150,180
[2] Theodor. de Vrib., De rat. pot. 1; Pagnoni-Sturlese 377,3–5
[3] Theodor. de Vrib., De rat. pot. 1; Pagnoni-Sturlese 377,5–6
[4] cf. Theodor. de Vrib., De rat. pot. 2; Pagnoni-Sturlese 377,9–10
[5] Theodor. de Vrib., De rat. pot. 2; Pagnoni-Sturlese 377,10–11
[6] Theodor. de Vrib., De rat. pot. 4; Pagnoni-Sturlese 377,26–30
[7] Theodor. de Vrib., De rat. pot. 4; Pagnoni-Sturlese 377,30–31
[8] Theodor. de Vrib., De rat. pot. 4; Pagnoni-Sturlese 377,32

6 etc. *om. V* 8 omniquaque: omniquacumque *V* 14 suppositionali: suppositioni tali *V* 16 substantia omnis: omnis substantia *V* 17 sit sibi: sibi sit *V* 21 intellectum: medium *V*

Digitized by Google

Est autem regula generalis, quod, ubicumque respectus habet idem realiter pro subiecto et fundamento, quod talis respectus non ponit in numerum cum eo, cuius est; et sic est in praesenti de potentia intellectus, qui est intellectus in actu per essentiam, quod non ponit in numerum cum essentia intellectus. Omnis autem potentia secundum actum est ratio ipsi substantiae eliciendi actum secundum, qui est operatio; operatio enim est actus rei secundus inexistens rei secundum actum inquantum huiusmodi, ut apparet super 44[9]), et sic ipsum intelligere inexistens intellectui secundum actum est eius operatio, propter quam etiam ipse intellectus est, quia unumquodque, cuius est opus, est gratia operis.

Ex dictis colligitur, quod essentia intellectus per essentiam vel »est actus primus« [10]) vel habet actum primum secundum se; »operatio autem eius, id est intelligere« [11]), est actus secundus; ratio autem intelligendi ipsi intellectui est eius potentia.

Et hoc de primo.

De secundo notandum, quod in omni operante, cui sua essentia est ratio ope- B
randi, hoc est, ubi potentia et essentia sunt eadem res absoluta, idem est realiter operans, operatio et ratio operandi.

Et sic est agens per essentiam, non per aliquid additum; in talibus enim una et eadem essentia secundum omnem indifferentiam rei absolutae est operans et sibi ipsi ratio operandi, sicut, si lux esset agens, utique ageret per essentiam, quia esset sibi ratio agendi.

Sed in omni intellectu sive secundum essentiam sive secundum causam, non autem secundum informationem, quamquam ibi specialem implicet difficultatem, essentia ipsius intellectus est sibi ipsi ratio operandi sive intelligendi; non enim est ibi fingere aliquid aliud ab essentia, quod sit ipsi essentiae talis intellectus ratio intelligendi, cum sit simplex et »immunis ab omni extranea natura« [12]), utpote impassibilis et invariabilis; igitur in omni tali intellectu idem erit realiter essentia intellectus, potentia et operatio, quod specialiter apparet de operatione, quae est intelligere, non solum ex supra praemissa deductis, sed etiam ex dicendis: tum quia est intra manens, tum quia est essentialis, non accidentalis ipsi intelligenti, tum etiam quia est media inter intelligens et intelligibile seu intellectum, quae realiter sunt idem per 167[13]).

Et hoc ad praesens sufficiat de secundo.

De tertio notandum, quod, si perspexerimus ista quattuor, quae requiruntur C
ad assignandum rerum mensuras durationis, quae enumerata sunt super 52[14]),

9) supra, prop. 44 B; Sannino 74
10) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.2.,2; Mojsisch 71,8
11) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.2.,2; Mojsisch 71,7
12) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.4.,5; Mojsisch 74,28
13) cf. Procl., Elem. theol. 167; Boese 81,1–82,26
14) supra, prop. 52 A; Sannino 117–120

31 in² ... (32) intellectus *om. V* 43 cui: cum *V* 57 deductis: inductis *V*

Digitized by Google

invenimus omnis intellectus in actu per essentiam substantiam esse in aeternitate. Modus enim et proprietas suae substantialis perfectionis est immaterialitas, separabilitas, simplicitas, immunitas, immiscibilitas, actualitas, universalitas et ceterae proprietates enumeratae super 167[15]), propter quas omnis intellectus in actu per essentiam continet in se perfectiones omnium generum entium, licet longe inferiori gradu vitis, entibus et infinitatibus et quasi in infinitum inferiori quam in diis et specialiter in prime Deo.

Ex quo etiam sequitur secundo omnis talis intellectus invariabilitas et impassibilitas removendo a substantia intellectus omnem variationem et mutationem.

Quae etiam tertio consequitur absoluta carentia terminorum initialis et finalis; licet enim habeat principium productivum sui esse, tamen, quia tale principium est intransmutabile, apud quod non est obumbratio vicissitudinis, et agens per esse suum, etiam productum habebit essentiam intransmutabilem removentem omnem terminum durationis.

Ex praemissis tribus sequitur, quod ipsa talis essentia intellectus tota simul in essendo habet praesentialitatem et ipsa rebus omnibus et omnes res sibi praesentes sunt non solum secundum cognitionem, sed etiam secundum realem coexistentiam in actu suo modo, et per consequens omnis talis intellectus habet substantiam suam in aeternitate, cum sit »ens ut simpliciter et secundum speciem«[16]) et sic totum simul. Non solum autem est totum simul secundum substantiam, sed etiam secundum potentiam et operationem, quae sunt idem realiter ipsi substantiae et in eadem mensura perfectionis et sicut fixa stantia sine diminutione et sine ordine, et per consequens omnis intellectus habet substantiam, potentiam et operationem in aeternitate per 52[17]).

Et sic etiam apparet intentio elementi.

COMMENTUM

Si enim se ipsum intelligit et idem intellectus et intelligibile, et intelligentia intellectui idem et intelligibili; media enim existens et intelligentis et intellecti eisdem illis entibus, utique erit intelligentia eadem ad ambo; at vero quia substantia intellectus aeterna – tota enim simul est –, et intelligentia eodem modo, siquidem substantiae idem. Si enim immobilis intellectus, non utique a tempore mensurabitur, neque secundum operationem; his autem eodem modo se habentibus et potentia aeternalis.

Probatio elementi talis est: Omne existens totum simul et quoad substantiam, quam habet totam praesentem ita, quod non hoc quidem ipsius est subsistens, iam hoc autem in posterum substitutum, quod nondum est, sed quantumcumque

15) supra, prop. 167 D
16) Theodor. de Vrib., De int. II 33 5; Mojsisch 172,23
17) cf. Procl., Elem. theol. 52; Boese 28,1–29,17

Digitized by Google

esse potest, tantum iam totum possidens sine diminutione et sine ordine, et quoad operationem, cum substantia et hanc simul totam habens et in eadem mensura perfectionis stantem et velut fixam secundum unum et eundem terminum, immobiliter et intransmutabiliter habet in aeternitate substantiam, potentiam et operationem[18]); sed omnis intellectus in actu per essentiam est huiusmodi: ergo etc.

Maior apparet quoad substantiam et operationem per 52[19]), sed quoad potentiam apparet ex terminis, tum quia omnis talis potentia est essentialis – ergo commensurabitur essentiae, tum quia extrema, scilicet substantia et operatio, sunt aeterna: ergo et potentia, quae est ratio operandi.

Circa probationem minoris sic proceditur, quia primo ostenduntur ista tria esse idem realiter, scilicet substantia intellectus, potentia et intelligentia sive operatio, quibus ostensis deducitur probatio minoris.

Primum ostenditur sic: In omni intelligente se ipsum per essentiam idem est intellectus et intelligibile, et intelligentia est idem intellectui et intelligibili. Hoc patet quoad intellectum et intelligibile et probatur quoad intelligentiam sic: Ubicumque extrema sunt idem realiter, ibi medium est idem ad ambo; sed intellectus et intelligibile sunt extrema et sunt idem realiter: ergo et operatio media existens et intelligentis et intellecti eisdem illis existentibus pro certo erit eadem ad ambo.

At vero. Praemissa identitate horum trium inducitur probatio minoris principalis rationis sic: Omne immobile et antipostaton et sic exemptum ab his, quae a tempore mensurantur per 51[20]), est totum simul et quoad substantiam et quoad operationem; sed omnis intellectus in actu per essentiam est huiusmodi, cum sit invariabilis et impassibilis et simplex: ergo etc., sed substantia et operatione habentibus se eodem modo in mensura et potentia, quae est media, erit aeternalis.

[18]) ibid.

[19]) ibid.

[20]) Procl., Elem. theol. 51; Boese 28,1–2

97 non hoc: hoc non *O* 103 etc. *om. V* 121 impassibilis et *om. O*

Digitized by Google

PROPOSITIO 170
OMNIS INTELLECTUS OMNIA SIMUL INTELLIGIT, SED QUI QUIDEM IMPARTICIPABILIS, SIMPLICITER OMNIA, EORUM AUTEM, QUI POST ILLUM, UNUSQUISQUE SECUNDUM UNUM OMNIA

Ostensa omnis intellectus in actu per essentiam duratione nunc auctor ostendit de cognitorum collectione et modi intelligendi in prime et primo intellectu diversificatione dicens: OMNIS.

Ad istius elementi evidentiam duo declarabo, suppositum et propositum. Circa suppositum tria faciam, quia primo ostendam unam generalem omnis intellectus in actu condicionem, secundo adducam ad ipsius condicionis probationem multiplicem rationem, tertio ponam quorundam dubiorum, quae oriuntur ex praemissis, solutionem.

A De primo sciendum, quod omnis intellectus in actu per essentiam est in actu omnis res; si enim »intellectus potentialis est, in quo est omnia fieri«[1]), necessarium est intellectum in actu per essentiam esse omnia in actu per ultimam partem 77[2]); quod etiam patet ex eo, quia, si secundum Avencebrol libro V cap. 13[3]) "fuerit forma haec, quae sustineat formam omnis rei, et uniatur cum ea forma omnis rei: consequitur, ut illa sit forma universalis".

Et infra: "Postquam induximus omnes" "formas et consideravimus omnes formas, non inveniemus inter eas formam magis perfectam et magis collectivam omnium formarum quam formam intelligentiae, scilicet quia invenimus, quod haec forma scit omnia per se ipsam et unitur per se ipsam cum omni forma, et per hoc cognovimus, quod omnes formae sunt in essentia eius. Et" invenimus, "quod substantia intelligentiae apprehendit omnes formas per se ipsam, et in hoc est signum, quod hae formae unitae sunt cum essentia eius et quod essentia eius non est aliud nisi unum, quod est universitas harum formarum et collectio earum, quia omnes formae unitae sunt essentiae eius unitione spirituali. Unde oportet, ut forma intelligentiae sit forma uniens et collectiva unitatis omnis formae in sua unitate. Et etiam" "invenimus, quod intelligentia non apprehendit hyle per se, sed

[1]) Theodor. de Vrib., De int. II 1 1; Mojsisch 146,8–9; cf. Arist., De an. III 5, 430a14–15; Gauthier 218

[2]) cf. Procl., Elem. theol. 77; Boese 41,4–5

[3]) Avenc., Fons vitae V 13; Baeumker 280,3–5

18 haec *coni.*: hoc *codd.* 28 unitae sunt: sunt unitae *O*

Digitized by Google

mediantibus anima et sensibus", et "quia hyle est extra essentiam eius"[4]), "oportet, ut non apprehendat formas, nisi quia sunt intra essentiam eius"[5]).

Et infra[6]): "Cum plures formarum fuerint in intelligentia particulari ideo, quod intelligentia particularis apprehendit per se omnem formam et adinvenit in se omnem formam, quid putas de intelligentia universali? Nonne opus est, ut omnes formae sint in eius forma?" Haec Avencebrol.

Ex quo manifeste apparet omnem intellectum in actu esse in actu omnes res.

Et hoc sufficiat de primo.

Verum quod forma intelligentiae seu intellectus in actu per essentiam sit B
forma omnium rerum et quod formae omnium rerum sunt forma intelligentiae seu talis intellectus, ostendit ipse Avencebrol libro ubi supra cap. 14 dicens: "Suscipe nunc probationes de hoc! Dico, quod forma intelligentiae apprehendit omnes formas et uniuntur cum essentia eius; et quidquid est cum eius essentia, in quo uniuntur omnes formae in eius essentia, sunt omnes formae; ergo omnes sunt in essentia intelligentiae. Item substantia intelligentiae sustinet omnem formam in se; et quidquid sustinet omnem formam per se, eius essentia est omnis forma; ergo essentia intelligentiae est omnis forma. Item, quidquid est in alio essentialiter, constitutivum est naturae ipsius; et omnes formae sunt in intelligentia essentialiter; ergo formae rerum sunt constitutivae essentiae intelligentiae. Item formae rerum constitutivae sunt intelligentiae; et quidquid constituit essentiam alicuius, forma eius est; ergo formae rerum sunt formae intelligentiae"[7]).

"Item forma intelligentiae sustinet omnes formas essentialiter; et quidquid sustinet formam rei essentialiter, ipsa et hoc unum sunt; ergo forma intelligentiae et formae omnes, quae sustinentur in ea, unum sunt. Item forma intelligentiae unitur cum formis omnium rerum unitione spirituali; et quidquid unitur cum alio unitione spirituali, hoc et illud unum sunt; ergo formae intelligentiae et omnes formae rerum unum sunt. Item forma intelligentiae et omnes formae rerum unum sunt; et quidquid est cum alio unum, est id ipsum; ergo forma intelligentiae est ipsaemet formae omnium rerum"; "sed formae rerum sunt specificantes eas; ergo forma intelligentiae est specificans res. Item forma intelligentiae est specificans res; et specificatio rerum est" unitas "suarum formarum; ergo forma intelligentiae est" unitas "formarum rerum. Hae probationes demonstrabunt tibi, quod forma intelligentiae est universalis omnibus formis, quia omnes formae sunt in ea. Et quod tibi hoc ostendet, omnino hoc est, quod formae rerum sunt in intelligentia simplici esse et ipsae sunt in se ipsis esse composito; et quia esse compositum est ex simplici esse et compositum et simplex unius generis sunt, sequitur ex hoc, quod esse formarum rerum in se ipsis sit ex esse formae intelligentiae, et conse-

4) Avenc., Fons vitae V 13; Baeumker 280,13–281,3

5) Avenc., Fons vitae V 13; Baeumker 281,5–6

6) Avenc., Fons vitae V 13; Baeumker 281,15–19

7) Avenc., Fons vitae V 14; Baeumker 282,4–19

59 omnium rerum *add.* item forma intelligentiae est ipsemet formae omnium rerum *V*| sed: secundum *V*

Digitized by Google

quitur etiam ex hac argumentatione, quod forma intelligentiae sit universalis omnibus formis et quod omnes formae sunt in eius forma"[8]). Hucusque Avencebrol.

Ex quo evidenter apparet omnem formam esse in forma seu essentia intelligentiae in actu. Dicitur autem essentia intellectus forma a foris manendo vel a formando, non ab informando.

Et hoc de secundo.

C Sane contra praemissa moventur quaedam dubia.

Quorum unum est, utrum forma intelligentiae seu intellectus in actu sit propria vel non. Unde Avencebrol supra dicto libro cap. 16 ex persona discipuli, qui concessit, "quod forma intelligentiae universitas est formarum rerum"[9]), parum infra subiungit[10]): "Vidi sapientes in hoc convenire, quod intelligentia non habet formam, quae sit ei propria, et reddiderunt rationem dicentes, quod, si intelligentia" habuerit "formam propriam, prohiberet ipsa forma apprehensionem omnium aliarum formarum praeter se".

Huic dubio magister sic respondet[11]): "Non dixerunt, quod intelligentia non habet formam propriam, nisi quia non habet formam particularem, nec negaverunt propter hoc intelligentiam habere formam universalem eo, quod forma universalis iudicatur apprehensio omnium formarum. Unde cum tu consideraveris, quae sit causa apprehensionis substantiarum ad formas, scies tunc certitudinem nostrae dictionis, quod forma intelligentiae est universalis, et scies, quomodo haec forma apprehendit omnes formas. Discipulus: Quomodo est hoc? Magister: Dubitas, quod substantia, quo fuerit subtilior et simplicior, erit receptibilior multarum formarum et diversarum, et ipsae formae sunt in ea melius et pulchrius et e converso?" Et infra[12]): "Causa, quae facit hoc debere esse, haec est, quia compositio compositi prohibet illud a formis penetrari, quia est obstaculum inter essentiam suam et essentias formarum, sed in substantia simplici non est, quod obstet inter ipsam et formam, et propter hoc non prohibentur formae penetrare ipsam. Unde oportet, ut substantia simplex, quo fuerit superior et purior, erit magis receptibilis formarum multarum et magis configurata omni figurae." Et infra[13]): Alias "inter ipsam et substantiam compositas non esset differentia." Et infra[14]): "Unde oportet, ut substantiae intelligibiles, quo fuerint simpliciores et clariores, erunt formarum receptibiliores, et erit in eis maior unitio formarum et manifestior quam in inferioribus."

Haec Avencebrol de primo dubio.

[8]) Avenc., Fons vitae V 14; Baeumker 282,23–283,25
[9]) Avenc., Fons vitae V 16; Baeumker 286,8–9
[10]) Avenc., Fons vitae V 16; Baeumker 286,18–22
[11]) Avenc., Fons vitae V 16; Baeumker 286,23–287,11
[12]) Avenc., Fons vitae V 16; Baeumker 287,14–21
[13]) Avenc., Fons vitae V 16; Baeumker 287,23–24
[14]) Avenc., Fons vitae V 16; Baeumker 288,1–4

82 se: te *O*   102 haec: hoc *O*

Digitized by Google

Secundum dubium est, "unde recipiat intelligentia has formas"[15]. Huic dubio respondet ibidem idem Avencebrol, cap. 17[16], dicens: "Plato consideravit, quod formae fiunt in intelligentia ex intuitu voluntatis".

Tertium dubium sic movetur ibidem, 18. cap.[17], ex persona discipuli dicentis: "Iam certum est mihi ex praedictis, quod forma intelligentiae est forma formarum et quod omnes formae subsistunt in eius forma et quod intelligentia universitas est rerum et omnino quod, postquam formae inferiores sunt in superioribus formis, quia defluxae sunt ab eis, oportet ex hoc, quod intelligentia sit, quidquid est infra eam, similiter anima et natura" sit, "quidquid est infra eas ideo, quod unitio formarum inferiorum in formis superioribus similis est unitioni formarum intelligibilium in forma intelligentiae. Sed" "tamen adhuc dubito, quomodo colliguntur formae multae in uno et quomodo conveniunt, cum sint diversae in se ipsis".

Magister respondet: "Iam confecimus ex praemissis probationibus certitudinem de hoc, quae sufficit; ergo memor esto illarum! Sed dico nunc hoc, quod non prohibentur multae formae diversae colligi in uno sustinente, nisi cum locus impedit, sed cum locus non impedit, non prohibetur, quin conveniant, ut dictum est. Sed postquam" "coadunatae in forma intelligentiae non sunt dispersae, propterea, quod unitae sunt in una essentia et substantia intelligentiae est substantia simplex, constat per hoc, quod hae formae non impediunt locum, immo ipsae et locus, in quo sunt, scilicet substantia intelligentiae"[18], "est simplex et formae, quae sunt in ea, non sunt dispersae, sed unitae in sua essentia, ideo est substantia intelligentiae capax et sustentatrix omnis rei et non angustatur aliqua re ideo, quod sustinet omnia unitate sua, quae est eius essentia sustentatione unitionis essentialis"[19]. Haec Avencebrol.

Et sufficiat de primo principali.

Circa propositum tria faciam secundum tres partes, quia primo ostendam simultatem omnium intellectorum in generali, secundo dicam de modo intelligendi omnia ipsius intellectus imparticipabilis in speciali, tertio de modo cognoscendi simul omnia aliorum intellectuum in actu per essentiam in universo totali.

Circa primum tria faciam, quia primo ponam le simul diversam significationem, secundo omnis intellectus in actu quadruplicem condicionem, tertio ex praemissis inferam primae partis intentionem.

De primo sciendum, quod secundum Ioannem Damascenum in *Logica* sua D
cap. 12 et Aristotelem in *Praedicamentis* 'simul' habet tria significata.

Quorum primum est, "quorum generatio est in eodem tempore"[20].

15) Avenc., Fons vitae V 17; Baeumker 288,21
16) Avenc., Fons vitae V 17; Baeumker 289,19–20
17) Avenc., Fons vitae V 18; Baeumker 290,9–19
18) Avenc., Fons vitae V 18; Baeumker 290,20–291,7
19) Avenc., Fons vitae V 18; Baeumker 290,8–12
20) Arist., Cat. 13, 14b24–25; Minio-Paluello 38,17 (transl. Boethii)

105 in *om. V* 109 quod: quia *O* 117 nisi: nec *O* 131 simul: vel *O* 132 le: li *V*
136 Aristotelem *coni.*: Aristoteles *codd.*

Digitized by Google

Secundum est, quod "simul" "dicuntur"[21] "naturaliter"[22] sive secundum naturam, scilicet "quaecumque"[23] "coexistunt"[24] et "convertuntur" "secundum" essendi "consequentiam"[25] et "neutrum est causa alterius"[26], "ut duplum"[27] et "dimidium"[28] et alia correlativa, quae etiam simul sunt naturali intelligentia.

Tertium significatum est, quod "illa" dicuntur "simul" naturaliter, "quaecumque ex eodem" "genere"[29] e diverso dividuntur a se invicem ut "rationale, irrationale"[30].

Secundum Aristotelem vero V *Physicorum*[31] "simul" "dicuntur" "esse", "quaecumque sunt" "uno loco" "primo, separatim" vero, quae "in" alio loco.

Et hoc de primo.

E De secundo notandum, quod quattuor sunt condiciones omnis intellectus in actu per essentiam.

Quarum prima est, quod »semper stat in lumine actualis intelligentiae et semper actu intelligit«[32]. Ista condicio »patet, quoniam, cum ipse in sua substantia sit intellectus in actu per essentiam nec alicui variationi subiciatur quantum ad exitum de potentia ad actum tam quoad dispositionem aliquam substantialem quam etiam accidentalem, necessario est ipsum semper esse fixum in eodem modo essentiae suae«[33], cum sit substantia aeternalis per praemissam[34]; »igitur si intelligit, semper intelligit«[35].

»Quod autem intelligat«[36], licet appareat ex praedeterminatis, tamen specialiter manifestum est ex hoc, »quoniam ipse intellectus per essentiam et eius essentia intellectualitas est«[37], immo »in sua substantia intellectus«[38] est secundum Aristotelem in XII *Metaphysicae* nostrae translationis[39].

[21] Arist., Cat. 13, 14b24; Minio-Paluello 38,16 (transl. Boethii)
[22] Arist., Cat. 13, 14b27; Minio-Paluello 38,19 (transl. Boethii)
[23] Arist., Cat. 13, 14b27; Minio-Paluello 38,20 (transl. Boethii)
[24] Ioann. Damasc., Dial. 61; Kotter 129,5; Colligan 44,7
[25] Arist., Cat. 13, 14b27–28; Minio-Paluello 38,20–21 (transl. Boethii)
[26] Ioann. Damasc., Dial. 61; Kotter 129,5–6; Colligan 44,7
[27] Arist., Cat. 13, 14b29; Minio-Paluello 38,22–23 (transl. Boethii)
[28] Ioann. Damasc., Dial. 61; Kotter 129,6; Colligan 44,8
[29] Arist., Cat. 13, 15a3–4; Minio-Paluello 39,4–5 (transl. Boethii)
[30] Ioann. Damasc., Dial. 61; PG 94,650B; Colligan 44,15
[31] Arist., Phys. V 3, 226b21–22; Maggiòlo 339 n. 506
[32] Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.1.3.6.,2; Mojsisch 22,111
[33] Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.2.1.,1; Mojsisch 22,4–8
[34] cf. Procl., Elem. theol. 169; Boese 82,1–10
[35] Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.2.1.,1; Mojsisch 22,8–9
[36] Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.2.1.,2; Mojsisch 23,10
[37] Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.2.1.,2; Mojsisch 23,10–11
[38] Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.2.1.,1; Mojsisch 22,4–5
[39] Arist., Metaph. XII 9, 1074b19–20; Vuillemin-Diem 265,428–429

137 primum: unum *V*   143 e *om. O*   159 intellectus *om. O*

Digitized by Google

Secunda condicio est, quod »tali intellectione se ipsum intelligit per essentiam«[40]). Hoc patet per 167[41]).

Tertia condicio est, quod ipse est universalis forma omnium et »similitudo totius entis in eo, quod ens, secundum quod totum ens secundum omnem sui ambitum sibi intellectualiter praesens est et omnia actu intelligit«[42]).

Hoc apparet ex Avencebrol, ut iam supra allegatum est[43]).

Cum enim »omnia entia intellectualiter resplendeant in sua essentia, necesse est ipsum intelligere omnia entia secundum actum modo sibi proprio, id est modo simplici essentiae suae«[44]).

Quarta condicio est, »quod omnis talis intellectus in actu per essentiam, sicut se ipsum, sic omnia alia intelligit per suam essentiam et eodem modo, quo intelligit se, et eadem simplici intellectione. Cum enim ipse per suam essentiam sit similitudo totius entis in eo, quod ens, et secundum hoc sit intellectualiter totum ens«[45]), ut specialiter inferius apparebit[46]), »manifestum est, quod intelligendo se ipsum per essentiam eodem modo et eadem simplici intelligentia intelligit omnia, id est totum ens«[47]).

Et hoc de secundo.

Ex praemissis colligitur tertium, scilicet quod »intelligit omnia simul«[48]); F
quod autem intelligat omnia, patet ex supra dictis[49]); omnis enim intellectus in actu per essentiam, secundum Avencebrol[50]), continet in se secundum suam essentiam formas seu similitudines quiditatum uniuscuiusque generis entium; si enim, ut etiam superius dictum est[51]), intellectus ex ea parte, qua est in potentia et dicitur possibilis, per se et secundum rationem suae naturae est id, »in quo possibile est omnia fieri secundum Aristotelem III *De anima*«[52]), igitur intellectus in actu est id, »in quo est omnia«[53]) esse in actu secundum modum suae substantiae,

40) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.1.3.6.,2; Mojsisch 22,112; cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.5.,1; Mojsisch 30,63; Procl., Elem. theol. 167; Boese 81,1
41) cf. Procl., Elem. theol. 167; Boese 81,1
42) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.1.3.6.,2; Mojsisch 22,114–116; cf. Theodor. de Vrib., De int. II 1 1 (Mojsisch 146,6), II 36 3 (Mojsisch 174,108–109), De vis. beat. 1.1.5.,1 (Mojsisch 30,65–66),
43) supra, prop. 170 A n. 3
44) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.4.,4; Mojsisch 29,23–25
45) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.5.,1; Mojsisch 30,63–66
46) cf. prop. 170 K n. 75
47) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.5.,1; Mojsisch 30,66–68
48) Procl., Elem. theol. 170; Boese 83,1
49) supra, prop. 170 E n. 41
50) cf. v.g. Avenc., Fons vitae III 38; Baeumker 167,15
51) supra, prop. 170 A n. 1
52) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.4.,3; Mojsisch 29,15–16; Arist., De an. III 5, 430a14–15; Gauthier 218
53) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.4.,3; Mojsisch 29,16–17

164 quod^{2} om. *O* 182 dictum est: est dictum *V*

Digitized by Google

id est modo intelligibili; aut enim nihil intelliget, et sic non erit intellectus in actu, aut intelliget, et sic non magis unam quiditatem quam aliam, sicut se habet in intellectu in potentia, cuius »obiectum proprium est quiditas secundum«[54]) Aristotelem III *De anima*[55]).

Dico autem quiditates quantum ad eas res, quae sunt per se de integritate huius universi; et hoc est, quod dicit Avencebrol libro V cap. 15[56]): "Non dico, quod omnia sunt in intelligentia nec quod omnia sunt ipsa intelligentia propter res habentes 'hyle', sed dico, quod intellecta spiritualia sunt in intelligentia et quod ipsa sunt intelligentia". Haec Avencebrol.

'Hyle'[57]) autem non est scibile nisi in analogia ad formam, sicut et non est per se sine forma. Has autem rerum quiditates, quae sunt formae et actus rerum, primo et per se intelligit in suo principio, per se autem, sed non primo in se ipso, inquantum intelligit se ipsum.

Ex his apparet evidenter, quod omnis intellectus, de quo agitur, intelligit omnia.

Sed quod simul nos intelligit omnia non successive nec per discursum, apparet ex dicendis. Quod enim per intellectum formalem non possumus simul multa intelligere, contingit ex eo, quia multiplicatis obiectis multiplicantur et species et intelligere, ut supra praemissa est ostensum[58]), et sic multa per diversas species intelligimus. Diversis autem speciebus non potest intellectus unus simul actu informari ad intelligendum per eas, sicut nec unum corpus potest simul diversis figuris figurari. Unde contingit, quod, quando aliqua multa una specie intelligi possunt, simul intelliguntur sicut diversae partes alicuius totius; sed si singulae partes speciebus propriis intelligantur, successive intelliguntur et non simul. Si autem omnes intelligantur, una specie totius simul intelliguntur.

Cum igitur omnis intellectus in actu per essentiam, »sicut se ipsum, ita intelligat omnia per essentiam«[59]) propriam, necessarium est ipsum simul omnia intelligere et non successive, cum sit invariabilis et per consequens sine discursu. Est enim duplex discursus, unus per successionem, alius per causalitatem; neuter autem potest competere intellectibus per essentiam; primus non, cum intelligat omnia in se ipso, non unum post aliud, ut dictum est[60]); similiter nec secundus, qui est conclusionum per principia, tum quia praesupponit primum, tum etiam quia est de noto ad ignotum.

54) Theodor. de Vrib., De int. III 16 2; Mojsisch 189,29–30
55) cf. Arist., De an. III 6, 430b27–29; Gauthier 224
56) Avenc., Fons vitae V 15; Baeumker 284,15–18
57) cf. Avenc., Fons vitae II 11; Baeumker 43,1–13
58) supra, prop. 168 E
59) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.1.3.6.,2; Mojsisch 22,116–117
60) supra, prop. 167 F n. 120

182 sunt²: sint *O* 183 res: tres *V* 192 obiectis: exbiectis *V* | multiplicantur: multiplicant *O* 195 simul *add.* in *O* 200 igitur: ergo *V* | sicut ... (201) essentiam *om.* *O*

Digitized by Google

Tertius etiam discursus est resolutorius, qui cessat resolutis effectibus in suas causas, quem planum est non esse in talibus intellectibus. Cum ergo in talium intellectuum per essentiam intellectione nec sit successio nec discursus et cum intelligant omnia, necessarium est omnem talem intellectum simul intelligere omnia.

Et hoc de tertio et prima parte.

Circa secundam vero partem tria faciam, quia primo ponam cognitionis originationem et determinationem, secundo intellectus imparticipabilis modum et condicionem, tertio ex praemissis secundae partis intentionem.

G De primo sciendum, quod secundum Augustinum IX libro *De Trinitate* cap. 30 de parvis cognitio cuiuscumque rei surgit et ex ratione cogniti et ex modo cognoscentis. Unde sic dicit[61]): "Ab utroque enim notitia paritur, a cognoscente et cognito". "Cognitio" enim secundum Avencebrol V libro cap. 15[62]) "non est nisi propter unitionem duarum formarum, cognoscentis et cogniti, sine medio, et unitio duarum formarum est secundum similitudinem et propinquitatem".

Unde et auctor libro *De providentia* quaest. 2[63]) parum post principium dicit, "quod cognitionem – et omnem cognitionem necessarium semper mediam entem cognoscibilisque alicuius et cognitivi, huius quidem a quo, illius autem circa quod, et copulantem ambo – duorum alterum aut cum cognoscente alterari et esse talem quale cognoscens, aut cognito similem esse; aut horum neutrum, nihil autem magis altero quam reliquo convenire. Sed siquidem erat in cognoscibili hypostasim habens, secundum cognoscibile ipsam oportebat solummodo determinari; si autem in ambobus aut extra ambo, nihil magis esse alterius extremorum. Quoniam autem in cognoscente ens ad cognoscibile applicatur, palam utique, quod huius quidem perfectio existens, hoc autem appetens secundum cognoscentis utique naturam merito determinabitur, tantum habens cognoscibilis solum, quantum ipsam" "utique distinguet ab aliis cognitionibus; oportet enim cognoscibile habere aliquid et cognoscibilis finis existentis. Hoc autem ostenso dico utique, quod cognitio in cognoscente subsistens ab existentia characterizatur secundum id, quod sui ipsius esse cognoscentis". Haec auctor.

Ex praedictis apparet evidenter omnem cognitionem originari et a cognoscente et cognito, licet determinetur secundum modum cognoscentis.

Et hoc de primo.

H Verum cum omnis cognitio determinetur secundum modum cognoscentis, considerandus est modus essentiae imparticipabilis intellectus, ut modus eius cognoscendi nobis evidentius innotescat.

61) Aug., De Trin. IX 12,n.18; Mountain-Glorie 309,30–31
62) Avenc., Fons vitae V 15; Baeumker 285,8–10
63) Procl., De X dub. 2,n.7; Boese 12,2–18

209 in talibus: intelligibilibus *V* 225 autem: aut *V* 228 sed: si *O* 235 ostenso: extenso *O*

Digitized by Google

Unde primo sciendum, quod intellectus imparticipabilis est intellectus in eo, quod huiusmodi, quod patet ex eo, quoniam ipse solus est intellectus secundum purum, simplicem et superperfectum modum intellectus, et per consequens est illimitatae et quasi infinitae intellectualitatis, et sic ipse est intellectus in eo, quod huiusmodi. Dico autem 'purum', quia nihil habet determinans vel contrahens intellectualitatem eius ad aliquod determinatum esse intellectus, sed est tantum intellectus, sicut et suo modo se habet de prime bono, quod nihil est aliud quam bonum, per 8[64]); ita etiam prime intellectus nihil aliud est quam intellectus; et sic est purus.

Ex hoc ulterius sequitur ipsum esse in intellectualitate omnibus modis simplicem absque quacumque compositione rei vel intentionis, rei, ut res habentes principia naturae intrinseca, sive quae sint formalia et ante totum, sive quae sint principia compositionis et in toto, sive quae sint partes individui et post totum, intentionis, ut res diversarum intentionum formalium, prout attenditur in generibus, differentiis et speciebus.

Consequenter ex his manifestum est, quod talis intellectus sic purus, sic simplex est summe perfectus et sic superperfectus in intellectualitate absque aliqua diminutione, cum non solum sit plenus, sed etiam superplenus.

Ex praemissis tribus sequitur ipsum esse illimitatum et quodammodo infinitum; unde et Alfarabius[65]) vocat »intelligentiam mundum immensum«. Si enim aliquo modo limitaretur, nec esset purus nec simplex, nec superperfectus. Secundum hoc ergo manifestum est prime et imparticipabilem intellectum, qui est simpliciter imparticipabilis, esse intellectum in eo, quod huiusmodi, ut reduplicatio intelligatur hic importare puram et simplicem intentionem intellectualitatis absque omni determinante.

Secundo ex hoc consequenter arguitur, quod eius intellectualitas est summe universalis. Dico autem 'universale' non secundum logicam praedicationem[66]), sed secundum realem existentiam, non secundum intellectus nostri abstractionem, sed secundum suae essentiae separationem, qua super totam seiram intellectualem existens omnibus, ut primordialis causa tradit suam proprietatem, et quod ipse prime est, hoc est, quod sunt omnia secundum submissionem per 97[67]).

Ex quo tertio consequenter manifestatur, quod ipse talis intellectus est universalis non modo potentiali, sed actuali et in actu, actus in se existens et actu in se omnium intellectuum perfectiones praehabens, cum sit totus ante partes, a quo omnis intellectus, qui est totus ex partibus, participat suam perfectionem per 69[68]).

64) Procl., Elem. theol. 8; Boese 7,2
65) cf. Lib. de caus. primis et sec. 8; De Vaux 117,7
66) cf. Theodor. de Vrib., De cog. ent. 10 3; Steffan 176,15–177,23
67) Procl., Elem. theol. 97; Boese 49,1–3
68) Procl., Elem. theol. 69; Boese 37,1

244 sciendum: considerandum *V* 253 in *om. V* 265 imparticipabilem *add.* esse *codd.*
268 determinante: determinate *V* 274 est[2] *om. V*

Digitized by Google

Ex his omnibus manifestum est ipsum talem intellectum esse totius universitatis intellectuum principium; haec enim est ratio simpliciter primorum principiorum secundum Aristotelem XII *Metaphysicae* suae[69]), ut scilicet se ipsis non iam per essentiam, sed principaliformiter et secundum causam sint id, quod sunt, et hoc secundum actum et virtute existentia omnia, quae sunt post ipsum per 65[70]).

Sunt igitur quattuor secundum ordinem circa simpliciter imparticipabilem intellectum attendenda, scilicet quod ipse est intellectus in eo, quod huiusmodi, universalis, in actu, principium universitatis intellectuum.

Haec de modo imparticipabilis intellectus, et sufficiat de secundo.

Ex praemissis colligi potest modus cognoscendi intellectus imparticipabilis, I
quo cognoscit omnia. Cum enim essentia eius sit summe et universaliter intelligens, quod est esse illimitatum et quodammodo infinitum intellectualitate, ut ostensum est[71]), modus autem cognoscendi sequitur modum simul et rei cognitae et modum cognoscentis, in tali autem intellectu cognoscens et cognitum, cum sint unum secundum numerum per 167[72]), omnibus modis coaequata sint, necessarium est ipsum se ipsum, cum nihil cognoscat nisi se ipsum solum per iam allegatam, intelligere illimitate et quasi infinite, et cum omnia sunt in eius essentia utpote eius, qui est summe universalis secundum Avencebrol libro V cap. 13[73]), ubi dicit: "Cum plures formarum fuerint in intelligentia particulari ideo, quod intelligentia particularis apprehendit per se omnem formam et adinvenit in se", "quid putas de intelligentia universali? Nonne opus est, ut omnes formae sint in eius forma?" Haec Avencebrol.

Et cum intelligit omnia sicut se ipsum, cum sint hoc ipsum, quod ipse, necessarium est eum omnia intelligere illimitate, universaliter et quodammodo infinite. Omne autem taliter intelligens omnia intelligit ea simpliciter. Ergo imparticipabilis intellectus intelligit omnia simpliciter. Et hoc erat propositum.

Et hoc de secunda parte elementi.

Circa tertiam partem tria faciam, quia primo ostendam proprii et per se obiecti omnis intellectus in actu per essentiam condicionem, secundo ostendam omnis intellectus post prime intellectum a modo et perfectione imparticipabilis intellectus defectionem et diminutionem, tertio ex praemissis ponam eorum intellectionis modificationem.

69) cf. Arist., Metaph. XII 8, 1073a23–24; Vuillemin-Diem 260,319–320
70) Procl., Elem. theol. 65; Boese 35,1–2
71) supra, 170 H n. 64
72) Procl., Elem. theol. 167; Boese 81,2
73) Avenc., Fons vitae V 13; Baeumker 281,15–19

281 simpliciter primorum: primorum simpliciter *V* 284 existentia: extra *O* | ipsum *om. sed suppl. sup. lin. m. post. O* 289 potest modus: potest intellectus modus *V* | imparticipabilis: participabilis *O* 390 essentia eius: eius essentia *V* 301 haec: secundum *V* 309 imparticipabilis: participabilis *O*

Digitized by Google

K De primo sciendum, quod, licet quodcumque ens indifferenter se habeat ad hoc, quod intelligatur per intellectum formalem, sive sit separatum re sive non, eo, quod in rebus naturalibus et individuatis opus abstractionis facit eas posse intelligi – dico autem 'abstractionis', quia in omnibus, sive separatis, sive non separatis, etiamsi sint in se puri intellectus in actu, oportet ipsis determinari principia aliqua formalia, ut sint intellecta intellectu formali, quae determinatio fit opere abstractionis, cuius signum est, quod ea, quae sunt maxime separata, sunt nobis minus intelligibilia; secundum Aristotelem enim »sicut se habet oculus vespertilionis ad solem, ita se habet intellectus noster ad manifestissima naturae«[74]) –, tamen, quantum attinet ad intellectum, qui est in actu per essentiam, manifestum est ex praemissis, quod intellectum suum primo et per se est quid separatum; eo enim modo intelligendi nihil intelligit extra se, sed solum quod est intra, et hoc vel per identitatem essentiae, et sic intelligit se ipsum per suam essentiam – constat autem eum esse separatum, per 16[75]) –, vel quod sibi se ipso intimius est secundum rationem principii essentialis, et sic intelligit causam suam, quae est amplius separata, scilicet altiori gradu separationis.

Igitur obiectum seu intellectum suum est simpliciter separatum, de qua separatione solummodo intelligitur dictum, scilicet quod ens eo ipso, quod separatum est, est intellectum, immo eo ipso est intellectus in actu. Tale enim »ens et se toto se totum intellectualiter«[76]), realiter et essentialiter est penetrans, quod »non est nisi esse intellectum in actu per essentiam«[77]).

Et hoc de primo.

L Verum de essentia intellectus omnis, qui est post imparticipabilem intellectum, manifestum est, quod deficit a modo et perfectione imparticipabilis intellectus quantum ad supra dictas quattuor condiciones.

Sicut enim omnis talis intellectus non est intellectus in eo, quod huiusmodi, hoc est pura, simplex, superperfecta et illimitata intellectualitas, sed est habens in sua substantia aliquid contrahens et determinans ipsum ad determinatum gradum intellectualitatis et per consequens nec est summe purus, simplex nec universaliter perfectum quid et consequenter non est quid illimitatum nec infinitum, ita deficit a modo essentiae imparticipabilis intellectus in prima condicione.

Ex hoc secundo loco patet, quod nullus eorum est intellectus simpliciter universalis tam perfecto modo separationis, ut visum est in imparticipabili intellectu, sed est contractus et determinatus ad aliquem gradum intellectualitatis.

Et consequenter tertio apparet, quod nullus eorum est purus actus, sed magis, quod quilibet eorum per suam essentiam est quasi ens in potentia respectu illius

[74]) cf. Alb., Metaph. II 2; Geyer 92,70–73; Arist., Metaph. II 1, 993b9–11; Geyer 92,83–84
[75]) cf. Procl., Elem. theol. 16; Boese 11,1–14
[76]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.5.,1; Mojsisch 30,66
[77]) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.5.,1; Mojsisch 30,62

314 ea: *malim* eas 317 intellectu: intellectui *V* 328 scilicet ... (329) intellectum *om. sed suppl. in marg. V* 334 post: per *O* 337 non est intellectus *om. O*

Digitized by Google

summi intellectus, ex quo suam essentiam et perfectionem participat. Non obstat autem, quod, cum sint intellectus per essentiam, ergo non participant essentiam, quia participare pro nunc accipitur pro eo, quod non habet omnem superplenitudinem imparticipabilis, quod instituit duplices ordines participatorum, per 63[78]), quorum ea, quae semper et connaturaliter participant, sunt talia per essentiam.

Et hoc quarto patet, quod nullus talium intellectuum est totius intellectualis universitatis principium, sed quilibet eorum est unum entium talis universitatis determinatum ad ordinem talis universitatis secundum aliquem determinatum gradum intellectualitatis, quo concluditur intra ordinem talis universi; nihil autem, quod est aliquid alicuius ordinis, est causa vel principium totius ordinis, per commentum 21[79]).

Et hoc sufficiat de secundo.

Ex praemissis evidenter apparet tertium, scilicet quod unusquisque talium M intellectuum, cum deficiat a modo essendi imparticipabilis intellectus, etiam deficit a modo intelligendi ipsius, et cum ipse intelligat omnia illimitate, universaliter et quodammodo infinite, necessarium est unumquemque, qui est post ipsum, intelligere omnia limitate seu contracte, partialiter et finite. Et hoc est intelligere omnia secundum unum.

Huic alludit auctor libro *De providentia* quaest. 1[80]), ubi loquitur de cognitione intellectiva, dicens: "Alia ante has" (scilicet cognitiones sensitivam et rationalem) "intellectualis dicta cognitio, haec quidem simul omnium et simpliciter, haec autem secundum unum omnium, quibus utique differunt, quae omnimode perfecti intellectus cognitio et quae est partialium intellectuum. Omnia quidem omnibus intelligentibus et hac rationabiles cognitiones supereminentibus, sed hoc quidem olikos (id est totali modo) omnia et ente et intelligente, his autem partialiter utrumque, quoniam et est unusquisque et quaecumque intelligit et ut intelligit et quod est." Haec auctor.

Hanc etiam intentionem evidenter exprimit auctor infra 180 in elemento[81]) et commento[82]).

Et hoc de tertio.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

[78]) Procl., Elem. theol. 63; Boese 34,1

[79]) cf. Procl., Elem. theol. 21 comm.; Boese 14,4–31

[80]) Procl., De X dub. 1,n.3; Boese 4,11–6,19

[81]) cf. Procl., Elem. theol. 180; Boese 88,1–6

[82]) cf. Procl., Elem. theol. 180; Boese 88,7–10

369 omnimode: omni modo *O* 371 hoc *B* hic *O V*

Digitized by Google

COMMENTUM

Si enim omnis intellectus in aeternitate substantiam ipsius locavit et simul substantiae operationem, omnia simul intelliget. Omnibus enim secundum partem et aliud et aliud eo, quod consequenter, non in aeternitate. Quod enim consequenter, in tempore omne; prius enim et posterius, quod consequenter, sed non simul omne. Siquidem igitur similiter omnia intelligunt omnes, non differunt ab invicem; si enim similiter omnia intelligunt, similiter omnia sunt, quae intelligunt entes; similiter autem omnia entes, non hic quidem imparticipabilis, hic autem non; quorum enim intelligere idem, eaedem et substantiae, siquidem intelligentia uniuscuiusque idem unicuique esse et unusquisque ambo, et intelligentia et esse.

Relinquitur itaque aut non similiter omnia aut omnia intelligere unumquemque secundum unum aut plura, non omnia tamen aut omnia secundum unum. Sed dicere quidem non omnia intelligere intellectum est facere ignorare aliquid entium; neque enim transibit et intelliget, quae non prius, immobilis ens et erit deterior quam anima, quae in moveri omnia intelligit, quia permanet unum solum intelligens. Omnia ergo intelligit secundum unum – aut enim omnia aut unum aut omnia secundum unum – intelligentia quidem semper et in omnibus omnium existente et omnia uno omnium determinante, ut sit obtinens in intelligentia et intellectus unum, omnibus simul secundum unum intellectis et uno omnia ipsi characterizante.

Probatio elementi quoad primam partem talis est: Omne illud, quod locavit substantiam sui ipsius et operationem simul cum substantia in aeternitate, si intelligit, omnia simul intelligit; sed omnis intellectus in actu sive per essentiam sive secundum causam est huiusmodi per praemissam; ergo omnis intellectus talis omnia simul intelligit.

Medium istius rationis apparet. Omnibus enim intelligentibus non se totis simul, sed secundum partem et aliud et aliud eo, quod consequenter, et sic successive non competit operatio intellectualis in aeternitate.

Cuius ratio est: Omne existens in tempore non est in aeternitate, cum istae mensurae opponantur; impossibile enim est idem secundum idem esse temporale et aeternum; sed omne, quod intelligit consequenter, est in tempore; prius enim et posterius, quod consequenter, sed non omne simul, alias esset simul consequenter et non consequenter; ergo nullum intelligens consequenter est in aeternitate; sed omnis intellectus in actu per essentiam quoad substantiam, potentiam et operationem est in aeternitate; ergo si intelligunt omnia, necessario intelligent omnia simul, non consequenter.

Siquidem igitur. Hic probatur secunda et tertia pars elementi, cui probationi praemittitur, quod omnes intellectus non intelligunt omnia eodem modo sive similiter, quae conclusio sic probatur: Omnes intellectus omnia similiter intelligentes non differunt ab invicem; sed si secundum adversarium intellectus imparticipabilis et participabiles omnia similiter sunt intelligentes, ergo non differunt ab invicem.

383 similiter: simul *O*   393 quidem semper: semper quidem *O*   399 in actu *om.* *O*
410 omnis *om.* *O*

Digitized by Google

Si enim. Probat istam indifferentiam sic: Omnes intellectus, qui similiter omnia intelligunt et ex hoc similiter omnia sunt, quae existentes intelligunt, non differunt ab invicem; sed inter intellectus omnia similiter existentes non est differentia, quod unus sit imparticipabilis, alius autem non, quia, quorum intelligere est idem, horum et substantiae sunt eaedem, si pro certo intelligentia, id est actus intelligendi, uniuscuiusque talis intellectus est idem, quod esse, et unusquisque est ambo, et intelligentia et esse.

Relinquitur itaque. Hic concludit auctor intentionem suam ex praemissis dicens: Itaque relinquitur ipsos intellectus, scilicet imparticipabilem et consequentes, aut non similiter intelligere omnia, cum esse imparticipabilis et aliorum intellectuum differunt et ex hoc etiam modi intelligendi eorum differunt, aut unumquemque intellectuum, scilicet imparticipabilem et alios, intelligere omnia secundum unum aut unumquemque ipsorum intelligere plura, sed non omnia aut omnia secundum unum.

Deinde ibi: *Sed dicere.* Reprobatur tertium membrum iam dictae divisionis, quia sic dicere intellectum secundum actum intelligere plura, sed non omnia non est aliud quam ipsum intellectum secundum actum facere ignorare aliquid entium, quod est impossibile, tum quia existens immobilis non transibit de uno intellecto ad aliud intelligendum et sic intelliget, quae prius non intellexit, tum etiam quia sic deterior erit quam anima, quae, cum sit per se mobilis, intelligit omnia, quia permanet intelligens unum solum, scilicet essentiam suam quantum ad sui divinius, et quia unusquisque intellectus secundum actum non intelligit similiter omnia, ut ostensum est[83]), nec ignorat aliquid de entium universitate minus quam anima. Ergo omnis intellectus intelligit omnia secundum unum, quia aut intelligit omnia aut unum omnium tantum aut omnia secundum unum.

Et quia ista illatio videtur involuta, considerandum, quod imparticipabilis intellectus est duplex, scilicet vel prime intellectus vel primo et per se intellectus; per se autem intellectus, sed non primo participatur a supermundanis et mundanis animabus; prime vero intellectus, cum sit unitas per se perfecta, est deus per 114[84]), et unum tantum; igitur quidquid est in eo, est ibi unialiter, per 118[85]), et sic intelligit omnia secundum unum, quod ipse est et suum esse, in quo relucent omnia; primo autem et per se intellectus est intellectualis hypostasis stans in ordine intellectuum et intelligit omnia, non inquantum intellectus, quia "omnia" "simili cognoscuntur" secundum auctorem libro *De fato et providentia* cap. 8[86]), "sensibile sensu, scibile scientia, intelligibile intellectu, unum uniali"; et quia non omnia sunt intelligibilia, ideo necessario, si intelligit omnia, intelliget secundum unum sui ipsius, per quod et est divinus et in quo relucent omnia, licet partialiter

[83]) cf. Procl., Elem. theol. 170 comm.; Boese 83,8–9
[84]) Procl., Elem. theol. 114; Boese 57,1
[85]) Procl., Elem. theol. 116; Boese 59,3
[86]) Procl., De prov. 8,n.31; Boese 140,7–9

418 omnes: omnis *V*   450 et *om.* *V*

Digitized by Google

in comparatione per se unorum, in quibus resplendent simpliciter omnia, et secundum tale unum intelligunt omnia tales intellectus.

Ex praemissis plana est littera; unde subditur intelligentia quidem secundum illud unum semper, id est aeternaliter, et in omnibus omnium existente et omnia uno omnium determinante, sive in prime intellectu, sive in aliis, ut tale unum sit obtinens in intelligentia et ipse intellectus sit unum vel se toto vel secundum sui divinius omnibus simul intellectis secundum tale unum et tali uno characterizante, formante seu figurante sibi omnia, id est, in quo formae et figurae omnium relucent.

455 comparatione: compositione *V* 465 relucent *add.* benedictus deus *O*

Digitized by Google

PROPOSITIO 171
OMNIS INTELLECTUS IMPARTIBILIS EST SUBSTANTIA

Habito, quod in essentia omnis intellectus in actu per essentiam sunt quiditates seu formae omnium entium, nunc auctor ostendit non obstante tali inexistentia omnem intellectum esse impartibilem dicens: OMNIS etc.

Ad cuius elementi evidentiam et praecedentium ampliorem duo declarabo, scilicet suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo ponam intellectuum divisionem in generali, secundo unius membri subdivisionem in speciali, tertio assignabo differentiam intellectuum separatorum, quam habent cum natura seu substantia spirituali.

A De primo sciendum, quod omnis intellectus aut est »ens secundum speciem«[1]) tantum sine proprietate individuali aut est stans sub proprietate individuali.

Dico autem 'intellectum secundum speciem tantum' esse, in quo principia constitutionis eius, puta intentiones formales, remanent in ratione et natura principiorum et non determinantur in ulteriores naturas, et per consequens relinquunt constitutum ex eis ut ens simpliciter sine hic et nunc, quae sunt condiciones individui, sicut apparet supra 74[2]), et sic etiam omnis talis intellectus est simpliciter separatus, utpote cuius essentia est libera, ad nihil aliud dependens substantialiter, cum quo componat, et talis intellectus supra vocatus est imparticipabilis per 166[3]).

Voco autem 'intellectum stantem sub proprietate individuali', qui non est proprie simpliciter ens nec proprie est individuum habens partes post totum, quae sunt de ratione individui, secundum Aristotelem VII *Metaphysicae*[4]); – tamen quia est participatus ab individua substantia, scilicet anima supermundana vel mundana, ideo condicionatur eius condicionibus, et per consequens stat sub proprietate individuali.

»Ad cuius evidentiam est sciendum, quod ingenerabilia et incorruptibilia et maxime intellectualia habent se secundum similitudinem proportionis ad genera-

[1]) Theodor. de Vrib., De int. II 33 5; Mojsisch 172,23
[2]) supra, prop. 74 A; Zavattero 50–51
[3]) Procl., Elem. theol. 166; Boese 81,1
[4]) cf. Arist., Metaph. VII 10, 1035b11–12; Vuillemin-Diem 150,519–512; Theodor. de Vrib., De int. II 18 2; Mojsisch 158,76–77

2 impartibilis: imparticipabilis *V* 5 impartibilem: imparticipabilem *V* | etc. *om.* *V*
23 individuum: individuus *O*

Digitized by Google

bilia et corruptibilia et maxime corporalia quantum ad quosdam generales modos entis, qui sunt universale, magis vel minus universale, particulare, individuum et singulare, qui ex communi ratione entis secundum logicam considerationem descendunt proportionaliter in utrumque dictorum generum secundum proprietatem uniuscuiusque eorum, quae sunt de coordinatione alicuius eorum generum. Unde sicut invenitur in corporalibus generabilibus et corruptibilibus universale et magis et minus universale, particulare seu individuum, sic etiam huiusmodi reperiuntur in intellectualibus, sed modo converso. In corporalibus enim generabilibus et corruptibilibus quanto magis aliquid est universale, tanto magis est in potentia, et quanto magis descendit ab universalitate, tanto magis accedit ad actum, ut patet in genere, specie et individuo. In separatis autem est e converso, videlicet quod, quanto sunt universaliora, tanto magis sunt in actu, et quanto magis recedunt ab universalitate, tanto magis recedunt ab actu et cadunt in esse potentiale«[5]).

Et hoc magis inferius apparebit[6]), ubi de speciebus intellectualibus erit sermo.

Sicut igitur in una et eadem coordinatione formali genera et species non sunt formae realiter differentes nec sumuntur a formis realiter diversis, sed ab una et eadem forma secundum diversas eiusdem formae intentiones consequenter et secundum ordinem se habentes secundum diversos gradus perfectionis et actualitatis secundum accessum ad ultimum complementum actus specifici, a quo sumitur differentia specifica et per consequens ratio speciei specialissimae, ubi est status; et per consequens si talis natura ulterius determinabilis est, determinabitur per aliquid materiale vel modum materiae habens, et tale materiale non est nisi substantia habens partes, inquantum est habens partes, quae sunt posteriores toto, ita eodem modo, licet e converso, proportionaliter in coordinatione intellectualium essentiali causali accipiuntur ab una et eadem intentione formali per essentiam genera et species secundum diversos gradus actualitatis et absolutionis in ipsa tali intentione adeo, quod absolutissimum et supremum totius talis coordinationis est universalissimum et quasi genus generalissimum, quod ratione suae illimitationis et absolutionis sic est genus et fontalis origo omnium, quod nullo modo est species per quamcumque cuiusvis differentiae determinationem, puta imparticipabilis intellectus, sicut supra praemissa latius est deductum[7]). Contractissimum vero et infimum ipsius coordinationis est specialissimum et quasi species specialissima, quod ratione ultimatae determinationis sic est species, quod nullo modo est genus, puta infimus intellectus in ordine intellectuali.

Inter quae extrema sunt genera et species subalternae secundum diversos gradus maioris vel minoris et actualitatis et absolutionis; et sicut ibi in specie specialissima est status, cum non sit processus in infinitum, nec in sub nec supra, nec fiat

[5]) Theodor. de Vrib., De int. II 14 1–2; Mojsisch 155,101–156,117

[6]) infra, prop. 177 A

[7]) supra, prop. 163 et 166

33 secundum: sed *O* 66 et absolutionis *om. sed suppl. in marg. V* 67 sub: subiecto *V*

Digitized by Google

ulterior determinatio nisi per aliquod materiale vel modum materiae habens, quod est substantia habens »partes posteriores toto«[8]), ita et hic proportionaliter in contractissimo et sic potentialissimo est status, puta in infimo intellectu et specifico, infra quem non est ulterior determinatio specifica, sed individualis, scilicet in substantiam »habentem partes posteriores toto«[9]), qualis est anima supermundana et mundana, cuius suprema portio est pars intellectiva, inquantum ex residua substantia animae et tali parte »aggregatur unum ens intellectuale, quod est unum per essentiam«[10]), et constat, »quod illud totum habet partes posteriores toto, et sic est vere individuum«[11]), et per consequens pars suprema intellectiva »vindicat sibi condiciones«[12]) totius, ut et ipsa sit individua in genere intellectualium. »Maior enim determinatio quam in speciem non est nisi in individuum«[13]), quamvis talis individuatio, ubi fit determinatio intellectualitatis in animealitatem, scilicet in ulteriorem et inferiorem et quasi materialem naturam respectu intellectualitatis, sit aequivoca ad illam, quae attenditur in corporalibus, ubi »sunt partes quantitativae«; hic autem »qualitativae«[14]) tantum. Et sic apparet, quod omnis intellectus aut est »ens secundum speciem«[15]) et simpliciter aut est stans sub proprietate individuali.

Et hoc sufficiat de primo.

Verum intellectus stans sub proprietate individuali est duplex, scilicet essentia- B
lis, hoc est intellectus agens, qui est aliquo modo intellectus in actu per essentiam, et formalis, scilicet potentialis, qui est solum illustratio intellectualis.

Istorum autem duorum intellectuum differentiam colligere possumus, quantum ad praesens sufficit, ex III *De anima* Aristotelis. Tractans enim ibi de intellectu agente dicit, quod, "sicut in omni natura est aliquid, hoc quidem" ut "materia unicuique generi"[16]), quod exponit dicens[17]): "Hoc autem" "potentia omnia illa, alterum autem causa et factivum, quod" est "in faciendo omnia ut ars ad materiam sustinuit".

His verbis ponit Aristoteles unam condicionem intellectus possibilis, scilicet quod ipse est universale principium quasi passivum et receptivum specierum et formarum intelligibilium uniuscuiusque generis intelligibilium; unde ipse est

[8]) Theodor. de Vrib., De int. II 18 2; Mojsisch 158,72–73
[9]) ibid.
[10]) Theodor. de Vrib., De int. II 18 2; Mojsisch 158,73–74
[11]) Theodor. de Vrib., De int. II 18 2; Mojsisch 158,75–76
[12]) Theodor. de Vrib., De int. II 19 2; Mojsisch 159,91
[13]) Theodor. de Vrib., De int. II 17 3; Mojsisch 158,61–62
[14]) Theodor. de Vrib., De int. II 18 3; Mojsisch 159,77
[15]) Theodor. de Vrib., De int. II 33 5; Mojsisch 172,23
[16]) Arist., De an. III 5, 430a10–11; Gauthier 218 ("unicuique generi" *var. lect.*)
[17]) Arist., De an. III 5, 430a11–13; Gauthier 218

74 aggregatur: aggrediatur *V* 78 in² *om. V* 79 fit: sit *O* | determinatio: indeterminatio *V* 81 attenditur: attenduntur *O* 91 sicut *om. V* 95 possibilis: potentialis *O*

Digitized by Google

»exemplar et similitudo«[18]) passiva, id est receptiva omnium, quae possunt intelligi.

Eisdem verbis explicat Aristoteles, quod intellectus agens est causa efficiens omnium specierum et formarum intelligibilium eo modo, quo »ars in materiam«[19]) ponit omnes formas artificiales, quae actu quidem sunt in mente artificis, in "materia" vero illaborata sunt in "potentia"[20]).

Ex his infert[21]), quod "necesse" est "in anima has esse differentias", intellectum scilicet agentem et possibilem, et deinde notificat utrumque intellectum dicens, quod intellectus possibilis, qui est quasi quaedam materia, id est receptio artis, est, "in quo est omnia fieri"[22]), intellectus vero agens, in "quo est omnia facere"[23]), et deinde assimilat intellectum agentem lumini[24]), intellectum vero possibilem colori[25]).

Quemadmodum enim color, quamvis esse naturale et completum habeat in obscuro nec res coloretur ad praesentiam luminis, alioquin dispositio naturalis educeretur in instanti de potentia in actum, tamen ad hoc, quod color moveat visum, est in potentia, unde in hoc similitudo est vera, quod, sicut color non est visibilis sine lumine, sic et intellectus possibilis nullam habet naturam intelligibilem sine activo principio, quod propter suam actionem dicitur intellectus agens, et notabiliter assimulat Aristoteles intellectum agentem habitui[26]) luminoso eo, quod intellectus agens est intellectus per essentiam nihil habens in se potentialitatis, neque accidentalis neque essentialis, sed »semper stat in lumine intellectus sui«[27]) habens in se sui sufficientiam ex eo, quod intellectualiter procedens a suo principio intellectualiter convertitur in ipsum.

Postea dicit Aristoteles, quod "intellectus" agens est "separabilis et impassibilis et immixtus, substantia actu ens"[28]) sive, ut habet alia translatio[29]), "et est in sua substantia actio" ita, quod ipse est purus actus vel pura "actio in sua substantia"[30]), intellectus autem possibilis non sic se habet, ut ex alibi declaratis satis patet. Et sic

18) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.6,2; Mojsisch 31,15
19) cf. Arist., De an. III 5, 430a12–13; Gauthier 218
20) Arist., De an. III 5, 430a10–11; Gauthier 218
21) Arist., De an. III 5, 430a13–14; Gauthier 218
22) Arist., De an. III 5, 430a14–15; Gauthier 218 ("fieri" *var. lect.*)
23) Arist., De an. III 5, 430a15; Gauthier 218
24) cf. Arist., De an. III 5, 430a15; Gauthier 218
25) cf. Arist., De an. III 5, 430a17; Gauthier 218
26) cf. Arist., De an. III 5, 430a15; Gauthier 218
27) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.6.,2; Mojsisch 31,12
28) Arist., De an. III 5, 430a17–18; Gauthier 218
29) Arist., De an. III 5, 430a18; t. comm. 19; Crawford 440,2–3; cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.2.3.,1; Mojsisch 24,57–59
30) ibid.

98 id est: et *V* 107 intellectus ... facere *om. O* 113 color *om. O* 114 possibilis: potentialis *O* 119 procedens ... (120) intellectualiter *om. O* 124 possibilis: potentialis *O* | ex *om. V*

Digitized by Google

intellectus agens est nobilior[31]) et secundum gradum naturae eminentior possibili intellectu.

Et hoc ad praesens sufficiat de secundo.

C

Qualiter vero intellectus in actu per essentiam differunt a substantiis spiritualibus, quas angelos[32]) dicimus, patere potest ex dicendis. Omnis enim intellectus talis eius naturae et condicionis esse scitur, quod sit "substantia simplex"[33]), nihil divisum vel diversum vel differens in sui natura habens, tota in toto existens et se totam se tota et totaliter penetrans[34]). Ex hoc autem, quod se totam penetrat, elicitur, quod in se ipsam totaliter redit "reditione completa"[35]), ut habetur in *De causis*, quod quidem soli intellectuali substantiae convenit.

Et ideo secundo consequitur, quod necesse est talem substantiam intellectum esse.

Ulterius ex eo, quod talis intellectus simplex est, sequitur tertium, quod in eo nullum accidens inveniri potest nec species nec potentia aliqua differens ab essentia, sed quilibet eorum est purus actus, ut supra dictum est[36]).

Ex hoc autem, quod sic sunt puri actus, necesse est quarto tales intellectus nihil intelligere extra proprias essentias et ipsam intelligendo omnia simul intelligunt in ipsa per praemissam[37]); unde ipsorum essentia est medium et obiectum, quo omnia alia intelligunt.

Ex his quinto sequitur, quod intellectio ipsorum sit ipsorum essentia; alias enim esset accidens, quod in eis locum non habet.

Ex hoc sequitur sexto, quod, si aliquid extra intelligendo causent, quod non possunt nisi substantiam perpetuam causare, ut statim infra apparebit in proximo elemento[38]).

Ex praemissis septimo colligitur, quod non sunt determinate alicubi in loco, nec circumscriptive nec definitive, sed sunt ubique simul et nusquam, per 98[39].)

His diligenter perspectis evidenter apparet, quantum tales intellectus per essentiam differant a substantiis spiritualibus, scilicet angelis, quorum condiciones oppositae dinoscuntur.

Et hoc de primo principali sufficiat.

Circa secundum tria faciam, quia primo ostendam impartibilitatem intellectus

31) cf. Arist., De an. III 5, 430a18–19; t. comm. 19; Crawford 440,3
32) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 22 1; Mojsisch 162,93–163,107
33) Avenc., Fons vitae V 18; Baeumker 291,5
34) cf. Procl., Elem. theol. 176 comm.; Boese 86,19
35) Lib. de caus. 14 (15),n. 124; Pattin 167,51; cf. Theodor. de Vrib., De int. I 8 2 (Mojsisch 141,55), II 38 1 (Mojsisch 176,38–39), II 40 1 (Mojsisch 177,65), De vis. beat. 1.1.3.,5 (Mojsisch 27,40)
36) supra, prop. 171 B
37) cf. Procl., Elem. theol. 170; Boese 83,1
38) cf. Procl., Elem. theol. 172; Boese 84,1–2
39) Procl., Elem. theol. 98; Boese 49,1

135 necesse est: necessarium est quod *V*   138 inveniri: invenire *O*   142 ipsam *coni.*: ipsum *codd.*   143 ipsorum *coni.*: ipsarum *codd.*

Digitized by Google

formalis, secundo intellectus essentialis individualis, tertio ex praemissis ostendam impartibilitatem omnis intellectus specifici et essentialis.

D De primo adducam rationes Aristotelis extractas ex III libro *De anima* secundum expositionem Averrois, et sententiam Theophrasti et Themistii[40]) adiciam, quibus ostenditur, quod intellectus potentialis, qui dicitur et formalis et "materialis"[41]), licet diversa consideratione, nec est "corpus nec virtus in corpore"[42]) corporalis.

Prima ratio fundata est super duas propositiones secundum Averroem super III *De anima*. "Quarum" prima "est, quod" intellectus possibilis "recipit omnes formas materiales"[43]). "Secunda" "est, quod omne recipiens aliquid" "denudatum" est "a natura recepti" ita, "ut sua substantia non sit" de "substantia"[44]) et natura receptarum specierum[45]). Ex quibus sequitur, quod haec "substantia" "recipiens"[46]), scilicet intellectus possibilis, non "est" "aliqua formarum materialium"[47]); quare erit "aliud" "a forma" materiali "et" a "materia et" aggregato "ex eis", sicut infert consequenter[48]); ad quod ulterius sequitur necessario, quod nec est "corpus nec virtus in corpore"[49]) nec impressa corpori nec constituta in esse per corpus; omne autem tale est impartibile; igitur intellectus possibilis est impartibilis.

Secunda ratio sumitur ex modo receptionis, quo intellectus possibilis "recipit formas"[50]), et est talis: Nulla forma materialis est recipiens non individualiter et sine aliqua passione; sed intellectus possibilis est recipiens non individualiter et sine aliqua passione; igitur non est forma materialis, et per consequens est impartibilis. Maior est evidens; minor apparet, quia recipit universale et universaliter et sic sine passione. "Non" enim "habet de intentione passionis nisi" »recipere« "tantum" secundum Averroem ibidem[51]), et licet "intelligere" sit "pati"[52]), tamen tale pati est salus et perfectio[53]). Unde si »intellectus ab intelligibili«[54]) pateretur, debilitaretur et tandem destrueretur per continuitatem actus intelligendi.

Tertia ratio sic colligitur ex Averroe ibidem: "Si" intellectus potentialis "esset

40) cf. Averr., De an. III comm. 5; Crawford 389,57–62
41) Averr., De an. III comm. 5; Crawford 389,58
42) Averr., De an. III comm. 4; Crawford 385,63
43) Averr., De an. III comm. 4; Crawford 385,65–66
44) Averr., De an. III comm. 4; Crawford 385,67–69
45) cf. Averr., De an. III comm. 4; Crawford 385,69
46) Averr., De an. III comm. 4; Crawford 386,81–82
47) Averr., De an. III comm. 4; Crawford 386,84–85
48) Averr., De an. III comm. 4; Crawford 386,89–90
49) Averr., De an. III comm. 4; Crawford 385,63
50) Averr., De an. III comm. 5; Crawford 388,37
51) cf. Averr., De an. III comm. 2; Crawford 382,15–16
52) Arist., De an. III 4, 429a13–14; Gauthier 201
53) cf. Averr., De an. III comm. 2; Crawford 381,26
54) cf. Arist., De an. III 4, 429a17–18; Gauthier 201

160 potentialis: possibilis *V* 172 impartibile: imparticipabile *V* | impartibilis: imparticipabilis *V* 183 potentialis: possibilis *V*

Digitized by Google

virtus in corpore, tunc" aut "esset"[55]) virtus complexionalis aut "in complexione" aut "addita complexioni"[56]); sed nec sic nec sic: ergo etc. Primum et secundum apparet, quia intellectus non esset apprehensivus rerum; impossibile enim est, quod "a natura" "elementorum" sit "virtus" "comprehensiva"[57]), sed nec tertium, quia sic esset aut »sensus« aut »imaginativa« aut »cogitativa« aut »memorativa«[58]), quod est impossibile, cum tales »virtutes« sint »distinctivae individualium«[59]) intentionum, quarum "instrumentum" est organum "corporale"[60]). Intellectus vero nullius corporis est actus et comprehendit formas "universales"[61]).

Quarta ratio talis est: Omnis "virtus" receptiva "in corpore"[62]) corporalis patitur et "transmutatur" ab excellenti et "forti"[63]) obiecto, quia habet obiectum sibi conveniens et proportionale, omnis autem passio facta cum alteratione et transmutatione est corporis necessario aut "virtutis" "in corpore"[64]); quam quidem convenientiam seu proportionem cum excedit obiectum, transmutat et corrumpit; sed intellectus "non patitur" ab excellenti "intelligibili"[65]), immo cum intellexerit excellens intelligibile, facilius intelliget minus excellens; ergo non est "virtus" "in corpore"[66]) corporalis, quare nec substantiae partibilis.

Quinta ratio: Nulla virtus corporalis est unibilis cum intelligibilibus penitus a corpore liberatis[67]); sed intellectus possibilis est huiusmodi; ergo non est virtus corporalis, ergo nec substantiae partibilis.

Verum non obstat praedictis, quod intelligere est coniuncti, quia virtus intellectus potentialis, licet in principio egeat »instrumento corporali«[68]), tamen non est proprie corporis, sed communicat ei, quod communicat corpori.

Unde Averroes super III *De anima*[69]) dicit, quod "non esse" "virtutem in corpore" dicitur "quattuor modis", uno, quo "subiectum" intelligibilium, scilicet "intellectus materialis", non est virtus in corpore, secundo, quo "praeparatio" "in materiis" non est "virtus in corpore", tertio, quo "materia prima" non est virtus in corpore, quarto, quo "formae abstractae" non sunt virtutes in corpore.

55) Averr., De an. III comm. 6; Crawford 414,17
56) Averr., De an. III comm. 6; Crawford 414,20–21
57) Averr., De an. III comm. 5; Crawford 398,319–320
58) cf. Averr., De an. III comm. 6; Crawford 416,71–72
59) cf. Averr., De an. III comm. 6; Crawford 415,69–70
60) Averr., De an. III comm. 6; Crawford 416,81–82
61) Averr., De an. III comm. 6; Crawford 416,77
62) Averr., De an. III comm. 7; Crawford 418,30
63) Averr., De an. III comm. 7; Crawford 418,36
64) Averr., De an. III comm. 7; Crawford 418,30
65) Averr., De an. III comm. 7; Crawford 418,36
66) Averr., De an. III comm. 7; Crawford 418,30
67) cf. Averr., De an. III comm. 36; Crawford 481,51–52
68) cf. Averr., De an. III comm. 5; Crawford 395,231
69) Averr., De an. III comm. 5; Crawford 396,268–276

188 sic *add.* aut *O* | aut¹ *om. O* 189 virtutes *add.* distinctivae *V* 187–188 intellexerit *add.* ab *V* 188 ergo: igitur *V* 189 in corpore *om. O* | corporalis: incorporalis *O* 204 potentialis: possibilis *V* 208 secundo ... (210) corpore *om. O*

Digitized by Google

Et hoc sufficiat de primo.

Sane quod intellectus agens nec “sit corpus” nec “virtus in corpore”[70] corpo-
E ralis et per consequens impartibilis, ostendit sua descriptio supra dicta[71]. Cum enim sit “separabilis”, “impassibilis et immixtus, substantia actu ens”[72], necessarium est ipsum nec corpus esse nec virtutem in corpore corporalem nec substantiae partibilis.

Quod apparet, si prima condicio advertatur diligentius.

Intellectus enim agens separatur et differt a ceteris partibus animae tamquam “perpetuum”[73] a corruptibili; item separatur, quia nihil commune habet cum corpore; item separatur, quia causa est conservans et figens et perpetuans animam a corpore separatam.

Ad idem facit Augustinus libro *De immortalitate animae* loquens secundum verborum superficiem de intellectione, quod, quando anima “vult intelligere, a corpore avertitur”[74] nec ullum anima intelligendo suffragium habet a corpore, cui scilicet »corpori« “satis est”, ut non sit »impedimento« ipsi »animae«[75].

Ceterum quod dicit Aristoteles[76] intellectum agentem esse impassibilem, evidenter ostendit propositum; substantia enim eius est intellectus per essentiam; talis autem nihil potentialitatis habet, ratione cuius sit passibilis, et per consequens est impartibilis, cum partibilitas sit passio. Unde et Augustinus[77] dicit, quod anima, secundum quod intellectiva, immutabilis est, quia semper »adhaeret incommutabili« »veritati«.

Verum quod dicitur esse “immixtus”[78], quid magis ad propositum, cum omnis virtus corporea sit mixta? Et quia secundum quosdam[79] idem est esse “immixtum”[80], quod »prohibere extraneum«[81] et “despectum”[82] habere, quidquid ad essentiam eius non pertinet propter omnimodam simplicitatem suam, magis ostenditur ipsum esse impartibilem.

Unde »Augustinus« libro *De immortalitate anima* loquens de »abdito« mentis, quod »intellectum agentem«[83] dicimus, sic dicit: “Cum intelligere vult, a corpo-

70) Averr., De an. III comm. 4; Crawford 385,83
71) supra, prop. 171 D
72) Arist., De an. III 5, 430a17–18; Gauthier 218
73) Arist., De an. III 5, 430a23; Gauthier 218
74) Aug., De immort. an. I 1; Hörmann 102,4
75) cf. Aug., De immort. an. I 1; Hörmann 102,5–7
76) Arist., De an. III 5, 430a18; Gauthier 218
77) cf. Aug., De immort. an. VII 12; Hörmann 113,4
78) Arist., De an. III 5, 430a18; Gauthier 218
79) cf. Alb., De an. III 2 2; Stroick 178,63–179,80
80) Arist., De an. III 4, 429a18; Gauthier 201
81) cf. Arist., De an. III 4, 429a20; Gauthier 201
82) Arist., De an. III 4, 429a19–20; Stroick 178,91; cf. Theodor. de Vrib., De int. III 2 1; Mojsisch 179,21

228 potentialitatis: potentialitas *V* | ratione: rationem *O* 234 despectum *coni.*: despectui *codd.* 236 impartibilem: in particularibus *O*

Digitized by Google

re” separatur[84]); cui si permisceretur, »impedimento«[85]) sibi esset corpus. Et quia idem abditum mentis semper est coniunctum “illis aeternis rationibus”[86]), a quibus numquam separari potest, quae rationes et regulae aeternae semper menti praesentes sunt, »non loco coniunctae«, sed »afficientes«[87]) mentem, ut ea affectione ei esse »tribuant«, ut ibi dicit[88]), necesse est, ut nulla alia natura sit permixta menti nec ipsa alicui, cum, sicut dictum est[89]), totum suum esse separatum habeat, quod non nisi intellectuale est et intellectivum aeternarum rationum.

Postremo, quod intellectus agens est “substantia actu ens”[90]) vel “in sua substantia actio”[91]), plane ostendit ipsum nullam habere “magnitudinem”[92]) nec esse virtutem corporis, cum omne tale sit »separatum et impassibile«[93]) et per consequens purus actus et per essentiam intellectus, et sic est simpliciter substantiae impartibilis. Et propter hoc subinfertur, quod “semper” “agens” “nobilius est patiente et principium” “materia”[94]). Cum igitur patiens, quod est quasi materia, scilicet intellectus potentialis, sit impartibilis, multo magis agens impartibilis esse convincitur intellectus.

Et hoc de secundo.

Ex praemissis evidenter elicitur propositum, scilicet quod omnis intellectus in F
actu per essentiam est impartibilis substantia.

Tum quia est “ens secundum speciem”[95]) et simpliciter et sic non habet partem et partem per declarationem 74[96]), quamvis habeat suae substantiae principia formalia, quae, quia non ponunt in numerum, relinquunt simplicitatem et impartibilitatem ex eis constituti, et sic habet partes ante totum, non in toto nec post totum, partes autem ante totum sunt partes formae simplicis, quae dicta sunt principia formalia, sicut genus et differentia sunt principia speciei non ponentia in numerum, nec inter se nec cum specie.

Tum quia, si et formalis et essentialis intellectus, qui sunt individuales, sunt impartibilis substantiae, ut ostensum est[97]), multo magis intellectus specificus.

83) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.,1; Mojsisch 15,2–3
84) Aug., De immort. an. I 1; Hörmann 102,4
85) cf. Aug., De immort. an. I 1; Hörmann 102,7
86) Aug., De immort. an. XV 24; Hörmann 125,14–15
87) cf. Aug., De immort. an. XV 24; Hörmann 125,15–16
88) cf. Aug., De immort. an. XV 24; Hörmann 125,21
89) supra, prop. 171 E
90) Arist., De an. III 5, 430a18; Gauthier 218
91) Arist., De an. III 5, 430a18; t. comm. 19; Crawford 440,2–3
92) Arist., De an. III 4, 429a12; Gauthier 201
93) cf. Arist., De an. III 5, 430a17–18; Gauthier 218
94) Arist., De an. III 5; 430a18–19; comm. 19; Crawford 440,3–4; cf. Gauthier 218; cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.2.1.,4 (Mojsisch 23,39–40), 2.1.,3 (Mojsisch 64,16–17)
95) Theodor. de Vrib., De int. II 33 5; Mojsisch 172,23
96) supra, prop. 74 E; Zavattero 57

252 potentialis: possibilis *V* 253 convincitur: convertitur *V*

Digitized by Google

Tum quia omnis talis intellectus est simpliciter conversivus ad se ipsum, et sic non solum habet substantiam separabilem ab omni corpore et sic partibilitate per 16[98]), sed etiam nihil divisum, nihil diversum, nihil differens habet in sua essentia. Alias enim non esset simpliciter conversivus ad se ipsum[99]) nec actus purus.

Tum etiam quia omne antipostaton est impartibile et simplex per 47[100]), omnis autem talis intellectus est stans per essentiam suam, sicut ostendit sua separatio, immixtio, impassibilitas et actualitas essentiae suae multo amplior et eminentior quam in intellectu agente.

Et hoc de tertio.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

COMMENTUM

Si enim sine magnitudine et incorporeus et immobilis, impartibilis est; omne enim qualitercumque partibile aut secundum multitudinem aut secundum magnitudinem aut secundum operationes est partibile in tempore latas. Intellectus autem secundum omnia aeternalis est et ultra corpora, et unita est, quae in ipso, multitudo. Impartibilis ergo est. Quod quidem igitur incorporeus sit intellectus, quae ad se ipsum conversio manifestat; corporum enim nullum ad se ipsum convertitur. Quod autem sit operationis aeternalis, operationis ad substantiam identitas, sicut enim ostensum est prius. Quod autem unita sit multitudo, quae ad unitates divinas intellectualis multitudinis continuitas; hae quidem enim sunt prima multitudo, intellectus autem post illas; si igitur et multitudo tota intellectus, sed unita multitudo, ante enim divisum, quod complicatum et propinquius uni.

Probatio elementi talis est. Omne existens sine magnitudine et incorporeum et immobile est impartibilis substantiae; ista apparet, quia omne qualitercumque partibile aut est partibile secundum multitudinem aut magnitudinem aut secundum operationes latas in tempore; sed omnis intellectus secundum omnia est aeternalis, scilicet substantiam, potentiam et operationem, per 169[101]), et sic est immobilis et ultra corpora per 20[102]), et sic est incorporeus, et unita est, quae in ipso, multitudo per Avencebrol, sicut apparet in declaratione praemissae[103]), et sic est sine multitudine; ergo omnis intellectus est impartibilis substantia.

Quod quidem. Hic probatur minor praemissae rationis quantum ad tres partes suas, et primo quoad hoc, quod omnis intellectus sit incorporeus, sic: Omne con-

97) supra, prop. 171 E
98) Procl., Elem. theol. 16; Boese 11,1–2
99) Procl., Elem. theol. 16; Boese 11,1
100) Procl., Elem. theol. 47; Boese 27,1
101) Procl., Elem. theol. 169; Boese 82,1–2
102) cf. Procl., Elem. theol. 20 comm.; Boese 13,13–14,31
103) supra, prop. 170 A n. 5

284 hae *coni.*: hoc *codd.* 286 divisum *om. O*

Digitized by Google

versivum ad se ipsum est incorporeum per 15[104]); sed omnis intellectus est huiusmodi: ergo est incorporeus.

Quod autem. Hic probatur secunda pars: Omne existens aeternalis operationis est impartibile secundum operationes latas in tempore; sed omnis intellectus est aeternalis operationis, sicut manifestat identitas operationis ad substantiam per 169[105]): ergo etc.

Quod autem unita. Hic probatur tertia pars sic: Omnis multitudo continua ad divinas unitates est unita et secundum se totam et secundum quamlibet sui partem, cum continuitas, quae est quaedam copulatio, fiat per similitudinem, per 34 in commento[106]); ista maior apparet, quia divinae unitates sunt prima multitudo, quae est minima et unissima et secundum totum et quoad quamlibet unitatem; sed omnis multitudo intellectualis, si tamen est multitudo intellectualis in qualibet intellectuali hypostasi, est continua ad divinas unitates, et loquitur, sicut in 20[107]) et 129[108]), ubi ponit intellectus immediate sub unitatibus, licet copulentur eis mediantibus infinitatibus, entibus et vitis; igitur est unita, quia, quod complicatum seu unitum, est ante divisum et propinquius uni.

[104]) Procl., Elem. theol. 15; Boese 11,1
[105]) Procl., Elem. theol. 169; Boese 82,1–10
[106]) cf. Procl., Elem. theol. 34 comm.; Boese 21,3–22,19
[107]) cf. Procl., Elem. theol. 20; Boese 13,1–14,31
[108]) cf. Procl., Elem. theol. 129; Boese 65,1–20

308 qualibet: quamlibet *V*

Digitized by Google

PROPOSITIO 172
OMNIS INTELLECTUS PERPETUORUM EST PROXIME ET INTRANSMUTABILIUM SECUNDUM SUBSTANTIAM SUBSTITUTOR

Ostensa aliqualiter quiditate intellectuum essentialium nunc auctor prosequitur de eorum causalitate dicens: OMNIS etc.

Ad istius elementi evidentiam duo declarabo, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo ponam, quod omnis intellectus in actu per essentiam habet causae essentialis rationem, secundo ostendam causae essentialis multiplicem condicionem, tertio ostendam causae essentialis suorum effectuum triplicem praehabitionem et ex hoc suppositi intentionem.

A De primo considerandum, quod omni intellectui in actu per essentiam ex hoc ipso, quod est huiusmodi, competit ratio causae essentialis.

Quod sic patet.

»Primo enim pro fundamentali radice supponatur omnem talem intellectum esse substantiam«[1]; unde et separati intellectus vocantur intellectuales hypostases. »Cui adiungatur sententia Aristotelis in *Praedicamentis*[2]), qua dicit, quod proprium est substantiae agere et pati; substantiae, inquam, inquantum est actu, proprium et per se proprium est agere, pati autem proprium est ei substantiae, quae est in potentia«[3].

»Omnis autem substantia activa elicit suam propriam actionem modo sibi proprio, id est secundum modum ipsius substantiae; unde aliter exerunt suas actiones intellectualia, aliter spiritualia et aliter corporalia, inter quae tria intellectualia, quae sunt intellectus per essentiam, altissimo modo agunt, quia intelligendo agunt«[4], ut inferius apparebit[5], »et sic non agunt nisi per suas essentias«[6], »et in hoc distinguuntur a causis«[7] substantialibus, quales sunt animae caelorum cum suis corporibus, et »a causis accidentalibus, sive tales sint removens prohibens sive sint accidentales, quod vestiantur aliquibus accidentibus, quae sint sibi ratio agendi, ut calor igni«[8].

1) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 6 1; Steffan 172,82–83
2) cf. Arist., Cat. 9, 11b1–2; 11, 14a17–18; 12, 14b2–5; Minio-Paluello 12,4–5; 12,10–17; 13,3–5 (transl. Boethii); Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.4.,10; Mojsisch 75,59
3) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 6 1; Steffan 172,83–86
4) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 6 2; Steffan 172,87–91
5) infra, prop. 174
6) cf. Theodor. de Vrib., De cog. ent. 6 2; Steffan 172,91
7) cf. Theodor. de Vrib., De cog. ent. 6 3; Steffan 173,96
8) cf. Theodor. de Vrib., De cog. ent. 6 3; Steffan 173,97–98

27 sint[1]: sic *O* sit *V* | sint[2]: sunt *V*

Digitized by Google

Dico autem 'ratio agendi' non tantum »continuandi virtutem causae«[9]) ad »suum passum, qualia sunt accidentia«[10]) »corporis caelestis«[11]), quibus »virtus eius continuatur ad passa, puta motus et lumen, quibus mediantibus»[12]) virtus caeli continuatur inferioribus passivis; cui quasi consimilis est motus seu »causandi virtus essentialis, qui non est nisi defluxio virtutis essentialis essentialiter fluentis in aliud«[13]). Et hoc est, quod dicit Avencebrol libro III, cap. 52[14]): "Essentiae substantiarum simplicium non sunt defluxae, sed vires earum et radii haec sunt, quae defluunt et effunduntur eo, quod essentiae uniuscuiusque harum substantiarum finitae sunt et terminatae" et "non extensae usque in infinitum, sed radii earum fluunt ab illis et excedunt terminos suos et limites propter continentiam earum sub primo fluxu, qui effluit a voluntate", scilicet prime boni, "sicut lumen, quod effluit a sole in aerem, quia hoc lumen excedit terminos solis et extenditur per aerem", "et sicut vis animalis effluit a virtute rationali, cuius sedes est cerebrum, et in nervos et lacertos, quia haec virtus est penetrans et diffusa per omnes partes corporis, et substantia animae in se non est diffusa neque extensa, similiter quaelibet substantiarum simplicium extendit radium et lumen suum et diffundit in id, quod est inferius eo, et tamen substantia in hoc retinet ordinem suum et non excedit finem suum".

Ex dictis patet omnem intellectum in actu per suam essentiam habere rationem causae essentialis, et hoc breviter ostendit Avencebrol libro III, cap. 14[15]), sic arguens: "Forma universalis est agens necessario, et omne universale agens necessario partes eius sunt agentes necessario". Igitur cum omnis intellectus in actu per essentiam sit universalis forma universalitate separationis, necessarium est omnem intellectum esse agentem; sed non agit nisi essentialiter; ergo habet rationem causae essentialis.

Et hoc de primo.

Verum omne habens rationem »causae essentialis necessario praehabet in se B
suum causatum, immo est suum causatum nobiliori, eminentiori et perfectiori modo, quam ipsum causatum sit in se ipso secundum propriam naturam, et propter hoc oportet omnem causam essentialem esse vivam«[16]) »et tali vita, quae sit intellectus essentialiter et in actu«[17]); »unde ista quinque requiruntur ad minus in quacumque causa essentiali ad hoc, quod nobiliori, eminentiori et perfectiori

[9]) cf. Theodor. de Vrib., De cog. ent. 6 3; Steffan 173,99–100
[10]) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 6 3; Steffan 173,100
[11]) cf. Theodor. de Vrib., De cog. ent. 6 3; Steffan 173,101
[12]) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 6 3; Steffan 173,102–103
[13]) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 6 4; Steffan 173,104–105
[14]) Avenc., Fons vitae III 52; Baeumker 196,5–20
[15]) Avenc., Fons vitae III 13; Baeumker 107,1–3
[16]) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 22 5; Steffan 186,84–88
[17]) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 22 5; Steffan 186,89–90

35 haec: hoc *V* 38 excedunt: extendunt *V* 40 quia: quod *V* 42 et[1] *om. O* 58 tali: talem *V* 59 et *om. O*

Digitized by Google

modo praehabeat in se causatum suum«[18]), quam ipsum causatum sit in propria natura.

Quorum primum est, »quod sit substantia, quia nulla substantia secundum esse accidentale simpliciter eminentius et nobilius esse habet quam quaecumque substantia quantum ad esse substantiale«[19]).

»Secundo requiritur, ut sit substantia viva, quia vivum inquantum vivum ceteris paribus semper nobilius et eminentius est non vivo«[20]).

»Tertio requiritur, ut sit substantia viva essentialiter, id est per essentiam suam, quia talis vita est intimior et per consequens eminentior quacumque alia vita, quae est secundum exteriora accidentia, puta secundum sensum vel imaginationem vel similia«[21]).

»Quarto exigitur, ut haec vita, qua substantialiter et essentialiter vivit, sit vita intellectualis. Hoc enim est insignis vita«[22]).

»Quinto necessarium est, ut haec intellectualis vita sit intellectus in actu«[23]) per essentiam.

»Et ista quinque conveniunt«[24]) omni »intellectui«[25]), de quo agitur. Quare omnis talis intellectus habet rationem causae essentialis.

Et hoc sufficiat de secundo.

C Cum igitur omnis intellectus in actu »praehabeat eminentius et perfectius suum causatum«[26]) in se, quam sit ipsum causatum in propria natura, talis praehabitio consistit in tribus modis, quibus omnis suus effectus est in tali intellectu, scilicet in virtute causali, in ratione exemplari et in perfectione essentiali.

Dico autem substituta sive effectus ipsorum intellectuum causalium essentialium esse in ipsis intellectibus in virtute causali, inquantum in quolibet tali intellectu est virtus productiva effectuum suorum per modum operantis seu exerentis se in opus et facientis, ut effectus sit, et perficientis ipsum; et sic causalitas appropriate sonat in quandam virtutem executivam intellectualis operationis.

Sunt etiam effectus in tali intellectu in ratione exemplari, inquantum omnium rerum inferiorum rationes sunt in eo tamquam in arte, secundum cuius determinationem effectus producuntur, secundum quod quilibet talium intellectuum est plenitudo ens specierum[27]) sive rationum specificarum, ut inferius apparebit[28]).

18) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 23 1; Steffan 186,93–94
19) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 23 1; Steffan 187,95–97
20) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 23 2; Steffan 187,98–99
21) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 23 3; Steffan 187,100–103
22) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 23 4; Steffan 187,104–106
23) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 23 5; Steffan 187,107
24) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 23 6; Steffan 187,108
25) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 23 6; Steffan 187,110
26) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 24 1; Steffan 187,4
27) Procl., Elem. theol. 177; Boese 87,1
28) infra, prop. 177

81 praehabitio: praehibitio *O* 86 perficientis: perficiens *V* 88 effectus *om. O* 91 ut *om. O*

Digitized by Google

Sunt et tertio substituta intellectuum in ipsis intellectibus essentialibus sicut in perfectione essentiali, inquantum essentia talis intellectus colligit in se perfectiones omnium substitutorum; et licet haec tria sint in quolibet tali intellectu idem per essentiam, tamen differunt secundum proprias rationes, ut alibi, cum de primo principio ageretur, plenius est expressum.

Ex praemissis omnibus apparet omnem intellectum in actu per essentiam habere rationem causae essentialis et praehabere in se sua causata nobiliori modo, quam sint in se ipsis[29].

Et hoc sufficiat de primo principiali.

Circa secundum tria faciam, quia primo dicam de modo substitutionis entium a principio activo, quod est intellectus in actu per essentiam, in generali, secundo ostendam modum entium a talibus principiis institutorum in speciali, tertio ex praemissis ostendam propositum in universo totali.

D

De primo sciendum, quod omnis res, cuius entitas per se et simpliciter invenitur in universitate entium, secundum se et secundum propriam naturam habeat aliquem ordinem seu habitudinem ad aliquod ens; tale, inquam, ens vel erit idem illi vel unum erit causa alterius per aliquem modum, secundum rationem videlicet ordinis, qui attenditur inter ea; sed omnis intellectus in actu per essentiam est res talis, cuius »entitas« est per se, non per accidens, et simpliciter, non ut nunc, sed »secundum speciem«[30], ut supra ostensum est[31], habens secundum se et secundum propriam naturam per se ordinem ad omnia entia, quorum quiditates seu formae in eius essentia essentialiter et intellectualiter colliguntur, inquantum sunt eius intellecta; »in essentia enim omnis intellectus est habere per se habitudinem ad intelligibile«[32]; igitur omnis intellectus talis vel erit idem rebus, quarum quiditates sunt in ipso, vel erit causatus a rebus vel ipse erit causa rerum.

Sed cum duo primi modi sint impossibiles, relinquitur tertius, scilicet quod omnis intellectus in actu per essentiam erit causa, et hoc non quaecumque, sed essentialis talium rerum; de cuius ratione est, quod entia per suas essentias emanent ab ea modo simplici, quia non per motum vel quamcumque transmutationem, sed per simplicem defluxum totalis essentiae rei sic emanantis, in qua talis entis institutione in esse attenditur simplicitas modi emanationis non solum ex parte principii, quod est intellectus in actu per essentiam, quod proprium modum principiandi effective habet simplicem, quia per modum intellectus est principium et ex hoc ipso causat modo simplici et non per motum et transmutationem,

[29]) cf. Theodor. de Vrib., De cog. ent. 22 5; Steffan 186,85–86

[30]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 33 5; Mojsisch 172,23

[31]) supra, prop. 168 A

[32]) cf. Theodor. de Vrib., De rat. pot. 24; Pagnoni-Sturlese 382,188–189; Arist., De an. III 4, 429a17–18 (Gauthier 201), Metaph. V 15, 1021a29–b3 (Vuillemin-Diem 113,615–114,621)

95 ut: at *V* 96 primo principio: principio primo *V* | ageretur *om. V* 106 entium *add.* scilicet *O* 116 sunt *om. V* 117 tertius: tertio *O* 119 entia: essentia *V*

Digitized by Google

cum sit immobile quid et secundum omnia aeternale per 169[33]), verum etiam ex parte causati huic modo causandi correspondet passive quidam modus simplicitatis, quia tale causatum secundum totalitatem suae essentiae in esse constituitur. Et sic apparet, quis sit modus instituendi entia, quo in esse procedunt ab intellectu in actu per essentiam simpliciter, hoc est sine motu et transmutatione.

Et hoc de primo.

E Verum licet prime agens per essentiam non supponat effectum seu subiectum suum in esse, in quod agat, cum omnis effectus suus, secundum quod ab ipso solo procedit, instituatur in esse secundum totalitatem suae essentiae et totaliter, – et sic etiam non requiritur, quod sint simul et quod ipsum agens tangat ipsum, in quod agit –, tamen omne agens, quod ipsum sequitur, praesupponit subiectum suum, in quod agit, praeelaboratum a prime agente, et sic in agendo necessarium est agens secundarium esse simul passo et quod ipsum tangat, quamvis aequivoce, prout ista considerantur in physicis, et ideo omnis intellectus in actu per essentiam et praesupponit subiectum suum, in quod agit, praeelaboratum ab omnibus causalioribus se principiis agentibus, per 72[34]), et est simul cum eo et tangit ipsum substantialiter, quia, quidquid in eo est, totum est substantia simplex intellectualis, et per consequens similem substantiam sibi causat, cum omne agens agat sibi simile, licet effectus deficiat in esse a sua per se causa, per 7[35]) et 18[36]) et omnis talis coexistentia per essentiam sit causalis active et passive, ut inferius apparebit[37]).

Nec obstat praedictis, quod talis contactus non videtur substantialis esse, nec ex parte intellectus in actu per essentiam nec ex parte effectus eius, cum fiat per radium et virtutem ipsius intellectus, quae sunt qualitates, ut videtur, et non substantiae, per quae ipse intellectus "diffundit" se in inferiora essentia eius propter finitatem et terminationem sui non extensa, ut iam supra adductum est ex Avencebrol[38]), et per consequens non pertingit ad substantiam effectus, quia nulla operatio recipitur intimius seu formalius, essentialius vel substantialius in termino seu obiecto, in quo vel circa quod operatur, quam insit et egrediatur a principio suo operante; cum igitur intellectus in actu per essentiam agat in suum passum mediante radio seu virtute, quae sunt qualitates, ut videtur, non ipsae substantiae intellectuum, igitur nullus talis intellectus pertingit ad substantiam sui effectus causandam, sed solum ad extrinsecas qualitates.

Hoc, inquam, non obstat, quia tales radii non sunt praeter intellectum substantialitatis secundum ipsum Avencebrol libro V cap. 52; unde sic dicit: "Mani-

33) cf. Procl., Elem. theol. 169; Boese 82,1–10
34) cf. Procl., Elem. theol. 72; Boese 38,1–39,12
35) cf. Procl., Elem. theol. 7; Boese 6,1–7,25
36) cf. Procl., Elem. theol. 18; Boese 12,1–13,17
37) infra, prop. 174 I
38) cf. Avenc., Fons vitae III 52; Baeumker 196,18–20; supra, prop. 172 A n. 15

127 simplicitatis *add.* et *V* 136 agit: agat *O* | sequitur: consequitur *O* 145 causalis: talis *V* 149 non *add.* sunt *V*

Digitized by Google

festabo tibi, quod radii, qui fluunt ab unaquaque substantiarum, non sunt praeter intellectum substantialitatis, etsi sint vires, eo, quod sunt fluentes ab eis. Et dico, quod debet esse necessarium, quod causa est dignior intellectu substantialitatis causato, et quandoquidem hoc sic est, debet, ut totum lumen, quod fluit ab altiori ad inferius, sit non dignum intellectu substantialitatis verae nec perfectae secundum comparationem eius ad substantiam primam, quae est causa eius. Et secundum hanc considerationem dicetur de his substantiis, quae sunt diversae in certitudine intellectus substantialitatis. Ergo altius ex illis erit dignius hoc inferiori. Sed quamvis inferius sit non aequale altiori" "intellectu substantialitatis, non est tamen extra intellectum substantialitatis, quia fluit ex eo virtus, quae est substantia ei, quod fluit ex ea. Ergo substantia inferior secundum aliquid est virtus substantiae superioris, ex qua fluit, et est substantia secundum aliquid virtuti, quae fluit ex illa, et per hoc non est prohibitum, quin substantia fluat ex substantia, quando fuerit substantia simplex, ex qua fluit"[39]).

Et infra[40]): "per se notum est, quod, quidquid fluit ab aliquo, eiusdem generis est cum eo, a quo fluit, quamvis sint diversa in dispositione". "Et" "fluxus rei non est" "eo, quod ipsa sit accidens; ideo non prohibetur, quin substantia fluat a substantia. Signum autem, quod fluxus rei non est propterea, quod ipsum fluens sit accidens, hoc est, quod res iam est accidens et non est fluxa, et hoc significat, quod fluxus non est nisi causa subtilitatis luminis et virtutis"[41]).

Et infra[42]): Et "postquam substantiae altiores dant substantiis inferioribus essentias" suas "et essentiae earum sunt substantiae, palam fit per hoc, quod essentiae substantiarum inferiorum acquisitae ab essentiis substantiarum altiorum substantiae sunt. Et etiam, sicut formae sunt defluxae a formis, ita substantiae a substantiis." Haec Avencebrol.

Ex quibus apparet evidenter solutio dubitationis.

Posset tamen brevius dici, quod tales radii et vires intellectus in actu per essentiam sunt ipsa essentia talis intellectus, quae diffunditur intentionaliter attendendo essentiam ipsius intellectus, realiter autem attendendo essentias rerum causatarum, quae sunt idem, quod essentia ipsius intellectus, sed differunt secundum esse per 18[43]), et ista responsio etiam elicitur ex intentione ipsius Avencebrol, ut apparet subtilius intuenti.

Et hoc de secundo.

Ex praemissis elicitur, quod omnis intellectus talis est substitutor proxime F
quantum ad causalitatem immediatam exclusa causalitate inferioris causae perpe-

[39]) Avenc., Fons vitae III 52; Baeumker 196,24–197,15
[40]) Avenc., Fons vitae III 53; Baeumker 197,17–19
[41]) Avenc., Fons vitae III 53; Baeumker 198,1–7
[42]) Avenc., Fons vitae III 53; Baeumker 198,25–199,2
[43]) cf. Procl., Elem. theol. 18; Boese 12,1–13,17

168 certitudine: certitudinem *O* 174 fuerit: fuit *O* 182 essentiae²: essentia *V* 184 etiam: est *V* 188 diffunditur: diffundi *O*

Digitized by Google

tuorum, non temporalium, perpetuorum, inquam, perpetuitate aeternali, quorum esse est indeficientis durationis, et per consequens est substitutor intransmutabilium secundum substantiam. Omne enim, quod fit ab immobili causa, intransmutabilem habet essentiam per 76[44]).

Dicitur autem notabiliter 'secundum substantiam', cum talia possint transmutari secundum operationes et affectiones sicut anima partialis, quae proxime ab intellectu subsistit, ut inferius apparebit[45]).

Aliqui tamen textus[46]) habent 'substitutorum', et tunc est subintelligendum, quod omnis intellectus est causa proxime substitutorum perpetuorum.

Et sic apparet intentio elementi.

COMMENTUM

Quod enim ab immobili producitur causa, omne intransmutabile est secundum substantiam; intellectus autem immobilis, aeternaliter omnia ens et in aeternitate manens et per esse producit, quaecumque producit. Si autem semper est et eodem modo, non ergo quandoque quidem entium, quandoque autem non entium causa, sed semper entium.

Probatio elementi talis est: Omnis immobilis causa et secundum omnia aeternalis est proxime substitutrix perpetuorum et intransmutabilium secundum substantiam – ista apparet per 76[47]), quia omne, quod ab immobili causa et per consequens aeternali producitur, est intransmutabile secundum substantiam –; sed omnis intellectus in actu per essentiam est immobilis causa aeternaliter omnia existens et in aeternitate secundum omnia manens: ergo etc.

Et per esse. Iste textus potest legi dupliciter, uno modo, ut sit probatio minoris dictae rationis, sic: Omne producens per esse semper existens et eodem modo est immobilis causa et secundum omnia aeternalis; sed omnis intellectus talis est huiusmodi, cum intelligere sit idem, quod esse per 169 in commento[48]), et sic secundum omnia aeternalis per elementum: ergo etc.

Alio modo potest legi, ut sit nova ratio inferens elementum, sic: Omne producens per esse, quaecumque producit, existens semper indeficienter et eodem modo est substitutivum semper entium sive perpetuorum intransmutabilium secundum substantiam; sed omnis intellectus per essentiam est huiusmodi, tum quia suum intelligere est suum esse, tum quia est aeternalis et sic invariabilis: ergo erit causa non quandoque entium, sed semper entium.

44) Procl., Elem. theol. 76; Boese 40,1
45) infra, prop. 193; Sturlese 134,2
46) cf. Procl., Elem. theol. 172; Boese 84 app. crit.
47) Procl., Elem. theol. 76; Boese 40,1
48) cf. Procl., Elem. theol. 169 comm.; Boese 82,1–10

205 elementi *om. V*

Digitized by Google

PROPOSITIO 173
OMNIS INTELLECTUS INTELLECTUALITER EST ET QUAE ANTE IPSUM ET QUAE POST IPSUM

Habita causalitate omnis intellectus in actu, qua se exerit in constituendam causatorum multitudinem, nunc auctor ostendit, qualiter omnis talis intellectus in se gerat omnium entium similitudinem, dicens: OMNIS etc.

Ad cuius evidentiam duo declarabo, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo ostendam unam condicionem omnis intellectus in generali, secundo deducam eam circa intellectus imparticipabiles in speciali, tertio circa participatos intellectus in universo totali.

De primo sciendum, quod de ratione omnis intellectus in generali est, quod A sit »similitudo totius entis in eo, quod ens«[1]), quod »patet primo ex eo, quoniam intellectus est generalis quaedam et universalis, simplex et spiritualis natura secundum proprietatem suae essentiae intellectualis, qua«[2]) apprehendit omnes formas. Si enim animae substantia secundum Avencebrol libro III cap. 18[3]) in fine apprehendit formas per se propter simplicitatem et spiritualitatem suam, quanto magis debet, ut substantia intelligentiae sit apprehendens formas per se, quia substantia intelligentiae est maioris simplicitatis et spiritualitatis quam substantia animae? Et ideo est sciens omnia sibi ipsi.

Et infra parum, 29 cap.[4]): "Si substantia simplex similis est formis eo, quod formae sunt in se ipsis simplices et spirituales et non sunt in corporeitate nisi propter materiam corporalem, quae eas sustinet. Et rerum similium est, ut applicentur et fiant unita, ergo debet esse cum hoc, ut formae sint unitae cum substantia simplici, et cum formae fuerint unitae cum substantia simplici, tunc illae et eius essentia unum erunt et quando essentia formarum et essentia substantiae simplicis fuerint unum, debet, ut formae sint inventae in essentia substantiae simplicis."

Et infra, 38 cap.[5]): "Unde non debemus negare multas formas collectas esse in una forma, de qua re probationes praemisimus. Et quod dicimus de forma" huiusmodi "animae, simile est ei, quod dicitur de forma animae rationalis et de forma intelligentiae, hoc est, quia forma uniuscuiusque harum substantiarum collectiva

[1]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.4.,1; Mojsisch 28,3
[2]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.4.,2; Mojsisch 28,5–6
[3]) cf. Avenc., Fons vitae III 18; Baeumker 119,3–15
[4]) Avenc., Fons vitae III 29; Baeumker 148,3–12
[5]) Avenc., Fons vitae III 38; Baeumker 167,12–26

6 etc. *om. V* 9 eam: ea *O* 23 unitae: unitate *V* 24 et[1] ... simplici *om. O*

Digitized by Google

est omnium formarum intellectarum – excepto hoc, quod forma intelligentiae colligibilior est formarum quam forma animae. Et cum hoc dicimus, non intelligimus, quod unaquaeque formarum istarum sit in unaquaque substantiarum istarum" singillatim, "nec, quod formae adveniunt eis extrinsecus, sed intelligimus, quod forma uniuscuiusque earum in se est universalis forma, id est in natura et essentia sua est" apprehensiva "omnis formae et sustinens illam. Nec possumus dicere, quod omnes formae existant in forma collectiva earum, qualitercumque sit forma, ex formis substantiarum universalium, nisi essent ipsae formae in potentia."

Et infra, 39 cap.[6]): Item, "postquam substantia simplex habet formam, aut est dissimilis omni formae aut similis omni formae. Si fuerit dissimilis omni formae, non recipiet aliquam formam; si autem fuerit similis omni formae, est receptibilis omnis formae, et si fuerit receptibilis omnis formae, in ea sunt omnes formae."

Haec Avencebrol et multa alia, quae faciunt ad propositum, quae ibi requiri possunt.

Ex quibus omnibus evidenter apparet omnem intellectum ratione universalitatis, simplicitatis et spiritualitatis naturae suae esse »similitudinem totius entis in eo, quod ens«[7]), cum forma sit ens et det esse.

Hoc idem secundo apparet ex modo suo procedendi in esse. Omnis enim intellectus et maxime, qui »est intellectus in actu per essentiam, procedit«[8]) non secundum rationem existentem in suo principio productivo, sed »a ratione, quod est procedere intellectum intellectualiter in omnimoda conformitate ad principium, unde procedit. Et sic procedit in similitudinem essentiae producentis, non solum in similitudinem formae idealis vel exemplaris in ipso«[9]), sed, ut »dictum est, a ratione, quae non est ita determinatae maneriei seu respectus sicut forma idealis, sed gerit in se similitudinem totius entis inquantum ens. Et ideo omnis talis intellectus procedens a tali ratione procedit in similitudinem totius entis inquantum ens et suo ambitu suae universalitatis respicit universitatem entium sicut et suum principium, unde procedit. Procedit enim a ratione tali, ut dictum est, prout est ratio universitatis entium. Et hoc est essentia eius intellectus sic procedentis. Et ideo non variatur eius cognitio de una re ad aliam, sed uno intuitu cognoscendo suum principium et sic procedendo ad esse cognoscit universitatem entium«[10]) simul.

Quidquid autem cognoscit, hoc est, quia omne, quod pure intelligit, efficitur unum cum eo, quod intelligitur, immo in omni, quod purus intellectus perfecte cognoscit, fit ei, quod unum efficitur, sicut dicit Theodorus in *Clave*[11]).

[6]) Avenc., Fons vitae III 39; Baeumker 169,14–18
[7]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.4.,1; Mojsisch 28,3
[8]) Theodor. de Vrib., De int. II 35 3; Mojsisch 173,70–71
[9]) Theodor. de Vrib., De int. II 35 3; Mojsisch 173,72–75
[10]) Theodor. de Vrib., De int. II 36 3; Mojsisch 174,107–175,114
[11]) non inveni

32 intelligimus *(Avencebrol)*: dicimus *codd.*

Digitized by Google

Cum igitur omnis intellectus omnia simul intelligat per 170[12]), et per consequens omnia sit, necessarium est omnem »intellectum per essentiam in actu esse similitudinem totius entis in eo, quod ens«[13]).

Et haec de primo.

Verum quia omnis intellectus aut est imparticipabilis aut participatus per B
166[14]), imparticipabilis autem est duplex per 163 in declaratione[15]), scilicet prime intellectus, qui est simpliciter imparticipabilis, vel primo et per se intellectus, scilicet intellectualis hypostasis, quae ratione suae separationis et essentialis independentiae dicitur imparticipabilis, ut ostendatur non esse participatus, nec a supermundanis nec a mundanis animabus. Primus istorum intellectuum, scilicet prime intellectus, imago prime boni, cum sit deus per essentiam seu per se perfecta unitas[16]), et sic perfectam habet conformitatem ad ipsum et similitudinem perfectam, qua non invenitur maior in rebus creatis per declarationem 32[17]). Dico autem 'in rebus creatis' propter verbum coessentiale patri in natura boni, quod est imago perfectissima, immo superperfectissima et invisibilis Dei patris.

Quod autem prime intellectus sit »imago prime boni, apparet ex modo suae processionis ab ipso prime bono et ex modo et proprietate essentiae suae«[18]).

»Primo sic: Videmus enim in rerum universitate totali quasdam ipsarum rerum differentias, secundum quas reducuntur in prime Deum sicut in principium suae productionis secundum rationem formalis causae repertae in ipso prime Deo secundum quadruplicem modum intelligendi. Invenimus namque in rebus ipsarum rerum species seu id, quod sunt secundum speciem. Sunt etiam individua in rebus seu id, quod sunt inquantum individua. Tertio reperiuntur in rerum universitate quaedam substantiae spirituales intellectuales participantes intellectum quoad scientiam et intellectuales operationes, cuiusmodi spiritus sunt illi, quos angelos nominamus. Quarto sunt res, quae sunt intellectus per essentiam«[19]), et hoc sive intellectualitas competat eis tantum per essentiam sive etiam principaliformiter et secundum causam«[20]).

Prima »istorum, videlicet rerum species seu id, quod sunt res secundum suam speciem, reducuntur in suum originale principium et specialiter in prime Deum quoad causam formalem, quae est propria uniuscuiusque speciei ratio, quam nos quoquo modo definitione percipimus. Secundum quarum rationum differentias

12) Procl., Elem. theol. 170; Boese 83,1
13) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.4.,1; Mojsisch 28,2–3
14) Procl., Elem. theol. 166; Boese 81,1
15) supra, prop. 163 A
16) Procl., Elem. theol. 114; Boese 57,1
17) supra, prop. 32 C; Mojsisch 208,90–92
18) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.,1; Mojsisch 36,4–6
19) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.1.,1; Mojsisch 37,10–19
20) Procl., Elem. theol. 65; Boese 35,1

66 omnem intellectum: intellectum omnem *V* 68 entis: esse *V* 75 nec: et *V* 78 creatis: causatis *O* 79 creatis: causatis *O*

Digitized by Google

diversae rerum species processerunt«[21]), ut inferius de intellectualibus speciebus plenius apparebit[22]).

»Sicut autem res secundum id, quod sunt secundum speciem, reducuntur in prime bonum tamquam in principium secundum formam quantum ad uniuscuiusque speciei propriam rationem, sic unumquodque individuum in eo, quod huiusmodi, reducitur in prime bonum sicut in principium secundum formam, quae forma est idea vel exemplar«[23]).

Tertia rerum maneries, quam »angelos dicimus, praeter iam dictos modos procedendi et reductionis in prime Deum secundum aliquod formale principium repertum in prime Deo concernit quendam specialem et sibi proprium modum processionis et reductionis suae in Deum secundum aliquod formale principium repertum in prime Deo. Procedunt enim huiusmodi a Deo in similitudinem substantiae divinae et suarum substantialium perfectionum, quales sunt scientia, sapientia, potentia, praesidentia, entium dispositio et gubernatio et si qua sunt similia, quae suo modo communicantur dictis substantiis spiritualibus, et sic dictae substantiae sunt spirituales«[24]).

Quarta rerum maneries eorum, quae sunt »intellectus in actu per essentiam, reducitur in prime Deum quoad aliquod formale repertum in Deo non iam secundum aliquod ideale exemplar nec modo secundur aliquam rationem determinantem rebus suas proprias species«[25]) »nec etiam secundum similitudinem divinae substantiae cum suis substantialibus perfectionibus«[26]), »sed potius secundum similitudinem et conformitatem divinae essentiae et eorum, quae in ipsa sunt per se, puta subsistere in tribus hypostasibus differentibus secundum respectus originis«[27]).

Et sic quilibet intellectuum in actu per essentiam absolutus a proprietate individuali est imago prime boni. Requiritur enim »ad completam rationem imaginis«[28]), quod sit ens ut simpliciter et quod »sit repraesentativum eius, cuius est imago, secundum essentiam suam et eorum, quae in ipso sunt per se«[29]), ut supra dictum est[30]), et, ut »sit expressum formali defluxu ab imaginato«[31]) ita, quod »sit expressivum suae imaginis quasi sui ipsius in altero«[32]), et hoc est secundum proprietatem essentiae suae ita, quod imaginatum »sit aliquid in se per essentiam

[21]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.2.,1; Mojsisch 37,21–25
[22]) supra, prop. 177
[23]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.3.,1; Mojsisch 38,42–45
[24]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.4.,1; Mojsisch 39,5–13
[25]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.5.,2; Mojsisch 41,61–64
[26]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.5.,2; Mojsisch 41,65–66
[27]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.5.,2; Mojsisch 41,67–69
[28]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.6.,6; Mojsisch 42,40–41
[29]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.6.,6; Mojsisch 42,41–43
[30]) supra, prop. 173 B n. 27
[31]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.6.,6; Mojsisch 42,43–44
[32]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.6.,6; Mojsisch 42,47–48

108 sibi *om.* *V* 111 perfectionum: perfectionem *O* 126 ipso: ipsa *O*

Digitized by Google

suam et id ipsum sit in imagine, licet secundum aliud esse«[33]), et quod sit consubstantialitas imaginis ad imaginatum, »ut videlicet ea, quae dicta sunt, inveniantur in essentiis et naturis et quantum ad imaginem et quantum ad imaginatum«[34]).

Cum »igitur haec, quae concurrunt ad completam rationem imaginis in«[35]) emanatione causali, inveniantur in omni intellectu secundum speciem et secundum genus generalissimum, ut supra 171[36]) expositum est, omnis talis intellectus erit imago prime boni. Verum quia »imago vult esse absoluta conformitas sui ad imaginatum et similitudo repraesentativa, qua non invenitur maior«[37]), ideo, cum talis »conformitas et similitudo«[38]) formaliter, per se et primo inveniatur in prime intellectu sicut et in aliis imparticipabilibus, puta diis, ut sunt prime et principaliter entia suorum ordinum, ipse prime intellectus tenebit principaliformitatem imaginis ad omnes alios intellectus. Cuius tamen »perfecta et absoluta conformitas«[39]) et »repraesentationis similitudo«[40]) complementum et perfectionem habet ex modo et proprietate substantiae suae, qua repraesentat prime Deum trinum et unum, unitatem videlicet divinae essentiae et trinitatem personarum distinctarum per respectus originis. Habet enim similiter prime intellectus et per consequens omnis alius intellectus in actu per essentiam in substantia sua unitatem essentiae et trinitatem trium non iam personarum, sed solum per respectum originis differentium, sicut supra 40 latius est deductum[41]).

Cum ergo prime bonum sit principale exemplar totius universitatis, cuius imago et similitudo est prime intellectus, sequitur etiam ipsum esse »similitudinem totius entis in eo, quod ens«[42]). Sicut autem prime intellectus est imago et similitudo prime boni, ita etiam omnis intellectus in actu per essentiam separatus et immunis seu exemptus a condicionibus suorum causatorum est exemplar et imago seu similitudo perfecta prime intellectus et omnium superiorum, cum ab eis producatur et per consequens eorum similitudinem in se gerat, et exemplar seu similitudo inferiorum, quae producit utpote praehabens ea in se nobiliori modo, quam sint in se ipsis.

Et hoc de secundo.

Sane quod »intellectus participati etiam sint universalis, simplicis et spiritualis C
naturae, qua non determinantur ad hoc vel hoc intelligendum«[43]) tantum, patet »ex obiecto intellectus possibilis, quod est quiditas non haec vel illa, sed universa-

[33]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.6.,6; Mojsisch 42,48–49
[34]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.6.,6; Mojsisch 42,50–51
[35]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.7.,1; Mojsisch 43,3
[36]) supra, prop. 171 A
[37]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.7.,1; Mojsisch 43,4–5
[38]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.7.,1; Mojsisch 43,6
[39]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.7.,1; Mojsisch 43,4
[40]) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.7.,1; Mojsisch 43,5
[41]) supra, prop. 40 B; Sannino 27–39
[42]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.4.,1; Mojsisch 28,3
[43]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.4.,2; Mojsisch 28,5–7

133 haec *om.* *V* 137 repraesentativa: repraesentatum *V* 143 deum *add.* et *O* 151 autem: a *V*

Digitized by Google

liter quaecumque quiditas et ens inquantum ens, hoc est omne rationem entis habens. Quia igitur eius essentia, quidquid est, intellectualiter est«[44]) et intellectus in actu et intellectum sunt unum in actu per essentiam, »necesse est ipsum talem intellectum per essentiam gerere in se intellectualiter similitudinem omnis entis, modo tamen simplici secundum proprietatem suae simplicis essentiae, et ipsum esse intellectualiter quodammodo omne ens«[45]).

»Quod quidem contingit dupliciter: uno quidem modo in potentia seu potentialiter, ut in intellectu potentiali, in quo est omnia fieri, secundum Aristotelem in III *De anima*, alio modo secundum actum ut in intellectu agente, in quo est omnia facere. Alias enim, nisi uterque istorum intellectuum esset quodammodo et intellectualiter omne ens, hic quidem in potentia, scilicet intellectus possibilis, alius vero, id est intellectus agens, in actu, impossibile esset hunc quidem, id est intellectum agentem, omnia facere, in isto autem omnia fieri, id est in intellectu possibili«[46]).

Et hoc de tertio et primo principali.

Circa propositum tria declarabo, quia primo ostendam, quid sit esse intellectum intellectualiter in generali, secundo ostendam, qualiter omnis intellectus sit intellectualiter ea, quae ante ipsum, in speciali, tertio ostendam, qualiter sit ea, quae post ipsum, in universo totali.

D De primo sciendum, quod, sicut »essentia in eo, quod essentia, utpote carens partibus et quacumque extranea natura«[47]), – »quia enim simplex est, non recipit in se aliquam dispositionem sui extraneam«[48]) a se, scilicet essentia, »et quia essentia est in eo, quod essentia, ideo, quidquid habet et recipit, essentialiter in se est et in se habet et recipit«[49]) –, sic etiam omnis intellectualis essentia, »quidquid est, habet et recipit; est, habet et recipit intellectualiter, quia secundum Boethium omne, quod recipitur in aliquo, est ibi secundum modum recipientis«[50]). »Cum igitur dicitur intellectus in eo, quod intellectus, intellectualiter pati in se per aliquid in se receptum seu, quod sit vel habeat aut recipiat aliquid in se intellectualiter, hoc, quod dicitur 'intellectualiter', non determinat ibi modum subiecti ita, ut sit sensus: Intellectus in eo, quod huiusmodi, est vel habet vel recipit in se aliquid intellectualiter, ut essentia intellectus sit subiectum eius, quod est vel habet in se vel quod recipitur, sed magis li intellectualiter determinat ibi quendam modum formalem ipsius intellectus respectu rei inexistentis, habitae vel receptae, ut sit sensus: Intellectus est, habet vel recipit intellectualiter, id est per modum propriae

44) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.4.,2; Mojsisch 28,8–10
45) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.4.,2; Mojsisch 28,10–29,13
46) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.4.,3; Mojsisch 29,14–21
47) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.1.,5; Mojsisch 83,51–52
48) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.1.,6; Mojsisch 83,53–54
49) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.1.,6; Mojsisch 83,55–56
50) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.1.,6; Mojsisch 83,56–57

164 sunt *coni.*: sint *codd.* 165 intellectum: intellecta *O* | gerere: agere *O* 167 simplicis: simplicitatis *V* 174–175 possibili: potentiali *O*

Digitized by Google

intellectualitatis, id est intellectualitate sua, quae est ipsa sua essentia, quamvis formaliter significetur ad exprimendum proprium modum formalem ipsius intellectus, et sic illud, quod est vel habetur vel recipitur in intellectu inquantum huiusmodi, est idem tali intellectui. Non enim intellectus in eo, quod intellectus, habet alium modum quam«[51]) intellectualem. »Quod igitur est, habetur seu recipitur in intellectu in eo, quod intellectus, est ibi per modum intellectus, id est intellectualiter; et sic est idem essentiae«[52]) intellectus.

Et hoc de primo.

Verum quod omnis intellectus sit intellectualiter ea, quae ante ipsum, apparet E
ex eo.

Tum quia est imago superiorum omnium in ordine essentiali et per consequens intellectualis similitudo: »Omnis autem similitudo per essentiam et maxime in substantiis est identitas ad invicem eorum, quae per essentiam sunt similia. Quod enim in qualitatibus est similitudo, in substantiis est identitas, quod in proposito contingit aliquo trium modorum, qui enumerantur«[53]) per commentum 140[54]), ubi sic dicitur: "Tripliciter enim erat unumquodque, aut secundum causam aut secundum existentiam aut secundum participationem". »Plures modos non invenimus in essentialiter ordinatis. Nam in tali ordine superiora sunt omnia inferiora secundum causam; inferiora vero sunt superiora secundum participationem; secundum existentiam autem nullum est idem alteri, sed unumquodque stat in se ipso secundum univocam suae propriae essentiae rationem«[55]). Cum ergo omnis intellectus sit idem superioribus omnibus secundum participationem et omne receptum seu participatum ab ipso intellectu recipiatur vel participetur intellectualiter, ergo omnis intellectus est intellectualiter omnia, quae ante ipsum, ut de quolibet intellectu dicatur, quod ipse »eluxit perfecta imago imitans auctorem suum et apparuit quasi ipsum in altero et idem unum et inventa sunt in secundo, quae et in primo, secundum aemulationem et imitationem et imaginem«[56]).

Tum quia omnia in omnibus, proprie autem in unoquoque: etenim in ente vita et intellectus et in vita esse et intelligere et in intellectu esse et vivere, sed alicubi quidem intellectualiter, alicubi autem vitaliter, alicubi autem enter omnia entia per 103[57]). Sicut igitur se habet in formalibus intentionibus, ita se habet in rebus realibus, et per consequens omnis intellectus est omnia superiora intellectualiter.

51) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.2.,1; Mojsisch 83,3–84,13
52) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.8.2.,2; Mojsisch 84,15–16
53) Theodor. de Vrib., De int. II 1 2; Mojsisch 146,13–16
54) Procl., Elem. theol. 140 comm.; Boese 70,15–16; cf. Theodor. de Vrib., De int. II 1 2; Mojsisch 146,17–18
55) Theodor. de Vrib., De int. II 1 2; Mojsisch 146,18–22
56) Hugo de S. Victore, De sacram. I 5,3; PL 176,248 (ex Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.4.,4; Mojsisch 40,34–38)
57) Procl., Elem. theol. 103; Boese 52,1–5

213 omnia: omnibus *V* 227 sicut igitur: igitur sicut *V*

Digitized by Google

Tum etiam quia intelligit omnia, quae sunt ante ipsum; ergo est ea intellectualiter, cum »nihil intelligat extra se, et ea, quae sunt ante ipsum, sunt sibi magis intima quam ipse sibi ipsi«[58]).

Et hoc de secundo.

F Sed quia omnis talis intellectus et est causatus a superioribus, quae est secundum participationem, et est causa inferioribus sicut vere medius terminus et limes in ordine essentiali, ideo non solum est intellectualiter superiora, secundum quod aptus natus est participare melioribus, verum etiam per rationes causales, quibus est causa omnium submissorum, praehabet ipsa inferiora, quae sunt post ipsum, eminentiori modo, quam sint in se ipsis, et per consequens praehabet ea secundum proprietatem substantiae suae, scilicet intellectualiter, non secundum modum et esse inferiorum. Non enim habet inferiora in se secundum esse eorum, sed rationes eorum causales solum habet, quae sunt idem suae essentiae, secundum quas etiam omnia, quae sunt post ipsum, in esse constituuntur, sive sint intellectualia sive sensibilia.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

COMMENTUM

Haec quidem sunt secundum causam, quaecumque post ipsum, haec autem secundum participationem, quaecumque ante ipsum. Intellectus autem et ipse est intellectualem sortitus substantiam; secundum suam ergo existentiam determinat omnia et quae secundum causam sunt et quae secundum participationem. Etenim unumquodque, ut natum est, ita participat melioribus, sed non ut illa sunt, aut enim utique eodem modo ab omnibus participarentur, participant autem alia aliter. Secundum ergo proprietatem participantium et potentiam participationes. Intellectualiter ergo in intellectu, quae ante ipsum. At vero et quae post ipsum, intellectualiter sunt. Non enim ex effectibus sumit neque illa habet in se ipso, sed causas illorum; est autem omnium per esse causa, esse autem ipsius intellectuale: et causas ergo intellectualiter habet omnium. Quare omnia intellectualiter est omnis intellectus, et quae ante ipsum et quae post ipsum. Ut igitur intelligibilia intellectualiter habet omnis, ita et sensibilia intellectualiter.

Probatio elementi talis est: Omne sortitum intellectualem substantiam determinat omnia, et quae est secundum participationem et quae est secundum causam secundum propriam existentiam, scilicet intellectualiter; sed omnis intellectus in actu per essentiam est sortitus intellectualem substantiam: ergo determinat omnia secundum propriam existentiam, scilicet intellectualiter, et quae est secundum participationem et quae est secundum causam.

[58]) Theodor. de Vrib., De int. II 41 2; Mojsisch 178,85–86

231 sibi: ibi *V* 238 eminentiori ... sint *om. O* 254 esse[1]: se est *V* 255 ergo: eorum *V* 260 sed ... (262) intellectualiter *om. sed suppl. in marg. V* 261 determinat omnia: omnia

Digitized by Google

Circa istam rationem sic proceditur, quod primo supponitur intellectum esse inferiora secundum causam et superiora secundum participationem, et tunc procedit ratio, qua concessa proceditur ultra sic: Omne existens intellectualis substantiae determinans omnia secundum propriam existentiam, id est modo propriae existentiae, scilicet intellectualiter, est intellectualiter ea, quae ante ipsum et quae post ipsum; sed omnis intellectus in actu per essentiam est huiusmodi: ergo etc.

Maior istius rationis ostenditur primo quoad ea, quae sunt ante ipsum, scilicet quibus participat, et hoc sic: Omne participans melioribus, scilicet quae est secundum participationem, participat eis, ut unumquodque aptum natum est, non autem, ut meliora sunt, hoc est secundum modum meliorum; sed omne existens intellectualis substantiae est participans melioribus: ergo participabit eis, ut aptum natum est, scilicet secundum proprium modum propriae existentiae.

Maior istius prosyllogismi apparet, quia pro certo aut meliora participarentur ab inferioribus omnibus eodem modo, quo sunt in se, quod est impossibile, cum participatum sit in participante secundum modum participantis, non rei participatae, vel eodem modo participationis ita, quod identitas modi habeat se a parte participantium, et hoc est etiam impossibile, quia alia seu diversa in se etiam aliter participant superioribus: ergo participationes diversificantur secundum proprietatem et potentiam seu virtutem participantium, non participatorum.

Intellectualiter. Hic concluditur prima pars elementi ex praemissis sic: Omne determinans et participans superiora intellectualiter est intellectualiter ea, quae ante ipsum; sed omnis intellectus in actu per essentiam est huiusmodi: ergo etc. Igitur cum intellectus participet secundum modum suum superioribus, omnia superiora sunt in intellectu intellectualiter.

At vero. Hic ostenditur prius positae rationis maior quoad ea, quae sunt post intellectum, sic: Omne existens causa per esse suum intellectuale et per consequens non sumens ex effectibus neque habens illa, quae efficit in se ipso, sed causas seu rationes causales illorum est intellectualiter ea, quae post ipsum; sed omne existens intellectualis substantiae determinans omnia secundum modum propriae existentiae, scilicet intellectualiter, est huiusmodi: ergo omne tale etc. Cum igitur omnis intellectus sit huiusmodi et habeat causas omnium, quae post ipsum, intellectualiter, quare omnis talis intellectus est omnia, quae post ipsum, intellectualiter, non solum ea, quae ante ipsum; sicut igitur omnis intellectus habet intelligibilia, scilicet ea, quae ante ipsum, intellectualiter, ita etiam habet omnia sensibilia, scilicet ea, quae post ipsum, intellectualiter.

determinat *V* 266 sic *om. O*

Digitized by Google

PROPOSITIO 174
OMNIS INTELLECTUS INTELLIGENDO INSTITUIT, QUAE POST IPSUM, ET FACTIO INTELLIGERE ET INTELLIGENTIA FACERE

Ostenso, quorum intellectus sit causa et quomodo praehabeat sua causata, nunc auctor ostendit modum causalitatis omnis intellectus dicens: OMNIS etc.

Ad istius elementi evidentiam duo declarabo, scilicet suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo ponam quandam intellectus divisionem, secundo unius membri modum et condicionem, tertio, quod talis condicio non competit rei intellectuali per participationem.

A De primo sciendum, quod, ut sufficiat ad propositum, intellectus est multiplex: speculativus sive contemplativus, practicus sive operativus, adeptus, possibilis, formalis et universaliter agens.

Intellectus speculativus[1]) sive contemplativus[2]) vocatur, qui ex contemplatione rerum per sensum accipit a rebus et ita dependet a sensibus; cuius signum est, quod, cuiuscumque rei sensus nobis deest, eius etiam nobis deest scientia, ut dicit Aristoteles[3]).

Condiciones autem scientiae seu intelligentiae talis intellectus sunt, quod vel est universalis vel particularis vel in potentia vel in actu vel in agere. Omnes enim illae differentiae conveniunt speculatione intelligentiae, quae ex suo scito seu intellecto causatur, quod vel sumitur in universali, et sic est intelligentia universalis, vel sumitur in universali, prout ipsum diffusum est in particularibus, et sic est particularis, vel sumitur in eo, in quo res non est nisi in potentia, sicut particulare est in universali et sic facit intelligentiam in potentia, vel sumitur in eo, in quo est in effectu, sicut universale est in particulari et sic facit scientiam in actu, vel sumitur in principiis facientibus scientiam non ut conceptam, sed ut exercitam, sicut scientia conclusionis sumitur ut exercita in decursu ratiocinationis, et sic facit scientiam in agere.

Intellectus practicus[4]) nihil accipit a re, sed potius utitur corpore ad imprimendum in rem formam operis, quam habet in mente, sicut dicit *De animalibus*

[1]) cf. Alb., Metaph. XI 2 19; Geyer 506,60–61 et multis aliis locis

[2]) cf. Avic., De an. V 1; Van Riet 78,35–36; Alb., Metaph. XI 2 34; Geyer 526,32 et multis aliis locis

[3]) cf. Arist., Metaph. I 1, 980a21–22; Vuillemin-Diem 11,3–4

[4]) cf. Alb., De an. II 2 2; Stroick 85,29–32

3 intelligentia *add.* in *O* 6 scilicet *om. V* 14 accipit *coni.*: accipitur *codd.* 18–19 enim illae: illae enim *O* 26 decursu: recursu *O*

Digitized by Google

Aristoteles in 12 cap.[5]), quod intellectus in homine utitur manu. Talis autem intellectus vel operatur per se ut virtus formativa in semine[6]) – hoc enim operatur, inquantum est similitudo primi intellectus – vel operatur per accidens, ut artifex operatur per artem acquisitam, et sic finis talis intellectus est opus, sicut finis speculativi est scire.

Intellectus adeptus[7]) est, qui per adeptionem intellectus agentis sicut proprii actus efficitur in actu, sicut inferius exponetur[8]).

De intellectu vero possibili, quid sit secundum se et de formali, in praecedentibus est expressum[9]).

»Intellectus vero universaliter agens est, quo est omnia facere«[10]) et nihil recipere. Est enim se habens sicut ars ad artificiata et sicut sol ad visibilia omnia, et esset optimum simile, si ars poneretur esse principium artificiatorum simplici lumine[11]) suo, scilicet per essentiam suam, et esset substantia et non forma artificis, et si similiter sol ponetur esse lux per essentiam et non quid compositum ex substantia solis et forma lucis. Sic enim utrumque horum per essentiam suam ageret omnia, quae causaret.

Cum autem dicitur intellectus universaliter agens, non intelligitur agens univoce cum aliquo intellectu, qui non agit per essentiam sive secundum id, quod est, sed secundum illustrationem super ipsum et in ipsum emanantem a superiori intellectu, qui per se operatur, sed accipitur universaliter agens, et hoc sive simpliciter, qualis est prime intellectus, qui est supra totam seyram intellectualitatis a se dependentem, sive sit agens universaliter in genere, quia non agit in simpliciter omnia intellectualia, sed solum in ea, quae sunt post ipsum.

Et hoc de primo.

Verum quia omnis intellectus in actu per essentiam est oppositarum condicio- B
num ad intellectum possibilem et formalem, sicut ostensum est super 167[12]), cui proprie assignantur istae differentiae, quod sit speculativus vel practicus, secundum quod deducit Avicenna[13]) distinguens inter intellectum contemplativum et

5) cf. Arist., De part. animal. IV 10, 687a2–23

6) cf. Alb., De an. III 5 4; Stroick 250,21–29 cum nota; Arist., De gen. animal. II 1, 734b36

7) cf. Alb., De an. III 2 15 (Stroick 199,32), De int. II 1 8 (Borgnet 515b–516a); Alex. Aphr., De int. et int., Théry 78–79; Alphar., De int. et int., Gilson 121; Averr., De an. III comm. 5, Crawford 411,703–706; Avic., De an. V 6; Van Riet 150,64; Theodor. de Vrib., De dot. corp. glor. 24 2 (Sturlese 286,81), De sub. spir. 3 4 (Pagnoni-Sturlese 305,75), 3 8 (Pagnoni-Sturlese 306,114), De vis. beat. 4.3.2.,5 (Mojsisch 114,28),

8) infra, prop. 175 A

9) supra, prop. 171 B et 173 C

10) Theodor. de Vrib., De int. II 1 1; Mojsisch 146,7–8; cf. Arist., De an. III 5, 430a14–15; Gauthier 218

11) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 4.2.1.,7; Mojsisch 107,83; Arist., De an. III 5, 430a15; Gauthier 218

12) supra, prop. 167 A

13) cf. Avic., De an. V 1; Van Riet 78,35–36

30 Aristoteles in 12 cap. *om. V*| manu: in actu *V* 45 suam *om. O*

Digitized by Google

operativum, ubi dicit, quod intellectus contemplativus speciem contemplationis accipit a re per virtutes et potentias animae abstrahentes, quae sunt sensus et imaginatio et praecipue intellectus agens, intellectus autem practicus nihil accipit a re, sed potius utitur corpore ad imprimendum in rem formam operis, quam in se habet, ideo omnis talis intellectus in actu per essentiam nec est proprie loquendo speculativus, cum non possit in eo esse intelligentia per speciem differentem a sua essentia; oporteret, quod esset in eo per suam essentiam, inquantum ipsa est »similitudo totius entis in eo, quod ens«[14]), et quod in tali communi pluribus similitudine cognoscitur non appropriata alicui per operationem, hoc solum in universali et quasi in potentia cognoscitur.

Cum ergo potentialis cognitio non sit nisi intellectus possibilis, intellectus, qui est in actu per essentiam, non erit taliter speculativus, sed magis practicus, cum in veritate sit activus omnium inferiorum se sicut causa essentialis et non habeat propriam sui ipsius cognitionem aliam a communi scientia omnia comprehendente, et sic cognoscendo se esse causam cognoscit ea, quae post ipsum; sed nec proprie loquendo est practicus[15]), cum non utatur instrumento, cum neque sit "virtus in corpore"[16]) nec aliquid accidat ei, sed sit "separatus"[17]), "impassibilis"[18]) et "immixtus"[19]), et ideo magis proprie dicetur intellectus universaliter agens, de cuius ratione est, ut sit causa essentialis per declarationem 172[20]). Omnis autem »causa essentialis«[21]) praeconcipit in se ipsa essentialiter et intellectualiter effectum per rationes causales, quibus praehabet omnem effectum suum in se ipsa »nobiliori et eminentiori modo«[22]), quam sit ipse effectus in se ipso.

»Omnes autem alii conceptus, etiam intellectuales quicumque, non sunt essentiales concipienti: Important enim circa ipsam substantiam concipientem quendam respectuum ordinem secundum aliquam sui, id est substantiae concipientis, dispositionem accidentalem, ordinem, inquam, ad aliquid per modum obiecti concepti. Et sic res quaecumque existens in aliquo talium conceptuum habet esse intentionale et non reale, si proprie loquamur. Et res sic concepta sua conceptione non dat essentiam substantiae concipienti«[23]) et per consequens nec

[14]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.4.,1; Mojsisch 28,3
[15]) cf. supra, prop. 174 B n. 13
[16]) Averr., De an. III comm. 4; Crawford 385,63; cf. supra, prop. 166 C n. 35
[17]) Arist., De an. III 4, 429b5; Stroick 198,83; Gauthier 201
[18]) Arist., De an. III 5, 430a18; Stroick 203,91; Gauthier 218; cf. Arist., De an. III 4, 429a15 (Stroick 177,75; Gauthier 201), 429b23 (Stroick 201,80; Gauthier 214)
[19]) Arist., De an. III 5, 430a18; Stroick 203,89; Gauthier 218; cf. Arist., De an. III 4, 429a18; Stroick 178,90; Gauthier 201
[20]) supra, prop. 172 A
[21]) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 23 1; Steffan 186,93
[22]) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 23 1; Steffan 186,94
[23]) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 24 2; Steffan 187,7–12

59 abstrahentes: substrahentes *O* 64 eo: ea *V* 66 hoc solum: solum hoc *V* 76 per ... (77) essentialis *om. O* 82 quendam: quandam *O*

Digitized by Google

rei conceptae, cum non sit essentialis et ex hoc non det rationem causae essentialis concipienti.

Non sic autem est in conceptu intellectus, qui est in actu per essentiam, qui est essentialis ipsi concipienti, quod intelligendo se ipsum »in se ipsum convertitur et in id, quod intimius est sibi se ipso, quod est sua causa essentialis, unde ad esse procedit intelligendo ipsum. Sed nullo modo convertitur ad aliquid aliud extra se directa intellectione, sed solum intelligendo essentiam suam est causa entibus. Et si volumus vocare huiusmodi intellectionem rerum sensibilium impressionem, tunc dicendum, quod huiusmodi impressiones non sunt causatae nec sumptae a rebus, quia tunc res sic conceptae essent in tali intellectu intentionaliter. Sed huiusmodi impressiones sunt«[24]) ex intuitu prime intellectus in consequentes intellectus et ex intuitu prime voluntatis in prime intellectum, et per consequens »sunt reales sic, quod sua realitate sunt causae«[25]) inferiorum. Et sic omnis »intellectus in actu per essentiam secundum absolutam suae substantiae praeexistentiam realiter et essentialiter«[26]) est omne, quod est post ipsum, licet »modo simplici et unite«[27]), et sic in omni tali intellectu invenitur principium activum, quo redundet ad extra.

Sicut enim in prime bono est quaedam »interior respectiva transfusio«[28]), qua sua fecunditate redundet ad extra in constituendo totalem omnium rerum universitatem, sic etiam proportionaliter in omni causa essentiali, quam necessarium est ad minus esse intellectum in actu per essentiam, invenitur interior transfusio per »respectus originis, qui sunt respectus naturae«[29]) utpote intrinsecus inexistentes essentialiter naturis rerum, »inquantum quilibet eorum conversus est in se ipsum intelligendo se ipsum per essentiam«[30]). »Et in hoc consistit quaedam ebullitio talis substantiae ad extra«[31]).

Ex praedictis colligimus, quod, cum omnis intellectus in actu per essentiam sit universaliter agens per essentiam et sic causa essentialis, de cuius ratione est, ut non solum habeat virtutem producendi causatum, sed etiam ut perfectiori et »nobiliori modo praehabeat ipsum causatum«[32]), quam sit in se ipso, et talis praehabitio est per conceptum essentialem intellectualem, qui est ratio rei in essentia intellectus, qui etiam conceptus est quasi altera res ipsa, quae concipitur, sed secundum aliud esse, per quem conceptum essentialiter et intellectualiter ebullit redundando ad extra.

[24]) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 24 3; Steffan 187,14–188,21
[25]) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 24 3; Steffan 188,21–22
[26]) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 24 4; Steffan 188,23–24
[27]) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 24 4; Steffan 188,25
[28]) Theodor. de Vrib., De int. I 8 1; Mojsisch 141,47
[29]) Theodor. de Vrib., De int. I 8 2; Mojsisch 141,52
[30]) Theodor. de Vrib., De int. I 8 2; Mojsisch 141,52–53
[31]) Theodor. de Vrib., De int. I 8 2; Mojsisch 142,63–64
[32]) Theodor. de Vrib., De cog. ent. 23 1; Steffan 186,94

91 sua: substantia *V*

Digitized by Google

Et hoc de secundo.

C Verum sic universaliter agere et esse causam essentialem et habere virtutem productivam ex principio activo intrinseco essentiali et praehabere nobiliori modo res per conceptum earum essentialem intellectualem et sic ebullire per redundantiam sui ad extra non potest competere ei substantiae, quae non est intellectus in actu per essentiam, sed solum est intellectualis per participationem, quales sunt spiritus, in quibus etiam differt secundum Dionysium »substantia, virtus et operatio«[33]), et per consequens agunt, quidquid agunt, mediante principio activo accidentali, et sic ad nullius rei pertingunt essentiam producendam.

Et hoc de tertio et primo principali.

Circa secundum tria faciam secundum tres partes.

Circa primam partem tria faciam, quia primo ostendam omnem intellectum in actu per essentiam semper actu intelligere, secundo, quod tale intelligere est fecundum et redundans ad extra propter essentiale et essentialiter concipere, tertio, quod ex hoc habet ea, quae sunt post, instituere.

D De primo sciendum, quod necesse est omnem intellectum in actu per essentiam esse suum intelligere, cum potentia intelligendi sit eius essentia. Si enim potentia intelligendi esset distincta ab ipsius intellectus essentia, iam non esset intellectus in actu per essentiam, quod implicat contradictionem, et cum per se notum sit, quod intellectus et intelligere sit solum, quod divinum et nobile et insigne, si non essent idem realiter, ergo intelligere inesset ipsi intellectui accidentaliter, quod patet esse falsum, cum sit impassibilis et immunis ab omni accidente.

Cum autem secundum Aristotelem[34]) intelligere sit dupliciter, in habitu et in actu, intelligere intellectus in actu per essentiam semper est in actu, quia, si quandoque esset in habitu, non esset per essentiam intelligens et cum hoc talis intellectus esset aliquando otiosus ab innata sibi operatione et, cum fieret actu intelligens, mutaretur de habitu in operationem et de otio in opus et ante opus haberet intellectum ut dormiens[35]), quae omnia constat esse impossibilia in intellectu in actu per essentiam, et propter hoc necessarium est omnem talem esse agentem tantum et nullo modo passivum.

Et hoc de primo primi.

E De secundo sciendum, quod, ex quo omnis conceptus intellectus in actu per essentiam est per intelligere et ipsum intelligere est essentiale ipsi intellectui, necessarium est omnem conceptum talis intellectus esse essentialem per transfusionem sui ad intra, in qua »consistit quaedam ebullitio talis substantiae in causando aliquid extra«[36]).

[33]) cf. Dion., De div. nom. 4 1; Suchla 144,6–7; Simon 119,77

[34]) cf. Arist., De an. III 5, 430a14–15; Stroick 203,88; Gauthier 218

[35]) cf. Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 335rE–F

[36]) Theodor. de Vrib., De int. I 8 2; Mojsisch 142,63–64

127 quidquid agunt *om. sed suppl. in marg. al. m. V* 130 secundum² ... (131) faciam *om. O*
140 ipsi: sibi *V* 151 conceptus intellectus: intellectus conceptus *O* 152 est¹: et *O*

Digitized by Google

Cum enim omnis intellectus talis habeat »in se virtutem activi principii, necessarium est ipsum esse fecundum; alioquin esset frustra in natura; frustra enim est, quod destituitur proprio fine. Natura autem nihil agit frustra, quia, sicut non deficit in necessariis, ita non abundat in superfluis. Esset autem unaquaeque res superflua in natura et frustra, si sua propria operatione destitueretur, quae est finis rei, propter quem est, qua, inquam, operatione, quamvis sit intra manens, essentialiter tendit ad extra«[37]) causaliter.

Sic enim omnis intellectus talis, cum sit forma universalis et universaliter agens, est conformis prime bono, quod se diffundit in omnia simpliciter, et per consequens ipse talis intellectus »inquantum bonum quoddam est fecundus et redundans in aliud extra se active«[38]). »Absoluta enim essentia secundum se non habet rationem boni nec est de reali ordine universi, inquantum est unum totum formale perfectum specie et partibus, de cuius ordinis ratione est, ut una res fluat in aliam aliqua virtute activa«[39]). Igitur omnis intellectus in actu per essentiam suam est redundans in extra per suum concipere essentiale, cum conceptus eius sit quasi res altera, sed secundum diversum esse.

De tali effluxu et redundantia causarum essentialium pulchre loquitur Avencebrol libro III cap. 13[40]), ubi respondet quaestioni discipuli inquirentis sic: "Forma universalis cur dicitur agens necessario? Magister: Quia factor primus et excelsus et sanctus largus est ex eo, quod habet apud se, scilicet quia omne, quod est, ab eo effluens est, et quia fons esse primus largitor est formae, quae est apud se, idcirco non est prohibens, quin effluat, et hic fons est coercens omne, quod est ambiens et comprehendens. Unde necesse est, ut quaecumque substantiae sunt, sint oboedientes actioni eius et sequentes eum in dando suas formas et largiendo suas vires, quamdiu invenerint materiam ad recipiendum; hic fluxus autem substantiarum intelligitur motus et desiderium earum circa dandi actionem, in quo imitantur factorem." Haec Avencebrol.

Et sufficiat de secundo.

Ex praemissis apparet tertium, scilicet quod omnis intellectus talis intelligen- F
do instituit, quae sunt post. Cum enim conceptus intellectualis ipsius sit essentialis et intelligere »non sit passio nec passivum, sed vere actio et activum, necessarium est ipsum esse redundans in aliquid aliud extra se«[41]), quod per talem suam actionem, scilicet intelligendo, instituit. Dico autem intellectum instituere, id est causare, et hoc intelligendo, cum intelligere sit sua propria operatio et omne operans operetur sua operatione; igitur et intellectus instituet ea, quae sunt post, in ordine essentiali causali intelligendo, quo se ebullit et multiplicat in effectus.

[37]) Theodor. de Vrib., De int. I 10 2; Mojsisch 143,7–13
[38]) Theodor. de Vrib., De int. I 10 2; Mojsisch 143,16–17
[39]) Theodor. de Vrib., De int. I 10 3; Mojsisch 143,22–25
[40]) Avenc., Fons vitae III 13; Baeumker 107,10–20
[41]) Theodor. de Vrib., De int. I 8 2; Mojsisch 142,66–67

163 et *om.* *V* 180 sunt *supplevi*, *om. codd.* | actioni eius: eius actioni *V*

Digitized by Google

Et hoc de prima parte.

Circa secundam partem tria faciam, quia primo ponam inter agere et facere, causare et instituere differentiae assignationem, secundo modi causandi omnis talis intellectus exemplificationem, tertio ex praemissis propositi secundae partis intentionem.

G De primo sciendum, quod secundum Avencebrol[42]) ubi supra rem agere est dare "formam suam" alii rei ab ipsa, quia omne habens formam est agens sibi et suae speciei, "cum invenerit materiam receptibilem sui". Haec Avencebrol.

Omnis autem actio seu agere est vel ab agente, quod est ars vel natura vel voluntas vel casus, secundum quod distinguit Aristoteles III *Ethicorum* cap. 6[43]) agentes in »naturam, fortunam et intellectum« intelligens per intellectum agentem voluntatem et artem. Nam in intellectu ars est. Item omnis agens aut est coniunctus aut separatus et coniunctus aut corruptibilis aut sempiternus, separatus possibilis aut necessarius.

Ex dictis apparet, quod agens reducitur ad efficiens et agere ad efficere, et quia efficiens est, unde motus, ideo etiam actio est motus et agere movere, et hoc est verum de agente coniuncto et physico, quod etiam agendo repatitur. Agens autem separatum et penitus absolutum a materia non repatitur in agendo, et sic etiam agere suum non est movere nec actio motio, et sic etiam non reducitur ad efficiens proprie sumptum, cum sine sui commutatione et diminutione agat, licet imprimat virtutem suam in suae actionis receptivum, et sic etiam est simul cum eo et tangit ipsum, licet modo suo.

Facere vero accipitur quadrupliciter, ut supra est deductum[44]), quia uno modo secundum naturam moralem[45]), alio modo, secundum quod opponitur ad pati[46]), tertio modo, secundum quod omne illud dicitur facere, quod formam aliquam inducit in alio – istis duobus modis idem est, quod agere –; quarto modo dicitur facere, secundum quod faciens patitur faciendo, et sic accipitur in physicis, et est idem, quod agere physicum, et sic etiam faciens reducitur ad causam, unde est motus.

Causare autem respicit generaliter omnes quattuor causas; sicut enim quaelibet talium causarum est causa, ita etiam dicitur causare, quia vel materialiter vel formaliter, efficienter vel finaliter[47]), licet causare appropriate principio attribuatur productivo sive agenti.

Instituere vero solum competit principio productivo, quod per essentiam suam agit.

[42]) Avenc., Fons vitae III 14; Baeumker 108,26–109,1
[43]) cf. Arist., Eth. Nic. III 3, 112a31–33; Gauthier 415
[44]) supra, prop. 80 K–L; Zavattero 106–107
[45]) cf. Alb., Ethica VI 3,n. 479; Kübel 409,63–85
[46]) cf. Arist., Cat. 9, 11b1–2; Minio-Paluello 30,12–13 (transl. Boethii)
[47]) cf. Arist., Metaph. VIII 4, 1044a32–1044b1; Vuillemin-Diem 175,183–187

198 et *om. O* 199 invenerit: invenerint *O* 201 Aristoteles *om. V* 207 actio: necessario *V* 225 quod ... (226) facere *om. V*

Digitized by Google

Ex praedictis facile colligitur istorum quattuor differentia, quam inter se habent, si proprie considerentur; communiter vero unum accipitur pro alio ut frequenter.

Et hoc de primo.

De secundo notandum, quod omnis intellectus in actu per essentiam dicitur H facere seu instituere res, quia modus suae causalitatis est per modum artificis, qui est ipsa sua ars essentialiter causans seu instituens sua artificiata, quia talis ars cognoscit formam artis a se procedentem in esse artificiati. Illa vero ars, quae causat in natura operante instrumentaliter, etiam cognoscit per eandem artem.

Iste enim intellectus, qui est ars ipsa, licet intentionaliter, in se quidem indivisibilis est, sed extensus in instrumenta divisibilis est ita, quod formam artificiati, quae est ipse, licet secundum aliud esse, exsequitur per partes per diversa instrumenta vel per eadem diversis partibus formae artis successivae informata. Unde talis intellectus intelligendo se indivisibiliter intelligit formam artis procedentem a se in instrumenta et per instrumenta in materiam subiectam per se ipsum nihil a cognito accipiendo, sed »omnia facit«[48]. Intellectus vero, qui est in actu per essentiam et sic non indigens instrumento, cum agat essentialiter et universaliter et incessabiliter, non instituit res nisi active intelligendo, ut dictum est[49], et sic intelligentias emittendo et sic se ipso simpliciter et essentialiter in esse constituendo rem, ad quam terminatur lumen suum.

Alia etiam ratione dicitur intellectus intelligendo constituere, quia agit per modum virtutis operativae seu factivae in semine[50]. Si enim ponamus virtutem formativam in semine esse vere intellectum, tunc enim iste intellectus per suam essentiam operatur formas omnium membrorum, quae, secundum quod sunt in ipso, sunt idem ipsi essentiae intellectus, et quanto plus recedunt ab ipso, tanto plus diversificantur ab ipso intellectu et ab invicem, et tamen cognoscit per se ipsum et cognoscendo seu intelligendo constituit omnes formas, quantumcumque recedant ab ipso, quia aliter per suam scientiam non operaretur eas.

Tertia etiam ratione dicitur intellectus intelligendo instituere, quia agit per modum solis, unde etiam agens intellectus per Aristotelem[51] lumini comparatur. Si enim imaginemur lucem solis esse intellectum et illa lux sit essentia solis, tunc esset valde simile: Sic enim lux cognoscendo se causaret lumen et colores et sic cognoscit se et cognoscendo fluit et instituit causata a se. Similiter ergo est in proposito, quia intellectus intelligendo se causam secundum modum causae instituit, quae sequuntur.

Et hoc de secundo.

48) cf. Arist., De an. III 5, 430a14–15; Gauthier 218
49) verius infra, prop. 174 I n. 54
50) cf. Alb., De an. III 5 4; Stroick 250,21–29 cum nota; Arist., De gen. animal. II 1, 734b36
51) Arist., De an. III 5, 430a15; Gauthier 218

237 praedictis: dictis *V* 239 eadem: eandem *V* 247 constituere: instituere *V*
249 vere: verum *O*

Digitized by Google

I Ex praemissis apparet tertium, scilicet quod intelligere sit factio. Cum enim omnis talis intellectus sit faciens sive agens et movens intellectualiter ad esse ea, quae sunt post, eo modo, quo ars efficit sua artificiata et movet ad esse, de ratione autem artificiati est, quod se toto inquantum artificiatum, non autem inquantum naturale, praeexistat in arte secundum rationem suam, quae non est aliud quam ipsa ars, et sic procedit ab arte in esse sibi proprium. Sic autem procedens conceptibiliter et intellectualiter procedit; inquantum videlicet ipsa ars vel agens secundum artem fertur super rationem artificiati et sic se exerit quasi cum quadam ebullitione tendendo ad extra[52]). Et quia intellectus sic intelligendo se esse rationem suorum effectuum instituit et movet ad esse, ideo suum agere, scilicet intelligere, dicitur factio et non solum ex hoc, sed etiam ex eo, quia praestat specificationem compositis per declarationem 157[53]).

Et quia tale intelligere est activum et fecundum, ideo dicitur factio, quamquam sit immanens; sed dicitur intelligere inquantum immanens, factio autem ratione virtutis essentialis causaliter fluentis in aliud, quod instituit, quia tale intelligere »vere est actio et activum seu factio et factivum, et ita est redundans in aliud extra se«[54]), ut iam frequentius est inductum[55]).

»Dico autem 'actio' activa vel 'factio factiva' extenso nomine actionis et factionis pro quadam ebullitione habente modum actionis seu factionis, sicut etiam in corporalibus est quaedam ebullitio, non tamen actio proprie, inquantum manet intra substantiam talis corporis«[56]).

Et hoc de tertio secundae partis.

K Circa tertiam partem breviter est notandum, quod intelligentia, prout dicit actionem, non ipsam essentiam intellectus, quia semper est stans in quadam exeritione sive ebullitione, ideo dicitur esse in facere. Cum enim omnis intellectus talis semper actu intelligat et intelligendo semper instituat seu producat, quae sunt post, cum habeat posse non impeditum et intelligere non obumbratum et velle "ab invidia" relegatum[57]), quae requiruntur ad perfectionem omnis intellectus universaliter et essentialiter agentis, necessarium est, quod ipsa intelligentia sive actus intellectionis eius sit in facere sive se incessanter in sua causata exerere.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

52) cf. Theodor. de Vrib., De int. I 8 2; Mojsisch 142,63–64
53) supra, prop. 157 F
54) Theodor. de Vrib., De int. I 8 2; Mojsisch 142,67
55) supra, prop. 174 F n. 41
56) Theodor. de Vrib., De int. I 8 2; Mojsisch 142,68–71
57) cf. Plat., Tim., 29e2; Waszink 22,18–19

267 arte *om. sed suppl. in marg. al. m. V* 268 conceptibiliter: contemptibiliter *V*

Digitized by Google

COMMENTUM

Si enim intelligibile est et intellectus idem, et esse uniuscuiusque intelligentiae, quae in ipso, idem; facit autem, quae facit, per esse et producit per esse, quod est, et per intelligere utique producet, quae producuntur; esse enim et intelligere unum ambo, etenim intellectus et ens, quod in ipso, idem; si ergo facit per esse, esse autem intelligere est, facit per intelligere. Et intelligentia, quae secundum actum, intelligere: hoc autem ei, quod esse, idem; esse autem in faciendo – immobiliter enim faciens esse in facere semper habet –; et intelligentia ergo in facere.

Probatio primae partis elementi talis est: Omne illud, in quo idem est esse et intelligentia sive intelligere, intelligendo instituit ea, quae sunt post; sed omnis intellectus in actu per essentiam est huiusmodi: ergo etc.

Maior apparet, quia, si intelligibile sive, quod intelligitur, et intellectus intelligens et esse intelligentiae sive operationis, quae est in ipso intellectu, sunt idem realiter, quidquid facit per unum, etiam facit seu instituit per aliud; et tunc ostenditur maior sic: Omne faciens per esse ea, quae facit, et producens per esse, quod ipsum est, etiam per intelligere seu intelligendo producit ea, quae sunt post. Ista apparet, quia esse et intelligere sunt ambo unum; sed omne id, in quo idem est esse et intelligere, est huiusmodi; etenim intellectus et ens, quod in ipso, scilicet intelligere, idem: ergo omne illud etc.; cum igitur omnis intellectus in actu per essentiam sit huiusmodi, per commentum 169[58]), ergo, si facit seu instituit, quae sunt post, per esse, esse autem intelligere est, tunc facit per intelligere seu intelligendo.

Et intelligentia. Hic ostenditur secunda pars elementi sic: Ubicumque esse et intelligere sunt idem, ibi, sicut intelligens est faciens, ita intelligere est factio; sed in omni intellectu tali esse et intelligere sunt idem: ergo cum intelligens sit per esse faciens, ita intelligere erit factio, et hoc est, quod dicit: 'et intelligentia, quae est intelligere secundum actum substandi, est factio', sed hoc intelligere est idem ei, quod est esse.

Esse autem. Hic ostenditur tertia pars sic: Omne illud, cuius esse est in faciendo, illius intelligentia est in facere, quia, cum sit immobiliter faciens, habet esse semper in facere; sed omnis intellectus in actu per essentiam est huiusmodi: ergo intelligentia eius semper est in facere.

[58]) cf. Procl., Elem. theol. 169 comm.; Boese 82,3–6

300 intelligentia: intelligibilia *O* 301 intelligentia: intelligibilia *O* 303 talis est: est talis *O* | et *om. O* 304 intelligentia: intelligibilia *O* 305 etc. *om. V* 310 quod *add.* ipsum *codd.* 313 etc. *om. V* 315 intelligere est: est intelligere *V* 321 secundum ... intelligere *om. sed suppl. in marg. al. m. V*

Digitized by Google

PROPOSITIO 175
OMNIS INTELLECTUS A SECUNDUM SUBSTANTIAM SIMUL ET OPERATIONEM INTELLECTUALIBUS PARTICIPATUR PRIMITUS

Habito modo causalitatis omnis intellectus in actu per essentiam quoad eorum diffusionem ex parte operantium nunc auctor ostendit, quae sint primitus recipientia talem diffusionem ex parte participantium, dicens: OMNIS etc.

Ad istius elementi evidentiam et praecedentis ampliorem notitiam duo declarabo, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo ostendam id, quod est de perfectione omnis intellectualis naturae in generali, secundo ostendam multiplicem modum causandi omnis intellectus in actu per essentiam in speciali, tertio ostendam ex praemissis, quod ad artificiosam operationem tria concurrunt in natura intellectuali.

A De primo sciendum, "quod", sicut "ipse" prime Deus secundum Dionysium 4 cap. *De divinis nominibus*[1]) "omnium causa pulchro et bono, omnium amore per" "superabundantiam" "amativae bonitatis extra se ipsum fit ad omnia existentia providentiis; et sicut bonitate et dilectione et amore trahitur", "ex eo, quod est super omnia et ab omnibus segregatum, ad id, quod est in omnibus", disponitur "secundum extasim facientem supersubstantialem virtutem a se ipso inegressibilem". Ita etiam omnis causa essentialis est redundans ad extra et sic quasi "extra se ipsam per superabundantiam amativae bonitatis"[2]) et trahitur ex eminentia suae naturae inegressibili virtute ad suorum effectuum institutionem.

Amor autem est actus voluntatis, quae secundum propriam rationem dicit id, quod est de perfectione omnis intellectualis naturae, inquantum huiusmodi est.

Dico autem 'secundum propriam rationem', quia voluntas nec secundum rationem generis remoti est in tali intellectu, quae est potentia, scilicet propria passio consequens essentiam rei, emanans de genere accidentis, nec secundum rationem generis propinqui, quod est appetitus, cuius actus proprius est appetere, qui est motus ab appetibili causatus ad ipsum consequendum, quorum utrumque dicit imperfectionem incongruam intellectui per essentiam, ut patet; tum quia est »immunis ab extranea natura«[3]), tum etiam quia, sicut nihil intelligit, ita etiam nihil appetit extra se, sed secundum propriam rationem, quae est, quod sit incli-

[1]) Dion., De div. nom. 4 13; Suchla 159,9–14; Simon 219,68–72 (cf. transl. Roberti; Dionysiaca 217,3: "superabundantiam"); cf. supra, prop. 1 C n. 41; Sturlese 76

[2]) Dion., De div. nom. 4 13; Suchla 159,10–11; Simon 219,69

[3]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.4.,5; Mojsisch 74,28

2 a: aut *V* 7 evidentiam *om. O* 14 causa *Dion. om. codd.* 15 superabundantiam: abundantiam *V* 20 superabundantiam: abundantiam *V*

Digitized by Google

natio consequens formam apprehensam, et sic est in omni intellectuali natura.

Ex hoc enim duo consequuntur ipsam voluntatem, unum in se, scilicet quod bonum proprium et eius communionem desiderat et amat amore intellectuali, secundum, quod in talis boni redundantis communione non agit necessitate coactionis, sed nec proprie necessitate naturae, sed voluntatis libertate, quae bene stat cum immutabilitatis necessitate.

Et sic omnis intellectualis natura elevatur super naturam proprie dictam et accedit ad similitudinem prime boni, et quia voluntas intellectus in actu per essentiam non est potentia, sed sua essentia, patet, quod non competit ei, quod moveat mota ab appetibili extra, sed dicitur moveri in bonitate et amore ad causandum omnia, quae sunt post, sicut etiam de prime bono dicit Dionysius, ubi supra, quod "divinus amor"[4] "non dimisit ipsum sine germine"[5]; ita etiam amor intellectualis non sinit intellectum talem esse infecundum, et sic etiam ad instar prime boni bonitas voluntatis ipsius intellectus non potest esse sine benevolentia, quae etiam non potest esse sine beneficentia, per quam communicat bonitatem suam omni modo, quo communicari potest et participari a quibuscumque et qualitercumque participare valentibus. Aliter enim esset in eo invidia, cum non diffunderet et communicaret bonum, quod posset sine sui detrimento communicare, quae tamen "invidia longe" "ab" omni divino noscitur "relegata"[6].

Verum inaequalis et differens et diminuta participatio non est ex malivolentia intellectus communicantis, sed ex defectu participantis seu recipientis. Amor quoque, quo amat suam bonitatem, movet voluntatem eius ad eiusdem bonitatis intellectualis communicationem seu diffusionem et multiplicationem, sicut semper amans vult naturam amati proficere et conservari. Amor quoque, quo diligit effectus per rationes causales in ipso existentes, movet eandem voluntatem ad ipsos producendos in effectu. Ideoque intellectualis voluntatis sicut et prime boni voluntas est causa omnium sub intentione propria contentorum.

Et hoc de primo.

De secundo sciendum, quod multiplex modus causalitatis attribuitur intellec- B
tui in actu per essentiam. Avicenna enim et Algazel, imitator eius[7], aliter loquuntur de causalitate et modo causalitatis intellectus, quam hic intentio sit auctoris.

Supponunt enim, »quod intellectus universaliter agens non agit sive constituit res nisi active intelligendo«[8], ut per praemissam apparet[9], id est »intelligentias

4) Dion., De div. nom. 4 10; Suchla 155,16–17; Simon 213,75

5) Dion., De div. nom. 4 10; Suchla 155,18–19; Simon 213,76

6) Plat., Tim., 29e2; Waszink 22,18–19

7) cf. Theodor. de Vrib., De int. I 11 1; Mojsisch 144,39–40: "ab Avicenna in *Metaphysica* sua, cuius abbreviator fuit Algazel"; Alb., De caus. et proc. univ. I 4 7; Fauser 53,3–4; supra, prop. 1 D; Sturlese 77 lin. 219–220

8) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 55,80–82

9) cf. Procl., Elem. theol. 174; Boese 85,1–2

35 in *om.* *O* | redundantis: redundanti *V* 52 sed ... recipientis *om.* *V* 57 producendos: productos *V* | voluntatis: voluntates *O* 63 agit: agat *O*

Digitized by Google

emittendo«[10]) et sic »se ipso constituendo rem, ad quam terminatur lumen sui intellectus«[11]). Hoc ergo »lumen, quod est a primo intellectu ut prima forma et substantia«[12]) omnium, vel est simul in ratione intellectus et formae constituentis vel est tantum in ratione formae constituentis et non in ratione intellectus. Si sit primo modo, sic dicunt, quod secundum differentiam intelligendi »intellectu activo, quod nihil aliud est quam emittere lumen intellectuale ad rei constitutionem«[13]), per primum intellectum constitui intelligentias et animas caelorum et ipsa corpora caelestia secundum omnes suos gradus. Dicunt enim, quod, cum »primus intellectus universaliter agens intelligit se«[14]), constituitur »prima substantia habens formam primi intelligentis in omnibus, quantum possibile est, praeter hoc, quod est ab alio«[15]), et hoc est secundum eos prima intelligentia, quae sola immediate est a primo eo, quod ab uno simplici immediate secundum ordinem naturae non est nisi unum.

Haec autem intelligentia »ex hoc, quod est ab alio, triplicem habet comparationem, unam ad primum intellectum, a quo est, et«[16]) »secundum quod sic intelligit se, scilicet cum intelligit se esse a primo»[17]), sic habet necesse esse, quia sic »est in lumine primi intellectus«[18]), quod lumen a primo fluit in ipsam secundum copiam redundantiae; »et dum sic se intelligit, constituit«[19]) aliam substantiam eiusdem naturae secum in genere intellectualitatis, id est quae etiam est »lumen intellectuale«[20]), sed tamen propter distantiam a primo non est adeo perfecta sicut prima intelligentia; ipsa ergo est »intelligentia secundi ordinis«[21]).

Secundam comparationem habet ad »se ipsam secundum id, quod est, et sic occumbit in ea lumen intellectus primi«[22]), et ideo lumen suum extendit ad quoddam aliud esse »inferius sub ipsa«[23]), et sic causat animam nobilem[24]).

Tertiam comparationem habet ad hoc, quod ipsa »in potentia est, inquantum ex nihilo est«[25]), quia omne, quod est ab alio, erat in potentia, antequam fieret; et

[10]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 55,82
[11]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 55,83–84
[12]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 55,85–87
[13]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 56,52–53
[14]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 55,84–85
[15]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 55,86–88
[16]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 55,89–90
[17]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 56,19–20
[18]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 56,20
[19]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 56,46–47
[20]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 56,30
[21]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 56,47–48
[22]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 56,4–5
[23]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 56,6–7
[24]) cf. Alb., De caus. et proc. univ. II 1 2; Fauser 62,12 et multis aliis locis
[25]) cf. Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 56,25

71 constitui: constituti *O* 91 inquantum: quantum *V*

Digitized by Google

secundum quod sic intelligit se, sic causat substantiam primam in potentia existentem, quae est materia existens »sub corporeitate«[26]), et hoc est »primum mobile«[27]).

Sic ergo hoc ordine fluunt a primo prima intelligentia et »intelligentia secundi ordinis«[28]) et primum mobile et anima eius, et per omnem eundem modum dicunt etiam »secundam intelligentiam«[29]) causare »intelligentiam tertii ordinis«[30]) et »secundum mobile«[31]) et animam eius et sic deinceps »usque ad orbem lunae«[32]). Ab intelligentia enim movente sphaeram »lunae« dicunt praedicto modo causari »intelligentiam, quae illustrat super sphaeram activorum et passivorum, cuius lumen illustrat super animas hominum, quae etiam ab ipsa causantur, ut dicunt. Et virtus eius concipitur in seminibus generatorum«[33]).

»Exemplum praedictae positionis« quoad triplicem effluxum ponunt »in arte, quae, si comparatur ad lumen intellectus, a quo est, sic est lumen intellectuale; et si consideratur in se ipsa, secundum quod est forma, sic est constitutiva eius, quod imago eius est; si vero consideratur, prout ab alio est et ideo in potentia«[34]) est, »sic ad constitutionem praedictae imaginis requirit materiam, quae suam formam suscipiat«[35]) et sustentet.

Hucusque positio Avicennae.

Alii vero sunt, qui dicunt intellectum in actu per essentiam non solum »intelligendo, sed magis volendo instituere ea, quae sunt«[36]). Cui positioni videtur consentire Plato in *Timaeo* libro I[37]), ubi dicit: "Voluntatem Dei originem certissimam rerum si quis ponat, recte" "consentiam", et Avencebrol libro V cap. 17[38]), ubi dicit: "Plato consideravit, quod formae fiunt in intelligentia ex intuitu voluntatis, et fiunt in anima universali ex intuitu intelligentiae universalis".

Sicut igitur simpliciter prima causa agit et creat omnia volendo, ita etiam omnis alia causa essentialis et praecipue intellectus per essentiam in causando primo se nititur conformare, sed Peripatetici[39]) dicunt omnem causam essentialem per suam essentiam causare ita, quod essentialis actus eius est ipsa operatio sicut lucis lucere, et utrumque dictum, scilicet Platonis et Aristotelis, verum est.

[26]) cf. Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 56,27
[27]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 56,26
[28]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 56,47–48
[29]) cf. Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 56,54
[30]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 56,58
[31]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 56,55
[32]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 56,64
[33]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 57,3–9
[34]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 56,28–33
[35]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 8; Fauser 56,34–35
[36]) cf. Procl., Elem. theol. 174; Boese 85,1
[37]) Plat., Tim., 29e4–30a2; Waszink 22,20–21
[38]) Avenc., Fons vitae V 17; Baeumker 289,19–22
[39]) cf. Alb., De caus. et proc. univ. II 2 37; Fauser 130,60–61

91 se *om. O* 108 Avicennae: amori *V* 113 formae: forma *V*

Digitized by Google

Si enim loquamur de intellectu in actu per essentiam secundum realem eius simplicitatem, sic necessario oportet concedere, quod per suam essentiam causet et non per aliquid superadditum ei, quia illud faceret compositionem cum eo et ipse intellectus causaret per accidens et sic non esset causa essentialis. Et quamvis ipsa essentia intellectus sit voluntas, tamen hoc modo causalitas magis attribuitur ei sub ratione essentiae quam sub ratione voluntatis, ut sciatur modus suus operandi, scilicet quod ille non est ita, quod potentia sit media inter essentiam et operationem nec etiam operatio est media inter potentiam et rem causatam, sed quod haec omnia unum sunt in omni intellectu in actu per essentiam, ut patet per 167[40]) et tres sequentes[41]).

Si vero loquamur secundum proprietatem rationis uniuscuiusque emanationis activae intellectus per essentiam, scilicet originalis et causalis, sic differunt emanatio originalis et causalis, quia illa est actus naturae, ista autem est operatio artis, cuius principium non est natura artificis, sed ars et voluntas eius operans non per necessitatem naturae, sed per libertatem voluntatis et ordinem rationis artis. Et sic magis proprie voluntas dicitur esse causa quam essentia vel natura.

Et hoc sufficiat de secundo.

Verum in causalitate omnis intellectus in actu per essentiam possumus duo considerare, scilicet condicionem operantis et condicionem operis.

C Prima etiam consideratio dividitur, quia vel consideratur eius simplicitas, secundum quam ipse est, quidquid habet, vel consideratur eius perfectio, secundum quam perfectiones omnium generum sub se contentorum secundum proprias suas rationes sunt in ipso. Secundum primam considerationem omnis talis intellectus est per se sive per suam essentiam causa omnium et non per accidens, id est per aliud, sive hoc sit intrinseca potentia sive voluntas vel aliud huiusmodi sive extrinsecum sit instrumentum, ut supra ostensum est[42]), et quia essentia est natura activi intellectus, ideo per consequens causat per intellectum, qui est sua essentia et est essentiale principium omnium suorum causatorum, quae tamquam lumina ab ipso derivantur, sicut lux corporalis est formale principium omnium colorum et »ars est essentiale principium omnium artificiatorum ex sua forma dans artificiato nomen et rationem«[43]).

Secundum vero secundam considerationem diversantur processiones ipsius intellectus secundum essentialem et per se causalitatem. Sic enim ab imparticipabili intellectu instituuntur duplices ordines participatorum per 63[44]), et ab omni tali intellectu, qui est per essentiam, quaedam procedunt primitus, quaedam secundario, sicut inferius apparebit[45]).

[40]) cf. Procl., Elem. theol. 167; Boese 81,1–82,26
[41]) cf. Procl., Elem. theol. 168–170; Boese 82,1–83,25
[42]) supra, prop. 171 D n. 60
[43]) Alb., De caus. et proc. univ. I 3 4; Fauser 39,68–70
[44]) cf. Procl., Elem. theol. 63; Boese 34,1
[45]) infra, prop. 175 F

122 eo: ipso *O* 123 esset: esse *V* 128 intellectu: intentione *V* 131 emanatio *add.* et *V* 146 per² *om.* *O* 151 vero *om.* *O* 154 quaedam² *add.* necessario *V*

Digitized by Google

Si vero consideretur condicio operis, sic ad artificiosam eius operationem tria concurrunt, ut causae in ipso intellectu, quae tamen sunt idem secundum rem, licet differant ratione, scilicet scientia, potentia et voluntas. Et quamvis haec tria sint ratio productionis in ipso tali intellectu, tamen ipsa productio a quibusdam specialiter ascribitur voluntati, quia, etsi scientia moveat voluntatem per apprehensionem finis[46]), tamen voluntas est principale, quod facit impetum ad opus et movet ad hoc »potentiam operativam«[47]). Sed tamen secundum rationem nominum et ordinem intelligendi principale inter haec dicitur scientia seu intellectus, quia ipse est »primum et proximum principium operis«[48]). Primum quidem, quia nec voluntas nec potentia per se operantur in operante secundum sapientiam, sed operantur ad determinationem intellectus. Proximum etiam est, quia »proximum est operi id, quod dat operi formam«[49]) et rationem. »Lumen autem intellectus universaliter agentis est forma operis opus determinans ad rationem et formam«[50]).

Plato autem principale inter haec in primo principio ponit voluntatem, ut supra allegatum est[51]), cui concordat Avencebrol in libro *Fontis vitae*[52]). Sed hoc non convenit voluntati per se, quia sic solum imperans est opus hoc fieri; et quia hoc facit secundum dictamen intellectus, patet, quod intellectus est prior. Sed convenit voluntati secundum rationem sui obiecti, quia est bonum finis, qui finis secundum Aristotelem est causa causarum[53]), et bonitas movet intellectum ad sui communicationem. Et sic non est contradictio secundum philosophos allegatos, quia primi loquuntur de principali secundum causam efficientem, illi autem loquuntur de principali secundum rationem causae finalis.

Unde parum ante verba prius allegata Plato praemisit causam productionis omnium a simpliciter primo esse, quod "conditor" "optimus" est et "ab optimo" "longe relegata est invidia"[54]).

Et hoc sufficiat de primo principali.

Circa propositum tria faciam, quia primo dicam de duplici intellectuum passiva participatione, secundo de intellectualium participantium ipsos intellectus distinctione, tertio ex praemissis de propositi intentione.

De primo sciendum, quod, quia omne, quod participatur, aut participatur D
separabiliter aut inseparabiliter – omne autem, quod separabiliter participatur, per aliquam inseparabilem potentiam, quam immittit, participanti adest per

[46]) cf. Alb., De caus. et proc. univ. I 3 4; Fauser 39,50
[47]) cf. Alb., Ethica VII 8 n.646; Kübel 553,24–25
[48]) Alb., De caus. et proc. univ. I 3 4; Fauser 39,57–58
[49]) Alb., De caus. et proc. univ. I 3 4; Fauser 39,58–59
[50]) Alb., De caus. et proc. univ. I 3 4; Fauser 39,60–62
[51]) cf. supra, prop. 175 B n. 37
[52]) cf. Avenc., Fons vitae V 17; Baeumker 289,19–22
[53]) cf. Alb., De caus. et proc. univ. II 1 1; Fauser 61,39–64
[54]) Plat., Tim., 29d7–e2; Waszink 22,17–19

158 differant *add.* in *O* 185 de *om. sed suppl. sup. lin. m. post. V*

81[55]) – et quia omne incorporeum ad se ipsum conversivum[56]) ab aliis participatum separabiliter participatur, igitur omnis intellectus in actu per essentiam utpote incorporeus et ad se ipsum conversivus per 171[57]) et 167[58]), a quocumque participetur, participabitur separabiliter, et per consequens adest participanti per inseparabilem potentiam, quam sibi immittit.

Et hoc de primo.

E Verum quia omnis intellectus aut est imparticipabilis aut participatus et, si participatus, aut a supermundanis animabus aut a mundanis participatus est per 166[59]) et mundanae animae participant supermundanos intellectus per medios mundiales, ut dicitur ibidem in commento[60]), igitur participantia intellectualitate sunt duplicia et vel supermundanae animae vel mundanae. Quae qualiter participent intellectu, ut dicantur intellectuales secundum substantiam et operationem, considerandum est ex dicendis.

Quod ut fiat evidentius, sciendum, quod omnis res completa secundum actum proprium, quae est res per se in universitate entium habens in sua essentia naturam et rationem entis, ut excludantur instrumenta naturae sicut spermata[61]) et embryones, quae sunt entia incompleta, et etiam "generata per putrefactionem"[62]), quae sunt entia per accidens, et "privationes"[63]) et huiusmodi, quae sunt entia secundum solam denominationem, omnis, inquam, talis res non solum invenitur per se in rerum natura quoad substantiam suam, sed etiam quoad suam propriam operationem. »Unaquaeque enim res est propter suam propriam operationem, quae habet rationem finis, sine qua etiam omnis talis res esset frustra«[64]), immo sublata operatione propria simul et entitas tolleretur. Igitur tam substantiae quam etiam ipsae operationes rerum per se et simpliciter in natura existentium sunt etiam per se et simpliciter in natura et per consequens sunt determinati ordinis, qui etiam attenditur per se in natura.

Cum autem quaelibet operatio exeratur a suo principio operativo et tendat in aliquem terminum, in quem vel circa quem operatur, necesse est unamquamque operationem recipere determinationem suae essentiae ex principio operativo et termino. Hoc enim attenditur per se in operatione quacumque: Recipit autem magis omnis operatio suam determinationem a principio suo executivo quam a

[55]) Procl., Elem. theol. 81; Boese 43,1–2
[56]) cf. Procl., Elem. theol. 171 comm.; Boese 84,7–8
[57]) cf. Procl., Elem. theol. 171 comm.; Boese 84,7–8
[58]) cf. Procl., Elem. theol. 167; Boese 81,1–82,26
[59]) Procl., Elem. theol. 166; Boese 81,1–3
[60]) cf. Procl., Elem. theol. 166 comm.; Boese 81,12–13
[61]) cf. Arist., Metaph. IX 7, 1049a14–16; Vuillemin-Diem 187,221–223
[62]) Arist., Metaph. XII 3; Geyer 465,85; tr. media (textus solus in hac translatione); cf. Averr., Metaph. XII comm. 13; Venetiis 1562, 299vH
[63]) Arist., Metaph. XII 3, 1070a9; Vuillemin-Diem 249,71
[64]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 2.3.,6; Mojsisch 67,48–50

205 etiam generata: ingenerata *O*

Digitized by Google

termino; operans enim secundum determinatum ordinem et respectum ad terminum sua operatione tendit in ipsum terminum operationis, quamvis etiam ipsa operatio magis et per prius determinetur per terminum, si terminus talis habeat rationem finis et perfectionis operantis. Cum igitur omnis substantia intellectualis sit res completa secundum actum proprium et sic per se in entium universitate habens in sua essentia naturam entis, ipsa invenitur in rerum natura per se et simpliciter non solum inquantum substantia, sed etiam sua operatio erit per se in natura.

Ex quibus consequens est, quod operationes unius maneriei rerum non competunt nec competere possunt rebus alterius maneriei. Sed quia rerum intellectualium quaedam sunt intellectuales sic, quod participant intellectualitate, quibus nec primo nec per se competit intellectualitas, sed secundario et per aliud, quaedam sunt non iam intellectuales, sed se totis intellectus et primo et per se, licet non totaliter – et propter hoc dicuntur participare intellectualitate, quia deficiunt a superplenitudine intellectualitatis, ut est in prime intellectu, tamen nihilominus sunt et dicuntur intellectus per essentiam, quales sunt intellectuales hypostases, quas quidam vocant intelligentias[65]) –, est et tertia essentia intellectualis, quae iam non secundario et per aliud, non primo et per se nec solum se tota est intellectus, sed primarie et se ipso et prime et totaliter, et iste est intellectus primordialis et imparticipabilis fontale principium totius intellectualitatis, et quia istae substantiae intellectuales differunt plus quam genere, cum tertia sit intellectus secundum causam, secunda secundum essentiam, prima secundum participationem, necessarium est etiam earum operationes differre ita, quod operatio unius substantiae non possit competere alii substantiae plus quam genere differenti.

Unde licet cuiuslibet earum operatio sit et dicatur intelligere, tamen, sicut naturae substantiarum differunt, sic etiam ipsa intelligere, quae ex suis principiis operativis determinantur, ut dictum est[66]). Ex praemissis elicitur, quod intellectualia, de quibus hic agitur, participant intellectualitate et »secundum substantiam et secundum operationem«[67]), secundum substantiam, quia non sunt se totis, multo minus totaliter intellectualis naturae, cum essentia ipsius substantiae talis constituatur ex partibus, quarum quaedam est intellectualis, puta superior, quaedam vero non est huiusmodi, sed sensitiva et vegetativa, sicut in substantia animae rationalis inferius apparebit[68]), quae ex his constituitur, et anima totalis ex intellectivo et vegetativo tantum, sicut Averroes in tractatu suo *De substantia orbis*[69]) expressius ostendit.

65) cf. Theodor. de Vrib., De int. I 7 1; Mojsisch 140,21–22; cf. etiam Theodor. de Vrib., De orig. 1 14 (Sturlese 141,146), De vis. beat. 1. 3. 3.,4 (Mojsisch 56,24)
66) supra, prop. 175 C n. 47
67) Theodor. de Vrib., De int. II 10 1; Mojsisch 153,36–37
68) infra, prop. 185 B
69) cf. v. g. Averr., De subst. orb. 1; Venetiis 1562, 5vH–I

220 enim: autem *V* 241 participationem: participatione *O* 244 tamen ... (245) intelligere *om. O* 246 dictum est: est dictum *V*

Digitized by Google

Est autem differentia inter has animas, totalem videlicet et rationalem, quia totalis »semper est actu intelligens«[70]), et sic semper est actu participans intellectu et »secundum substantiam et secundum operationem«[71]), partialis vero, licet semper participet intellectu secundum substantiam, non tamen semper intellectualiter operatur quantum ad se totam, quod dico propter »portionem sui superiorem«[72]), quae »semper stat in lumine intelligentiae actualis et intelligit semper actu«[73]).

Et hoc de secundo.

F Ex praemissis apparet, quod omnis intellectus primitus participatur, sive separabiliter sive inseparabiliter participetur, ab intellectualibus secundum substantiam et operationem, quae semper actu intelligunt et numquam transcidunt ab actuali intelligere ad habituale, quales sunt animae totales. Istae enim sunt magis similes intellectualibus hypostasibus quam animae partiales, quae aliquando quidem intelligunt, aliquando vero non, ut sunt in generatione, sed ut sunt in ente, sic pro eodem statu semper intelligunt, ut inferius apparebit[74]).

Et sic etiam apparet intentio elementi.

COMMENTUM

Necesse enim aut ab his aut ab aliis intellectualem quidem substantiam habentibus, non semper autem intelligentibus, sed ab illis impossibile. Etenim operatio intellectus immobilis et a quibus operatio aut ergo participatur, haec semper intelligentia ab his, quae semper participant intellectualem operationem semper intellectualia participantia facientem. Aeternali enim operationi, quod in parte aliqua temporis operationem habet inconiungibile. Intermedium autem, sicut in substantiis, sic utique et in operationum variationibus, aeternalis omnis operationis et in quodam tempore perfectae, quae secundum omne tempus habet, quod perfectum; nusquam enim processus fiunt sine medio, sed per cognata et similia et secundum hypostases et secundum perfectiones operationum eodem modo. Omnis igitur intellectus ab illis participatur primitus, quae per omne tempus intelligere possunt et semper intelligunt, etsi secundum tempus, sed non aeternaliter intelligentia. Ex hoc itaque manifestum, quod animam quandoque quidem intelligentem, quandoque autem non, intellectu proxime participare impossibile.

[70]) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.1.3.6.,2; Mojsisch 22,111
[71]) Theodor. de Vrib., De int. II 10 1; Mojsisch 153,36–37
[72]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 10 1; Mojsisch 154,39
[73]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.1.3.6.,2; Mojsisch 22,111
[74]) infra, prop. 206

268 generatione: genere *O* 270 etiam *om. V* | apparet: patet elementum et *V* 274 semper[1]: *add.* participant *V* | intelligentia ... (275) participant *om. sed suppl. in marg. m. post. V* 276 temporis *supplevi, om. codd.* 279 nusquam: numquam *V* 281 quae *coni.*: qui *codd.* 282 sed *coni.*: et *codd.*

Digitized by Google

Probatio elementi talis est: Omnis intellectus aut participatur primitus ab intellectualibus secundum substantiam et secundum operationem aut ab aliis, quae habent intellectualem substantiam, sed non semper intelligunt; sed nullus intellectus participatur primitus ab habentibus intellectualem substantiam, sed non semper intelligentibus; ergo omnis intellectus participatus etc.

Maior huius rationis apparet per sufficientem divisionem eorum, a quibus intellectus participatur. Minor ostenditur sic: Nullum habens operationem immobilem et aeternalem participatur primitus ab habente operationem mobilem seu variabilem et temporalem; sed omnis intellectus est huiusmodi per 169[75]): ergo nullus intellectus etc.

Cum igitur supponatur participari intellectus, cuius operatio est immobilis, ergo aut hoc semper intelligentia, scilicet aeternalis, participatur ab his, quibus operatio etiam est immobilis, scilicet quae semper participant intellectualem operationem facientem participantia esse semper intellectualia, scilicet quoad substantiam et operationem, aut a nullis participatur, quod est contra hypothesim.

Aeternali enim. Hic probatur minor istius prosyllogismi: Nullum inconiungibile primitus participatur ab eo, cui est inconiungibile; sed omne, quod habet operationem in aliqua parte temporis, est inconiungibile aeternali operationi seu habenti aeternalem operationem: ergo nullum habens operationem immobilem participatur ab habente operationem mobilem seu variabilem et temporalem.

Intermedium. Hic ostenditur medium istius prosyllogismi ex eo, quoniam, sicut in substantiis sit coniunctio seu continuatio extremorum per medium, sic utique et in diversitate seu variationibus operationum; hoc est: Inter operationes, quae sunt dissimiles et extremae ad invicem, oportet esse mediam operationem, quae extremas coniungat, et sic omnis aeternalis operationis et operationis perfectae in quodam tempore, quae sunt extremae, erit medium operatio, quae habet quod perfectum, id est perfectionem suam, secundum omne tempus.

Nusquam enim. Hic inducitur ratio, quae hoc probat: Omnis processus fit per cognata et similia, et per consequens non proceditur ab extremo ad extremum sine medio, et secundum hypostases rerum et secundum perfectiones operationum eodem modo; sed ab immobili intelligentia fit processus ad quandoque intelligere; ergo per medium, scilicet per semper intelligens, a quo etiam primitus participatur immobilis intelligentia.

Omnis igitur. Hic concludit ex praemissis, quod omnis intellectus primitus participatur ab illis intelligentibus, quae per omne tempus intelligere possunt quantum ad potentiam coniunctam actui, et hoc est, quod subiungit 'et semper intelli-

[75]) Procl., Elem. theol. 169; Boese 82,1–2

286 secundum² *om. O* 300 minor istius prosyllogismi: istius prosyllogismi minor *V* 302 operationi: operatione *V* 307 extremorum: extremarum *O* 311 quodam: quaedam *V* 314 non *om. sed suppl. sup. lin. m. post. V*

Digitized by Google

gunt', etsi sint intelligentia secundum tempus, sed non aeternaliter, ut inferius apparebit[76].

Ex hoc itaque. Hic infertur corollarium ex praemissis, cum dicitur, quod manifestum est ex hoc elemento, quod impossibile est animam quandoque quidem intelligentem, quandoque autem non proxime participare intellectu ita, quod sit immediata sub intelligentibus; ergo alia anima, scilicet semper intelligens, erit ea superior.

[76]) infra, prop. 191

320 quae *coni.*: qui *codd.* 326 participare: participate *V*

Digitized by Google

PROPOSITIO 176
OMNES INTELLECTUALES SPECIES ET INVICEM SUNT ET SECUNDUM SE UNAQUAEQUE

Ostenso, quod omnis intellectus in actu per essentiam est intellectualiter et quae ante ipsum et quae post ipsum per 173[1]) et sic praehabet species sive rationes essentiales, quae etiam praedefinitiones[2]) dici possunt omnium inferiorum, nunc ostendit auctor, quod istae species in essentia intellectus habent ad invicem discretivam unitionem et unitivam discretionem, dicens: OMNES etc.

Ad istius elementi evidentiam duo declarabo, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo dicam de speciebus in generali, secundo prosequar de ipsis in speciali, tertio ex praemissis ostendam species esse in natura intellectuali.

De primo adhuc tria faciam, quia primo ostendam specierum anitatem, secun- A
do earum quiditatem et tertio earum pluralitatem.

Primum, scilicet species, quas quidam[3]) vocant ideas, esse, potest ostendi per multa, scilicet per viam artis et per viam scientiae et per viam motus et per viam principii.

Per viam artis in artifice declarari poterit esse specierum, si propositiones per se notas attendimus.

Quarum prima est, quod omnis artifex habet apud se speciem seu formam rei faciendae seu generandae, secundum quod habetur ex Platone I in *Timaeo*[4]).

Secunda est Averrois, quae etiam prime manifestativa est, et est ista, quod formae artificiales habent duplex esse: unum in materia et alterum in anima artificis, sicut ipse dicit super XI *Metaphysicae* cap. 12[5]).

Et id ipsum vult Aristoteles eodem libro cap. 7[6]), quod "forma sanitatis" sit "in anima medici", quamvis illa "non" habeat "actionem sanitatis", quia aliter "esset medicus sanus"[7]) necessario.

[1]) Procl., Elem. theol. 173; Boese 84,1–2
[2]) cf. Dion., De div. nom. 5 8; Suchla 188,8; Simon 324,65
[3]) cf. infra, prop. 176 B n. 31–33
[4]) cf. Plat., Tim., 29b1–5; Waszink 21,23–22,3
[5]) cf. Averr., Metaph. XII comm. 14; Venetiis 1562, 301vG
[6]) Arist., Metaph. XII 3, 1070a29–30; Vuillemin-Diem 250,92
[7]) Averr., Metaph. XII comm. 23; Venetiis 1562, 309rB

3 unaquaeque: unaquaque *O* 8 unitivam *coni.*: unitam *codd.* | omnes *coni.*: omnis *codd.*
13 adhuc: ad hoc *V* 22 manifestativa: manifestiva *V*

Digitized by Google

Similiter in VII *Metaphysicae* cap. 13[8]) hoc Aristoteles manifeste vult, quod, cum artificiatum sit compositum ex materia et forma, ipsum non est in mente artificis ex generato nisi forma tantum.

Quare ex his omnibus sequitur, quod apud omnem artificem est ars sive species rei operandae. Cum igitur totus mundus ab intellectu substantiam habeat per corollarium 34[9]) et omnis intellectus intelligendo sit institutor[10]) sive opifex, necessarium est totum mundum aliquo modo esse in arte et sapientia intellectus, sicut vult Plato de arte et sapientia primi opificis in *Timaeo* I[11]).

Quod autem species fuerit exemplar rei operandae, manifestum est per Aristotelem XI *De animalibus* cap. 4, cum dicit, quod »artificium operantis manifestatur in operato sicut scientia artificis in imagine«[12]), et »omne factum habet aliquo modo similitudinem facientis«, sicut vult Plato ubi supra[13]).

Quod autem manifestatur in aliquo, illud, in quo manifestatur, exemplum est eius, quod manifestatur, et quod manifestatur, exemplar eius. Similiter, quod habet alterius similitudinem, est exemplum eius, et illud est ei exemplar per rationes exemplaris et exempli, quamvis aliquando utamur uno pro altero. Quare, sicut ibidem infert Plato, iuxta exemplum et exemplar "mundi" instituta "est molitio"[14]). Cum igitur species sit exemplar eorum, quae fiunt, aeternum in intellectu, qui est secundum omnia aeternalis per 169[15]), et cum omnia, quae sunt, habent exemplar suae facturae apud suum opificem, necesse est, quod in omni intellectu sint species omnium suorum effectuum.

Hoc idem apparet sic per viam scientiae.

Nam omnis artifex, qui non est rationis alienus, habet speciem rei agendae apud se[16]), per quam est ei scientia de ipsa re, et propter hoc vult Aristoteles II *Metaphysicae* cap. 7[17]), quod species sunt de numero rerum, quae sunt scientiae; et ratio huius est, quod res secundum esse eius materiale, transmutabile et corruptibile non est in intellectu. Quare si est cognitio de re, erit per speciem eius.

Unde species secundum hanc rationem proprie est de rebus, quae sunt in anima et in animae intellectu, sicut vult Averroes super II *Metaphysicae* cap. 4[18]).

8) cf. Arist., Metaph. VII 7, 1032a32–b1; Vuillemin-Diem 143,314–315
9) cf. Procl., Elem. theol. 34 comm.; Boese 22,15–16
10) cf. Procl., Elem. theol. 57 comm. (Boese 32,22), 194 comm. (Boese 95,2)
11) Plat., Tim., 31a2–b3; Waszink 23,20–24,4; cf. prop. 5 B n. 21; Sturlese 116
12) cf. Arist., De part. animal. I 5, 645a11–15; Alb., De animal. XI 2 3; Stadler 793,26–27; supra, prop. 22 F n. 63; Pagnoni-Sturlese 109
13) cf. Plat., Tim., 31a2–b3; Waszink 23,20–24,4; supra, prop. 22 F n. 60; Pagnoni-Sturlese 108
14) Plat., Tim., 48b3–4; Waszink 45,20
15) Procl., Elem. theol. 169 comm.; Boese 82,10
16) cf. supra, prop. 22 F n. 64; Pagnoni-Sturlese 109
17) cf. Arist., Metaph. II 2, 994b27–29; Vuillemin-Diem 47,97–98; Averr., Metaph. I comm. 27; Venetiis 1562, 18rF
18) cf. Averr., Metaph. I comm. 6; Venetiis 1562, 8vG

30 generato: generata *V* 35 Plato *add.* et *V* 56 in *om. sed suppl. sup. lin. m. post. V*

Digitized by Google

Cum igitur, ut sit scientia rei apud artificem, necesse sit speciem esse apud eundem, tunc apud artificem omnium necesse est esse species omnium, et apud artificem plurium erunt species plures.

Et cum secundum Aristotelem III *De anima* cap. 27[19]) eadem sit proportio specierum, quae et rerum, tunc necesse est, quod iuxta ordinem, quem apprehendit artifex in ipsis speciebus, sit ordo in ipsis rebus.

Quare species sunt exemplaria rerum, et cum hoc sit verissimum in summo artifice, liquet, sicut concludit Plato[20]), opificem Deum venerabilis exempli normam in constituendo mundum fuisse secutum, et sic est de aliis artificibus universi. Ergo sequitur species esse.

Idem apparet tertio per naturam moventis et moti, per quam poterit species esse luculenter ostendi.

Nam, sicut vult Aristoteles in XI *Metaphysicae*[21]), in movente est omnis forma moti. Cum dicit[22]) et quod est principium ab istis, "quod est" forma "principium omnium", hoc est secundum Averroem[23]), "quod forma primi moventis est aliquo modo omnes formae"; quare omnes formae, quae sunt in omnibus motis a primo movente et aliis sibi subordinatis motoribus, quodammodo sunt in primo movente et aliis motoribus subordinatis sibi. Sed formam moti, ut est in movente secundum supra dictam rationem, dico speciem; quare, cum principia causalia sint omnia moventia, apud ipsa sunt species omnium.

Ceterum quarto idem apparet per viam principii secundum Aristotelem VII *Metaphysicae* cap. 13[24]) et V cap. 6[25]) et 7[26]) et in multis aliis locis.

Omne, quod fit, "fit" "a sibi convenienti", et hoc est quasi principium Aristotelis[27]), quod non solum verum est in movente principio propinquo[28]), sicut dicit Alexander[29]), sed etiam in primo principio, sicut vult Averroes super XI cap. 7. Necesse est enim, ut "primum principium" sit "conveniens", quamvis non "secundum modum, quo" "principium propinquum" "est" conveniens, quia "debet esse conveniens" in "modo universali"[30]); quare cum sit convenientia inter factum et ipsum, qui facit, ista convenientia non potest esse in materia; quare erit in forma.

19) cf. Arist., De an. III 8, 431b20–432a2; Gauthier 235
20) cf. Plat., Tim., 29a2–3; Waszink 21,16–18
21) cf. Arist., Metaph. XII 4, 1070b30–35; Vuillemin-Diem 251,132–252,137
22) Arist., Metaph. XII 4, 1070b35; Venetiis 1562, 309rE (tr. Michaelis Scoti)
23) Averr., Metaph. XII comm. 24; Venetiis 1562, 309rF
24) cf. Arist., Metaph. VII 7, 1032b5; Vuillemin-Diem 143,319
25) cf. Arist., Metaph. V 3, 1014b9–15; Vuillemin-Diem 96,109–114; Alb., Metaph. V 1 4; Geyer 217,63–65
26) cf. Arist., Metaph. V 4, 1015a10–13; Vuillemin-Diem 97,144–147
27) Averr., Metaph. XII comm. 24; Venetiis 1562, 309rE
28) cf. Averr., Metaph. XII comm. 24; Venetiis 1562, 309rF
29) cf. Alex. ap. Averr., Metaph. XII comm. 24; Venetiis 1562, 309vG
30) Averr., Metaph. XII comm. 24; Venetiis 1562, 309vG

70 principium[2] *om. O* 74 subordinatis: secundum ordinatis *V* 78 et[3]: etiam *V*

Digitized by Google

Igitur in omni faciente et maxime primo erit forma seu species omnis facti. Quare erunt species.

His et consimilibus rationibus manifestum est species esse.

Et hoc sufficiat de ipsarum specierum anitate.

B Verum de earum quiditate sciendum, quod Plato posuit species seu ideas secundum testimonium Aristotelis[31]), Avicennae[32]), Senecae[33]) et aliorum philosophorum adeo, quod ipse primitus visus est uti hoc nomine secundum expressam eius significationem.

Et ideo dicit Augustinus *LXXXVIII quaestionibus* quaest. 73[34]): "Ideas Plato primus appellasse perhibetur. Non tamen si hoc nomen, antequam ipse institueret, non erat, ideo" "res ipsae non erant, quas ideas vocavit, vel a nullo erant intellectae, sed alio fortassis atque alio nomine ab aliis atque aliis nuncupatae erant". Et infra[35]): "Nam non est verisimile sapientes aut nullos fuisse ante Platonem aut istas, quas Plato, ut dictum est, ideas vocat, quaecumque res sint, non intellexisse, siquidem tanta in eis vis constituitur, ut nisi his intellectis sapiens esse nemo possit". Haec ille.

Unde etiam dicit Seneca in *Epistula* 60[36]), quod idea est "propria Platonis supellex". Quid autem dixerit ideas seu species, quod ex nunc accipio pro eodem, quousque clarius distinguatur, similiter est manifestum secundum Senecam in eadem, ubi dicit, quod "idea est eorum, quae" "fiunt, exemplar aeternum"[37]), vel sic: Species sunt ea, "ex quibus omnia, quaecumque videmus, fiunt et ad quas cuncta formantur"[38]); vel ut ipse Seneca dicit in *Epistula* 67: Secundum Platonem idea est exemplar[39]), "ad quod respiciens artifex id, quod destinabat, efficit"[40]), vel, sicut dicit[41]) in eadem, idea "est exemplar, quod imitatur is, qui facit".

Macrobius vero super *Somnium Scipionis* libro I cap. 3[42]) dicit, quod ideae "sunt" "originales rerum species" in mente "ex summo" "Deo" "nata", vel, sicut dicit idem eodem cap. 13[43]), ideae "sunt, quae in" "divina mente consistunt", "a quarum exemplo reliqua omnia per ordinem defluunt".

[31]) cf. infra, prop. 178 A n. 6 sqq.
[32]) Avic., Metaph. VII 2; Van Riet 360,25–361,56
[33]) cf. infra, prop. 176 B n. 36–41
[34]) Aug., De div. quaest. LXXXIII 46; Mutzenbecher 70,2–6
[35]) Aug., De div. quaest. LXXXIII 46; Mutzenbecher 70,7–11
[36]) Sen., Epist. 58,n.18; Reynolds 157,11–12
[37]) Sen., Epist. 58,n.19; Reynolds 157,15–16
[38]) Sen., Epist. 58,n.18; Reynolds 157,12–13
[39]) cf. Sen., Epist. 65,n.7; Reynolds 176,29
[40]) Sen., Epist. 65,n.7; Reynolds 177,1–2
[41]) Sen., Epist. 65,n.8; Reynolds 177,15
[42]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. I 2; Willis 6,25–27
[43]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. I 8; Willis 39,2–4

95 institueret: instituet *O* 97 nuncupatae: nuncupare *V* 98 aut[1] *add.* aut *V* 100 tanta ... eis: in eis tanta *V* 105 fiunt: sunt *O* 111 nata: nati *O*

Digitized by Google

Mercurius vero Trismegistus ad Asclepium[44]) describens ideam sic dicit, quod est "species", qua fit "visibilis forma". Item secundum eundem in eodem[45]) ideae "sunt principalia et antiquiora" "capita vel initia omnium, quae sunt in his aut per haec aut de his". Praeterea secundum eundem in eodem[46]) ideae sunt visus«"Dei", ad quarum imagines producuntur "cuncta" ipsis similia et ideo "placitura". Nam, sicut ipse dicit[47]), similia similibus placent, et ideo, quae producuntur ex ideis, tantum sunt placita, quantum similia.

Augustinus etiam in libro *LXXXVIII quaestionum*[48]) dicit: "Sunt namque ideae quaedam principales formae vel rationes rerum stabiles atque incommutabiles, quae ipsae formatae non sunt ac per hoc aeternae ac semper eodem modo se habentes, quae in divina intelligentia continentur. Et cum ipsae" non "oriantur nec intereant, secundum eas tamen formari dicitur omne, quod oriri et interire potest, et omne, quod oritur et interit".

Et praemittitur ibidem[49]): "Ideas igitur Latine possumus vel formas vel species dicere, ut verbum" "verbo transferre videamur; si autem eas rationes vocemus, ab interpretanda quidem proprietate discedemus; rationes enim Graece logos appellantur, non ideae, sed tamen quisquis hoc vocabulo uti voluerit, a re ipsa non abhorrebit". Haec Augustinus.

Ex dictis manifestum esse poterit, quod species seu idea non tantum se habeat in modum causae formalis respectu ideati, sed etiam finalis et efficientis[50]), ut inferius apparebit[51]).

Et sic apparet specierum quiditas.

Circa unitatem vero vel pluralitatem ipsarum specierum considerandam prae- C
mitto, quod secundum omnes vere philosophantes necesse est ponere exemplar mundi et universaliter eorum, quae sunt facta non extra essentiam facientis, sed intra, secundum illud Senecae *Epistula* 67 secundum sententiam Platonis, ubi loquens de ideis seu speciebus hoc inquit[52]): "Exemplaria rerum omnium Deus intra se habet numerosque universorum, quae agenda sunt, et modos mente complexus".

44) Asclep. 17; Moreschini 56,8–9
45) Asclep. 18; Moreschini 56,11–13
46) Asclep. 3; Moreschini 42,7
47) non invenimus
48) Aug., De div. quaest. LXXXIII 46; Mutzenbecher 71,26–32; cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.3.,2; Mojsisch 38,47–51
49) Aug., De div. quaest. LXXXIII 46; Mutzenbecher 71,21–26; cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.3., 3; Mojsisch 38,56–60
50) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.3.,5; Mojsisch 39,78
51) infra, prop. 178 E
52) Sen., Epist. 65,n.7; Reynolds 177,4–6

117 haec *coni.*: hoc *codd.* 118 ipsis similia: similia ipsis *V* 120 ideis: ideas *O* 127 omne *om. sed suppl. in marg. m. post. V* 127 praemittitur: praemittit *O* 130 a *coni.*: de *codd.* 132 se *om. O* 138 extra *coni.*: exemplar *codd.* 140 inquit: inquam *O*

Digitized by Google

Huic alludit illud Boethii III *De consolatione* metro 9[53]):
"Tu cuncta superno
ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse
mundum mente gerens similique imagine formans".

Ad hoc facit, quod Deus est simplicissimus et quod ipse est, quidquid habet, quapropter sequitur, quod, quidquid est in ipso, ipse est. Quare cum species sit in ipso, non erit aliud quam ipse.

Idem dico de omni intellectu in actu per essentiam et eo superioribus naturis.

Videamus igitur, an Plato et, qui eum secuti sunt, posuerint speciem seu ideam exemplar, quod non est Deus, aut exemplar, quod est ipse Deus, et iam habemus illud determinatum ex sermonibus Platonis.

Quaerit enim in *Timaeo* I[54]), quod, cum "ad" "exemplum" "mundani operis fundamenta constituit Deus, utrum ad" exemplum "factum et elaboratum" "an ad" exemplum, quod "obtinet immutabilem perpetuamque proprietatem". Et respondens dicit, quod, "si" "mundus" est in "incomparabili pulchritudine" constitutus et "eius" "opifex" est "optimus", "perspicuum est, quod iuxta sincerae atque immutabilis proprietatis exemplum mundi sit instituta molitio" adeo, "quod" nec "cogitari" nec "mente concipi" potest ipsum constitui "ad elaboratum"[55]) sive "factum"[56]) exemplum.

Item in eodem dicit[57]) mundum factum "ad similitudinem constantis perpetuaeque rei", "utpote" quod "imaginis imaginaria simulacrum" est "rationis".

Item ibidem consequenter vult id ipsum, et hoc per rationem, quia, cum mundus sit perfectissimus, cuius "perfectio est in genere, non in specie"[58]), id est in toto, non in parte, impossibile est, quod ad similitudinem alicuius rei specialis factus sit.

Quare necesse est, ut id, ad cuius similitudinem et exemplar factus sit, sit »intelligibilis substantia praecellens principalisque natura«[59]) "omnifariam" "perfecta", hoc est "Deus opifex", ut dicit, qui "gigni" sibi similitudinem "volens sensibile animal"[60]), id est mundum sensibilem, constituit.

Et idem in eodem dicit[61]), quod ad "similitudinem" mundi "intelligibilis" seu archetypi "et veritatis suae" "cuncta" sunt "composita".

[53]) Boeth., Philos. cons. III m.9; Bieler 52,6–8
[54]) Plat., Tim., 28c6–29a2; Waszink 21,13–15
[55]) Plat., Tim., 29a2–4; Waszink 21,15–19
[56]) Plat., Tim., 29a2; Waszink 21,15
[57]) Plat., Tim., 29c1–2; Waszink 22,5–7
[58]) Plat., Tim., 30c5; Waszink 23,12
[59]) cf. Plat., Tim., 30d1–2; Waszink 23,16–17
[60]) Plat., Tim., 30d2–3; Waszink 23,17–18
[61]) cf. Plat., Tim., 39e2–7; Waszink 32,15–17

148 quidquid: quid quod *V*   152 habemus: habens *O*   154 quaerit: quaeritur *O*   157 mundus *ex corr. V*   158 est[2] *om. sed suppl. sup. lin. V*   168 factus sit: sit factus *V*   169 intelligibilis: *in marg. m. post.* intellectualis *pro* invisibilis *in textu V*

Digitized by Google

Quare exemplaria factorum omnium in primo factore sunt non aliud quam ipse; et similiter videtur esse de aliis causis institutivis rerum.

His et consimilibus sermonibus Platonis manifestari poterit intentio eius, sed etiam propter sermones sequacium eius.

Nam Seneca in *Epistula* 67[62]) dicit Deum "plenum his figuris, quas Plato 'ideas' appellat immortales, immutabiles" et "infatigabiles".

Huic concordat Trismegistus *De VI principiis* cap. 2[63]), qui dicit in mente divina omnia conscripta per scripturam illam intelligens idealem omnium rationem.

His alludit Augustinus ubi supra, cum dicit[64]): "Omnia ratione sunt condita". Et infra[65]): "Singula igitur propriis sunt creata rationibus. Has autem rationes ubi esse arbitrandum est nisi in ipsa mente creatoris? Non enim extra se quidquam positum intuebatur, ut secundum id constitueret, quod constituebat: Nam hoc opinari sacrilegum est, quod si hae rerum omnium creandarum creatarumve rationes divina mente continentur neque in divina mente quidquam nisi aeternum atque incommutabile potest esse – atque has rationes rerum principales appellat ideas Plato" – ergo "non solum sunt ideae, sed ipsae verae sunt, quia aeternae sunt et eiusdem modi atque incommutabiles manent, quarum participatione fit, ut sit, quidquid est, quomodo est". Hoc ille.

Ad idem facit Dionysius 5 cap. *De divinis nominibus*[66]) sic dicens: Si "unus sol causas in se ipso uniformiter praeaccepit, multo magis in causa et ipsius et" "existentium omnium exemplaria secundum" "supersubstantialem unitionem est concedendum, quoniam et substantias producit secundum" omnem "excessum a substantia. Exemplaria autem esse in Deo dicimus existentium rationes substantificas et singulariter praeexistentes, quas theologia praedefinitiones vocat et divinas et bonas voluntates existentium determinativas et effectivas, secundum quas supersubstantialis essentia omnia praedefinivit et produxit. Si autem philosophus Clemens probat et" quantum "ad aliquid exemplaria dici in existentibus principaliora, procedit quidem non per propria et perfecta et simplicia nomina sermo; illi concedentibus autem et hoc recte dici memoranda est theologia dicens, quod non demonstrabo tibi illa ut eas post illa, sed ut per istorum proportionalem cognitionem ad omnium causam, sicut possumus, sursum agamur". Haec Dionysius.

Verum ut ista diversitas excludatur, sciendum, quod principale exemplar simplex est intra omnium causam, scilicet prime Deum sive eius mentem secundum

62) Sen., Epist. 65,n.7; Reynolds 177,6–7
63) cf. Lib. de sex rer. princ. 2,n.43; Silverstein 251
64) Aug., De div. quaest. LXXXIII 46; Mutzenbecher 72,51
65) Aug., De div. quaest. LXXXIII 46; Mutzenbecher 72,53–73,63
66) Dion., De div. nom. 5 8–9; Suchla 188,3–17; Simon 323,83–324,69

177 etiam: et *O* 184 esse: omne *O* 187 creandarum: causandarum *O* | creatarumve: causatarumve *O* 190 eiusdem: eius *O* 192 unus *add.* unus *V*

Digitized by Google

Dionysium[67]), Augustinum[68]), Boethium[69]) et Platonem[70]) cum suis sequacibus, ut iam diffuse ostensum est, exemplaria vero sub primo principali exemplari, quae et ipsa dicuntur et sunt causae primordiales[71]) rerum sicut ipsi dii, non quod prime Deus ad extra respiciat in universum producendo, sed quia in eis et per ea determinat suam causalitatem utens eis quasi pro instrumento operationis suae.

Posito igitur et praemisso, quod sunt ideae species exemplares in mente divina, inquiri potest, quomodo ponebant eas sapientes, aut in se plures aut tantum unicam ita, quod pluralitas specierum sit tantum in respectu ad ideata sive specificata ita, quod pluralitas cadat in intentione ideae non formaliter in recto, sed indirecte, id est in obliquo.

Et iam visus est Trismegistus hanc determinasse quaestionem, videlicet quod ipsae species in se sint plures, per hoc, quod dicit in libro *De VI principiis* cap. 2[72]) loquens de »noy«, id est divina mente, quam dicit »fontem luminis« »plenitudinem scientiae«. Unde et adiungit[73]): "Illic", inquit, "in genere, specie in individuali singularitate conscripta quidquid hyle," "quidquid mundi machina, quidquid tempus, quidquid in temporalibus parturiunt elementa, illic textus temporis fatalis series saeculorum dispositio temporalium omnium meta summi digito dispositoris exarata, illic modus perpetuitatis, quia, quidquid extenditur spatiis, vel annosum vel saeculare vel perpetuum consistit", quia "annosum dissolvitur senio, saeculare aevitate, perpetuum durabilitate, aeternum infinitate".

Attende igitur, qualiter secundum istum in mente divina omnia sint descripta, non tantum "in genere" et "in specie", sed "in individuali"[74]) perpetuitate!

Huic concordare videtur Macrobius I libro cap. 7[75]) loquens de noy: "Haec" "est", inquit, "illa" "mens ex summo nata Deo, quae vices temporum nesciens semper in uno, quod adest, consistit aevo, cumque", ait, "utpote una non sit" "numerabilis, innumerabilis tamen generum species" "de se creat et" in "se continet".

Seneca etiam in *Epistula* 60[76]) vocans eas formas, "ad quas cuncta formantur", dicit ipsas "immortales, immutabiles, inviolabiles"[77]) et »innumerabiles«[78]).

67) cf. Dion., De div. nom. 5 8–9; Suchla 188,3–17; Simon 323,83–324,69
68) cf. Aug., De div. quaest. LXXXIII 46; Mutzenbecher 72,53–73,63
69) cf. Boeth., Philos. cons. III m.9; Bieler 52,6–8
70) cf. Plat., Tim., 28c6–29a2; Waszink 21,13–15
71) cf. Comment., In De div. nom. 5; Cod. Paris. Lat. 17341, 247ra–b
72) cf. Lib. de sex rer. princ. 1,n.32; Silverstein 250
73) Lib. de sex rer. princ. 1,n.33–36; Silverstein 250
74) Lib. de sex rer. princ. 1,n.33; Silverstein 250
75) Macrob., Comm. in Somn. Scip. I 6; Willis 19,31–20,3
76) Sen., Epist. 58,n.18; Reynolds 157,13
77) Sen., Epist. 58,n.19; Reynolds 157,14
78) Sen., Epist. 58,n.18; Reynolds 157,10

207 causam *om.* *O* 214 praemisso: promisso *V* 224 parturiunt: percurrunt *O*
232 vices: vires *O*

Digitized by Google

Ex his omnibus apparet, quod in mente divina sunt plures species praeter omnem respectum ad creaturas. Sic igitur habemus specierum anitatem, quiditatem et pluralitatem.

Et hoc de primo.

D

De secundo sciendum, quod, sicut species sunt in mente prime Dei, ita suo modo proportionaliter sunt in quolibet deo et consequenter in infinitatibus, entibus, vitis et intellectualibus hypostasibus. Non enim solum sunt in intellectu increato – prout manifestat Eustratius super I *Ethicorum* cap. 7, videlicet per hoc, quod »Plato« posuit "quasdam rationes"[79] "intellectuales"[80] "praesubsistentes" "his, quae in corporibus sunt, speciebus separatas ab his omnibus in conditoris" "mente existentes altera quaedam secundum ipsas in materia figurantis"[81]), separatas quidem quantum ad omnem materialitatem, non tamen quantum ad operationem, quoniam "nullam" harum "specierum" seu idearum dixit "inefficacem, quae non propriam operationem secundum progressum in ea, quae sub ipsa habeat, secundum quod ordinantur"[82] – non solum, inquam, sunt species in intellectu increato, verum etiam in omni intellectu in actu per essentiam.

Modus autem ponendi species in intellectu creato est duplex, quorum unus est verus et alter falsus.

Verus, ut si intelligamus intellectuales hypostases sive intelligentias separatas tamquam "artes plures" "sub" una "arte divina" uniformi, sicut vult Averroes super XI *Metaphysicae* cap. 6[83], et movere caelos, licet non immediate, sed mediantibus animabus nobilibus, ac per hoc diversas agere dispositiones in his, quae sub caelis sunt, secundum illas species divinas, quas inspiciunt in divina mente, quae resultant in ipsis inspicientibus, tunc possumus dicere illas species, quae resultant in mentibus intelligentiarum ex primis speciebus, species vel ideas, secundum quarum exemplar intelligendo constituunt omnia, quae sunt post[84].

Unde sicut secundum Dionysium ubi supra[85] "multorum participantium unus sol causas in se ipso uniformiter praeaccepit"[86] ita, quod omnes species terrae nascentium secundum Chrysostomum[87] aliquo modo sunt in sole isto materiali et exprimuntur in esse materiali proprio, secundum quod continentur ibi in esse eorum formali seu causali vel virtuali, ita multo fortius omnes formae, quae sunt et imprimuntur sensibilibus, habent sua exemplaria seu species in ipsis intel-

79) cf. Eustrat., In Eth. Nic. comm. I 4; Heylbut 40,22–23; Mercken 69,89
80) Eustrat., In Eth. Nic. comm. I 4; Heylbut 40,23; Mercken 69,90
81) Eustrat., In Eth. Nic. comm. I 4; Heylbut 40,25–27; Mercken 69,92–95
82) Eustrat., In Eth. Nic. comm. I 4; Heylbut 41,23–24; Mercken 71,37–40
83) cf. Averr., Metaph. XII comm. 18; Venetiis 1562, 305rB; cf. supra, prop. 34 B n. 39; Mojsisch 224
84) Procl., Elem. theol. 174; Boese 85,1
85) supra, prop. 176 C n. 66
86) Dion., De div. nom. 5 8; Suchla 188,2–3; Simon 323,82–83
87) non invenimus

248 prime: primi *V* 252 praesubsistentes: quae subsistentes *O* 267 esse materiali: materiali esse *O* 268 quae *sup. lin. O*

Digitized by Google

lectibus separatis. Hic est igitur modus non solum possibilis, sed etiam necessarius ponendi species in intellectu.

Alio modo potest quis imaginari species in intellectu, sed non nisi falsa imaginatione, videlicet ut, secundum quod tangit Avicenna[88]) in recitatione opinionis praedictae, imaginemur "hominem" quendam "intelligibilem" et incorruptibilem, qui occurrens intellectui sit exemplar hominis particularis, qui quidem homo intelligibilis nec est universalis, quia separatus a corruptibili, nec species exemplaris impressa a primo intelligentiae aut naturae, et sic non est nisi figmentum et omnino inutile et impossibile.

Et contra hunc modum currunt rationes Aristotelis pervalidae, sicut inferius apparebit[89]).

Et hoc de secundo.

E Ex praemissis licet appareat tertium, tamen, ut apertius ostendatur, sciendum, quod ideae seu species non possunt poni nisi in intellectu, non praeter aut extra intellectum.

Omne enim agens per essentiam necessario praehabet secundum suam proprietatem in se ipso similitudinem omnium suorum effectuum, ut superius est ostensum[90]). Sua autem, scilicet intellectus, proprietas est intellectualis; ergo praehabet intellectualiter. Similitudo vero cuiuscumque rei in intellectu existens dicitur species sive forma eius, sive talis species sit causa rerum sicut in intellectu essentiali vel causali, sive sit quodammodo causata a rebus sicut species intelligibilis in intellectu potentiali.

Cum igitur omnis intellectus sit intellectualiter omnia per 173[91]) et intelligendo instituat, quae sunt post per 174[92]) necessarium est species omnium productorum et producibilium esse in intellectu.

Et hoc de tertio et primo principali.

Circa secundum tria faciam, quia primo dicam de ipsarum specierum finitate, secundo de earum ad se invicem intraneitate et mutua penetrabilitate, tertio de earum in se sinceritate et ad invicem inconfusibilitate.

F De primo sciendum, quod species intellectuales sunt rationes rerum in intellectu, si proprie loquamur, constituentes res formaliter in esse specifico quasi per modum causae formalis. Dico autem 'species', quas quidam[93]) vocant 'praedefinitiones', secundum quas omnis intellectus in actu per essentiam suam causata praedefinit et producit.

Istae rationes seu species sunt similitudines rerum extra intellectum per ipsum intellectum institutarum et sunt constituentes sicut determinativae et effectivae

88) Avic., Metaph. VII 2; Van Riet 390,2
89) infra, prop. 178 A n. 18 et 21
90) supra, prop. 176 A
91) Procl., Elem. theol. 173 comm.; Boese 85,15
92) Procl., Elem. theol. 174; Boese 85,1
93) cf. Dion., De div. nom. 5 8; Suchla 188,8; Simon 324,65

275 qui[1]: quae *O*

Digitized by Google

quibusdam quasi formali defluxu res a se procedentes, non quantum ad esse individui, quod habet partes post totum quantitativas, quod individuum inquantum huiusmodi procedit a causa mobili, sed quantum ad esse specificum, quod est esse quasi formale ex formalibus principiis, quae sunt ante totum secundum Aristotelem[94]), constitutum; unde et dicuntur constituere per modum causae formalis, quia sic invenimus in linea praedicamentali species constitui "ex genere" "et differentiis"[95]). Igitur tales species, cum non sint repraesentativae nec productivae infinitorum, necessario secundum numerum sunt finitae, ut inferius diffusius apparebit[96]). Species enim ab eis productae, quia sunt sicut numeri, sunt finitae secundum exigentiam essentialis ordinis universi. Et ideo licet sint multae secundum numerum a se procedentium specierum, cum nulla sit otiosa et infecunda, tamen innumerabiles esse non possunt. Nec obstat, quod prius inductum est ex Macrobio[97]) et Seneca[98]) de earum innumerabilitate; quod verum est quantum ad nos, licet simpliciter sint finitae secundum numerum, ut dictum est[99]).

Et hoc de primo secundi.

G Verum talis multitudo specierum utpote inexistens »enti secundum speciem«[100]) et simplici, licet minoris simplicitatis superioribus, tamen impartibili, cum omnis intellectus sit impartibilis substantia per 171[101]), necessario est sic unita indistanter et impartibiliter, ut singulae species sint in singulis et omnes in omnibus una seu quaelibet in omnibus, omnes in qualibet secundum mutuam inexistentiam et penetrationem omnium per omnes, ut sint ad invicem coaevae, coaequales, consubstantiales ita, quod in eis nihil sit prius aut posterius, nihil maius aut minus, sed semper invicem sint permanentes, se totae se totis penetrantes, se mutuo capientes, non tantum a singulis singulae, verum etiam a singulis omnes.

Sic enim species rerum in intellectu non sunt quaedam concepta variata secundum res, quarum sunt species, nec sunt distinctae ab essentiali lumine ipsius intellectus, sed sunt essentiale lumen eius, quod est unum in se, licet habeat species omnium inferiorum, ut ostensum est[102]).

Et hoc de secundo.

H Sane licet sic sint invicem, hoc tamen est sine cumulo et compositione, sine confusione et mixtione, ut quaelibet servet suam puritatem proprietatibus

[94]) cf. Arist., Metaph. VII 10, 1035b4–6; Vuillemin-Diem 150,513–515
[95]) Arist., Metaph. VII 14, 1039a26; Vuillemin-Diem 160,774–775
[96]) infra, prop. 197
[97]) cf. supra, prop. 176 C n. 75
[98]) cf. supra, prop. 176 C n. 78
[99]) supra, prop. 176 F n. 96
[100]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 33 5; Mojsisch 172,23
[101]) Procl., Elem. theol. 171; Boese 83,1
[102]) supra, prop. 175 B n. 22–23

318–319 infinitorum: infinitarum *V* 323 impartibilis: imparticipabilis *V* 325 omnes *add.* etiam *O* 331 sic: sicut *V*

Digitized by Google

omnium observatis et incommutabiliter manentibus, et ut ista discretiva unitio et unitiva discretio innotescat, explicemus eam in exemplis corporalibus et incorporalibus.

In corporalibus vero tripliciter, scilicet in seminibus, spermatibus et luminibus.

De seminibus notandum, "quomodo vis seminalis in species visibiles formasque, in varios colores, in diversos suavitatum odores erumpens fit sensibus manifesta et in rebus facta, et dum fit manifesta, non desinit esse occulta, et sive manifesta sit sive occulta naturalibus suis virtutibus, numquam deseritur tota in totis, tota in se ipsa nec crescit, dum videtur multiplicari, nec minuitur, dum putatur in paucitatem contrahi, sed in eodem statu suae naturae immutabiliter permanet. Non enim minor est in uno grano tritici verbi gratia quam in multis messibus sub eodem genere multiplicatis et, quod est mirabilius, nec in uno toto maior quam in particula ipsius grani. Multiplex enim in uno est et una in multiplicibus". Haec Theodorus in *Clave*[103]).

Ex quo advertitur, quomodo omnis diversitas stipitis, corticum, ramorum, foliorum, florum, fructus et ipsius fructus diversitas est in semine sine confusione et mixtione, quia, si ibi confunderentur et miscerentur, numquam vis seminalis in tot diversa erumperet, ut dictum est[104]).

De spermate vero eadem ratio est per omnia, nisi, quod maior est diversitas in animalibus quam in plantis. Unde manifestum est omnem diversitatem animalis in spermatis ratione esse inconfusam et immixtam.

De luminibus vero in una domo existentibus quomodo tota in se invicem se totis sunt et diligentem ad se invicem discretionem proprie subsistentem conservent unitiva discretione et unitione discretiva, ostendit Dionysius 2 cap. *De divinis nominibus*[105]) sic dicens: "Et quidem videmus in domo multis luminaribus existentibus ad unum quoddam lumen unita omnium lumina et una claritate indiscreta resplendentia; et non aliquis, ut arbitror, possit huius luminaris lumen ab aliis ex aere omnia lumina continente discernere et videre sine altero alterum totis in totis sine mixtione concretis. Sed etsi unum aliquis luminarium educat a domo, coegredietur et proprium universum lumen nihil aliorum luminum in se ipso coavellens aut sui ipsius aliquid derelinquens; erat enim ipsorum, quod dixi totorum ad tota perfecta unitio, non mixta universaliter et nulla parte confusa; et hoc totaliter in corpore, aere et ex materiali igne pendente lumine". Haec Dionysius.

In incorporalibus etiam invenimus triplex exemplum, quia in intentionalibus et logicis, mathematicis et metaphysicis.

[103]) Honor. August., Clavis phys. 155; Lucentini 122,26–35

[104]) cf. ibid.

[105]) Dion., De div. nom. 2 4; Suchla 127,8–128,2; Simon 58,74–59,60

339 explicemus: implicemus *V* 344 diversos: diversas *V* 345 sive: sui *V* 354 florum *om. O* | fructus² *om. O* 360 quomodo *add.* se *V* 362 unitiva *coni.*: unita *codd.* | discretiva *coni.*: discreta *codd.* 363 dicens: dicit *V* 368 coegredietur *coni.*: congreditur *O* congredietur *V*

Digitized by Google

Circa primum exemplum sic dicit Theodorus in *Clave*[106]): "Accipe aliud exemplum de adunatione naturarum sine confusione vel mixtura vel compositione. Num in una specie multi numeri substantiales sunt et in uno genere multae species et in una essentia multa genera, et ita sunt, ut vera docet ratio, ut in una usia unumquodque genus suas proprias rationes, alterius vero generis rationes discretas neque confusas neque mixtas neque compositas, adunatas tamen atque, ut ita dicam, unum quiddam multiplex et simplex possideat? Similiter de speciebus in genere et de numeris specialissimis in specie intelligendum est. Horum namque singula quaeque et proprietatem suam et adunationem possident omni compositione remota". Hoc de primo exemplo in incorporalibus.

Item ibidem[107]) "aliud exemplum intuere ex numeris materia absolutis! Nonne omnes numeri sive finiti sive infiniti, hoc est sive rationis contemplationibus et nominationibus comprehensibiles sive humanae adhuc in hac vita contemplationis et nominationis virtutem superantes, in monade unum subsistunt? Et quidem in ipsa nulla numerorum compositio vel confusio vel mixtura numerorum est. Singuli autem suas singulares rationes in ea vi et potestate custodiunt. Quis enim recte disputantium dixerit binarium numerum vel ternarium in monade compositos esse ita, ut binarius in ea bis singulis et ternarius ter singulis subsistat? Si enim hoc fieret, non esset monas, sed multarum diversitatum et partium aggregatio et discrepantium numerorum cumulus. Est autem monas, in qua omnium numerorum mirabili quadam adunatione fons unus manat. In ipsa enim binarius et ternarius unum sunt et proprias rationes custodiunt, quae sibi invicem conveniunt absque ulla mole corporea, absque ulla humanarum cogitationum phantasia", "solo simplici et intelligibili intellectu subsistunt; unde in res corporeas sive incorporeas procedunt actu et opere seu naturae, hoc est seu naturali seu artificiali operatione, seu arithmeticae. Non aliter, sed eadem ratione de omnibus numeris a monade progredientibus et in eandem resolutis intelligendum".

In anima vero, quae est limes physicorum et initium metaphysicorum, sunt theoremata invicem, quia illocaliter, immaterialiter et intellectualiter, et tamen intellectus super quodlibet singulatim fertur educendo de secretis suis nihil attrahens a reliquis, nihil ibi sui dimittens, quod esset impossibile, nisi omnia haberent discretivam unitionem et unitivam discretionem.

"Nam in metiendi disciplina una est ratio anguli, alia quadrati; itaque", sicut dicit Augustinus *Ad Nebridium*[108]), "quotiens demonstrare angulum volo, non

[106]) Honor. August., Clavis phys. 316 (Eriugena, De divis. nat. 5,n.10; PL 122,881 B–C)
[107]) Honor. August., Clavis phys. 317 (Eriugena, De divis. nat. 5,n.10; PL 122,881 C–882A)
[108]) Aug., Epist. 14,n.4; Goldbacher 34,22–35,2; cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.2.,2; Mojsisch 37,32–35

382 omni: omnium *V* 384 ibidem *add.* idem *V* 386 nominationibus: nationibus *V* 390 dixerit: dixit *O* 391 in ... ternarius *om. V* 394 unus: unius *O* 406 metiendi: mentiendi *codd.* | alia: una *V* 407 non *add.* est *O*

Digitized by Google

nisi una ratio anguli mihi occurrit, sed quadratum nequaquam describerem, nisi quattuor simul angulorum rationem intuerer".

Sicut igitur discretivam unitionem et unitivam discretionem invenimus in corporalibus et incorporalibus, ita invenimus eam multo fortius in intellectus speciebus intellectualibus non solum super unitiones, quae sunt in corporibus, sed etiam super illas, quae sunt in animabus, quas habent non mixtae et supermundanae totae per totas uniformes species secundum participationem proportionalem unitionis segregatae "ab omnibus"[109]) ipso intellectu participantibus.

Et hoc de tertio secundi.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

COMMENTUM

Si enim impartibilis omnis intellectus, et unitum propter intellectualem impartibilitatem et, quae in ipso multitudo, in uno omnia entia et impartibilia unita sunt invicem et penetrant omnia per omnia. Si autem immaterialiter sunt omnia et incorporaliter, inconfusibilia erunt ad invicem et seorsum unumquodque servans suam puritatem manet, quod est. Declarat autem inconfusionem quidem intellectualium specierum, quae participantium unoquoque segregatim singularizans participatio; nisi enim quae participantur, segregata essent et essent separata ab invicem, neque utique participantia ipsis unoquoque participarent segregatim, sed esset utique multo magis in demissioribus indiscreta confusio deterioribus existentibus secundum ordinem; unde enim utique fieret disgregatio instituentibus ipsa et perficientibus indiscretis existentibus et confusis.

Rursum autem unitis speciebus continentis impartibilis hypostasis argumentantur et uniformis essentia: Quae enim in impartibili et uniformi existentiam habent in eodem impartibiliter entia – quomodo enim utique partieris quod impartibile et quod unum? –, simul autem et quod in invicem se per tota penetrantia indistanter; non enim distans, quod continet, et ut in distenso hoc quidem hic, hoc autem alibi, sed simul in impartibili et in uno omne; quare et in invicem. Omnes ergo intellectuales species et invicem sunt unitae et seorsum unaquaeque distincte.

Si quis in demonstrationibus exemplis indigeat, theoremata intelligat, quae in una anima, quae utique omnia in eadem substantia sine magnitudine entia et unita sunt invicem – quod enim sine magnitudine, non localiter habet, quae in se ipso, sed impartibiliter et indistanter – et segregatim: Omnia enim sincere anima producit et seorsum unumquodque, nihil attrahens a reliquis, quae, si non discreta essent secundum participationem, neque utique operatio animae discerneret.

[109]) cf. Dion., De cael. hier. 15 2; Heil 52,12; Dionysiaca 995,4

409 intuerer: intueretur *O* 411 incorporalibus: corporalibus *V* 425 participarent *coni.*: participent *codd.* 432 in *supplevi, om. codd.*

Digitized by Google

Probatio elementi quoad primam partem talis est: Omnia existentia in uno impartibili et sic impartibilia unita sunt invicem et penetrant omnia per omnia; sed omnes intellectuales species sunt huiusmodi; ergo etc.

Maior apparet.

Minor declaratur, quia, si omnis intellectus, in quo est intellectualium specierum multitudo, est impartibilis per 171 [110]), tunc etiam multitudo ipsarum intellectualium specierum, quae in ipso est, impartibilis est et quid unitum propter intellectualem impartibilitatem.

Si autem. Hic probatur secunda pars ipsius elementi sic: Omnia inconfusa ad invicem, quorum unumquodque seorsum conservans suam propriam puritatem sine omni mixtione manet, quod est, sunt secundum se unumquodque; sed omnes intellectuales species sunt huiusmodi: ergo sunt secundum se unaquaeque.

Maior apparet.

Minor probatur sic: Omnia inexistentia immaterialiter et incorporaliter intellectui immateriali et impartibili sunt inconfusa et inconfusibilia ad invicem, et seorsum unumquodque est conservans suam propriam puritatem sine omni mixtione, manens, quod est; sed omnes intellectuales species sunt inexistentes immaterialiter et incorporaliter intellectui immateriali et impartibili: ergo sunt inconfusae etc.

Declarat autem. Hic declaratur ipsa inconfusio intellectualium specierum ex inconfusione et immixtione participantium ipsis speciebus sic arguendo: Impossibile est participantia esse segregatim ab invicem singularizata et inconfusa, ubi causae ipsa constituentes et perficientes sunt mixtae et indiscrete confusae, cum maior perfectio requiratur in causis, quae participantur, quam in ipsis participantibus; cum igitur participantia sint segregata ab invicem et inconfusa ita, quod unumquodque participantium segregatim et distincte participat sua propria specie, secundum quam formatum est et specificatum, necessarium est ipsas species participatas, licet separabiliter, esse separatas ab invicem et inconfusas, et per consequens unaquaeque est per se seorsum ab alia, et hoc est, quod dicit 'singularizans participatio', quae est participantium unoquoque suorum principiorum causalium. 'Segregatim' seu 'distincte' declarat inconfusionem intellectualium specierum, quia nisi essent segregata et ab invicem separata, quae participantur, scilicet ipsae species intellectuales, pro certo neque participantia ipsis speciebus participent unaquaque segregatim etc.

Rursus autem. Hic declarat, quod ipsae species sunt in invicem, dicens: Rursum impartibilis hypostasis continentis et uniformis eius essentia argumentantur de unitis speciebus. Omnia enim, quae habent existentiam in impartibili et uniformi, sunt existentia in eodem impartibiliter in invicem et se penetrantia per tota indistanter.

110) Procl., Elem. theol. 171; Boese 83,1

450 inconfusa: confusa *V*   453 sunt[1] *om. O*   460 etc. *om. V*   463 segregatim: segregatum *O*   476 declarat *coni.*: declaratur *codd.*

Digitized by Google

Ista apparet quoad omnes partes eius; quomodo enim pro certo partieris, quod impartibile et unum, quasi dicat: nullo modo, et sic inexistentia sunt ibi impartibiliter propter continentis impartibilitatem, sed et simul cum hoc habent, quod sunt in invicem se penetrantia tota per tota et singula per singula et omnia indistanter, quia, quod continet, non est distans, et sic non sunt ut in distenso ita, quod hoc sit hic localiter, hoc autem alibi, sed omne, id est universum eorum, est simul in impartibili et in uno, quare et in invicem, et sic apparet maior; sed omnes intellectuales species sunt huiusmodi: ergo omnes intellectuales species et sunt unitae invicem et distinctae seorsum unaquaeque.

Si quis in demonstrationibus. Hic auctor minus intelligentibus dat exemplum suarum demonstrationum dicens, quod, si quis indigeat exemplis in demonstrationibus, intelligat theoremata existentia in una anima, quae omnia pro certo existentia in eadem substantia animae sine magnitudine molis et unita sunt invicem. Omne enim, quod est sine magnitudine, qualis est anima rationalis, habet ea, quae sunt in se ipso, non localiter, sed impartibiliter et indistanter, et non solum sic, sed etiam segregatim: Omnia enim illa sunt in anima segregatim et distincte, quae de thesauris suis sincere producit in lucem et seorsum nihil attrahens a reliquis; sed omnia theoremata sunt huiusmodi, quae, si non essent discreta secundum participationem, qua animae inexistunt, pro certo neque operatio animae discerneret inter ea.

Ad istius exempli evidentiam sciendum, quod »omnis[111]) scientia nititur suis regulis velut propriis fundamentis«[112]), sicut »dialectica habet regulas, quas vocat maximas«, "rhetorica locos, ethica generales sententias, physica aphorismos, arithmetica porismata, id est regulas subtiles"[113]), »quae speculanti quasi cadunt in praemium«[114]), "unde porismata quasi praemia nuncupantur"[115]), musica[116]) habet »axiomata quasi componderationes vocum«[117]); »axioma enim Graece est pondus Latine«[118]); »theoremata vero regulae sunt geometrarum, id est speculationes«[119]), »astronomia vero vocat suas sententias rectas excellentias«[120]), sed quia geometria tunc multum erat in usu, ideo auctor adduxit exemplum in suis regulis [121]).

[111]) cf. supra, Expos. tituli K; Sturlese 47,349–354 ('omnis scientia' usque ad 'excellentias')
[112]) cf. Alan. de Ins., Regulae cael. iur. prol., n. 1; Häring 121
[113]) Alan. de Ins., Regulae cael. iur. prol., n. 1; Häring 121
[114]) Alan. de Ins., Regulae cael. iur. prol., n. 1; Häring 121
[115]) Alan. de Ins., Regulae cael. iur. prol., n. 1; Häring 121
[116]) cf. Boeth., Instit. mus. II 5; Friedlein 231,7
[117]) Alan. de Ins., Regulae cael. iur. prol., n. 2; Häring 121–122
[118]) Alan. de Ins., Regulae cael. iur. prol., n. 2; Häring 122
[119]) Alan. de Ins., Regulae cael. iur. prol., n. 3; Häring 122
[120]) Alan. de Ins., Regulae cael. iur. prol., n. 4; Häring 122
[121]) Alan. de Ins., Regulae cael. iur. prol., n. 3; Häring 122

499 animae: anima *V* 508 sententias *om. O*

Digitized by Google

PROPOSITIO 177
OMNIS INTELLECTUS PLENITUDO ENS SPECIERUM, HIC QUIDEM UNIVERSALIORUM, HIC AUTEM PARTICULARIORUM EST CONTENTIVUS SPECIERUM; ET SUPERIORES QUIDEM INTELLECTUS UNIVERSALIOREM HABENT, QUANTO PARTICULARIOREM, QUI POST IPSOS, INFERIORES AUTEM PARTICULARIOREM, QUANTO TOTALIOREM, QUI ANTE IPSOS

Habito, quomodo se habeant ad invicem species eiusdem intellectus, nunc ostendit auctor, quomodo per eas et secundum eas conveniant et differant intellectus, dicens: OMNIS etc.

Ad istius elementi evidentiam duo declarabo, suppositum scilicet et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo ponam condiciones omnis intellectus in generali, secundo ostendam proprietates intellectus in actu per essentiam secundum se in speciali, tertio ex praemissis ostendam, quod omnis talis intellectus subicitur voluntati superessentiali.

De primo sciendum, quod omnis intellectus utpote existens impartibilis sub- A
stantia per 171 [1]) est "substantia simplex", et sic "non est tantum unius" speciei "seu formae"[2]), et quia "non est" "unius formae", "quae ipsum retineat, possibile est ipsum" formari "omnibus"[3]) formis, et per consequens "in essentia eius est omnis forma"[4]).

Item omnis intellectus substantiae impartibilis et simplicis est spiritualis natura; sed omnis "substantia simplex, spiritualis est habilior ad colligendum in se multas formas quam substantia composita, corporalis, et substantia corporalis et figura corporalis collectrices sunt multarum formarum et figurarum"[5]); ergo multo magis substantia simplex spiritualis.

Item tertio omnis intellectus est virtus universalis; sed virtus "universalis" "est habilior ad" »sustinendas« "multas formas quam"[6]) particularis; cum ergo »vis visibilis«, quae est particularis, sustineat "multas formas"[7]), ergo multo magis intellectus.

1) Procl., Elem. theol. 171; Boese 83,1
2) Avenc., Fons vitae III 22; Baeumker 131,12–13
3) Avenc., Fons vitae III 22; Baeumker 131,12–14
4) Avenc., Fons vitae III 22; Baeumker 131,15–16
5) Avenc., Fons vitae III 22; Baeumker 131,23–26
6) cf. Avenc., Fons vitae III 23; Baeumker 132,5–6
7) cf. Avenc., Fons vitae III 23; Baeumker 132,6–7

10 etc. *om.* *V* 19 omnibus formis: formis omnibus *O*

Digitized by Google

Item quarto "omnis substantia, quanto magis fuerit simplex", spiritualis seu "subtilis" et universalis, "tanto magis erit colligens" in se "formas"[8]) seu species; sed omnis intellectus est "simplicior", spiritualior seu "subtilior" et universalior »anima«[9]), ergo cum anima sit "colligens" multas "formas", multo "magis"[10]) intellectus.

Haec est sententia Avencebrol libro III *Fontis vitae* cap. 22 et 23.

Unde et concludit cap. 25[11]) in haec verba: "Iam praedictum est ex omnium collectione probationum, quas praemisisti, quod formae sensibiles, quae sustinentur in substantia, composita sunt in essentia substantiae simplicis, quae imprimit illas, et praedictum est, quod hae formae sunt collectae in essentia animae et intelligentiae et quod fluunt ab eis, et posuisti signum in hoc apprehensionem animae et intelligentiae ad omnes has formas".

Et infra, 29 cap.[12]): "Iam manifestum est mihi ex omnibus, quae praemisisti, quod substantia simplex apprehendit omnes formas per se ipsam; sed quid sequitur hoc? Sequitur hoc, ut formae sint existentes in essentia eius". Et subiungit de hoc multas probationes.

Unde et concludit 31 cap.[13]): "Ex omnibus argumentationibus, quas praemisisti, manifestum est mihi, quod formae sensibiles inventae sunt in esse simplicis substantiae eo, quod substantia simplex apprehendit omnes formas per se ipsam". Haec Avencebrol et multa alia, quae omisi gratia brevitatis.

Et hoc sufficiat de primo.

B Verum cum consideraverimus omnes formas, ut dicit ibidem Avencebrol libro V cap. 13[14]), "non invenimus inter eas formam magis perfectam et magis collectivam omnium formarum quam formam intelligentiae, scilicet quia invenimus, quod haec forma scit omnia per se ipsam et unitur per se ipsam cum omni forma, et per hoc cognovimus, quod omnes formae sunt in essentia eius" et cetera, quae sequuntur, quae signata invenies super 170[15]), quae apertissime declarant, quod forma intelligentiae est forma formarum et quod omnes formae seu species sunt in eius essentia et quod ipsa est universitas rerum.

Unde etiam 21 cap.[16]) describens "formam intelligentiae" dicit, quod est "forma continens omnes formas totius esse" et quod "est subtilior et superior ex formis". Et infra[17]): "Postquam forma intelligentiae est continens formam omnis, quod est, et est superior omni forma omnis, quod est, et omne inferius ex supe-

[8]) Avenc., Fons vitae III 23; Baeumker 132,13–14
[9]) cf. Avenc., Fons vitae III 23; Baeumker 132,15–16
[10]) Avenc., Fons vitae III 23; Baeumker 132,14
[11]) Avenc., Fons vitae III 25; Baeumker 138,23–139,2
[12]) Avenc., Fons vitae III 29; Baeumker 147,14–18
[13]) Avenc., Fons vitae III 31; Baeumker 151,7–10
[14]) Avenc., Fons vitae V 13; Baeumker 280,14–19
[15]) supra, prop. 170 A n. 4
[16]) Avenc., Fons vitae V 21; Baeumker 296,23–24
[17]) Avenc., Fons vitae V 21; Baeumker 297,5–10

36 omnium: omni *O* 40 hoc *add.* in *V* 47 esse: *malim* essentia *(Avencebrol)* 62 omnis: eius *V* 63 sequitur hoc[2]: hoc sequitur *O*

Digitized by Google

riori est. Quid sequitur hoc? Certe sequitur hoc, quod esse omnium formarum est ex esse formae intelligentiae et quod forma intelligentiae est constituens essentiam omnis formae, sicut dixisti".

Unde et concluserat III libro cap. 24 per plura media, quod, "quidquid emanat ab aliqua origine"[18], "collectivum est apud suam originem"[19].

Cum ergo intellectus sit originalis substitutor proxime perpetuorum et intransmutabilium secundum substantiam per 172[20], immo omnis intellectus intelligendo instituit ea, quae sunt post[21], igitur omnia, quae sunt post, sunt collecta in ipso.

Et hoc de secundo.

Sane "unde" omnis talis intellectus "recipiat has formas"[22] seu species et quomo- C
do imprimantur sibi "ex intuitu" prime "voluntatis" in eum, ostendit consequenter Avencebrol V libro cap. 17[23], cuius verba etiam supra 170[24] sunt signata.

Quod ut amplius quasi exemplariter innotescat, sciendum, quod, quia omnia sunt in omnibus, proprie autem in unoquoque, per 103[25], ideo omnis intellectus est intellectualiter, quae sunt ante ipsum et quae post ipsum, per 173[26], habens rationes essentiales seu rerum species a superioribus expressas et sibi impressas ad instar speculi.

"Si enim" "angelus", qui est solum participans intellectualitate[27], per Dionysium 4 cap. *De divinis nominibus*[28] describitur esse "imago" "Dei", "manifestatio occulti luminis, speculum purum, clarissimum, incontaminatum, incoinquinatum, immaculatum, suscipiens totam, si est conveniens dicere, pulchritudinem boniformis" deitatis "et munde resplendere faciens in se ipso, quemadmodum possibile est, bonitatem silentii, quod est in" abditis – haec Dionysius –, multo magis omnis intellectus in actu per essentiam est imago dei[29] quasi indifferens eius similitudo, in qua inventa sunt omnia, quae in primo suo exemplari existunt, secundum aemulationem et imitationem, et per consequens omnes rerum species sunt in ipso, et ex hoc est manifestatio quaedam "occulti luminis"[30] ipsorum deorum et prime Dei, cum sit "speculum purum"[31] et amplioris et eminentioris puri-

18) Avenc., Fons vitae III 24; Baeumker 136,6
19) Avenc., Fons vitae III 24; Baeumker 136,20
20) Procl., Elem. theol. 172; Boese 84,1–2
21) Procl., Elem. theol. 174; Boese 85,1
22) Avenc., Fons vitae V 17; Baeumker 288,21
23) Avenc., Fons vitae V 17; Baeumker 289,20
24) supra, prop. 170 C n. 14 et 15
25) Procl., Elem. theol. 103; Boese 52,1
26) Procl., Elem. theol. 173; Boese 84,1–2
27) cf. Dion., De div. nom. 4 2; Suchla 145,11; Simon 130,71
28) Dion., De div. nom. 4 22; Suchla 169,20–170,4; Simon 264,84–265,76
29) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.1.; Mojsisch 15,10–16,58
30) Dion., De div. nom. 4 22; Suchla 170,1; Simon 264,86
31) Dion., De div. nom. 4 22; Suchla 170,1; Simon 264,86

68 ergo intellectus: intellectus ergo *V* 73 talis intellectus: intellectus talis *O* 74 ex: ab *V* 82 speculi *ex* saeculi *corr. in marg. V* 88 existunt: erunt *O* 90 et²: etc. *O*

Digitized by Google

tatis, claritatis, incontaminationis, incoinquinationis sine omni macula existens super omnem angelicam dignitatem.

Et ideo vere est suscipiens ad instar speculi pulchritudinem boniformis deitatis, in qua sicut in "simplici et" supersubstantiali "totorum pulchrorum natura omnis pulchritudo et omne pulchrum uniformiter secundum causam praeexistunt" secundum Dionysium ibidem[32]), ubi loquitur de pulchro, et ex hoc imagines seu similitudines totius universi sunt impressae ipsi tali intellectui.

Sicut enim omne speculum est rei sibi obiectae, inquantum in ipso et per ipsum videtur, repraesentativum[33]), ita et intellectus est repraesentativus eorum, quae sibi obiciuntur. Inter rem autem obiectam et ipsum speculum attenditur distantia secundum oppositionem contrarietatis[34]), quae est potentiae et actus, cum aliquali convenientia secundum rationem alicuius analogiae, qua unum, puta potentiale, sit receptivum alterius, puta actualis. Recipit enim speculum rei obiectae similitudinem per sui informationem ad imitationem ipsius rei obiectae, et sic omnis talis intellectus utpote speculum intellectuale est susceptivus et repraesentativus omnium superiorum, et omnia superiora uniuntur in ipsis intellectibus, et est ibi distantia secundum oppositionem contrarietatis, potentiae et actus, quia, quanto aliquid est superius, tanto est actualius, et quanto inferius, tanto potentialius, et sic superiora sunt in intellectibus non modo superiorum, sed modo intellectuum. Nihilominus est ibi non modica convenientia secundum rationem analogiae, qua intellectus in se recipit totalitatem omnium rationum seu specierum superiorum, licet non totaliter secundum modum, quo procedit a superioribus. Est enim omnis intellectus talis, ut supra ostensum est[35]), eo capiens essentiam suam et omnes species sibi inditas, quo intelligit suam per se causam. Non solum autem intellectus est sic specierum receptivus, sed etiam est sui ipsius in omnium inferiorum specificationem profusivus, et sic est faciens munde resplendere in se ipso bonitatem silentii, bonitatem, inquam, sui ipsius diffusivam non ratiocinando nec praeeligendo, quod etiam potest hic vocari silentium[36]), quod est in abditis[37]), scilicet secretis secretorum.

Et hoc de tertio et primo principali.

Circa propositum duo faciam secundum duas partes elementi, quia primo dicam de intellectus quoad specierum inexistentiam plenitudine, secundo de ipsarum specierum maiori vel minori amplitudine.

[32]) Dion., De div. nom. 4 7; Suchla 151,18–19; Simon 190,69–70
[33]) cf. Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.181; Simon 266,57–59
[34]) cf. Alhazen, Opticae thesaur. V 11; Basileae 1572,131–132
[35]) supra, prop. 177 C
[36]) cf., Dion., De myst. theol. 1 1; Ritter 142,2; Simon 456,87
[37]) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat., prooem. 5; Mojsisch 14,43–50

94 vere: vero *O* 101 et: erit *V* 107 uniuntur *coni.*: unitur *codd.* 109 quia: et *O* 110 non *om. O* 116 est[1] *om. O* 119 nec *ex* ut *corr. in marg. V* 120 scilicet: secundum *O*

Digitized by Google

Circa primam partem tria faciam, quia primo dicam de pleni ratione, secundo ex hoc de plenitudinis propria intentione, tertio ex praemissis de primae partis illatione.

De primo sciendum, quod, sicut in corporalibus illud dicitur plenum, cuius D tota capacitas est totaliter occupata[38]), veluti apparet in vasis plenis liquoribus et astris plenis fulgoribus[39]) – vas enim dicitur plenum, quando aqua vel alius liquor a fundo usque ad summum omnes partes tangit, et consimiliter astrum dicitur plenum fulgore, quando secundum omnem partem assecutum est lumen seu superfusum sicut in luna seu implantatum sicut in sole[40]); unde et gloria domini dicitur plenum opus[41]), scilicet solis eius sicut vasis admirabilis, quod est opus excelsi, eodem modo se habet in spiritualibus et intellectualibus, quod tunc aliquid, puta intellectus in proposito, dicitur plenus speciebus, cuius tota capacitas est ipsis speciebus totaliter occupata.

"Non" enim "prohibentur multae" species seu "formae diversae" secundum Avencebrol libro V cap. 18[42]) "colligi in uno sustinente, nisi cum locus impedit. Sed cum locus non impedit, non prohibetur, quin conveniant, ut dictum est. Sed postquam formae coadunatae in forma intelligentiae non sunt dispersae propterea, quod unitae sunt in sua essentia, et substantia intelligentiae est substantia simplex, constat per hoc, quod hae formae non impediunt locum, immo ipsae et locus, in quo sunt, scilicet substantia intelligentiae, est simplex et formae, quae sunt in ea, non sunt dispersae, sed unitae in sua essentia, ideo est substantia intelligentiae capax et sustentatrix omnis rei, et non angustatur aliqua re in eo, quod sustinet omnia unitate sua, quae est eius essentia sustentatione unitionis essentialis". Haec Avencebrol.

Et infra[43]): "Et propter hoc dictum est, quod intelligentia est locus formarum intelligibilium et hyle est locus formarum naturalium".

Et notandum, quod intelligentia non dicitur plena speciebus, quod aliquando fuerit vacua et postea impleatur, sed quia de essentia sua, in qua transcripta est omnis scriptura et pictura essentialium et superessentialium characterum omnibus superioribus inexistentium, sicut de pleno et redundanti thesauro educit species, quas imprimit inferioribus formandis. Omnis enim intellectus in actu per essentiam est quasi "scriptor" "ad" "archetypam" formam sive primam exemplarem speciem "indeclinabiliter" inspiciens et "nihil aliud visibilium tractus" sive

38) cf. Arist., Phys. IV 6, 213b6–7; Maggiòlo 241 n.343
39) cf. Plat., Tim., 40a2–3; Waszink 33,4–5
40) cf. Plat., Tim., 39b4–5; Waszink 31,22–23
41) cf. Isa. 6,3
42) Avenc., Fons vitae V 18; Baeumker 290,22–291,12
43) Avenc., Fons vitae V 18; Baeumker 291,18–20

125 pleni ratione: plenitudine *V* 132–133 superfusum: perfusum *O* 134 scilicet solis *om. O* 136 cuius ... speciebus *om. O* 147 in *om. O* 148 unitionis: unius *O* 152 transscripta: circumscripta *O* 154 et *om. V*

Digitized by Google

"retractus"[44]) ipsum illum librum digito summi dispositoris exaratum, in quo sunt simpliciter omnia per characteres suos superessentiales conscripta, quasi "duplicabit" in sui ipsius mente et monstrabit "alterutrum in alterutro praeter differentiam substantiae"[45]). Et sic omnis intellectus est plenus speciebus intellectualibus.

Et hoc de primo.

E Verum licet hoc dicatur plenum, cuius capacitas est totaliter occupata, tamen illud dicitur "proprie" "plenitudo", quod est incessanter ex supereffluenti copia redundans in omnia sui capacia copiose. Unde et "plenitudo" sic dicta solum est "conveniens" diis et "divinis rebus" secundum Macrobium[46]). Natura enim omnis intellectus in actu per essentiam est, ut propter interiorem sui originalem transfusionem sit incessanter exuberans ad extra secundum instar prime boni, cuius est imago, ut supra dictum est[47]), quod est fons essendi simpliciter omnia, per 12[48]), propter hoc, quod ipsum est origo, a quo fluunt universa sicut rivuli ex fonte.

Unde et Avencebrol libro V cap. 41 dicit, "quod creatio rerum a creatore alto et magno, quae est exitus formae ab origine prima, id est voluntate, et fluxio eius super materiam est sicut exitus a quae emanantis a sua origine"[49]). In hoc tamen differt, quod "illud est sine intermissione et" "quiete, hoc autem sine motu et tempore"[50]).

Ratio autem huius fluxus secundum naturam essentiae suae est, quod essentia sua, quae est summum bonum, est summe liberalis et dapsilis, natura autem bonitatis et liberalitatis est in communicatione. Boni enim est derivatio in omne, quod participare potest, per commentum 122[51]), et ideo in bonitate et largitate et liberalitate essentiae illius est, quod ab eo fluat omne, quod est, sicut dixit Plato in *Timaeo*[52]) causam assignans, quare hoc "omne", id est universum, "instituendum putaverit: Optimus", inquit, "erat", et "ab optimo porro invidia longe relegata est".

Sicut igitur "verbum" "Dei" patris "omnipotentis" secundum Augustinum VI *De Trinitate* est "ars" "plena omnium rationum viventium" et "incommutabilium"[53]), ita quilibet "intellectus" est plenus speciebus, cum habeat rationem artis "intelligendo" ea, "quae" sunt "post", instituentis per 174[54]), et sicut ipse Deus secundum Trismegistum *De principiis* est "causa", "quae" est "plenitudo scientiae",

[44]) cf. Dion., De eccl. hier. 4 1; Heil 96,5–7; Dionysiaca 1265,4–1266,1
[45]) Dion., De eccl. hier. 4 1; Heil 96,8–9; Dionysiaca 1266,2–4
[46]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. I 5; Willis 15,4–5
[47]) supra, prop. 177 C n. 29
[48]) cf. Procl., Elem. theol. 12; Boese 9,1–19
[49]) Avenc., Fons vitae V 41; Baeumker 330,17–20
[50]) Avenc., Fons vitae V 41; Baeumker 330,21–22
[51]) Procl., Elem. theol. 122 comm.; Boese 61,17–18
[52]) Plat., Tim., 29e1–2; Waszink 22,17–19
[53]) Aug., De Trin. VI 10 11; Mountain-Glorie 241,20–23; cf. prol. 3 n. 31; Sturlese 8
[54]) Procl., Elem. theol. 174; Boese 85,1

160–161 differentiam substantiae: substantiae differentiam *V* 181 hoc omne: omne hoc *V*

Digitized by Google

"quae" "cuncta regit atque componit"[55]), "in" qua "conscripta"[56]) sunt omnia et "summi digito dispositoris exarata"[57]), ita etiam quilibet intellectus talis est suo modo "plenitudo scientiae"[58]) per species rerum sibi inscriptarum "digito summe"[59]) boni.

Et hoc de secundo.

F Ex praemissis evidenter apparet, quod "omnis" intellectus "est" ens sive existens non iam "plenus formis", ut dicit auctor *De causis* propositione 10[60]), sed et "plenitudo" "specierum"[61]), cum secundum Avencebrol libro V cap. 18[62]) "forma intelligentiae" "forma" sit "formarum et" "omnes formae" sive species "subsistant in eius forma et quod" ipsa "est universitas rerum et omnino quia", postquam "formae inferiores sunt in formis superioribus, quia defluxae sunt ab eis, oportet ex hoc, quod intelligentia sit, quidquid est infra eam". Haec Avencebrol.

Omne autem illud, in quo sunt omnes formae seu species et quod est universitas rerum, est plenitudo ens specierum[63]), sed prime intellectus est superplenitudo ens specierum sicut primus et inexhaustus, immo inexhauribilis fons et scaturrigo totius intellectualitatis; intellectus vero per essentiam sunt entes plenitudines specierum[64]), non solum, inquantum sunt earum susceptivi ad instar angelicorum speculorum, ut supra dictum est[65]), sed magis, inquantum sunt sui ipsorum in omnium inferiorum specificationem profusivi; sic enim omnis intellectus per essentiam habens in se ipso exuberantiam et communicationem copiosam et effusionem ad inferiora dicitur esse "plenitudo ens specierum"[66]).

Et hoc de tertio et prima parte elementi.

Circa secundam partem tria faciam, quia primo ponam universalis distinctionem et primi membri multiplicem condicionem, secundo secundi membri prosecutionem, tertio ex praemissis maioris vel minoris universalitatis specierum intellectualium propriam rationem.

De primo sciendum, quod est duplex universale, praedicationis et separationis. G

Primum dicitur tribus modis secundum Avicennam V *Metaphysicae* suae cap. 1. "Dicitur enim universale", "quod praedicatur in actu de multis, sicut homo", item

55) Lib. de sex rer. princ. 1,n.32; Silverstein 250
56) Lib. de sex rer. princ. 1,n.33; Silverstein 250
57) Lib. de sex rer. princ. 1,n.34; Silverstein 250
58) Lib. de sex rer. princ. 1,n.32; Silverstein 250
59) Lib. de sex rer. princ. 1,n.34; Silverstein 250
60) Lib. de caus. 9 (10),n.92; Pattin 158,8
61) Procl., Elem. theol. 177; Boese 87,1
62) Avenc., Fons vitae V 18; Baeumker 290,9–14
63) Procl., Elem. theol. 177; Boese 87,1
64) cf. Procl., Elem. theol. 177; Boese 87,1
65) cf. supra, prop. 177 C n. 28
66) Procl., Elem. theol. 177; Boese 87,1

198 Avencebrol: Averroes *codd.* 200 est[1]: ens *O* 202 entes: existentes *V* 211–212 intellectualium *add.* secundum *O*

Digitized by Google

"intentio, quam possibile est praedicari de multis, etsi nullum eorum habeat esse in effectu, sicut intentio domus heptangulae"[67]), "dicitur etiam" tertio "universale intentio, quam nihil prohibet opinari, quin praedicetur de"[68]) pluribus, "sicut sol"[69]), licet sit unus tantum.

Et sic istis tribus modis universale dividitur contra individuum et describitur sic[70]): "Universale est hoc, quod in intellectu non est impossibile praedicari de multis".

Propterea et Ioannes Damascenus in *Logica* sua cap. 48 definiens universale ait: "Universale est, quod multa significat, ut homo, animal"[71]), individuum[72]) vero hypostasis, quod secundum se ipsum proprie consistenter subsistens et est et dicitur.

Verum quia haec divisio Avicennae[73]) universalis magis est secundum materiam quam secundum formam, ideo inquirendo de esse universalis secundum formam notandum, quod Ioannes Damascenus cap. 55 distinguit triplex esse naturae, quam universale dicimus; natura, inquit, vel nuda contemplatione cogitatur – secundum enim se ipsam non subsistit – vel communiter in omnibus homoideis[74]), id est eiusdem speciei hypostasibus has copulans et dicitur in specie considerata natura vel totaliter eadem in assumptione accidentium in una hypostasi et dicitur in atomo considerata. Verbi gratia hoc nomen 'homo' vel 'animal' triplicem habet significationem, unam, secundum quod dicit humanitatem in se sine condicione communis aut proprii, id est singularis, aliam cum condicione proprietatis seu singularitatis, et sic est homo sensibilis, tertiam cum condicione communitatis, et sic est homo universalis.

Primum esse nec est naturale nec universale, quia praecedit utrumque; secundum esse est naturale et sensibile, non universale, quia est acceptum cum accidentibus et proprietatibus naturalibus; tertium esse non est esse sensibile aut naturale proprie, sed esse universale et esse quid in intellectu. Omisso igitur primo esse naturae, cum nec sit principium essendi nec cogitandi rem, quia nuda cogitatione cogitatur, remanet duplex esse, scilicet esse naturale et universale. Tale autem universale "non habet esse" extra "animam" secundum Avicennam libro V *Metaphysicae* cap. 2[75]) et Algazelem libro I cap. 7[76]).

His consentit Aristoteles in multis locis secundum expositionem Averrois.

Dicit enim Aristoteles I *De anima* cap. 3[77]), quod "universale aut nihil est aut

67) Avic., Metaph. V 1; Van Riet 227,7–10
68) Avic., Metaph. V 1; Van Riet 227,12–14
69) Avic., Metaph. V 1; Van Riet 227,15
70) Avic., Metaph. V 1; Van Riet 228,20–21
71) Ioann. Damasc., Dial. 65; Kotter 134,66; Colligan 50,90
72) cf. Ioann. Damasc., Dial. 42; Kotter 108 5–6; Colligan 23,8
73) cf. supra, prop. 177 G
74) cf. Ioann. Damasc., Dial. 48; Kotter 114,16–17; Colligan 29,21–23
75) Avic., Metaph. V 2; Van Riet 239,71
76) cf. Algaz., Metaph. I 1 2; Muckle 27,21–28,27
77) Arist., De an. I 1, 402b7–9; Gauthier 3

218 quin: quando *O* 224 vero *add.* vel *O* 235 id est *ex* idem *corr. V* 241 et *coni.*: est *codd.* | in *om. O* 244 Metaphysicae cap. 2: cap. 2 Metaphysicae *V*

Digitized by Google

posterius" est "et" "similiter", "si aliquod" "aliud" communiter "praedicetur"; ibi namque secundum expositionem Averrois[78]) demonstrat, "quod ipse non opinatur, quod definitiones generum et specierum sint definitiones rerum universalium existentium extra animam, sed sunt definitiones rerum particularium extra intellectum", "in" quibus "intellectus" "agit" "universalitatem".

Item II *De anima* dicit Aristoteles[79]), quod "universalium" est "scientia" – Averroes[80]) –, quia "intellectus" "movetur" ab his, quae "sunt in anima".

Item *Super II Metaphysicae* cap. 7[81]) dicit Averroes, quod "intentio communis" et "una et universaliter natura specialis" "nullum habet esse, nisi secundum quod est in intellectu".

Et infra[82]): "Universale" "non habet esse, nisi secundum quod est scientia" et "secundum quod est in anima".

Et iterum dicit[83]), quod "intentiones universales sunt" "comprehensiones, quae dicuntur scientiae" "rerum", "quas intellectus comprehendit".

Item *Super XI Metaphysicae* cap. 1[84]), dicit Averroes: "Universalia" non sunt extra animam, sed "sunt collecta ex particularibus" ab "intellectu".

Item ibidem 7[85]): »Universale« "non" »existit« "extra animam".

Idem invenies in multis locis.

Ex praemissis colligi potest, quod est duplex intentio universalis, quarum utraque habet esse in anima, scilicet prima et secunda.

Prima enim intentio est id, quod capit suam entitatem opere intellectus possibilis facti actu constituentis ipsum in esse quiditativo ex principiis formalibus, quae sunt partes definitionis; et dicitur res primae intentionis, quia est primo intentum a natura et sic respectum ab intellectu.

Res vero secundae intentionis non sic capit suam entitatem, ut secundum se et primo sit aliquid extra intellectum, quo secundum se et primo sit respectum ab intellectu, sicut res primae intentionis, sed est forma quaedam habens se ex parte intellectus vel rationis, sub qua fit res rationabilis; et ideo quasi per accidens respicit ipsum intellectum, inquantum sub eo et per ipsum ratiocinatur de rebus, quas per se respicit. Est autem secunda intentio subiectum, praedicatum, maior vel minor extremitas, genus, species et alia praedicabilia.

Et haec sufficiant de primo, quia sunt extra praesentem intentionem.

Universale vero separationis est res rata in natura. H

78) Averr., De an. I comm. 60; Crawford 12,22–26; cf. supra, prop. 11 A n. 11; Pagnoni-Sturlese 186

79) Arist., De an. II 5, 417b22–23; Gauthier 114

80) Averr., De an. II comm. 60; Crawford 220,15–17

81) Averr., Metaph. I comm. 26; Venetiis 1562,18rA–B

82) Averr., Metaph. I comm. 27; Venetiis 1562,18rF

83) Averr., Metaph. I comm. 27; Venetiis 1562,18vG

84) Averr., Metaph. XII comm. 4; Venetiis 1562,292rD

85) cf. Averr., Metaph. XII comm. 27; Venetiis 1562,311vH

254 in *om.* *O* 2658 et¹: id est *V* 264 ibidem: idem *O* 289 haec: hoc *V* | sufficiant: sufficiat *V*

Digitized by Google

Dico autem 'separationis', quia differt abstractio et separatio et per consequens abstractum et separatum. »Abstractio enim est opus rationis«[86]), »separatio autem opus naturae est«[87]) vel potius quaedam condicio vel modus naturalis rei separatae. Ergo universale abstractum inquantum huiusmodi est ens per intentionem, universale vero separatum est ens secundum naturam.

Ista autem universalia, scilicet praedicationis, quod est logicum, et separationis, quod est theoreticum, differunt in multis. Et ut ad praesens sufficiat, primo differunt in eo, quod universale separationis accipitur secundum rationem subsistendi ratam in natura etiam circumscripto omni cognitivo abstrahente; logicum vero seu praedicationis universale consistit secundum rationem cognoscendi per virtutem abstractivam, inquantum intellectus agit universalitatem in rebus, et sic est solum consistens in conceptione.

Ex hoc sequitur secunda differentia, quod universale theoreticum consistit in »separatione, quae est opus naturae«[88]), logicum vero in »abstractione, quae est opus intellectus vel rationis«[89]).

»Ratio enim particularis, quam etiam aestimativam vocant seu cogitativam, in homine est vis distinctiva, quae componit et dividit et versatur circa intentiones rerum, etiamsi sint res universales secundum considerationem, inquantum videlicet considerat rem absque principiis secundum considerationem individuantibus seu particulantibus eam. Denudat enim rem a suo idolo, id est ab accidentibus, sub quibus imaginativa rem considerat«[90]), »quae accidentia secundum logicam considerationem sunt principia et signa individuationis, sicut dicit Porphyrius[91]), quia secundum logicum non distinguitur inter rationem particularem et universalem proprie dictam; secundum logicum enim fit abstractio rerum a talibus accidentibus, sub quibus considerat res ut sensibiles«[92]), sicut dictum est[93]), et »praedicabiles de uno solo, quod convenit individuo secundum eum. Quod autem in tali abstractione consideratur, est universale secundum ipsum praedicabile de pluribus«[94]).

Ex his sequitur tertia differentia, quod universalitas primi universalis consistit in actuali subsistentia ita, quod, quanto aliquid est magis secundum actum, tanto

86) Theodor. de Vrib., De anim. 36 1; Sturlese 42,64
87) Theodor. de Vrib., De anim. 36 1; Sturlese 42,67
88) Theodor. de Vrib., De anim. 36 1; Sturlese 42,67
89) Theodor. de Vrib., De anim. 36 1; Sturlese 42,64
90) Theodor. de Vrib., De int. III 27 2; Mojsisch 200,26–32 cum n.1 et 2
91) Theodor. de Vrib., De int. III 27 3; Mojsisch 200,33–34; cf. Porphyr. Isag.; Busse 17,8–9; Minio-Paluello-Dod 125,19–20
92) Theodor. de Vrib., De int. III 27 3; Mojsisch 200,34–37
93) supra, prop. 177 H n. 89
94) Theodor. de Vrib., De int. III 27 3; Mojsisch 200,37–39
95) supra, prop. 177 H n. 92

289 etiam: et *O* | circumscripto: circumscripta *V* 290 cognoscendi: cogitandi *V* 291 abstractivam: abstractam *O* 303 quia: quod *V* 304 secundum: sed *O* 306–307 in tali: intelligi *O*

Digitized by Google

est universalius; ibi autem est e converso, quia, sicut dictum est[95]), in eis »fit abstractio rerum«[96]) secundum aliquas suas intentiones, quibus res cadunt secundum considerationem ab actu in esse potentiale, puta in esse secundum genus, quod non est esse secundum actum perfectum secundum suam naturam.

Ex his consequitur quarto, quod hic fit rerum ad invicem collectio, qua uniantur secundum modum suae actualitatis; quanto enim aliquid est actualius, tanto est unius, et e converso. Ibi autem fit rerum ab invicem separatio et enumeratio ratione unius communis naturae vel intentionis, scilicet generis vel speciei participandae, cuius communis naturae universalitas secundum eos consistit in hoc, quod unum a pluribus participatur.

Ex his sequitur quinto, quod ea, quae sunt maxime universalia universalitate separationis, sunt maxime unum ampliori formalitate et realitate quam quaecumque res particulares seu determinatae. Ibi autem sunt proprie multa sub una formali intentione, secundum quam ea, quae sunt multa, habent esse potentiale in tantum, quod, quanto aliquid est universalius, tanto est magis indeterminatum et sic determinabilius et per consequens multa in sua essentia, secundum quod dicitur libro *De providentia* 3 quaest.[97]) in haec verba: "Hoc quidem", scilicet universale, "etsi contineat, quae sub ipso, et det essentiam singulis, tamen differentias eorum, quae continet, praeaccepit, et est unum multa secundum essentiam".

Ex istis concluditur sexto, quod determinatio istius universalis fit per magis potentiale, alterius autem per actuale, sicut apparet in linea praedicamentali de universali logico.

Et hoc sufficiat de secundo.

Ex praemissis elicitur tertium, scilicet quod, quando species dicuntur universa- I
les, non intenditur de universalitate, prout universale sumitur in logicis speculationibus, secundum quod dicit Eustratius *Super I Ethicorum* cap. 7[98]): Illud "quidem enim, de multis dicitur et est posterius generatione, hoc autem, quod ante multa velut praesubsistens eis et illis ad ipsum recipientibus subsistentiam. Ita enim qui circa Platonem rationes quasdam inducentes enhypostatas, id est per se subsistentes divinas intellectuales, ad quas dicebant omnia materialia esse et fieri, quas et species et ideas vocabant et tota et universalia, praesubsistentes quidem his, quae in corporibus sunt, speciebus, separatas autem ab his omnibus, in conditoris" "mente existentes, altera quaedam secundum ipsas in materia figurantes. Universalia autem et tota haec dicebantur, quoniam unumquodque illorum unum ens habet multa ex illo et secundum illud facta in corpore et materialia, ad quae illud universale et totum dicebatur non intelligibiliter ut universale logicum, sed

96) Theodor. de Vrib., De int. III 27 3; Mojsisch 200,36
97) Procl., De X dub. 3,n.10; Boese 18,18–21
98) Eustrat., In Eth. Nic. comm. I 4; Heylbut 40,20–31; Mercken 69,86–70,00

315 hic fit: fit hic *O* 323 particulares: particularis *V* 327 scilicet: si *O* 334 quando: quanto *V* 337 de multis dicitur: dicitur de multis *V* 340 id est: et *O* 346 universale[2]: vere *O*

Digitized by Google

intellectualiter, universale quidem velut praesubsistens multis separabiliter, quae secundum" ipsum "facta sunt". Haec Eustratius.

Quibus suppositis sciendum, quod intra unum et eundem ordinem quanto aliquid est superius, tanto est absolutius et potentius magis remotis. Est enim unius distantioribus.

Cum ergo omnis ordo distinguatur in suprema, media et ultima seu infima, necessarium est suprema esse absolutiora et potentiora mediis et haec extremis. Quanto autem aliquid est absolutius et actualius seu potentius, tanto sua causalitas et istud, quod est ratio causalitatis, in plura se extendit; igitur species superiorum intellectuum utpote absolutiorum, actualiorum seu potentiorum sunt magis universales, quia ad plura se extendunt, quae ambitu suae amplitudinis continent, speciebus inferiorum intellectuum, et sic magis contractorum, licet in primis intellectibus sint pauciores species mediis intellectibus et in his pauciores quam in extremis; omnis enim multitudo propinquius uni ens quantitate quidem est remotioribus minor, virtute autem maior per 62[99]).

Igitur multitudo specierum in primis intellectibus est minor secundum quotum et maior secundum virtutem et potentiam. Quanto autem aliquid est maius virtute, tanto sua causalitas est maioris ambitus, et sic est universalius. Relinquitur igitur, quod species superioris intellectus est universalior specie inferioris ita, quod, quanto superiores intellectus habent universaliores species, tanto inferiores habent particulariores et e converso. Verbi gratia: Species, per quam potest intellectus in substantiam, in eo, quod huiusmodi, est universalior specie, per quam intellectus constituit corpus, et hoc est universalior specie, qua constituitur corpus animatum, et sic descendendo in linea praedicamentali usque ad speciem specialissimam, quae et sibi similes instituuntur ab intellectibus per species maxime contractas et quasi particulares, et, ut exemplum etiam de speculo ad propositum applicetur, situentur specula exterius polita[100]) secundum eam proportionem, quod imago rei obiectae immediate a re visa resultet in primo speculo et ex primo speculo in secundo, ex quo in tertio et sic de singulis. Scimus autem ex scientia aspectuum, quod prima species seu imago est fortior secunda et haec tertia, et sic de aliis[101]). Secundum eandem similitudinis proportionem expressio formarum superiorum et earum impressio expressius et unius et per consequens activius et sic universalius resultat in primis intellectibus quam secundis et in his evidentius quam in tertiis.

Ex dictis apparet, quod, licet omnis intellectus in actu per essentiam sit plenitudo ens specierum[102]), tamen superior est contentivus universaliorum specie-

99) Procl., Elem. theol. 62; Boese 33,1–2

100) cf. Alhazen, Opticae thesaur. V 1; Basileae 1572, 125; Ioann. Pecham, Perspect. comm. II 10–11; Lindberg 164,117–132

101) cf. Alhazen, Opticae thesaur. IV 4; Basileae 1572, 103

102) Procl., Elem. theol. 177; Boese 87,1

353 absolutiora: absoluta *O*   360 quidem: quam *O*   372 et[2] *om.* *O* | etiam *om.* *O*

Digitized by Google

rum et per consequens per eas in plura se extendit quam intellectus inferiores per suas species, quae sunt magis contractae, et sic ad magis contracta se extendunt.

Cuius evidens exemplum est in angelis, qui sunt de providentia voluntaria[103], secundum quod apparet per Dionysium 12 cap. *Angelicae hierarchiae*[104], ubi dicit: "Si enim non apta participare supremis totalitatibus sunt postrema". Et infra[105]: "Dicimus enim, quod totalem et superpositam" divinorum "ornatuum virtutem non habent postremi, etenim" particularem "et iuxta proportionem existentem participant secundum unam universorum convenientem" et communicativam ordinationem, "sicut cherubim sanctorum ordo participat sapientia et cognitione altiore", illi "autem", qui "post ipsos sunt substantiarum ornatus, participant quidem et" "sapientia et cognitione particulari", "tamen ad" ipsos "et subiecta". Haec Dionysius.

Cum igitur cognitio vespertina[106] angelorum sit per species, necessarium est superiores sicut cherubim, qui interpretantur plenitudo[107] vel effusio[108] sapietiae, habere species universaliores inferioribus angelis[109].

Unde et secundum Dionysium cap. 15[110] eiusdem libri dicitur, quod "unaquaeque" "intellectualis essentia donata sibi a diviniore uniformem intelligentiam provida virtute dividit et multiplicat" usque "ad inferioris ductricem analogiam", id est secundum proportionem inferioris substantiae.

Et hoc de tertio secundi.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

103) cf. Aug., De Gen. ad litt. VIII 9; Zycha 244,3–5; Theodor. de Vrib., De cog. ent. 56,2; Steffan 219,64–68

104) Dion., De cael. hier. 12 1; Heil 42,13–14; Dionysiaca 934,3–4

105) Dion., De cael. hier. 12 2; Heil 42,18–43,1; Dionysiaca 935,2–937,1

106) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 2.3.,2 (Mojsisch 65,14); De cog. ent. 45 1–2 (Steffan 211,1–21); Aug., De Gen. ad litt. IV 24 (123,19–124,17), IV 32 (129,19–131,22)

107) cf. Alb., Super Dion. De cael. hier. 7; Simon-Kübel 98,18–19; Greg., In ev. hom. 34 n.10; PL 76,1252 A

108) cf. Dion., De cael. hier. 7 1; Heil 28,6; Dionysiaca 841,1 (transl. Sarr.); cf. Alb., Super Dion. De cael. hier. 7; Simon-Kübel 98,56–59

109) cf. Theodor. de Vrib., De cog. ent. 59–61; Steffan 220–224

110) Dion., De cael. hier. 15 3; Heil 54,2–4; Dionysiaca 1006,3–1007,1 (transl. Eriugenae)

391 sapientia: sapientiae *O* 393 sapientia: sapientiae *O* | haec: hoc *O* 398 cap. 15: 15 cap. *V* | dicitur *coni.*: dicit *codd.* 399 donata: donatam *O*

Digitized by Google

COMMENTUM

Superiores quidem enim potentiis utuntur maioribus unialiores secundis existentes; inferiores autem multiplicati magis minuunt potentias, quas habent. Quae enim uni magis congenea, quantitate contracta potentia, quae post ipsa, excedunt; et qui ab uno remotius, e converso. Potentiam igitur superiores praestatuentes maiorem, multitudinem autem minorem, per minores secundum quantum species plura producunt propter potentias; qui autem post illos, per plures pauciora propter defectum potentiae. Si igitur illi per pauciora plura producunt, universaliores, quae in ipsis, species, et qui per plura pauciora, particulariores et quae in ipsis.

Ex quibus utique accidit, quae secundum unam speciem ex superioribus producuntur, secundum plures ideas ex secundis disgregatim produci, et e converso, quae per multas et disgregatas species ab inferioribus producuntur, per pauciores et universaliores a superioribus produci. Et totum quidem et commune omnibus participantibus desursum provenire, partitum autem et proprium ex secundis. Unde secundi intellectus particularioribus specierum disgregationibus superdearticulant aliqualiter et subtiliant primorum specificationes.

Probatio elementi talis est: Omne colligens in essentia sua omnes formas est "plenitudo ens specierum"[111]); sed omnis intellectus est huiusmodi, tum quia ipsius "est omnia facere", ut dicit Aristoteles III *De anima*[112]), tum quia "omnia simul intelligit"[113]), tum etiam quia est "exemplar totius entis"[114]); igitur omnis intellectus etc.

Istius rationis nihil ponitur in littera, quia apparet ex praemissis. Ostenditur autem differentia ipsorum intellectuum ex universalitate et particularitate specierum, quarum sunt plenitudines, sic: Omne cognitivum, quod per species, quarum est plenitudo, producit secundum maioritatem vel minoritatem, unialitatem vel multiplicitatem potentiarum, est contentivum specierum vel universaliorum vel particulariorum singula singulis referendo; sed omnis intellectus est huiusmodi: ergo omnis intellectus secundum maioritatem vel minoritatem potentiarum est contentivus specierum universaliorum vel particulariorum. Cum ergo inter intellectus sit talis differentia, quia pro certo superiores intellectus existentes unialiores et sic prime uni propinquiores utuntur maioribus potentiis secundis, id est submissis intellectibus, sed inferiores, scilicet secundi utpote multiplicati magis et sic remotiores a prime uno, minuunt potentias, quas habent.

[111]) Procl., Elem. theol.177; Boese 87,1
[112]) Arist., De an. III 5, 430a15; Gauthier 218
[113]) Procl., Elem. theol. 170; Boese 83,1
[114]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.5.,1; Mojsisch 30,65
[115]) Procl., Elem. theol. 62; Boese 33,1–2
[116]) Procl., Elem. theol. 62; Boese 33,1–2
[117]) Procl., Elem. theol. 62; Boese 33,1–2

407 potentia quae: potentiaque *O* 408 potentiam: potentia *V* 419 talis est: est talis *V*

Digitized by Google

Quae enim. Hic adducitur 62[115]), super quam fundatur praedicta probatio, quae talis est: Omnis multitudo propinquius uni ens quantitate quidem remotioribus minor, virtute autem maior; quare multitudines specierum in superioribus intellectibus et sic propinquioribus prime uni sunt quantitate sive numero pauciores, virtute autem sive potentia maiores[116]), et hoc est, quod dicit, quia, quae magis congenea sive affiniora sunt uni, contracta, id est minorata, quantitate excedunt potentia ea, quae post ipsa, et e converso intellectus, qui sunt remotius ab uno, sunt maiores quantitate et contracti potentia seu virtute[117]).

Potentiam igitur. Hic innuitur talis ratio: Omne producens plura per pauciores secundum quantum species propter maiores potentias habet species universaliores producente pauciora per plures secundum quantum species propter defectum potentiae et per consequens particulariores; sed inter intellectus est talis differentia; igitur si illi intellectus, scilicet superiores, producunt plura per pauciora, necessario species, quae sunt in ipsis, sunt universaliores, et hi intellectus, scilicet inferiores, qui per plura producunt pauciora, etiam habent species particulariores, quae sunt in ipsis.

Deinde ibi: *Ex quibus* etc., deducit ulterius dicens: Ex quibus, scilicet iam ostensis, pro certo accidit seu sequitur ea, quae producuntur ex superioribus intellectibus secundum unam speciem, produci ex secundis intellectibus disgregatim secundum plures ideas, id est species, et e converso etc.

Et totum. Hic adducit aliam differentiam superiorum et submissorum intellectuum ex parte effectuum dicens: Et quidem totum, puta homo, et commune, scilicet genus vel species, accidit provenire desursum, videlicet a summo intellectu, omnibus participantibus; partitum autem seu divisum, ut corpus et anima hominis vel membra corporis aut potentiae animae, et proprium, puta talis species aut tale individuum, contingit provenire ex secundis intellectibus; unde secundi intellectus superdearticulant aliqualiter et subtiliant specificationes primorum intellectuum particularioribus disgregationibus suarum specierum.

444 igitur *om. V* | hic: huic *O* 446 producente: pro dicente *O* 447 particulariores: particulares *V* 450 particulariores: particulares *V* 455 etc. *om. O, add.* et patet *V* 456 adducit ... differentiam *coni.*: adducitur alia differentia *codd.* 457 commune: communes *V* | scilicet *om. V* 462 primorum: priorum *V*

Digitized by Google

PROPOSITIO 178
OMNIS INTELLECTUALIS SPECIES PERPETUORUM EST SUBSTITUTIVA

Superius, scilicet 172[1], ostensum est, quod omnis intellectus est causa perpetuorum et intransmutabilium; nunc auctor ostendit idem de speciebus intellectualibus dicens: OMNIS etc.

Ad istius elementi et praecedentis evidentiam ampliorem duo declarabo, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo ponam Aristotelis contra Platonem de positione specierum impugnationem, secundo dissensionis inter Platonem et Aristotelem de speciebus causam et rationem, tertio ad motiva Aristotelis responsionem.

A De primo sciendum, quod Aristoteles multis viis contradicit ideis sive speciebus, quarum numerum recolligere est difficile et non multum utile. Summatim tamen dici potest, quod omnis modus, quo impugnat speciem esse, aut est per considerationem speciei in se aut per relationem eius ad aliud, et hoc vel ad singulare vel effectum, utpote per viam motus, causae, generationis, transmutationis, compositionis et consimilium. Si vero per considerationem eius in se improbatur, hoc est per viam scientiae[2], numeri[3], durationis[4], modi essendi et consimilium.

De hoc igitur non multum considerans dico, quod una de radicibus primis, quas ponit Aristoteles contra ideas sive species, fuit et est, quod positio specierum negat formam seu speciem universalem et per consequens scientiam, sicut apparet per Aristotelem II *Metaphysicae*[5].

Igitur in hoc, quod Plato visus est ponere species seu ideas formas sive intentiones singulares, negavit, ut videtur, omnem formam universalem. Quare non erit "definitio nec demonstratio"[6], et ita nec scientia, cum "definitio" dicat, "quid est" esse rei[7], et demonstratio faciat scire, cuius medium est definitio dicens quid

1) Procl., Elem. theol. 172; Boese 84,1–2
2) cf. Arist., Metaph. I 9, 992b24–993a10; Vuillemin-Diem 41,795–42,814; Alb., Metaph. I 5 14; Geyer 87,33–88,56
3) cf. Arist., Metaph. I 9, 991b9–992a24; Vuillemin-Diem 38,712–40,759; Alb., Metaph. I 5 10–11; Geyer 81,24–84,77
4) cf. Arist., Metaph. I 6, 987b16; Vuillemin-Diem 28,448
5) cf. supra, prop. 178 A n.2
6) Arist., Metaph. VII 15, 1040a2; Vuillemin-Diem 162,820
7) Arist., Metaph. VII 4, 1030a17–18; Vuillemin-Diem 137,157

6 etc. *om.* *V*   14 aut *add.* aut *O*   18 modi: in omni *V*   26 quid: quem *O*

Digitized by Google

subiecti et propter quid passionis. Quod autem sequatur non esse scientiam, si destruantur definitio et demonstratio, manifestum est ex dictis.

Et propter hoc, sicut ipse Aristoteles infert VII *Metaphysicae* cap. 18, impossibile est substantias exemplares habere condiciones definitorum aut definientium[8]), quare per ipsas non erit scientia, quia scientia non est particularium[9]) sicut "nec definitio", cum particularia »habeant« "materiam" et ita sint "corruptibilia" secundum Aristotelem in eodem[10]).

Quare eo ipso, quo Plato[11]) posuit species sive ideas, ut salvaretur scientia, quoniam transmutabilium non est scientia, eo ipso destruxit scientiam. Si autem aliquis dicat Platonem posuisse species formas singulares in se et cum hoc intentiones universales quoad individua, sicut videtur Aristoteles asserere de Platone I *Ethicorum* cap. 7[12]), cum dicit: "Quod autem universale forte melius est perscrutari ...", huic occurrit Aristoteles in VII *Metaphysicae* cap. 18[13]) ostendens, quod impossibile est ideas seu species esse universalia: tum quia Plato posuit "ideas" "substantias" separatas a sensibilibus, universale vero non est separatum ab eis, sicut ostendit compositio speciei "ex genere" "et differentiis"[14]); tum quia species ponebatur una numero, universale vero non "est" "unum" "numero"[15]), sed est, in quo communicant plura, ut ostendit Aristoteles II[16]) et VII *Metaphysicae*[17]); tum quia sic "animal" non praedicabitur de "homine" nisi secundum nomen tantum, quia "est" "unum" "numero"[18]); tum quia sic genus erit unum numero actu et similiter differentiae, quare, cum differentiae sint contrariae et sint in genere, "contraria" actu "erunt simul"[19]) in eodem; tum quia genus, cum sit »substantia« quasi »infinitorum«[20]), si erit unum numero, tunc unum numero erit substantia infinitorum; tum quia "multa" secundum numerum componentur ex uno secundum numerum, ut "homo" et equus "ex animali"[21]); tum etiam quia hoc animal singulare componitur ex animali separato, quare dividetur in animal et animal, cum homogeneum possit dividi in partem sibi convenientem nomine et definitione[22]).

[8]) cf. Arist., Metaph. VII 15, 1040a8; Vuillemin-Diem 162,827
[9]) cf. Arist., Metaph. VII 15, 1039b27–29 (Vuillemin-Diem 162,812–813), 1040a1–7 (Vuillemin-Diem 162,820–826)
[10]) Arist., Metaph. VII 15, 1039b28–30; Vuillemin-Diem 162,813–815
[11]) cf. Arist., Metaph. I 9, 991a8–14; Vuillemin-Diem 37,682–687
[12]) Arist., Eth. Nic. I 4, 1096a11–12; Gauthier 379
[13]) cf. Arist., Metaph. VII 14, 1039a24–1039b19; Vuillemin-Diem 160,773–161,803
[14]) Arist., Metaph. VII 14, 1039a25–26; Vuillemin-Diem 160,773–775
[15]) Arist., Metaph. VII 14, 1039a28; Vuillemin-Diem 160,776
[16]) cf. Arist., Metaph. I 9, 991b21–22; Vuillemin-Diem 38,723–724
[17]) cf. supra, prop. 178 A n. 15
[18]) Arist., Metaph. VII 14, 1039a27–28; Vuillemin-Diem 160,775–776
[19]) Arist., Metaph. VII 14, 1039b3–4; Vuillemin-Diem 161,785–786
[20]) cf. Arist., Metaph. VII 14, 1039b7–8; Vuillemin-Diem 161,790–791
[21]) Arist., Metaph. VII 14, 1039b8–9; Vuillemin-Diem 161,792
[22]) cf. Arist., Metaph. XIII 9, 1085a25–26; Vuillemin-Diem 295,683

43 una: uno *V* 45 nisi *sup. lin. V*

Digitized by Google

Has ergo rationes Aristotelis sufficiat ad praesens induxisse contra Platonem.

Et hoc de primo.

B De secundo sciendum, quod Eustratius super I *Ethicorum* cap. 7[23]) et super VI cap. 8[24]) dicit sententiam Platonis de speciebus sive ideis memoria dignam, cum sit consona per omnia sapientiae Augustini, qui in II *Super Genesim ad litteram*[25]) ponit triplex esse rei, in verbo, scilicet increato, quod est ars plena omnium rationum viventium et incommutabilium, in intellectuali natura creata et in materia sive in proprio esse.

Et dicit[26]), quod esse primum est prius natura duobus sequentibus et esse secundum est prius tertio.

Hanc triplicem rei existentiam seu subsistentiam ponit Plato; unde triplicem dixit[27]) esse substantiam, physicam, mathematicam et theologicam, physicam dicens substantiam in suo proprio esse naturali, mathematicam in suo esse, quod habet in anima vel in intellectu et universaliter in intellectiva natura[28]), theologicam substantiam dicens secundum esse, quod habet in suis rationibus causalibus »in mente conditoris«[29]).

De primo igitur esse rerum in suis primis rationibus causalibus exemplaribus satis videtur esse concordia inter Aristotelem et Platonem, cum omnis causa essentialis necessario praehabeat sua causata eminentius, quam sint in se ipsis.

De secundo vero esse fuit dissensio inter eos:

Nam Aristoteles aestimavit esse rei in anima seu animae intellectu posterius formae esse rei extra in materia utpote causatum ex ipso et esse illud in mente fore universale.

Et ideo dixit I *De anima* cap. 3[30]): "Universale aut nihil est aut posterius" est.

Et ideo aestimavit substantiam mathematicam esse ex abstractione et sic posteriorem re, a qua fit abstractio[31]).

Plato vero e contrario opinatus est, quod species rei in anima est prior ea specie, quae est in re extra, quia, quae fiunt ex abstractione, posteriora sunt et per consequens deteriora naturalibus et sensibilibus utpote generationem[32]) ex ipsis habentia.

[23]) cf. Eustrat., In Eth. Nic. comm. I 4; Heylbut 39,25–41,36; Mercken 68,49–71,52

[24]) cf. Eustrat., In Eth. Nic. comm. VI 7; Heylbut 318,27–321,15; Cod. Vat. Lat. 2171,111 va–112rb

[25]) cf. Aug., De Gen. ad litt. II 7; Zycha 43,19–28

[26]) cf. Aug., De Gen. ad litt. II 8; Zycha 44,10–14

[27]) cf. Arist., Metaph. VII 2, 1028b19–21; Vuillemin-Diem 133,50–51

[28]) cf. Arist., Metaph. I 6, 987b14–18; Vuillemin-Diem 28,446–450

[29]) cf. Eustrat., In Eth. Nic. comm. I 4; Heylbut 40,26; Mercken 69,93–94; Alb., Metaph. I 3 9; Geyer 80,19–81,23

[30]) Arist., De an. I 1, 402b7–8; Gauthier 3

[31]) cf. Arist., Metaph. VII 11, 1036a33–34; Vuillemin-Diem 152,576–153,578; cf. Alb., Metaph. VII 3 10; Geyer 365,36–37

[32]) cf. Alb., Metaph. I 5 12; Geyer 84,78–85,88

75 esse rei: rei esse *O*   80 opinatus est: est opinatus *V*

Digitized by Google

Unde cum secundum Platonem anima sit multo melior natura et singularibus et sensibilibus, inconveniens est ipsam habere in se ipsa rationes sive species subsistentes et non habere ipsas ante sensibilia inhaerentes sibi rationabiliter et animealiter, hoc est secundum rationem naturalem ipsius animae, cum necesse sit, ut inferius apparebit[33]), ipsam habere eas meliores et natura priores.

Et ideo dixit substantiam mathematicam priorem naturali[34]).

Et inter primordiales species »in mente conditoris«[35]) et species rerum sensibilium naturales dixit[36]) species mathematicas esse medias, sicut esse rei in intellectiva sive intellectuali natura est medium inter esse eius in verbo et esse eius in materia naturali secundum Augustinum[37]).

Et dixit[38]) has species inhaerentes animae ex sua condicione esse formas mathematicas propter numerum specierum ipsi "intelligentiae" ex creatione inditarum seu "ex intuitu" primae "voluntatis".

Propter quas etiam dixit[39]) animam esse numerum se ipsum moventem, et per hanc viam posuit ipse Plato mathematica principia naturalium, quoniam illae species, quae sunt in intellectu, qui est "ens plenitudo specierum"[40]), sunt in ratione principii respectu sensibilium, ut statim inferius apparebit[41]). Et ideo nullo modo putandum est, quod Plato[42]) posuit mathematica ut lineas, superficies et huiusmodi esse principia corporum naturalium, sicut impugnat eum Aristoteles[43]), qui tamen secundum Themistium et Averroem III *De anima* cap. 5[44]) in solutione secundae quaestionis in fine non contradicit nisi verbis Platonis. Ex dictis apparet nihil esse inconveniens in positione specierum in intellectu et quoad posterioritatem earum respectu superiorum et quoad nobilitatem respectu inferiorum, sicut in multis locis dicit Plato species in intellectu esse priores et nobiliores formis in materia extra[45]).

Quid igitur? Numquid hae species Platonicae in intellectu sic priores et nobiliores evacuant universale, quod posuit Aristoteles? Numquid non est universale, aut suntne hae species universalia?

33) infra, prop. 178 B n. 45
34) cf. Arist., Metaph. XIII 4, 1078b7–8; Vuillemin-Diem 277,88–89
35) cf. Eustrat., In Eth. Nic. comm. I 4; Heylbut 40,26; Mercken 69,93–94
36) cf. Arist., Metaph. VII 2, 1028b19–21; Vuillemin-Diem 133,50–51
37) cf. Aug., De Gen. ad litt. II 7; Zycha 43,19–28
38) Avenc., Fons vitae V 17; Baeumker 289,20–21
39) Hanc sententiam medii aevi auctores Platoni ascripserunt: cf. Alb., Metaph. XI 2 4; Geyer 487,60–62; infra, prop. 190 A
40) Procl., Elem. theol. 177; Boese 87,1
41) cf. infra prop. 178 B n. 51
42) cf. Arist., Metaph. I 9, 992a20–22; Vuillemin-Diem 40,754–757
43) cf. Arist., Metaph. I 9, 992a10–b24; Vuillemin-Diem 39,745–41,794
44) cf. Averr., De an. III comm. 5; Crawford 409,646–648
45) cf. v.g. supra, prop. 178 B n. 34–36

92 sive: seu *V*   94 et: etiam *V*   96 voluntatis *add.* et *V*   97 propter *om. sed suppl. in marg. m. post. V*

Digitized by Google

Ad quod dico, quod hae species sunt universales universalitate separationis, non praedicationis, qualiter solum sunt universalia, quae posuit Aristoteles, quorum esse consistit in abstractione[46]). Anima enim speculans individua unius speciei vel unius generis subsistentia in corporibus considerat in ipsis communiter intentionem speculatam secundum abstractionem a materia, quam vocat universale, sive talis intentio sit prima vel secunda, sicut superius expositum est[47]).

Et talem ordinem sciendi res in suo esse quiditativo respexit Aristoteles, propter quod dicit omnem nostram cognitionem a sensibus incipere[48]).

Plato vero non negat viam istam ponendi universalia, quae colligantur ex singularibus abstractione intellectus facientis universalitatem logicae speculationis in rebus, verum cum hoc ponit universalia ante rem velut praesubsistentia ipsis rebus, quae per ea deducuntur in esse, et talia universalia dicebat species vel ideas, quas simul ponebat singulares et universales, singulares, dico, non individuas aut particulares proprie loquendo, cum ratio individui sit in habere partes post totum, particulare autem secundum nomen suum concernit partes, a quibus tam intellectus quam species sibi inexistentes sunt immunes, cum omnis intellectus sit impartibilis substantia per 171[49]), universales vero universalitate separationis et actualitatis, non universales universalitate abstractionis et potentialitatis. Non est autem inconveniens secundum istam positionem idem esse singulare secundum numerum et universale secundum ambitum activae potestatis, cum etiam intentio universalis, quae per comparationem ad singularia est communis, sit singularis in comparatione ad animam, in qua est, quae est singularis.

Et sic Plato ponebat triplex universale: ante rem, puta species[50]), in re, puta formas in rebus, quae individuantur per materiam[51]), et post rem, scilicet universale abstractionis[52]).

Aristoteles vero arguit contra ipsum Platonem per viam propriam, ac si Plato poneret species formas singulares et universales per viam, qua forma universalis est, quae colligitur ex multis tamquam essentialis eorum similitudo, quam formam seu intentionem formalem impossibile est simul esse universalem et particularem secundum idem, et sic Plato non posuit species universales tali universalitate, de qua loquitur Aristoteles, et ideo non est contradictio secundum veritatem. Igitur nec unitas seu singularitas ideae seu speciei negat formam seu intentionem formalem, prout Aristoteles de ipsa loquitur, nec est modus contrarius Aristoteli,

46) cf. Averr., Metaph. XII comm. 4; Venetiis 1562,292rD
47) supra, prop. 177 G
48) cf. Arist., Metaph. I 1, 980a26–27; Vuillemin-Diem 11,7–9; cf. supra, prop. 29 A n. 2; Mojsisch 183
49) Procl., Elem. theol. 171; Boese 83,1
50) cf. Arist., Metaph. I 9, 991a8–14; Vuillemin-Diem 37,682–687
51) cf. Arist., Metaph. VII 8, 1033b19–21; Vuillemin-Diem 147,397–398
52) cf. supra, prop. 178 B n. 31

129 actualitatis ... et *om. sed suppl. in marg. m. post. V* 133 singularis²: singulis *V* 141 non *om. sed suppl. in marg. m. post. V* 142 qua: quo *V*

Digitized by Google

quo dicit Plato speciem universalem, et in hoc satisfactum est primae radici, super quam Aristoteles principaliter fundat suam intentionem contra Platonem.

Et sufficiat de secundo.

De tertio sciendum, quod reliquis argumentis Aristotelis facile possumus expe- C
diri supra dicta diligentius considerando.

Nam nec destruitur scientia nec definitio, nec demonstratio. Plato[53] enim, etsi ponat species, non tamen negat formas esse communes, definibiles, praedicabiles et de quibus est demonstratio. Quod autem ponat communes, patet per Senecam 60 *Epistula*[54], ubi dicit Platonem posuisse hominem generalem seu communem tantum intellectu comprehensibilem, non tactu aut visu, et praeter hunc generalem hominem, cuius esse est in intellectu, ponit[55] species in intellectibus separatis, a quibus imprimuntur formae in materia, quae tamen verius esse habent in suis causis quam in suis materiis.

Et ideo manifestum est, quod argumenta Aristotelis VII *Metaphysicae* cap. 8[56] et 15[57], quibus probat formas naturales et mathematicas non esse separatas a materia, non tangunt Platonem, sed eum, qui ponit tantum formas separatas et non coniunctas, et propter hoc, cum non neget Plato definitionem per principia formalia dicentem, quid est esse rei, non negat demonstrationem, quae facit scire, et sic nec scientiam nec definitionem, et in hoc solvuntur rationes Aristotelis VII *Metaphysicae* cap. 18[58], per quas videtur arguere, quod positio idearum tollat haec et praedicationem.

Quod autem opposuit II *Metaphysicae* cap. 7[59], quod secundum positionem idearum seu specierum unum numero erit commune multis praedicabile de illis, ut una dualitas numero de omnibus dualitatibus, dissolvitur sic: Quamvis enim »Plato« ponat »speciem seu ideam«[60] unam numero seu singularem et communem seu universalem, tamen non ponit eam communem ut aliquod praedicabile commune, sicut est universale logicum, sed commune ut praeexistens secundum actum multis tamquam eorum exemplar, sicut dicit Eustratius super I *Ethicorum* cap. 7[61]. Exemplar autem non praedicatur de his, quorum est exemplar, secundum Aristotelem VII *Metaphysicae* cap. 18[62]. Et in hoc etiam dissolvitur, quod

[53] cf. infra, prop. 178 C n. 54, 56–57 et 59
[54] cf. Sen., Epist. 58,n.16; Reynolds 156,29–157,1
[55] cf. Alb., Metaph. XI 1 8; Geyer 468,62–72
[56] cf. Arist., Metaph. VII 8, 1033b19–21; Vuillemin-Diem 147,397–398
[57] cf. Arist., Metaph. VII 11, 1036a26–1037b7; Vuillemin-Diem 152,570–156,651; Alb., Metaph. VII 3 10; Geyer 365,30–366,59
[58] cf. supra, prop. 178 A n. 13–15
[59] cf. Arist., Metaph. I 9, 991b21–22; Vuillemin-Diem 38,723–724
[60] cf. Eustrat., In Eth. Nic. comm. I 4; Heylbut 40,22–24; Mercken 69,89–91
[61] cf. Eustrat., In Eth. Nic. comm. I 4; Heylbut 40,30; Mercken 69,98
[62] Arist., Metaph. I 9, 991a27–b1; Vuillemin-Diem 37,699–38,702

148 quod *add.* de *O* | Aristotelis *suppl. in marg. m. post. pro rasura in textu V* 148–149 expediri: expedire *O* 151 formas *add.* esse *O* 160 ponit: ponunt *O* 161 cum *om. O* | neget: negat *V* 163 nec definitionem *coni.*: deficetur *codd.* 167 numero: numerum *V* 178 universale: vere *O*

Digitized by Google

opponit Aristoteles ibidem[63]), scilicet quod aliquid unum numero erit commune multis, cum species sit alterius communitatis a logicis.

Quod autem dicit[64]) speciei non esse speciem, verum est in eodem genere, speciei tamen sensibilis est species intelligibilis, cum differant genere.

Quod autem opponit VII *Metaphysicae* cap. 18 "unum" "numero"[65]) non posse esse exemplar diversorum specie differentium[66]), verum est de individuo, non de singulari, ut supra expositum est[67]).

Quod autem dicit II *Metaphysicae* cap. 4[68]) contra Platonem, quod destruat scientiam per hoc, quod tollit univocationem, iam patet, quod, si poneret solam speciem separatam, verum esset; nunc autem praeter eam ponit formam seu intentionem communem univocam.

Et praeterea, esto per impossibile, quod non esset alia forma, tamen scientia non esset penitus destructa. Nam cum scientia sit per causam et idea sive species sit causa ideati, ut statim patebit[69]), per ipsam potest haberi scientia de ipso.

Unde liquet etiam solutio eius, quod dicitur ab Aristotele ibidem[70]), quod forma separata non potest esse causa scientiae, quemadmodum hoc, si intelligatur de forma separata, quae nullo modo est in ratione causae, verum est; sic autem non ponitur idea, cum sit causa, et ideo »contemplatio« »mentis« est inspectio »idearum«, sicut dicit Plato I *Timaeo*[71]).

Et hoc de tertio et primo principali.

Circa secundum tria faciam, quia primo dicam de intellectualium specierum condicione in generali, secundo de ipsarum proprietate in speciali, tertio ex praemissis ostendam propositum in universo totali.

D De primo sciendum, quod omne »ens secundum speciem«[72]), quod est ens simpliciter ratum in natura, aliter procedit in esse a sua per se causa quam entia individualia. »Procedit enim«[73]), ut supra ostensum est[74]), »a ratione«, inquantum »ipsa ratio est virtus et potestas productiva«[75]) ipsius »ita, quod non requiratur aliqua alia virtus in producente ipsum, quae eliciat effective actum productionis«[76]), quia ipsa ratio se ipsa est producens.

63) cf. Arist., Metaph. I 9, 991b21–22; Vuillemin-Diem 38,723–724
64) cf. Arist., Metaph. I 9, 991b23–24; Vuillemin-Diem 39,725–726
65) Arist., Metaph. VII 14, 1039a28; Vuillemin-Diem 160,776
66) cf. Arist., Metaph. VII 14, 1039a25–26; Vuillemin-Diem 160,774–775
67) supra, prop. 178 A n. 14–15
68) cf. Arist., Metaph. I 9, 992b24–993a10; Vuillemin-Diem 41,795–42,814; Alb., Metaph. I 5 14; Geyer 87,33–88,56
69) infra, prop. 178 C n. 70
70) cf. Arist., Metaph. VII 15, 1040a1–5; Vuillemin-Diem 162,821–823
71) cf. Plat., Tim., 39e7–8; Waszink 32,18–19
72) Theodor. de Vrib., De int. II 33 5; Mojsisch 172,23
73) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 35 2; Mojsisch 173,61
74) supra, prop. 173 A n. 8
75) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 35 2; Mojsisch 173,61–62
76) Theodor. de Vrib., De int. II 35 2; Mojsisch 173,62–63

181 est *om.* *V*   185 univocam: unicam *V*

Digitized by Google

»Sic autem procedere est procedere«[77] »per modum imaginis«[78], hoc est totalis et »omnimodae, quantum est possibile, conformitatis«[79] procedentis ad producens, »et sic procedit in similitudinem essentiae producentis«[80] et omnium eorum, quae per se insunt tali essentiae. Talis autem ratio, a qua sic procedit ens simpliciter et secundum speciem, non est »determinati generis seu respectus, sed gerit in se similitudinem totius«[81] boni in eo, quod huiusmodi, et hoc sive simpliciter sicut in prime bono sive contracte sicut in aliis primordialibus unitatibus. Et ideo etiam procedens a tali ratione et quasi expressum ab ea »gerit in se similitudinem«[82] et causae suae et omnium inexistentium sibi per se.

Et quia omnis intellectus in actu per essentiam est »ens secundum speciem«[83] simpliciter in natura, ideo taliter procedit, ut sit imago producentis et »gerat in se similitudinem«[84] eius et eorum, quae sibi essentialiter insunt; sic enim ipse elucet »perfecta imago«[85] imitans producens suum, et apparet quasi ipsum in altero, et inveniuntur in secundo, quae et in primo, secundum perfectam conformitatem.

Iste est modus procedendi omne »ens secundum speciem«[86], qualis est intellectus, in esse.

Non sic autem procedunt entia individualia, a ratione videlicet, sed secundum rationem. »Et ideo etiam non procedunt in omnimoda conformitate ad essentiam producentis et eorum, quae per se sunt ipsius essentiae, sed solum ad similitudinem formae exemplaris in producente«[87], ut inferius apparebit[88].

Ex modo autem procedendi, qui dictus est, accipit omnis intellectus in actu per essentiam, cum »gerat in se similitudinem totius«[89] intellectualitatis, per 173[90], quod sit plenitudo quantum ad intellectum per essentiam vel etiam superplenitudo quantum ad intellectum secundum causam specierum seu rationum essentialium, per 177[91].

Omnis autem ratio essentialis sive species intellectualis est causalis; in hoc enim imitatur omnis talis intellectus suam per se causam, quae se ipsam expressit

[77] Theodor. de Vrib., De int. II 35 3; Mojsisch 173,72
[78] Theodor. de Vrib., De int. II 35 3; Mojsisch 173,71
[79] Theodor. de Vrib., De int. II 35 3; Mojsisch 173,72–73
[80] Theodor. de Vrib., De int. II 35 3; Mojsisch 173,73–74
[81] Theodor. de Vrib., De int. II 36 3; Mojsisch 174,107–108
[82] Theodor. de Vrib., De int. II 36 3; Mojsisch 174,107–108
[83] Theodor. de Vrib., De int. II 33 5; Mojsisch 172,23
[84] Theodor. de Vrib., De int. II 36 3; Mojsisch 174,107–108
[85] Theodor. de Vrib., De int. II 36 3; Mojsisch 175,115
[86] Theodor. de Vrib., De int. II 33 5; Mojsisch 172,23
[87] Theodor. de Vrib., De int. II 35 4; Mojsisch 173,77–79
[88] infra, prop. 183 A n. 7
[89] Theodor. de Vrib., De int. II 36 3; Mojsisch 174,107–108
[90] cf. Procl., Elem. theol. 173; Boese 84,1–85,17
[91] Procl., Elem. theol. 177; Boese 87,1

216 imitans *add.* et *O*

Digitized by Google

et ipsi intellectui impressit, ut et ipse exerat se per suas species intellectuales seu rationes causales in sua producta. Et per consequens omnis talis intellectus, cum praehabeat essentialiter, immo intellectualiter, omnia sua causata, necessario per talem praehibitionem specierum intellectualium est causa essentialis.

Et sic Plato et sui sequaces, sicut recitat Eustratius super I *Ethicorum* 4 cap.[92]), ponebant "species" seu "ideas dicentes" eas "exempla praeiacere conditori, ut aspiciens ad ipsa velut praecentralia et aeque figurabilia praeparent materialia. Dicebant" "exempla illa rationes conditrices et velut notiones" "et speculationes non ut qualitates quasdam" venientes "ab extra, sed ut principaliter entia et subsistentia et operativa et intellectualia et eorum, quae in materia, archetypa. Rationes enim divinas omnes species sive ideas aiunt, has quidem inferiores, has autem" superabundantes, "et nullam ipsarum specierum esse inefficacem, quae non propriam operationem secundum" progressionem "in ea, quae sub ipsa habeat, secundum quod ordinantur. Est quidem utique et natura species, sed a corporibus inseparabilis, subintrans per corpora et intus ipsa formans et disponens. Ideas autem non ita aiunt, sed rationes enhypostatas superstantes omnino et supererectas et corporibus et naturis, numerum quendam divinum, per quem velut per exemplum conditorem operari materialem factionem". Haec Eustratius.

Et sufficiat de primo.

E Verum ut praedicta magis specificentur, sciendum, quod species intellectualis respectu specificatorum non tantum se habet in ratione causae formalis formaliter constituentis rem secundum speciem, sed etiam finalis et efficientis.

Quod apparet primo ex eo, quia, cum intellectus in actu per essentiam sit in genere triplicis causae respectu institutorum et ipse sit principium ipsorum institutorum per species intellectuales, sequitur ex hoc, quod ipsae species intellectuales se habent in genere triplicis causae respectu specificatorum.

Secundo apparet idem per tres praepositiones, quas ponit Trismegistus de prime Deo in *Regulis suis*. Nam secundum ipsum "Deus est", "in quo", "per quem" et "ex quo"[93]) omnia; ita species seu rationes causales in omni agente per essentiam cognitive sunt, in quibus omnia, per quas omnia et ex quibus omnia. Istae autem tres praepositiones notant circumstantiam triplicis causae, finalis, efficientis et formalis.

Hoc idem tertio apparet per reductionem triplicis causae ad unam, scilicet formalis et finalis ad efficientem. Ex quo manifestum est, quod apud efficientem est

[92]) Eustrat., In Eth. Nic. comm. I 4; Heylbut 41,16–29; Mercken 70,30–45; supra, prop. 41 L n. 26; Sannino 54

[93]) Lib. XXIV philos. 22; Hudry 29,1–3

236 recitat: recita *V* 257 conditori: conditorum *codd.* 238 aeque *(prop. 41 L, Sannino 54, 261)*: aequa *codd.* 2439 notiones: nationes *V* 245 quod *om. O* 246 disponens: dispositiones *V* 247 enhypostatas: enhypostates *codd.* | supererectas: suberectas *V* 248 naturis: numeris *codd.* | quem *seq. del.* vult *V* 251 intellectualis: intellectuales *V* 255 et ... (256) institutorum *om. O* 264 ad *om. V*

Digitized by Google

forma et finis et similiter apud formam archetypam ratio efficientiae et finis et similiter apud ultimum finem ratio formae et efficientis.

Quare apud species intellectuales erit ratio triplicis causae.

Quod autem ratio causae formalis sit apud species tales, satis apparet ex descriptionibus earum supra 176[94]) positis.

De ratione vero causae efficientis manifestum est ex Aristotele VII *Metaphysicae* cap. 13, ubi vult, quod "sanitas" extra in materia est a sanitate intra "in anima"[95]) et »domus ex domo«[96]), quia ipsa ars, quae eadem est cum forma sive specie, quae est in anima, est "principium operationis" secundum Averroem[97]). Quare cum ita sit de specie in mente artificis, multo magis erit ita de speciebus intellectualibus in intellectu.

Unde et Eustratius supra vocavit eas "rationes conditrices"[98]) et »efficaces« "secundum progressum" propriarum operationum[99]).

Quod autem ipsae species intellectuales sint in ratione causae finalis, apparet ex Platone[100]) attribuente eis rationem boni, cum sint finis hominis.

Unde et Trismegistus ad Asclepium[101]) dicit, quod creata in tantum sunt Deo placita, inquantum sunt ideae similia, et eodem modo est de intellectu.

Igitur species intellectuales sunt in genere triplicis causae.

Et hoc de secundo.

Ex praemissis apparet tertium, scilicet quod species intellectualis sive ratio F
essentialis et causalis, stabilis et incommutabilis utpote aeterna est principium constitutivum esse specifici in istis inferioribus.

Quod non est sic intelligendum, quod tale esse instituatur ab ipsa specie, sicut esse domus causatur ab aedificatore, quo cessante a sua causalitate adhuc remanet esse domus: aedificator enim non causat esse domus, nisi quantum movet ad esse eius, quae quidem motio est factio domus; unde directe est causa fieri ipsius domus, quae quidem cessat aedificatore remoto. Species autem est per se causa directe ipsius esse specifici, quasi communicans formaliter defluxu formali ipsum esse specificum, sicut sol communicat animi lumen et aliis corporibus, quae ab eo illuminantur, et sic, sicut ad conservationem luminis in aere requiritur perseverans illuminatio solis[102]), ita ad hoc, quod res secundum esse specificum et substituantur et substitutae in esse conserventur, requiritur, quod species intellectualis, quae est idem essentiae intellectus, esse tribuat rebus specificis incessanter, et sic

94) supra, prop. 176 F
95) Arist., Metaph. VII 7, 1032b5; Vuillemin-Diem 143,319; cf. Averr., Metaph. VII comm. 23; Venetiis 1562, 173vI
96) cf. Arist., Metaph. VII 7, 1032b12; Vuillemin-Diem 144,325
97) Averr., Metaph. VII comm. 23; Venetiis 1562, 174rA
98) Eustrat., In Eth. Nic. comm. I 4; Heylbut 41,19; Mercken 70,32–33
99) cf. Eustrat., In Eth. Nic. comm. I 4; Heylbut 41,23–24; Mercken 71,38–39
100) cf. Aug., De civ. Dei VIII 6–8; Dombart-Kalb 222–225
101) cf. Asclep. 3; Moreschini 42,7–8
102) cf. Alb., De int. II 3; Borgnet 506b–508b

297 substitutae *add.* et *O*

Digitized by Google

omnes species inferiorum comparantur ad species intellectuales sicut facta, quae nihilominus sunt in continuo fieri per formalem sui defluxum, ad producens seu faciens: omne autem faciens – et specialiter, cui suum esse est ratio faciendi – et ipsum factum oportet esse simul, non sic, quod supponat effectum seu subiectum suum in esse, in quod agat, ut sic sint simul sicut movens et motum, cum omne tale agens per essentiam seu faciens instituat totum effectum suum, in quem agit, licet non totaliter, excepto prime agente, scilicet prime bono, sed sic sunt simul, quod coexistunt per essentiam, quae coexistentia non potest intelligi in entibus, nisi ea, quae sic sunt simul, aut sint una essentia aut idem per essentiam aut unum sit causa alterius per essentiam – hoc supposito, quod agens et patiens semper sunt distincta subiecto[103]: sed intellectualis species non est essentia esse specifici, quod producitur, nec est idem per essentiam cum eo, nisi inquantum "derivans esse"[104] et recipiens sunt idem per essentiam et differunt per esse, per 18 in commento[105], cum nihil producat se ipsum emanatione causali; producens enim semper "melius est" producto, per 7[106]; relinquitur ergo, quod omnis intellectualis species utpote praestantior sit causa esse specifici; sed quia ipsa species est idem, quod esse intellectus – quidquid enim est in tali intellectu, est idem eius essentiae –, igitur existente intellectu semper producet. Intellectus autem est immobilis et secundum omnia "aeternalis", per 169[107]; ergo semper et incessanter producet, et ex hoc consequenter esse specificum semper est simul in fieri et in facto esse, et per consequens est perpetuum.

Nec obstat, si dicatur: 'Si sit, nondum est'; hoc enim solum verum est, ubi fieri et esse differunt et tempori subiacent, quod non est in proposito, ubi idem est esse et fieri, immo esse et posse[108].

Et hoc de tertio secundi.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

[103] cf. Arist., Cat. 9, 11b1–2; Minio-Paluello 30,12–13 (transl. Boethii)
[104] Procl., Elem. theol. 18; Boese 12,1
[105] cf. Procl., Elem. theol. 18 comm.; Boese 12,3–13,17
[106] Procl., Elem. theol. 7; Boese 6,1
[107] Procl., Elem. theol. 169 comm.; Boese 82,10
[108] cf. Arist., Phys. III 4, 203b30; Theodor. de Vrib., De sub. spir. III 9; Pagnoni-Sturlese 338,58

308 semper *om.* *V* 309 sunt: sint *V* | subiecto: subiecta *V*

Digitized by Google

COMMENTUM

Si enim aeternale et immobile omne intransmutabilium est secundum substantiam causa, et perpetuarum hypostaseon, sed non generabilium et corruptibilium. Quare omne, quod secundum speciem intellectualem subsistit, perpetuum est. Et enim si ipso esse omnes producit species, quae post ipsas, ipso autem esse semper eodem modo se habet, et, quae ab ipsis, eodem modo se habebunt et perpetua erunt. Non ergo generabilia secundum aliquod tempus a causa subsistunt specifica, neque corruptibilia, qua corruptibilia, speciem habent intellectualem praeexistentem: essent enim incorruptibilia et ingenerabilia ab illa hypostasim habentia.

Probatio elementi talis est: Omne aeternale et immobile est perpetuorum substitutivum – ista apparet, per 76, ubi dicitur: Omne, quod fit ab immobili causa, intransmutabilem habet essentiam: omne autem[109]) intransmutabilis essentiae est perpetuum – ; sed omnis intellectualis species est huiusmodi per 169[110]): ergo.

Et enim. Adducitur secunda ratio: Omne producens per illud, quod semper se habet eodem modo, est perpetuorum substitutivum. Ista apparet, quia, si producit per esse, quod est uniforme, necessarium est etiam ipsa substituta eodem modo se habere et sic esse perpetua ita, quod, sicut producens semper producit, ita substituta semper producantur; sed omnis intellectualis species, cum sit idem, quod esse ipsius intellectus, est huiusmodi: ergo etc.

Non ergo. Hic auctor infert ex praemissis duas condiciones, quarum prima est, quod generabilia secundum aliquod tempus, scilicet quae aliquando sunt et aliquando non sunt, non subsistunt a causa specifica, quae est uniformis esse et sic semper producit; secunda condicio est, quod corruptibilia inquantum huiusmodi non habent speciem intellectualem seu rationem essentialem praeexistentem, a qua dependeant immediate, sed eorum species bene habet talem speciem; alias enim si corruptibilia qua huiusmodi haberent speciem intellectualem, a qua immediate dependerent, essent incorruptibilia, quod contradicit.

109) Procl., Elem. theol. 76; Boese 40,1–2
110) Procl., Elem. theol. 169; Boese 82,1–10

327 perpetuarum: perpetuorum *V* 328 perpetuum est: est perpetuum *V* 346 secunda *sup. lin. V* 352 auctor infert: infert auctor *V* 357 alias ... (358) speciem *om. V*

Digitized by Google

PROPOSITIO 179
OMNIS INTELLECTUALIS NUMERUS FINITUS EST

Habito de natura intellectuali et secundum se et absolute et in ordine seu in habitudine ad superiora et inferiora nunc auctor prosequitur de ordinis totalitate omnem essentialem intellectum concludente dicens: OMNIS etc.

Vel aliter potest continuari secundum aliam expositionem ipsius elementi; habito omnem intellectum esse plenum specierum nunc auctor ostendit finitatem secundum numerum talium specierum dicens: OMNIS etc.

Ad istius elementi evidentiam duo declarabo, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo dicam de numero in generali, secundo de numero in speciali, tertio de numero intellectuali.

A De primo sciendum, quod laudes numeri sunt quam plurimae, propter quas ratio numeri non est contemnenda, sed magni pendenda; unde quam magni aestimanda sit, elucet evidenter intuentibus, sicut dicit Augustinus *De civitate Dei* X libro cap. 30[1]), propter quod de laude et esse eius aliqua hoc aestimo recolligenda secundum sapientes mundi.

Est igitur laus numeri, quia secundum numerum est »mundialis machinae sive totalis et cuiuslibet partialis universitatis constitutio, animae mundi descriptio, elementorum conexio, temporum distinctio, motuum et melodiarum animalium agitatio, humanorum corporum proportio, interioris rationis modificatio, sensus et intellectus perfectio vel apprehensio nostri ad sapientiam coniunctio, per numeros omnis rei dispositio et dispositae in esse retentio«.

Est autem secundum numerum vel in numero machinae mundialis constitutio et quantum ad facientem et quantum ad factum; sicut enim dicit Boethius in principio *Arithmeticae*[2]), ubi loquitur de substantia numeri, "omnia, quaecumque a primaeva rerum natura constructa sunt, numerorum videntur ratione formata; hoc enim fuit principale in animo conditoris exemplar".

Et nota, quod 'primaevam rerum naturam' vocat 'divinam naturam', scilicet naturam naturantem omnia, quae princeps est omnium rerum et causa prima. In istius autem primaevae naturae conditricis omnium animo sive mente principale exemplar dicitur fuisse numerus, id est in dispositione eius definitum erat quasi per numerum, quatenus faceret universum.

1) cf. Aug., De civ. Dei XI, 30; Dombart-Kalb 350,33–34
2) Boeth., Instit. arithm. I 2; Friedlein 12,14–17

3 in[2] *om. O* 5 etc. *om. V* 8 etc. *om. V* 10 dicam: ponam vel dicam *V* 21 nostri *coni.*: numeri *codd.* 26 videntur: unitur *V om. O*

Digitized by Google

Talis autem numerus, qui est principale exemplar in animo conditoris, non est aliud ab ideis, quas Plato[3]) posuit numeros; unde cum ideae sint principia omnium et secundum rationem causae efficientis et formalis sive exemplaris, et numeri possunt dici principia omnium, non principia intrinseca, ex quibus res constituuntur, sed quae sunt causae efficientes et exemplares omnium. Et cum, ut dicit Seneca in *Epistula* 60, versatur[4]) Deus[5]) "inter omnium rerum formas in sublime volitantes"[6]), id est ideas, et ideae sunt, "ad quas formantur cuncta"[7]), tunc necessario secundum numerum idearum est numerus rerum universi; quare vere non solum secundum numerum quantum ad facientem, sed etiam in numero quantum ad factum condita sunt omnia.

Est etiam animae mundi descriptio secundum Platonem[8]), quod est numerus se ipsum movens, cuius descriptionis declaratio inferius apparebit[9]).

Non solum autem describitur, sed etiam constituitur per numerum, sicut dicit Macrobius libro II[10]) in haec verba: "Timaeus igitur Platonis in fabricanda mundi anima consilium divinitatis enuntians ait illam per hos numeros fuisse contextam, qui et a pari et ab impari cubum, id est soliditatis perfectionem, efficiunt, non, quia aliquid significaret illam habere corporeum, sed ut posset universitatem animando penetrare et mundi solidum corpus implere; per numeros soliditatis effecta est". Haec Macrobius. Et tunc enumerat[11]) numeros animam componentes, scilicet unitatem, binarium, quaternarium et "octonarium"; item unitatem, "ternarium", "novenarium" et »vigintiseptenarium«.

Et infra sic dicit Macrobius[12]): "Alternis enim, ut facile est animadvertere, processit illa contexio, ut post monadem, quae et par et impar est, primus par numerus poneretur, id est duo, deinde sequeretur primus impar, id est tria, quarto loco secundus par, id est quattuor, quinto loco secundus impar, id est novem, sexto loco tertius par, id est octo, septimo loco tertius impar, id est viginti septem, ut, quia impar numerus mas habetur et par femina, ex pari et impari, id est ex mare et femina, nasceretur" anima, "quae erat universa paritura, et ad utriusque soliditatem usque procederet quasi solidum omne penetratura. Deinde ex his numeris

[3]) cf. Arist., Metaph. VII 2, 1028b19–21; Vuillemin-Diem 133,50–51; Alb., Metaph. I 3 9; Geyer 80,19–81,23

[4]) cf. Sen., Epist. 58,n.27; Reynolds 159,22

[5]) cf. Sen., Epist. 58,n.27; Reynolds 159,21

[6]) Sen., Epist. 58,n.27; Reynolds 159,21–22

[7]) Sen., Epist. 58,n.18; Reynolds 157,13

[8]) Hanc sententiam medii aevi auctores Platoni ascripserunt: cf. Alb., Metaph. XI 2 4; Geyer 487,60–62; infra, prop. 190 A

[9]) infra, prop. 190 A

[10]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 2; Willis 101,18–25

[11]) cf. Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 2; Willis 102,3–10

[12]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 2; Willis 102,11–24

36 possunt: potest *V* 37 et[1] *add.* et *O* 49 posset: possit *V* 51 effecta est: est effecta *V* 54 alternis *B* alterius *O V* 55 par[1]: pars *V* 56 sequeretur *B* sequitur *O V* | id est tria *om. O* 59 numerus: in numeris *V* | mare *ex corr. V*

Digitized by Google

fuerat componenda, qui soli continent iugabilem competentiam, quia omni mundo ipsa erat iugabilem praestatura concordiam" etc. Hucusque Macrobius.

Est etiam tertio per numeros elementorum conexio iuxta illud Boethii III *De consolatione* metro 9[13]), ubi loquitur ad conditorem universi:

"Tu numeris elementa ligas, ut frigora flammis,
Arida conveniant liquidis, ne purior ignis
Evolet aut mersas deducant pondera terras".

Quod qualiter intelligendum sit, considerentur duo cubici numeri, puta 8 et 27, qui duabus proportionalibus medietatibus colligantur, scilicet 18 et 12, quorum primus surgit ex ductu radicis primi cubi in quadratum secundi, scilicet binarii in novenarium, secundus vero ex ductu radicis secundi cubi in quadratum primi, scilicet ternarii in quaternarium. Isti quattuor numeri se habent ad invicem in sesquialtera proportione, puta 27 ad 18 et 18 ad 12 et 12 ad 8; quilibet enim continet alium totum et medietatem ipsius. Eodem modo elementa proportionaliter colligantur.

Item per numeros est temporum distinctio. Tempus enim dividitur universaliter in saecula, aetates, cyclos, annos, vicissitudines, menses, hebdomadas, quadrantes, horas, puncta, minuta, partes, momenta, ostenta, atomos[14]); huic divisioni quidam[15]) interponunt et dies, et non irrationabiliter. Et sic erunt modi divisionis temporum 17, qui omnes fiunt per numerum. Saeculum enim est spatium 1000 annorum. Aetas, si pro spatio vitae hominis accipitur, continet spatium 100 annorum, quae aetas, qualiter subdividatur, alterius speculationis est. Cyclus autem dicitur spatium aliquot annorum, in quo quaecumque varietas eorum, quae ex tempore variantur, redit ad suum principium. Annus variatur secundum motus corporum, a quibus accipitur; unde annus solaris dicitur, quem sol suo motu efficit in circuitu sphaerae propriae et similiter quilibet aliorum annorum sive lunaris et saturnalis et sic de aliis planetis sive secundum stellam fixam, qui et mundialis sive maior annus dicitur, per eius motum et circuitum causatur. Vicissitudo dicitur a vicibus quattuor temporum sibi succedentium. Mensis a mene, quod est luna sive defectus. Hebdomada est spatium 7 dierum. Dies est spatium 24 horarum. Quadrans est quarta pars diei. Hora 24.ta pars diei naturalis. Punctum dicitur quinta pars horae. Minutum est decima pars horae. Momentum dicitur 40.ma pars horae. Ostentum dicitur 60.ma pars horae. Atomus est minima pars temporis secundum computistas[16]) et est 22560.ma pars horae.

Item per numeros est motuum et melodiarum animalium agitatio,

[13]) Boeth., Philos. cons. III m.9; Bieler 52,10–13
[14]) cf. Isidor., Etym. V 29; Lindsay n.1
[15]) cf. Isidor., Etym. V 30; Lindsay n.1–22; Rab. Maur., De univ. X 4; PL 111, 287 B–290 C
[16]) cf. Beda Ven., De temp. rat. III; Jones 277,27–29; 278,38–39

64 III *supplevi, om. codd.* 68 terras *ex* certas *corr. in marg. V* certas *O* 74 27 ad 18 et 18 ad 12 et 12 ad 8: 27 ad 18 ad 12 et 12 ad 8 *O* 81 17: *malim* 16 93 mundialis *ex corr. O*

Digitized by Google

sicut ostendit Boethius in prologo *Musicae*[17]), ubi declarat ipsam "musicam nobis naturaliter esse coniunctam" et mores vel honestare vel depravare.

Unde inter alia sic dicit[18]) "de arbitrio aurium, quarum vis ita sonos captat, non modo, ut de his iudicium capiat differentiasque cognoscat, verum etiam delectetur saepius, si dulces coaptatique modi sint, angatur vero, si dissipati atque incohaerentes feriant sensum. Unde fit, ut, cum sint quattuor matheseos disciplinae, ceterae quidem in investigatione veritatis laborent, musica vero non modo speculationi, verum etiam moralitati coniuncta sit. Nihil est enim tam proprium humanitati quam remitti dulcibus modis, astringi contrariis, idque non" "in singulis vel studiis vel aetatibus tenet, verum per cuncta diffunditur studia, et infantes ac iuvenes nec non etiam senes ita naturaliter affectu quodam spontaneo modis musicis adiunguntur, ut nulla omnino sit aetas, quae a cantilenae dulcis delectatione seiuncta sit. Hinc etiam internosci potest, quod non frustra a Platone dictum sit mundi animam musica convenientia fuisse coniunctam. Cum enim eo, quod in nobis est iunctum convenienterque coaptatum, illud excipimus, quod in sonis apte convenienterque coniunctum est, eo, quod delectamur, nos quoque ipsos eadem similitudine" coaptatos "esse cognoscimus. Amica enim est similitudo" et "dissimilitudo odiosa atque contraria. Hinc etiam morum quoque maximae permutationes fiunt". Et infra[19]): "Unde Plato praecipit minime oportere pueros ad omnes modos erudiri, sed potius ad valentes ac simplices". Haec Boethius.

Musica vero tota est de sonis relatis ad numeros.

Qualiter autem per numeros fiat humanorum corporum proportio, apparet per genituram ipsorum et figuram.

De primo sic dicit Macrobius libro II[20]): "Straton" vero "Peripateticus et Diocles Carystius" post septem "dies concepti corporis fabricam hac observatione dispensant, ut hebdomade secunda credant guttas sanguinis in superficie folliculi, de quo diximus apparere, tertia demergi eas introrsum ad ipsum conceptionis humorem, quarta ipsum humorem coagulari, ut quiddam velut inter carnem et sanguinem liquida adhuc soliditate conveniat, quinta vero interdum fingi in ipsa substantia humoris humanam figuram, magnitudine" quidem "apis, sed ut in illa brevitate membra omnia designata et totius corporis lineamenta consistant. Ideo autem adiecimus interdum, quia constat, quotiens quinta hebdomade fingitur designatio ista membrorum, mense septimo maturari partum, cum autem nono mense absolutio futura est, siquidem femina fabricatur, sexta hebdomade membra iam dividi, si masculus, septima".

17) Boeth., Instit. mus. I 1; Friedlein 187,9–10
18) Boeth., Instit. mus. I 1; Friedlein 179,16–180,11
19) Boeth., Instit. mus. I 1; Friedlein 181,14–16
20) Macrob., Comm. in Somn. Scip. I 6; Willis 30,23–31,6

101 coaptatique: optatique *O* 104 moralitati: moralitatem *O* 105 non *add.* modo *V* 112 convenienterque: convenienter *V* 113 coaptatos: coaptatas *V* 121 Diocles *add.* et *codd.* | post septem: per septimos *codd.* 124 quiddam: quoddam *codd.*

Digitized by Google

De proportione vero longitudinis ad latitudinem et latitudinis ad profunditatem humanorum corporum notandum, quod longitudo est quasi sescupla ad latitudinem, latitudo vero continet altitudinem semel et duas partes eius.

Item per numerum est interioris rationis modificatio. Unde Boethius in prologo *Musicae*[21]) sic infert de Spartiatis: "Tanta igitur apud eos fuit musicae diligentia, ut eam animos quoque obtinere arbitrarentur. Vulgatum quippe est quam saepe iracundias cantilena represserit, quam multa vel in corporum vel in animorum affectionibus miranda perfecerit. Cui enim est illud ignotum, quod Pythagoras ebrium adolescentem Tauromenitanum subphrygii soni modo incitatum spondeo succinente reddiderit mitiorem et sui compotem? Nam cum scortum in rivalis domo esset clausum atque ille furens domum vellet comburere cumque Pythagoras stellarum cursus, ut ei mos erat, nocturnus inspiceret, ubi intellexit sono phrygii modi incitatum multis amicorum monitionibus a facinore noluisse desistere, mutare modum praeceperit atque ita furentis animum adolescentis ad statum mentis pacatissimae temperavit".

Item per numerum est sensus et intellectus perfectio vel apprehensio.

Quod quidem in sensu planum est, cum necessarium sit sensibile esse proportionatum sensui[22]) – alioquin destrueret et non perficeret ipsum sensum.

Verum etiam circa intellectum idem patet, cum »veritas sit adaequatio rei ad intellectum secundum Isaac«[23]); proportio[24]) autem et adaequatio ex numeris ortum habet[25]).

Item per numeros fit nostri ad sapientiam coniunctio; est enim secundum Boethium in secundo prologo *Arithmeticae*[26]) "sapientia rerum, quae sunt suique immutabilem substantiam sortiuntur, comprehensio veritatis. Esse autem illa dicimus, quae nec intensione crescunt nec retractione minuuntur nec variationibus permutantur, sed in propria semper vi suae se naturae subsidiis nixa custodiunt".

Et infra enumeratis novem praedicamentis infert[27]): "Haec igitur, quoniam, ut dictum est, natura immutabilem substantiam vimque sortita sunt, vere proprieque esse dicuntur".

Et infra enumerato quadruvio subiungit[28]): "Quibus quattuor partibus si careat inquisitor, verum invenire non possit, ac sine hac quidem speculatione veritatis nulli recte sapiendum est".

21) Boeth., Instit. mus. I 1; Friedlein 184,5–185,9
22) cf. Alb., De an. II 4 1; Stroick 149,60–61
23) cf. Thom., De ver. I 1 resp.; Dondaine 6,186–187
24) cf. Boeth., Instit. arithm. I 28; Friedlein 60,1–2
25) cf. Alb., De an. I 2 6; Stroick 31,38–39
26) Boeth., Instit. arithm. I 1; Friedlein 7,26–8,4
27) Boeth., Instit. arithm. I 1; Friedlein 8,11–13
28) Boeth., Instit. arithm. I 1; Friedlein 9,6–8

129 maturari: mensurari *codd.* 132 proportione: propositione *O* 134 semel *ex* simul *corr. in marg. V* 138 corporum: corporeum *V* 159 quoniam: quomodo *codd.*

Digitized by Google

Et infra[29]): "Constat igitur, quisquis haec praetermiserit, omnem philosophiae perdidisse doctrinam. Hoc igitur illud quadruvium est, quo his viandum est, quibus excellentior animus" nobiscum "procreatis sensibus ad intelligentiae certiora perducitur. Sunt enim quidam gradus ceteraeque progressionum dimensiones, quibus ascendi progredique possit, ad animi illum oculum, qui, ut ait Plato, multis oculis corporalibus salvari constituique sit dignior, quod eo solo lumine vestigari vel inspici veritas queat, hunc, inquam, oculum dimersum orbatumque corporeis sensibus hae disciplinae rursum illuminent. Quae igitur ex hisce prima dicenda est nisi ea, quae principium matrisque ad ceteras quodammodo obtinet portionem? Haec est autem arithmetica".

Cum igitur arithmetica sit de numeris, patet, quod per eos coniungimur ad sapientiam.

Item per numeros est omnis rei dispositio et dispositae in esse retentio. Omnia enim »in pondere, numero et mensura sunt disposita«[30]), quae tria ad ordinem, speciem et modum referuntur.

Sicut autem secundum Boethium libro III *De consolatione*[31]) prosa "est", "quod ordinem retinet servatque naturam, quod vero ab" hoc ordine "deficit, esse etiam, quod in" sui "natura situm est, derelinquit", ita etiam est suo modo de numero sive specie.

Unde Boethius loquens de prioritate arithmeticae in praedicto prologo dicit[32]): "Haec enim cunctis prior est, non modo, quod hanc ille huius mundanae molis conditor Deus primam suae habuit ratiocinationis exemplar et ad hanc cuncta constituit, quaecumque fabricante ratione per numeros ad assignati ordinis" "concordiam". Haec Boethius.

Nam omnia per numerum concordiam inveniunt, quia, quaecumque sibi natura contraria sunt, numero possunt simul complecti, verbi gratia elementa, quae sibi valde contraria sunt, solo numero coniunguntur et sic in esse retinentur[33]).

Et hoc de primo.

De secundo sciendum, quod, licet numerus numeratus[34]) apud Aristotelem sit B
quantitas discreta[35]), quae causatur ex divisione continui[36]), et per consequens sit accidens non separatum a quanto[37]), unde et unitas se habet ad numerum

[29]) Boeth., Instit. arithm. I 1; Friedlein 9,26–10,10
[30]) cf. Sap. 11,21
[31]) Boeth., Philos. cons. IV 2; Bieler 69,96–98; cf. supra, prop. 21 B; Pagnoni-Sturlese 79
[32]) Boeth., Instit. arithm. I 1; Friedlein 10,10–15
[33]) cf. Plat., Tim., 31c4–32c3; Waszink 24,11–25,10
[34]) cf. Arist., Phys. IV 11, 219b5–9; Maggiòlo 281 n.410–411
[35]) cf. Alb., Phys. IV 3 9; Hoßfeld 277,47
[36]) cf. Arist., Phys. IV 12, 220b25–26; Maggiòlo 291 n.425; cf. Averr., Metaph. V comm. 18; Ponzalli 158,28–161,93
[37]) cf. Alb., Metaph. V 3 2; Geyer 260,2–3

168 quidam: quiddam *V* 175 ut^{1}: ad *codd.* 177 corporeis: corporis *V* 177 dispositae: dispositione *codd.* 190 contraria sunt: sunt contraria *V*

Digitized by Google

sicut nunc ad tempus[38]), quia "unus" "et idem" "est decem hominum" "et decem" canum, licet numerata sint diversa, secundum quod dicit IV *Physicorum*.[39]).

Item, licet secundum Averroem II *Metaphysicae* cap. 19[40]) "tres sint species numerorum – est enim numerus mathematicus, qui non" diversatur "per multiplicationem numeratorum, et est numerus formalis, qui diversatur per numerationem entium, et est numerus, cuius iste numerus est forma, et sunt sensibilia", Secundum ipsum ibidem 20 cap.[41]) –, omnes autem isti numeri cognoscuntur per unum, quod est "principium" numeri, et per consequens omnis »quantitas« "discreta".

Et ideo huiusmodi unum non est numerus, sed principium numeri secundum Aristotelem IV *Metaphysicae* cap. 2[42]).

Et sic numerus »est multitudo mensurata per unum et opponitur uni non contrarie, sed relative«[43]), et per consequens omnis numerus habet aliquo modo esse in anima et in rebus secundum eos[44]).

Tamen numerus secundum Platonem, prout iste auctor loquitur de numero, quamvis sit »multitudo mensurata per unum«[45]), a quo principiatur, sicut est numerus totalis universi, vel per unitatem, sicut quilibet numerus partialis universi, non est res in anima existens, nec "quantitas discreta" »habet« esse extra »animam«[46]), prout distinguitur contra continuam, sed est vel »multitudo ex unitatibus aggregata«[47]), qualis est divinus et unialis numerus per 113[48]), vel est multitudo essentialiter ordinata ex quibuscumque hypostasibus constituta.

Dico autem numerum esse multitudinem; unum enim sive unitas "non" est "numerus, sed fons et origo numerorum" "initiumque finisque omnium neque ipsa principii aut finis sciens", et sic secundum Macrobium I libro[49]) "ad summum refertur Deum eiusque intellectum a sequentium numero rerum et potestatum sequestrat".

Dico etiam essentialiter ordinata quoad condiciones ordinis positas super 21[50]): Entia enim talem multitudinem componentia, sicut sunt quoad enti-

[38]) cf. Arist., Phys. IV 11, 220a3–4; Maggiòlo 286 n.416
[39]) Arist., Phys. IV 12, 220b10–12; Maggiòlo 291 n.422
[40]) Averr., Metaph. I comm. 38; Venetiis 1562, 22vI–K
[41]) cf. Averr., Metaph. I comm. 41; Venetiis 1562, 23vH–I
[42]) cf. Arist., Metaph. V 6, 1016b18; Vuillemin-Diem 101,265
[43]) cf. Arist., Metaph. X 6, 1057a3–5; Vuillemin-Diem 210,373–375
[44]) cf. Averr., Phys. IV comm. 131; Venetiis 1562, 202rE
[45]) cf. Avic., Metaph. III 3; Van Riet 115,46; Arist., Metaph. X 6, 1057a3–5; Vuillemin-Diem 210,373–375
[46]) cf. Avic., Metaph. III 3; Van Riet 116,66–68
[47]) cf. Avic., Metaph. III 3; Van Riet 114,31
[48]) Procl., Elem. theol. 113; Boese 57,1
[49]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. I 6; Willis 19,26–30
[50]) supra, prop. 21 B; Pagnoni-Sturlese 80–82

196 quia *coni.*: qui *codd.*   211 sit multitudo mensurata: multitudo sit *O*

Digitized by Google

tatem suam simpliciter et per se, ita etiam concernunt ordinem ut simpliciter, non secundum quid, et per se, non per accidens.

Subiungitur autem ex quibuscumque etc., cum sit duplex numerus: Quorum unus est ex per se perfectis hypostasibus[51]) constitutus, alius autem est illustrationum in aliis hypostasim habentium per 64[52]). Per se perfectae etiam hypostases[53]) diversantur secundum diversitatem intentionum, in quibus et ex quibus subsistunt, ratione quarum etiam ipsi numeri, de quibus hic agitur, diversantur, sicut habetur super 64 in declaratione[54]).

Et hoc sufficiat de secundo.

Verum de intellectuali numero, quis vel qualis sit, considerandum, quod iste C numerus intellectualis vel accipitur generalissime, scilicet pro tota intellectuali seyra connumerato etiam ei amethecto principio et pro omnibus eis inexistentibus speciebus; vel generaliter, scilicet pro ipsa intellectuali seyra et omnibus in ea contentis, sive concernant habitudinem superpositionis et suppositionis, sicut se habent non solum intellectuales hypostases, sed etiam illustrationes inexistentes animabus totalibus et partialibus in comparatione ad invicem, sive instituantur secundum habitudinem aequiparantiae, sicut videntur se habere intellectus agentes et possibiles ad se invicem agentes agentibus et possibiles intellectus possibilibus referendo; vel specialiter, scilicet pro ordine intellectuali, quem intellectuales hypostases tantum constituunt.

Potest nihilominus quarto accipi intellectualis numerus magis stricte pro ipsarum "specierum" multitudine, quibus quilibet essentialium intellectuum non solum est plenus, sed etiam "plenitudo"[55]) earum.

In proposito tamen intellectualis numerus accipitur secundo modo pro tota intellectuali seyra et omnibus in ea contentis, ut dictum est[56]).

Et hoc de tertio et primo principali.

Circa propositum tria faciam, quia primo ponam quantitatis descriptionem, secundo ostendam quantitati esse annexam divisionem et sic sibi congruere proprie infinitatis et finitatis rationem, tertio ex praemissis propositi intentionem.

De primo sciendum, quod »quantitas est illud, quod dividitur in res, quae sunt D in eo, quorum unumquodque habet naturam«, ut »sit unum«[57]) aliquid et hoc. Convenienter autem ponitur divisio in descriptione quantitatis[58]), quia divisio maxime proprium est quantitati; ipsa enim est, quae primo et per se dividitur.

Et per hoc, quod dividitur, excluditur omne indivisibile a quanto, ut est punc-

[51]) cf. Procl., Elem. theol. 64; Boese 34,1–2
[52]) Procl., Elem. theol. 64; Boese 34,2–3
[53]) Procl., Elem. theol. 64 comm.; Boese 34,11
[54]) supra, prop. 64 F; Sannino 197
[55]) Procl., Elem. theol. 177; Boese 87,1
[56]) supra, prop. 179 C
[57]) cf. Arist., Metaph. V 13, 1020a7–8; Vuillemin-Diem 110,517–518
[58]) cf. Arist., Metaph. V 13, 1020a7–32; Vuillemin-Diem 110,516–111,544

230 etiam: et *O* 238 et *om. V* 241 videntur *om. O*

Digitized by Google

tus et unitas; hoc autem, quod dicit eam »dividi in res, quae sunt in eo«[59]), excludit divisionem totius in partes subiectivas, quae non sunt in diviso, sed sub ipso.

Per hoc autem »quorum unumquodque«[60]) etc. insinuat quantitatem dividi in partes, quarum quaelibet post divisionem habet naturam ut individuum demonstratum, et per hoc excludit divisionem totius in partes essentiales, quae sunt materia et forma. Neutra enim manet post divisionem, ut sit hoc demonstratum. Excluditur etiam per hoc divisio totius in partes integrales, quae sic se habent, ut una sit sub alia et non extra aliam, ut sunt partes materiae, quae, cum divisibiles sint, non habent aliquam naturam, per quam sint significabiles.

Et hoc de primo.

E De secundo sciendum, quod divisio necessario est annexa quantitati; unde et ponitur in eius descriptione. Nam cum materia sustinet quantitatem, sicut dicit Avencebrol libro II cap. 17[61]), et materiae debetur divisio et numeratio sive multiplicatio, sic necessario et quantitati debetur divisio ratione materiae. Hoc autem manifestum est tam in continuis quam discretis. Refert tamen, quia continuum est divisibile in infinitum, discretum non; pervenit enim ad "unitates" indivisibiles, in quas "dividitur" "numerus", sicut vult Averroes super V *Metaphysicae* cap. 12[62]).

Quod autem continuum dividatur in infinitum, supra positum est ex intentione Avencebrol libro II cap. 18[63]).

Ubi etiam manifestum est, quod in continuis impossibile est accipere minimum secundum quantitatem, hoc est minimum, quod sit indivisibile, minimum quippe acceptum; etsi sit indivisibile secundum sensum, tamen in se est divisibile, sicut dicit in eodem[64]).

Intelligenda tamen est talis divisio continui in infinitum secundum partes eiusdem proportionis, non eiusdem magnitudinis secundum Aristotelem III *Physicorum*[65]).

Et cum continuum sit infinitum divisione, tamen est finitum appositione. Contingit enim sumere magnitudinem talem, quod non maiorem, sicut apparet de ultima sphaera[66]).

E contrario vero est in numeris, quia ibi finitas est in divisione eo, quod divisio eius est usque ad indivisibiles unitates, ut prius dictum est[67]), infinitas vero est in appositione[68]): Non enim convenit tam magnum numerum sumere, quin maio-

[59]) cf. Arist., Metaph. V 13, 1020a7; Vuillemin-Diem 110,517
[60]) cf. Arist., Metaph. V 13, 1020a7–8; Vuillemin-Diem 110,518
[61]) Avenc., Fons vitae II 17; Baeumker 55,1–3
[62]) cf. Averr., Metaph. V comm. 18; Ponzalli 158,38–40
[63]) cf. Avenc., Fons vitae II 18; Baeumker 57,27–58,1
[64]) cf. Avenc., Fons vitae II 18; Baeumker 56,26–57,3
[65]) non invenimus
[66]) cf. Arist., Phys. III 7, 207b20–21; Maggiòlo 192 n.267; Alb., Phys. III 2 15; Hoßfeld 196,64
[67]) non invenimus
[68]) cf. Arist., Phys. III 4, 204a6–7; Maggiòlo 168 n.233

269 necessario est: est necessario *V*

Digitized by Google

rem[69]), et utraque finitas differens in continuo et numero et utraque infinitas ex eadem causa est secundum Aristotelem III *Physicorum*[70]), quia, cum materiae debeatur diminutio et infinitas, formae autem perfectio et finitas, tunc, quod magnitudo diminutione dividitur in infinitum, debetur materiae, quod non crescit in infinitum, debetur formae.

E contrario vero est in numeris, quia, quod non dividitur in infinitum, debetur formae, quod crescit in infinitum, debetur materiae. Igitur divisio continui in infinitum est ex eadem causa, qua crementum numeri est in infinitum et quod utraque infinitas est ex materia.

Similiter, quod additio sit finita, ex eadem causa est, qua divisio numeri est finita, scilicet ex forma, quia secundum Averroem super III *Physicorum* cap. 8 "additio in continuo est ex forma"[71]), "additio in numero" ex "materia"[72]), e contra divisio continui "ex materia", "divisio in numero" "ex forma"[73]).

Ex dictis manifestum est, quod non oportet ponere aliquod infinitum in actu aut in continuis aut discretis[74]), quia ista infinitas, quae est in discretis per "appositionem" aut in continuis per "divisionem" non "est" in actu, sed in "potentia"[75]), cuius esse non est in facto esse, sed "semper" in "fieri", sicut habetur ab Aristotele III *Physicorum* cap. 8[76]).

Nec obstat praemissis »petitio geometrica, qua dicitur lineam definitam in continuum et in directum, quantum«[77]) licet, protrahere. Scientia enim geometricae non »indiget« "infinito" in actu, "sed" tantum, ut possit ponere quantitatem, "quantumcumque" velit, non terminatam illo fine vel isto, sed cum fine, sicut habetur ab Aristotele III *Physicorum* cap. 9[78]).

Et hoc de secundo.

F Ex praemissis apparet, quod, cum numerus sit finitus per divisionem nec possit esse actu infinitus per appositionem, etiam in corporalibus, multo magis omnis intellectualis numerus est finitus, et hoc, sive accipiatur generalissime, cum etiam universum totale sit finitum, sive generaliter ex eadem causa sive specialiter. Omnis enim talis numerus, et ut ad praesens sermo fiat de prima acceptione et

69) cf. Arist., Phys. III 7, 207b5; Maggiòlo 192 n.265
70) non invenimus
71) Averr., Phys. IV comm. 68; Venetiis 1562, 118rA
72) Averr., Phys. IV comm. 68; Venetiis 1562, 117vH
73) Averr., Phys. IV comm. 68; Venetiis 1562, 118rA
74) cf. Alb., Phys. III 2 11; Hoßfeld 189,21–190,69
75) Arist., Phys. III 6, 206b16–17; Maggiòlo 183 n.254
76) Arist., Phys. III 6, 206a22; Maggiòlo 183 n.250
77) cf. Alb., Phys. III 2 3; Hoßfeld 174,64–65; cf. Eucl., Elem. I post. 2; Heiberg-Stamatis 1,9
78) cf. Arist., Phys. III 7, 207b29–31; Bossier-Brams 132,1–3; Averr., Phys. III comm. 60; Venetiis 1562, 114rE–vG; Alb., Phys. III 2 13 (Hoßfeld 192,38–48), III 2 19 (Hoßfeld 200,31–33)

291 finitas: infinitas *O* | differens ... utraque[2] *om. O* 294 magnitudo *add.* in *O* | in *om. V* 295 in *om. V* 302 ex[2]: extra *O* 304 non *sup lin. V* 307 est *om. V* | facto *coni.*: factum *codd.*

Digitized by Google

secunda, est quoddam totum, non simpliciter, sed contractum, secundum quod etiam nomen intellectualitatis testatur, ita videlicet, ut extra ipsum non sit aliquid pertinens ad ipsius perfectionis integritatem, secundum quod constat ex tota sua intentione, ut sit impossibile aliquid extra ipsum numerum intellectualem inveniri, cui ipsa intellectualitas conveniat, et sic tale »totum est idem perfecto«[79]), »cui nihil deest«[80]), id est, quod »non deficit in necessariis nec abundat in superfluis«[81]); non est autem quodlibet totum, sed formale quantum ad suarum partium causalem et essentialem conexionem ad invicem, cuius totalitatis radix et fundamentum est totalitas intellectualitatis inquantum huiusmodi, quae secundum diversum gradum determinatur in diversis intellectualibus hypostasibus, non sicut totum universale determinatur in particularibus – sic enim latitudo intellectualitatis excederet partes huius totius –, sed sicut totum naturale determinatur in suis partibus, et ista determinatio est magis propria tali totalitati, quia perfecte exhaurit ipsam intentionem intellectualitatis, ut nec in pluribus nec in paucioribus possit determinari. Tali enim totalitati nullus gradus intellectualitatis deesse debuit. Hoc etiam totum formale per unius partis in aliam influentiam, cum sit status in causis et causatis, per commentum 11[82]), est finitum specie sive intentione et partibus ipsam integrantibus.

Quod etiam patet ex eo, cum sit pars non solum numeri totalis universi, sed etiam numeri infinitalis, entialis et vitalis, et per consequens omnis intellectualis numerus est finitus. Si enim generalissimus est finitus, multo magis generalis et specialis sunt finiti. De multitudine vero specierum intellectualium, quod sit finita, apparet ex earum effectibus, qui sunt finiti. Ubi tamen notandum, quod aliquid dicitur esse finitum uno modo secundum formam, scilicet secundum rationem propriae essentiae vel intentionis, essentiae, prout ipsas definitiones terminos vocamus, quia finiunt et terminant essentias rerum, ut stent in quodam indivisibili, intentionis, prout habitudo comparationis secundum superpositionem et suppositionem finit et terminat omnem multitudinem essentialiter ordinatam; alio modo dicitur quid finitum secundum materiam, sicut, licet linea finiatur ad duo puncta, tamen potest esse longior, etiam in infinitum, secundum mathematicos; sic ergo intellectualis numerus non dicitur finitus, sed primo modo, scilicet secundum rationem formae sive intentionis habentis necessariam et per se habitudinem ad unumquemque gradum, qui ipsum determinare possunt, cum non sit ratio, quare magis per unum quam per alium terminetur et determinetur.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

[79]) cf. Arist., De cael. I 1, 268a20–21; t. comm. 3; Venetiis 1562, 3rC
[80]) Arist., Phys. III 6, 207a8–10; Maggiòlo 188 n. 260
[81]) Theodor. de Vrib., De int. I 10 2; Mojsisch 143,10–11
[82]) Procl., Elem. theol. 11; Boese 8,1–9,22
[83]) Procl., Elem. theol. 62; Boese 33,1–2

324 cui: cum *V* 333 ut ... (334) intellectualitatis *om. O* 351 qui: quae *O*

Digitized by Google

COMMENTUM

Si enim post ipsum alia multitudo secundum substantiam submissa, et sic propinquius uni, illa autem remotius; quod autem propinquius uni, minus secundum quantum, plus autem, quod remotius; et intellectualis numerus minor utique erit omni ea, quae post ipsum, multitudine. Non ergo infinitus est; finita ergo multitudo intellectuum. Quod enim aliquo minus, non infinitum, quia infinitum nullo minus qua infinitum.

Probatio elementi talis est: Omnis multitudo, cui secundum substantiam submissa est alia multitudo – et sic sit quidem propinquius uni, cum praecedat seu superponatur; illa autem, scilicet submissa, sit quidem remotius ab uno –, omnis, inquam, talis multitudo est finita.

Ista maior apparet.

Omnis enim multitudo propinquius uni ens quantitate quidem remotioribus minor virtute autem maior per 62[83]), et hoc est, quod dicit: *Quod autem* etc. Sed omnis intellectualis numerus est huiusmodi, cum pro certo sit minor secundum quantum omni ea multitudine, quae est post ipsum. Ergo omnis intellectualis numerus est finitus, et per consequens multitudo intellectuum est finita. Omne enim, quod est aliquo minus, non est infinitum, sed finitum, quia infinitum qua infinitum nullo *est minus*; sed intellectualis numerus est minor numero animarum et corporum, quae secundum substantiam submissa sunt ei: ergo est finitus.

354 et ... elementi *om. V* 367 etc. *om. V* 369 ea: et *V*

Digitized by Google

PROPOSITIO 180
OMNIS INTELLECTUS TOTUS EST UT EX PARTIBUS SUBSISTENS UNUSQUISQUE ET UNITUS EST ALIIS ET SEGREGATUS EST AB IPSIS. SED QUI QUIDEM IMPARTICIPABILIS INTELLECTUS SIMPLICITER TOTUS UT ET PARTES OMNES TOTALITER HABENS IN SE IPSO, PARTICULARIUM AUTEM UNUSQUISQUE IN PARTE TOTUM HABET, ET SIC OMNIA SUNT PARTIALITER

Ostensa finitate totius numeri intellectualis nunc auctor ostendit totalitatem omnis intellectus partialis dicens: OMNIS etc.

Ad istius elementi evidentiam duo declarabo, scilicet suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo ostendam condicionem omnium substantialium intellectuum generalem, secundo ex hoc condicionem intellectuum participatorum specialem, tertio ex praemissis modum et proprietatem prime intellectus supersubstantialem.

A De primo sciendum, quod de ratione omnis intellectualis hypostasis est, ut sit »ens secundum speciem«[1]), quod est esse ens simpliciter separatum a condicionibus individuantibus, quae sunt appendiciae materiae, scilicet hic et nunc, et per consequens principia ipsum constituentia remanent in natura et ratione principiorum, sicut latius super 171 est deductum[2]); et sic constitutum ex eis obtinet rationem simplicitatis, quae est esse indistinctum in se et distinctum ab aliis, et ex hoc removet ab omni tali intellectu naturam dependentiae ab alio et per consequens naturam partis, et consequenter plus removet naturam compositionis et reponit ipsum in natura entis, quod est quoddam totum et ens perfectum. "Totum" enim "et" "perfectum" idem secundum Aristotelem I *Caeli et mundi*[3]).

Et hoc de primo.

B Verum intellectus participati, etsi ex eo, quia intellectus, sint entia ut simpliciter, tamen ex eo, quod participati, condicionantur condicionibus suorum participantium, quorum principia nec remanent simpliciter in natura et ratione principiorum nec etiam simpliciter determinantur in ulteriores naturas, et per consequens relinquunt ex eis constitutum medio modo condicionatum inter entia, quae sunt simpliciter secundum speciem et simpliciter individua, puta cor-

1) Theodor. de Vrib., De int. II 33 5; Mojsisch 172,23
2) supra, prop. 171 A
3) cf. Arist., De cael. I 1, 268a20–21; t. comm. 3; Venetiis 1562,3rC

4 intellectus *om. codd.* 8 ostendit totalitatem: totalitatem ostendit *V* 9 etc. *om. V* 10 scilicet *om. O* 11 condicionem: condiciones *O* 17 appendiciae: appendentiae *V*

Digitized by Google

pora, et sic etiam tales intellectus deficiunt a praedicta ratione simplicitatis propter dependentiam eorum ad eas substantias, quarum sunt partes, licet eminentiores, et sic etiam minus competit eis ratio totius et perfecti quam intellectualibus hypostasibus, ut per se patet.

Et hoc de secundo.

Sane prime intellectus, cum non habeat principia essentiae suae utpote unitas C
per se perfecta[4]), non est proprie loquendo »ens secundum speciem«[5]), cum sit "supersubstantialis" per 115[6]), et ratio speciei concernat pluralitatem principiorum, et per consequens ipse prime intellectus in intentione intellectualitatis dicitur et est prime simplex et ex hoc exemptus a tota coordinatione intellectuum, sive sint independentes sive dependentes.

Et hoc sufficiat de supposito.

Circa propositum quattuor faciam secundum quattuor partes ipsius elementi, quia primo dicam de totalitatis intellectuum propria ratione, secundo de intellectuum intra numerum intellectualem ad invicem unitione et segregatione, tertio de prime intellectus in totalitate condicione, quarto de aliorum intellectuum contractione.

Circa primam partem tria faciam, quia primo ponam totius multiplicem descriptionem, secundo partis diversam significationem, tertio ex praemissis primae partis intentionem.

De primo sciendum, quod totum multipliciter describitur. D

Aristoteles enim II *Metaphysicae* cap. 25[7]) dicit, quod "totum" est illud, "cuius nulla pars" diminuitur respectu eorum, "quibus" est "totum".

Item "totum" est, quodcumque »continet multa« ita, quod in ipso sint "unum"[8]) aut vere aut similitudinarie.

Item totum est "unum" "finitum" constans "ex" multis, quae sunt in ipso "potentia" "et non"[9]) actu.

Secundum vero eundem III *Physicorum* cap. 9 totum est, "cuius" "nihil est extra", vel "totum" "est", "cui nihil abest"[10]), quod debet esse intra; alioquin non est totum, sicut habetur in eodem[11]).

Item "totum" est, quod completur numero ternario, scilicet "principio", "medio" "et" "fine", sicut vult Aristoteles I *Caeli et mundi* cap. 1[12]).

4) Procl., Elem. theol. 114; Boese 57,1
5) Theodor. de Vrib., De int. II 33 5; Mojsisch 172,23
6) Procl., Elem. theol. 115; Boese 57,1
7) Arist., Metaph. V 26, 1023b26–27; Vuillemin-Diem 119,787–788
8) cf. Arist., Metaph. V 26, 1023b29–31; Vuillemin-Diem 120,791–792
9) Arist., Metaph. V 26, 1023b33–34; Vuillemin-Diem 120,794–796
10) Arist., Phys. III 6, 207a8–10; Maggiòlo 188 n.260
11) cf. Arist., Phys. III 6, 207a12; Maggiòlo 188 n. 260
12) Arist., De cael. I 1, 268a11–12; Hoßfeld 3,84–85 (transl. Gerhardi); t. comm. 2, Venetiis 1562,2rE (transl. Michaelis Scoti)

41 a *sup. lin. V* 45 primo *add.* primo *V* 50 descriptionem *seq. del.* descriptionem *V*
61 in *om. V*

Digitized by Google

Praeterea totum est, quod diversitate partium in situ diversificatur in forma secundum Aristotelem V *Metaphysicae* cap. 24[13]).

Vel sic secundum Avicennam IV *Metaphysicae* suae cap. 3[14]): "Totum" est, cui subest »multitudo« "in potentia" aut actu.

Vel sic secundum eundem ibidem[15]): Totum est, cui inest, quidquid est necessarium "respectu multitudinis in" ipso "comprehensae".

Item secundum eundem[16]) "totum" est "id, in quo est distinctio", quae "habet terminum".

Vel secundum eundem[17]) "totum" est, quod aliquo sui possibile est »numerari«.

Item secundum Averroem super I *Physicorum* cap. 4[18]) "totum" "est" "congregatio" vel unitio "partium".

Item secundum Isaac[19]) totum est compositio partium secundum materiam et formam.

Vel secundum Aristotelem V *Metaphysicae* cap. 24[20]) totum est, quod dividitur in materiam et formam vel in formam et formam.

Et hoc de primo primae partis.

E De secundo sciendum, quod secundum Aristotelem V *Metaphysicae* cap. 24 pars plures habet significationes, quia "pars" aut "dicitur"[21]) "secundum quantitatem"[22]) aut "secundum qualitatem"[23]). Sed si secundum quantitatem, quia, cum pars quantitativa dicatur illud, in quod quantum dividitur, ista aut est aliquota, ut unum est "pars" "trium"[24]), aut non aliquota, "ut" "duo" est "pars" "trium"[25]). Omne enim diminutum ex "quanto", secundum quod "quantum" est quoquo "modo" terminatum, est "pars" eius, ex quo "dividitur"[26]) unitum.

Pars secundum Euclidem[27]) est, quae numerat totum, hoc est, quae aliquotiens sumpta reddit totum, et propter hoc geometrae dicunt, quod duo non sunt pars trium, sed partes, quia non numerant tria aliquotiens sumpta, sed excedit.

13) cf. Arist., Metaph. V 25, 1023b17–22; Vuillemin-Diem 119,778–783
14) cf. Avic., Metaph. IV 3; Van Riet 217,50–51
15) Avic., Metaph. IV 3; Van Riet 217,56–57
16) Avic., Metaph. IV 3; Van Riet 218,65–66
17) cf. Avic., Metaph. IV 3; Van Riet 218,71–72
18) Averr., Phys. I comm. 17; Venetiis 1562, 13vF–14rA
19) re vera ex. Avic., Metaph. IV 3; Van Riet 218,80–219,87
20) cf. Arist., Metaph. V 25, 1023b17–22; Vuillemin-Diem 119,780–783
21) cf. Arist., Metaph. V 25, 1023b12; Vuillemin-Diem 119,773
22) cf. Alb., Metaph. V 6 2; Geyer 283,42; Arist., Metaph. V 25, 1023b13; Vuillemin-Diem 119,774
23) cf. Alb., Metaph. V 6 2; Geyer 282,43
24) Arist., Metaph. V 25, 1023b14; Vuillemin-Diem 119,775
25) Arist., Metaph. V 25, 1023b14; Vuillemin-Diem 119,775
26) Arist., Metaph. V 25, 1023b12–14; Vuillemin-Diem 119,773–775
27) cf. Eucl., Elem V def. 1; Heiberg-Stamatis 2,1

78 quod *sup. lin. V* 83 sed *om. V*

Digitized by Google

Pars autem qualitativa sive "secundum qualitatem"[28]) dividitur aut sicut illud, quod dividitur in materiam et formam, hoc est in ea, quae essentialiter constituunt esse compositi, aut sicut id, quod dividitur in formam et formam. Et hoc est dupliciter: Aut sicut illud, quod dividitur in formam propriam et propriam, sicut dividitur genus per differentias in species, et sic "species" sive differentiae sunt "partes" "generis"[29]), cum contineantur ab eo; aut sicut illud, quod dividitur in formam communem et propriam, sicut species dividitur in duo, ex quibus componitur, scilicet in genus, quod est forma communis, et differentiam, quae est forma speciei, et sic genus et differentiae sunt partes speciei sive definiti. Item partium quaedam sunt similes, quaedam dissimiles.

Est praeterea pars ante totum, pars in toto et pars post totum secundum Aristotelem VII *Metaphysicae*[30]).

Sunt etiam partes secundum speciem et secundum materiam per Aristotelem in *De generatione et corruptione*[31]).

Verum istae ultimae partis significationes concluduntur in praemissis.

Ex his considerari possunt descriptiones eius, quod est pars.

Describitur enim primo sic per Aristotelem V *Metaphysicae* cap. 24[32]): Pars est id, in quod dividitur aliquid aut secundum quantitatem aut secundum qualitatem,

vel, sicut dicit Avicenna IV *Metaphysicae* suae cap. 3[33]), "pars" est, "in quod" "dividitur res secundum quantitatem" aut secundum "esse, sicut" »animal in« "corpus et animam".

Item pars est id, quod diminuitur ex quanto, secundum quod est quantum et secundum quod est terminatum, secundum Aristotelem ubi supra[34]),

Vel pars est, quae aliquotiens sumpta numerat totum[35]).

Item pars est, "ex" qua "componitur totum" essentialiter, secundum Aristotelem in eodem[36]).

Iterum pars est, in quod dividitur totum secundum formam, et sic dividitur species per genus et differentiam, sicut habetur in eodem[37]).

Item secundum Avicennam IV *Metaphysicae* suae 3 cap.[38]) "pars" est "id, quod est aliquid alicuius et habet secum aliud a se", quia una pars non constituit totum.

[28]) cf. supra, prop. 180 E n. 23
[29]) Arist., Metaph. V 25, 1023b18–19; Vuillemin-Diem 119,779–780
[30]) cf. Arist., Metaph. VII 10, 1035b4–31; Vuillemin-Diem 150,513–151,540
[31]) cf. Arist., De gen. et corr. I 5, 321b19–22; Judycka 30,13–15; Alb., De gen. et corr. I 3 7; Hoßfeld 145,36–37
[32]) cf. Arist., Metaph. V 25, 1023b12–19; Vuillemin-Diem 119,773–780
[33]) Avic., Metaph. IV 3; Van Riet 219,84–86
[34]) cf. Arist., Metaph. VII 10, 1034b32–33; Vuillemin-Diem 149,474–475
[35]) cf. Averr., Metaph. VII comm. 33; Venetiis 1562, 183rD
[36]) Arist., Metaph. V 25, 1023b19–20; Vuillemin-Diem 119,781
[37]) cf. Arist., Metaph. V 25, 1023b24–25; Vuillemin-Diem 119,784–786
[38]) Avic., Metaph. IV 3; Van Riet 218,81–219,83

95 dividitur *om.* *O* 100 illud: id *O* 101 praeterea *add.* est *V* 115 qua: quo *O*

Digitized by Google

Item pars est, propter quam totum est partibile, et hoc habetur ab Aristotele[39]) et Averroe VII *Metaphysicae*[40]).

Et hoc de secundo.

F Ex praemissis elicitur intentio primae partis elementi, scilicet quod omnis intellectus est totus sicut subsistens ex partibus, scilicet ex principiis essentialibus, quae Aristoteles[41]) vocat partes ante totum, quae sunt unum, infinitum, ens, vita, intellectualitas; ex talibus enim subsistit unusquisque intellectus per essentiam et secundum participationem, cum producatur a pluribus causis, et sic sit compositior eo, quod a paucioribus producitur per 58[42]). Omne enim, quod a secundis producitur, et a prioribus et causalioribus producitur eminentius, a quibus et secunda producebantur per 56[43]). Et sic omnis intellectus est totus. Posset tamen totalitas intellectus aliter intelligi ratione inexistentium specierum; cum enim omnis intellectus sit plenitudo ens specierum per 177[44]) et ipsae species sint totalitates per commentum 67[45]), immo omnis species sit quoddam totum – ex pluribus enim subsistit per 74[46]) –, quare omnis intellectus, et significanter essentialis et principaliformis est totus sicut subsistens ex partibus, scilicet speciebus intellectualibus, quarum prime intellectus est superplenitudo; aliorum autem quilibet est plenitudo ens specierum per 177[47]).

Isti expositioni videtur alludere Eustratius super I *Ethicorum* 4 cap.[48]), ubi declarat, qualiter Platonici "species et ideas vocabant et tota et universalia, praesubsistentes quidem his, quae in corporibus", "speciebus, separatas autem ab his omnibus, in conditoris" "mente existentes, altera quaedam secundum ipsas in materia figurantes; universalia autem et tota haec dicebantur, quoniam unumquodque illorum unum ens habet multa ex illo et secundum illud facta in corpore et materialia, ad quae illud universale et totum dicebatur, non intelligibiliter ut universale logicum, sed intellectualiter, universale quidem velut" praesubsistens "multis separabiliter, quae secundum" ipsum "facta sunt, totum autem velut in ratione partium ordinatarum, quae ad illud referuntur velut ad totum non ex ipsis compositum neque in ipsis intellectum, sed ante ipsas quidem ens et manens secundum se ipsum, illas autem habens relatas ad ipsum ut ad propriam totalitatem". Haec Eustratius.

Cum igitur omnis intellectus sit plenitudo ens specierum[49]), secundum hoc

39) cf. Arist., Metaph. VII 10, 1034b20–24; Vuillemin-Diem 148,563–466
40) cf. Averr., Metaph. VII comm. 39; Venetiis 1562,191vM
41) cf. Arist., Metaph. VII 10,1035b13–14; Vuillemin-Diem 150,521–522
42) Procl., Elem. theol. 58; Boese 32,1–2
43) Procl., Elem. theol. 56; Boese 30,1–3
44) Procl., Elem. theol. 177; Boese 87,1
45) cf. Procl., Elem. theol. 67; Boese 36,2–3
46) Procl., Elem. theol. 74; Boese 39,1–2
47) Procl., Elem. theol. 177; Boese 87,1
48) Eustrat., In Eth. Nic. comm. I 7; Heylbut 40,24–34; Mercken 69,91–70,4

147 autem: aut *O*

Digitized by Google

poterit dici totus; sed prima expositio magis consona est et elemento et commento.

Et hoc de tertio et per consequens de prima parte.

Circa secundam vero partem tria faciam, quia primo dicam de unitione et segregatione in generali, secundo de utrisque in speciali, tertio ex praemissis de intentione secundae partis in ordine intellectuali.

G

De primo sciendum, quod omne prime et principaliter ens secundum unumquemque ordinem unitive discernitur et in pluralitatem agitur singulariter et multiplicatur ex uno inegressibiliter, sicut de prime bono eleganter ostendit Dionysius 2 cap. *De divinis nominibus*[50]), ubi dicit: "Ad verbi" intentionem "procedamus communia et unita discretionis divinae nomina, secundum quod est nobis possibile revolventes, et ut plane de omnibus consequenter praedeterminemus, discretionem divinam" "dicimus, sicut dictum est, bono convenientes thearchiae processiones; donans enim esse omnibus existentibus et superfundens totorum bonorum" partitiones "unitive quidem discernitur et in pluralitatem agitur singulariter et multiplicatur ex uno inegressibiliter. Postea, quoniam existens est Deus supersubstantialiter, dat autem esse existentibus et deducit totas substantias, multiplicari dicitur unum existens illud, quia ex ipso multa existentia deducuntur; manet autem nihilominus illud et unum in multiplicatione et unum in processione et plenum in discretione eo, quod ab omnibus existentibus supersubstantialiter est segregatum et quod ab ipso unitive tota deducuntur et quod non minoratur effusio non minorabilium ipsius distributionum, sed et unum existens et omni parti et toti et uni et multitudini unum tradens; unum est similiter supersubstantialiter neque pars existens multitudinis neque ex partibus totum, et ita neque unum" in omnibus; "neque unum" "longe autem ab istis" "est", "quod est in existentibus et multitudinem deducens et perficiens et continens". Haec Dionysius.

Eodem modo proportionaliter se habet prime intellectus ad totum ordinem intellectuum, quorum quilibet ratione coordinationis est unitus aliis, sed ratione ordinis distribuentis cuilibet gradum suum est segregatus ab aliis.

Et hoc de primo.

H

Verum ut unita segregatio et segregata unitio specialius innotescant, sciendum, quod, sicut omnis divinus ordo sibi ipsi counitus est tripliciter, a summitate sui ipsius et a medietate et a fine per 148[51]), ita etiam ordo intellectualis est sibi ipsi in suis partibus, scilicet intellectualibus hypostasibus, tripliciter counitus, et per consequens unusquisque intellectuum est unitus aliis, cum omnes sint unius intentionis eos ad invicem colligantis; licet autem sic sint uniti, tamen nihilominus, quia processus segregat procedentia et a producente et inter se, ideo unusquisque intellectuum cum eo, quod est unitus aliis, est etiam segregatus ab aliis

49) Procl., Elem. theol. 177; Boese 87,1

50) Dion., De div. nom. 2 11; Suchla 135,10–136,12; Simon 96,57–68

51) Procl., Elem. theol. 148; Boese 73,1–2

153 magis ... est: est magis consona *O*

Digitized by Google

stans in gradu propriae naturae omnibus aliis incommunicabili; sive enim non esset coordinatio omnium intellectuum ad unum prime intellectum, qui per intentionem intellectualitatis omnes congregat, non utique neque ordo intellectualis unus esset, sive omnes intellectus participarent intellectualitate eodem modo, non utique esset ipsorum intellectuum ordo.

Si igitur sunt utraque, et ordo et coordinatio, hic quidem, scilicet ordo, distinguens et segregans omnes intellectus et alios faciens ante alios et aliquos post alios, haec autem, scilicet coordinatio, convertens diversos et segregatos ad prime intellectum, necessarium est omnium intellectuum unius ordinis et coordinationis esse unitionem segregatam et segregationem unitam.

Et hoc de secundo.

I Ex praemissis evidenter colligitur tertium, scilicet qualiter unusquisque intellectus et sit unitus aliis, cum omnes sint eiusdem catenae, ubi summa inferiorum assimulantur ultimis superiorum propter continuitatem divini processus, et nihilominus, cum gradatim intra eandem intentionem distribuantur, unusquisque est ab aliis segregatus.

Et hoc sufficiat de secunda parte.

Circa tertiam partem tria faciam, quia primo dicam de intellectus imparticipabilis condicione, secundo de totalitatis eius propria ratione, tertio ex praemissis de tertiae partis intentione.

K De primo sciendum, quod, sicut habitum est super 170[52]), intellectus imparticipabilis est intellectus in eo, quod huiusmodi, quoniam ipse solus est intellectus secundum purum, simplicem et superperfectum modum intellectus, et per consequens est illimitatae et quasi infinitae intellectualitatis, et sic eius intellectualitas est summe universalis universalitate actus, et per consequens est principium totius universitatis intellectuum et causa, et sic praehabet in se ut prime talis omnem alium intellectum eminentiori modo, quam sit aliquis talium intellectuum in se ipso, cum sit primus et inexhauribilis fons et origo omnis intellectualitatis.

Et hoc de primo.

L Verum talis intellectus et solus talis est simpliciter totus, non quidem ex partibus nec in parte, sed ante partes. Omnis enim totalitas aut ante partes est aut ex partibus aut in parte per 67[53]), imparticipabilis vero intellectus non est totum in parte, quia omne, quod in parte totum, pars est eius, quod ex partibus, totius per 68[54]), sed nec est ex partibus totum: Omne enim, quod ex partibus totum, participat ea, quae non ex partibus, totalitate per 69[55]). Igitur imparticipabilis intellectus est simpliciter totus sicut totaliter habens in se ipso omnes partes ordinis intellectualis impartibiliter, cum sit unitas per se perfecta[56]).

52) supra, prop. 170 H
53) Procl., Elem. theol. 67; Boese 36,1
54) Procl., Elem. theol. 68; Boese 36,1
55) Procl., Elem. theol. 69; Boese 37,1

192 per *om. O* 193 omnes ... intellectualis *om. sed suppl. in marg. m. post. V* 194 participarent: participent *V* 203 sit: sic *O* 206 segregatus: separatus *O* 211–212 imparticipabilis: participabilis *O*

Digitized by Google

Et hoc de secundo.

M Ex praemissis apparet tertium, scilicet qualiter imparticipabilis intellectus sit simpliciter totus sine omni compositione et limitatione utpote totalitate ante partes praehabens in se ipso totaliter omnes alios intellectus.

Et hoc de tertia parte.

Circa quartam partem tria faciam, quia primo dicam de intellectuum per essentiam condicione, secundo de totalitatis eorum propria ratione, tertio ex praemissis de quartae partis intentione.

N De primo sciendum, quod, sicut super 170[57]) ostensum est, unusquisque intellectuum, qui est post imparticipabilem, deficit a modo et perfectione ipsius imparticipabilis intellectus quoad praedictas condiciones. Nullus enim eorum est intellectus inquantum huiusmodi, hoc est pura, simplex, superperfecta et illimitata intellectualitas, sed est habens in sua substantia aliquid contrahens et determinans ipsum ad determinatum gradum intellectualitatis, et sic non est universalis, sed quasi particularis, conclusus intra ordinem intellectualem, et sic est principiatus, non principium, quia nihil eorum, quae sunt intra aliquem ordinem, potest esse principium ipsius ordinis; alias enim esset principium sui ipsius.

Et hoc de primo.

O Ex hoc sequitur secundum, scilicet quod omnis talis intellectus non est simpliciter totus sive totalitas ante partes, sed est totus in parte, inquantum quilibet eorum »est similitudo totius entis«[58]), sed partialiter, quia per unum in ipso infinitate, entitate, vitalitate et intellectualitate contractum, quo uno quilibet intellectuum est imago Dei et sic repraesentans omnia, quae insunt ipsi Deo, qui est prime unum per se secundum rationem suae essentiae.

Nec obstat praemissis, quod imparticipabilis intellectus est quoddam unum, et sic non videtur etiam esse totus simpliciter. Licet enim non sit totus simpliciter seu ipsa totalitas in intentione unius, tamen est simpliciter totus in intentione intellectualitatis, a cuius totalitate deficit omnis alius intellectus, qui, licet intelligat simul omnia, tamen non intelligit omnia aliter, quam est. Est autem omnia partialiter, et per consequens intelligit omnia partialiter, et hoc est, quod dicit auctor libro *De providentia* quaest. 1[59]) distinguens inter cognitionem prime et totalis intellectus et partialium intellectuum: "Alia autem has" (scilicet sensitivas et rationales cognitiones) "intellectualis dicta cognitio, haec quidem simul omnium et simpliciter, haec autem secundum unum omnium, quibus utique differunt, quae omnimode perfecti intellectus cognitio et quae est partialium intellectuum; omnia quidem omnibus intelligentibus et hac rationabiles cognitiones supereminentibus, sed

[56]) Procl., Elem. theol. 114; Boese 57,1

[57]) supra, prop. 170 L

[58]) Theodor. de Vrib., De int. II 1 1; Mojsisch 146,6; cf. supra, prop. 167 n. 56

[59]) cf. Procl., De X dub. 1,n.3; Boese 4,11–6,19

238 nullus: nullius *V* 242 principiatus *coni.*: principatus *codd.* 253 enim *om. O* 256 intelligit *coni.*: intelligat *codd.* 259 autem: tamen *V* 260 haec *B* hoc *O V* 261 haec *B* hoc *O V* 263 rationabiles *B* rationales *O V*

Digitized by Google

hoc quidem olikos, id est totali modo, omnia et ente et intelligente, his autem partialiter utrumque, quoniam et est unusquisque, et quaecumque intelligit, et ut intelligit, et quod est".

Hoc auctor, et sufficiat de secundo.

P Ex praemissis evidenter apparet tertium, qualiter omnis particularis intellectus, qui dicitur particularis, quia deficit ab universalitate prime intellectus, habet totum seu rationem totius sive universitatis ambitum in parte seu principio formaliori, quod cum aliis comprincipiis formalibus essentiat substantiam intellectus, scilicet in uno ipsius, quod est omnibus comprincipiis aliis utpote formalius praedominans; licet enim in eis, ubi proceditur de potentiali ad actuale, determinatio fiat indeterminati quasi potentialis per actuale, sicut genus determinatur per differentiam in speciem, tamen in processu, ubi proceditur de actuali ad potentiale, determinatio fit actualis et formalioris per minus actuale et formale sive potentiale, et sic unum, quo intellectus est omnia partialiter, determinatur infinitate, entitate, vita et intellectualitate, et sic partiales intellectus per ipsum tale unum sunt omnia partialiter.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

COMMENTUM

Si enim penes unum omnia, quod autem penes unum, nihil aliud est quam partialiter; quod ergo totum, sic est in unoquoque horum partialiter secundum unum aliquod partialium praedominans in omnibus determinatum.

Probatio elementi quoad quartam partem ipsius hic solum inducitur, quia primae tres partes satis patent, et est probatio talis: Omne existens omnia penes unum habet totum in parte et est omnia partialiter; sed unusquisque particularium intellectuum est huiusmodi utpote determinatus et contractus secundum unum aliquod partialium determinatum praedominans in omnibus; ergo etc.

285 partem *om. sed suppl. in marg. m. post. V* 289 determinatum praedominans: praedominans determinatum *O*

Digitized by Google

PROPOSITIO 181
OMNIS PARTICIPATUS INTELLECTUS AUT DIVINUS EST TAMQUAM DIIS EXTRA IUNCTUS AUT INTELLECTUALIS SOLUM

Comparatis intellectibus independentibus, scilicet imparticipabili ex una et participantibus sive conclusis intra ordinem ex parte altera, ad invicem in ratione totalitatis, nunc auctor in isto elemento comparat intellectus participatos et sic dependentes inter se in participatione deitatis dicens: OMNIS etc.

Ad cuius elementi evidentiam duo declarabo, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo dicam de participati propria ratione, secundo de participati intellectus condicione, tertio de ipsius cum participante intra unam substantiam conclusione.

De primo sciendum, quod participatum potest considerari dupliciter, aut ut A
est in medio inter imparticipatum et participans, et sic est perfectio fluens non per exitum sui de potentia materiae, sed secundum quod emanat a suo primordiali principio, sicut »domus ex domo, sanitas ex sanitate«[1]) et universaliter artificiatum ex arte, quia sic servatur ratio transumptionis huius nominis, qua illud, »quod fluit, est unius formae seu intentionis in fluente et in eo, a quo fluit, sicut aqua est eiusdem speciei in rivo et fonte«[2]); »fons autem originalis huius fluxus«[3]) est ipse, quem »Plato vocavit datorem formarum«[4]) eo, quod ipse ita est »prima origo formarum«[5]), quod, quidquid aliud dat sive »fundit«[6]) formam, facit hoc »virtute huius fontis«[7]) et de »thesauris ab ipso mutuatis«[8]) ita, quod unum est secundum essentiam, quod a primo per omnia fluit, licet esse sit alterum, secundum quod haec natura est in diversis per 18 in commento[9]), sicut differentia non multiplicat essentiam generis, sed esse.

Alio modo potest considerari participatum, prout est in ipso participante, et sic est perfectio participantis recepta in ipso participante secundum modum

[1]) cf. Alb., De caus. et proc. univ. I 4 1; Fauser 43,13; cf. Arist., Metaph. VII 7, 1032b11–12; Vuillemin-Diem 144,325

[2]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 1; Fauser 42,38–41

[3]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 1; Fauser 43,1–2

[4]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 1; Fauser 43,3–4

[5]) cf. Alb., De caus. et proc. univ. I 4 1; Fauser 43,5

[6]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 1; Fauser 43,5

[7]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 1; Fauser 43,6

[8]) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 1; Fauser 43,8

[9]) Procl., Elem. theol. 18 comm.; Boese 12,3–13,17

8 etc. *om. V* 18 quo: qua *O*

Digitized by Google

ipsius, et per consequens condicionatur proprietatibus ipsius participantis, quod ipsum participatum determinat et contrahit a sua universalitate ad talem singularitatem.

Et hoc de primo.

B Eodem modo potest intellectus participatus dupliciter considerari, sed »fons primus huius fluxus est forma lucis primi intellectus universaliter agentis«[10]; fluxus autem est »simplex emanatio intellectualitatis ab hoc primo fonte«[11], qui omnis intellectualitatis est prima originalis forma.

Verum ut perfectio intellectualitatis est in ipso participante, necessario condicionatur secundum modum participantis; ipsum autem participans vel est substantia intellectualis proprie loquendo vel animealis.

Primo modo intellectus participatus participatur a substantia residua angelorum, quae, licet se tota sit intellectualis, tamen nihilominus habet virtutem cognitivam inferiorem intellectu. Tum quia cognoscit »particulare individuum, quod non habet principia secundum rationem, inquantum est individuum – igitur si substantia spiritualis cognoscit aliquod singulare individuum, necessarium est ipsam habere vim cognitivam inferiorem a potentia intellectiva«[12]. Tum quia »impossibile est inveniri distinctionem in partibus in forma intelligibili, quae est simplicis intentionis et unius et indistinctae naturae secundum rationem obiecti, quamvis habeat principia secundum rationem«[13], qualis invenitur in obiecto angeli, cum cognoscit individuum. Tum etiam quia »oportet formam intelligibilem habere aliquod proprium subiectum, in quo fit, cum aliquid actu intelligitur. Omne enim, quod exit de potentia ad actum, exit in actum sub respectu ad aliquod subiectum, quod ipso tali actu informetur: Alias enim agens, nisi ageret formam sub tali respectu, sua actualitate, qua semper eodem modo se habet, produceret infinitas formas«[14].

»Oportet igitur formam intelligibilem, cum fuerit in actu, habere aliquod subiectum, cuius ipsa sit forma immediate«[15].

Tale autem subiectum non est »ipsa substantia intellectualis vel aliqua pars eius«[16], sed quiddam »determinans virtutem communem agentis, quae non potest esse aliqua dispositio naturalis seu realis ipsius subiecti in substantia spirituali«[17]. Igitur »necesse est talem determinatam dispositionem subiecti esse aliquem conceptum inferioris potentiae cognitivae, inferioris, inquam, et alterius ab

10) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 5; Fauser 48,45–46
11) Alb., De caus. et proc. univ. I 4 1; Fauser 43,51
12) Theodor. de Vrib., Quaest. utrum in Deo 1.4.1.,3; Pagnoni-Sturlese 297,52–56
13) Theodor. de Vrib., Quaest. utrum in Deo 1.4.1.,4; Pagnoni-Sturlese 297,60–63
14) Theodor. de Vrib., Quaest. utrum in Deo 1.4.2.,1; Pagnoni-Sturlese 297,68–298,73
15) Theodor. de Vrib., Quaest. utrum in Deo 1.4.2.,1; Pagnoni-Sturlese 298,76–77
16) Theodor. de Vrib., Quaest. utrum in Deo 1.4.2.1.,1; Pagnoni-Sturlese 298,5
17) Theodor. de Vrib., Quaest. utrum in Deo 1.4.2.1.,4; Pagnoni-Sturlese 299,29–30

28 participantis: participantibus *O* 61 cogitativa *coni.*: cognitiva *codd.*

Digitized by Google

intellectu, qualis est in nobis virtus phantastica cogitativa, secundum quod impossibile est secundum Aristotelem sine phantasmate intelligere« [18]).

Si vero substantia participans intellectum est animealis, haec est duplex, quia vel se tota coniuncta corpori subiecto et separata, qualis est anima caelorum, vel partim coniuncta et partim separata, qualis est anima rationalis, quae secundum partem sensitivam et vegetativam coniungitur corpori, secundum vero intellectivam est separata, ut inferius apparebit [19]).

Et hoc de secundo.

C

Ex praemissis apparet tertium, scilicet quod omnis intellectus participatus concluditur cum participante intra unam substantiam, verbi gratia intellectus agens in anima rationali est pars substantiae ipsius talis animae essentialis, licet de superioribus non potentialis, ut quidam [20]) fingunt, quod sic esset accidens, cum omnis potentia emanet de genere accidentium tamquam naturalis proprietas, et per consequens non intelligeret, sed solum esset ratio intelligendi ipsi animae, nec esset imago Dei [21]) et suprema »portio animae rationalis« [22]), quae omnia sunt absurda, cum »in substantia sua sit "actio" [23]) et sic imago Dei et suprema pars animae, qua unitur Deo per deificationem, secundum quod "est possibile" [24]), ut statim inferius apparebit [25]).

Et hoc sufficiat de supposito.

Circa propositum tria faciam, quia primo dicam de divini intellectus condicione, secundo de intellectualis solum propria ratione, tertio ex praemissis de participati intellectus sufficienti divisione.

D

De primo notandum, quod supposita intellectus divini distinctione, quae habetur super 134 in declaratione [26]), intellectus participatus in proposito dicitur et est divinus, qui, cum sit pars animae existentis in ente, »participat divina unitate« per 129 [27]), ubi etiam ostensum est, quod in homine deificato sunt quattuor, scilicet corpus divinum, anima divina, intellectus divinissimus et unum sive unitas [28]), quae etiam »excedit mentis naturam« [29]).

18) Theodor. de Vrib., Quaest. utrum in Deo 1.4.2.1.,7; Pagnoni-Sturlese 299,54–58; cf. Arist., De an. III 7, 431a16–17; III 8, 432a8–9; De mem. et rem. 1, 449b31

19) infra, prop. 186

20) cf. Alb., De an. III 2 4 (Stroick 182,15–183,45) (opinio Alexandri), III 2 18 (Stroick 204,95–205,12)

21) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.1.; Mojsisch 15,10–16,58

22) Theodor. de Vrib., De int. II 10 1; Mojsisch 153,34

23) Arist., De an. III 5, 430a18; Crawford 440,2–3; cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.2.3.,1; Mojsisch 24,59

24) cf. Dion., De eccl. hier. 1 3; Heil 66,12–13; Dionysiaca 1090,3–4

25) infra, prop. 181 D n. 31

26) supra, prop. 134 A

27) cf. Procl., Elem. theol. 129; Boese 65,3

28) Procl., Elem. theol. 129; Boese 65,3–5

29) cf. Dion., De div. nom. 7 1; Suchla 194,11–12; Simon 337,72

63 haec: hoc *O* | duplex: dupliciter *O*   72 emanet: emanat *O*

Digitized by Google

Secundum legem[30]) autem divini ordinis in dispositione entium inferiora secundum sui supremum tangunt superiora et copulantur eis secundum sui ad ipsa assimulationem et unitionem; unde et "deificatio" est "ad Deum, sicut est possibile", "assimulatio et unitio" secundum Dionysium[31]) vel, ut dicit alia translatio[32]), "similitudo et unitas". Si igitur intellectus participatus debeat deificari, ut sit divinus, oportet ipsum copulari divinae unitati, per quam divinis unitatibus per essentiam copulatur; omnium enim divinorum ornatuum summa ultimis assimulantur supra positorum[33]); igitur intellectus participatus est divinus tamquam diis extra per divinam unitatem iunctus.

Et hoc de primo.

E De secundo sciendum, quod participatus intellectus dicitur et est intellectualis solum sicut remanens tantum in proprietate intellectualitatis, cum non assurgat ad »deificationem« per sui »ad deos, quantum est possibile, assimulationem et unitionem«[34]), et hoc per copulationem sui ad propriam deiformem unitatem. Ista enim secundum Dionysium 7 cap. *De divinis nominibus* »unitio« »excedens« est "mentis" seu intellectus "naturam"[35]); unde alia translatio dicit eam "unitatem superexaltatam"[36]), "per quam" mens seu intellectus "coniungitur ad ea, quae sunt supra ipsam", scilicet mentem. "Secundum hanc igitur divina oportet intelligere non secundum nos, sed totos nos ipsos extra totos nos ipsos statutos et totos deificatos. Melius est enim esse Dei et non nostri ipsorum: Ita enim erunt divina data cum Deo factis"[37]). Haec Dionysius.

Et sic intellectus participatus dicitur solum intellectualis: Omnia enim, quae secundum unamquamque seyram, id est coordinationem, disponuntur, prima quidem et monadi suae coniuncta participare possunt locatis in superposita proxime seyra per analogiam, imperfectiora autem et multum distantia a primo principio non sunt nata assumere illa per 110[38]). Et inde est, quod intellectualis seyrae hi quidem sunt divini intellectus suscipientes deorum posthabitiones, hi autem intellectus solum per 111[39]).

Et hoc de secundo.

F Ex praemissis apparet, quod sunt tres diversitates intellectuum, scilicet divinus

[30]) cf. Dion., De div. nom. 4 1; Suchla 144,16; Simon 126,58; Alb., Super Dion. De div. nom. 4,n.22; Simon 129,24–26

[31]) Dion., De eccl. hier. 1 3; Heil 66,12–13; Dionysiaca 1090,3–4

[32]) Dion., De eccl. hier. 1 3; Heil 66,13; transl. Eriug., Dionysiaca 1090,4

[33]) Procl., Elem. theol. 147; Boese 73,1–2; Theodor. de Vrib., De vis. beat., prooem. 2 (Mojsisch 13,22–23) ibid. 4.1,2 (Mojsisch 105,10–11)

[34]) cf. Dion., De eccl. hier. 1 3; Heil 66,12–13; Dionysiaca 1090,3–4

[35]) Dion., De div. nom. 7 1; Suchla 194,11–12; Simon 337,72

[36]) Dion., De div. nom. 7 1; Suchla 194,11; transl. Eriugenae, Dionysiaca 385,3

[37]) Dion., De div. nom. 7 1; Suchla 194,12–15; Simon 337,72–74

[38]) Procl., Elem. theol. 110; Boese 55,1–5

[39]) Procl., Elem. theol. 111; Boese 56,1–3

96 participatus: imparticipatus *V* 100 sicut *om.* *V* 108 ita: ista *O* 109 deo: dei *V* | haec: hoc *O* 112 in *om.* *O* | superposita: superposito *O*

Digitized by Google

et imparticipabilis, divinus et participatus, participatus et intellectualis solum; quorum primus et ultimus sunt extremi sicut non communicantes, nec in divinitate nec in imparticipabilitate, et quia extrema non copulantur sine medio, necessarium est dare intellectum medium, qui scilicet sic se habeat per extremorum abnegationem, sic autem per participationem, et iste est divinus et participatus, qui, inquantum participatus, abnegat imparticipabilem et concordat cum participato, inquantum vero divinus, abnegat intellectualem solum et concordat cum divino imparticipabili, et sic conectit extremos.

Et per hoc etiam apparet intentio elementi.

COMMENTUM

Si enim divinus et imparticipabilis intellectus prime, utique huic cognatus est non qui secundum ambo distat et non essendo divinus et imparticipabilis; quae enim secundum ambo dissimilia, inconiungibilia sunt invicem. Palam utique, quia sic quidem simile est primitus enti intellectui, quod medium, sic autem dissimile. Aut igitur imparticipabile est et non divinum aut participatum et divinum. Sed omne, quod imparticipabile, divinum tamquam proportionalem uni ordinem in multitudine sortiens. Erit igitur aliquis intellectus divinus simul et participatus. At vero esse oportet intellectum et non participantem divinis unitatibus, sed intelligentem solum; secundum unamquamque enim seyram prima quidem et monadi suae coniuncta participare possunt supra posito proxime ordini, remota autem a monade exordiali non possunt illis extra iungi. Est ergo intellectus aliquis intellectualis solum, hic quidem secundum proprietatem intellectualem consistens, quam a sua monade habet et ab imparticipabili, hic autem secundum unionem, quam a participata unitate suscepit.

Probatio elementi talis est: Omnis intellectus originatus a divino et imparticipabili intellectu aut est divinus tamquam diis extra iunctus aut intellectualis solum; sed omnis participatus intellectus est huiusmodi; ergo etc.

Medium istius rationis deducitur in littera sic, quia, si est divinus et imparticipabilis intellectus, qui est divinus per essentiam, sed imparticipabilis, quia prime talis et sic exemptus et illimitatus, pro certo intellectus cognatus seu propinquus huic prime intellectui erit, qui aliquo modo fit similis et aliquo modo dissimilis, non ille, qui secundum ambo distat, quae conveniunt prime intellectui, scilicet et non essendo divinus et non essendo imparticipabilis, cuius rationem talem ponit: Quaecumque sunt secundum ambo dissimilia, sunt invicem inconiungibilia; sed intellectus cognatus prime intellectui est sibi coniunctus: ergo non est secundum ambo, scilicet secundum divinitatem et imparticipabilitatem, dissimilis; palam igitur, quia sic quidem omne tale, quod est medium inter extrema, est simile intellectui primitus enti sive primordiali, sic autem dissimile.

120 in *om. V* 127 etiam *om. V* 144 participatus: imparticipatus *O* 146 et: est *V*
148 modo *om. O* | fit *om. V*

Digitized by Google

Aut igitur. Hic ostenditur, in quo cognatus prime intellectui intellectus sit similis et in quo dissimilis. Cum enim prime intellectus sit divinus et imparticipabilis, primo sibi cognatus intellectus, qui est medium inter ipsum et intellectum intellectualem solum, aut erit imparticipabilis et non divinus aut partipatus et divinus; sed omne imparticipabile est divinum per essentiam tamquam sortiens proportionalem ordinem uni in multitudine uniali: Erit igitur aliquis intellectus, qui ponitur medius, divinus simul et participatus.

At vero. Ostenso, quod oportet poni intellectum participatum divinum sicut cognatum seu extra iunctum diis, nunc ostenditur, quod etiam oportet esse participatum intellectum intellectualem solum et sic non participantem divinis unitatibus, quia secundum unamquamque seyram prima quidem et monadi suae coniuncta possunt participare supra posito proxime ordini, sed remota ab exordiali unitate non possunt illis extra iungi per 110[40]. Sed in intellectuali »seyra« »primi quidem« intellectus sunt et suae monadi coniuncti[41] et etiam remoti: Cum igitur primi et propinqui sint divini et, remoti non possint suscipere deorum posthabitiones per 111[42], erit aliquis intellectus intellectualis tantum, hic quidem, scilicet intellectualis solum, consistens secundum proprietatem intellectualem, quam habet a sua monade et per 1[43] ab imparticipabili, scilicet primordiali causa – omnis enim secundum unumquemque ordinem primordialis causa universo ordini suam proprietatem tradit, et quod illa primo, hoc est hic secundum submissionem per 97[44] –, hic autem, scilicet cognatus et propinquus, est divinus et intellectualis secundum unionem sui ad deos, quam unionem suscepit ab unitate deiformi participata per ipsum.

40) cf. Procl., Elem. theol. 110; Boese 55,1–56,16
41) cf. Procl., Elem. theol. 110; Boese 55,1–2
42) cf. Procl., Elem. theol. 111; Boese 56,1–2
43) cf. Procl., Elem. theol. 1; Boese 3,1–14
44) Procl., Elem. theol. 97; Boese 49,1–3

175 primo *om.* O

Digitized by Google

PROPOSITIO 182
OMNIS DIVINUS INTELLECTUS PARTICIPATUS AB ANIMABUS DIVINIS PARTICIPATUR

Habito, quod est duplex intellectus participatus, scilicet divinus aut intellectualis solum, nunc ostendit auctor, a quibus divinus participatus intellectus participatur, dicens: OMNIS etc.

Ad istius elementi evidentiam et praecedentium ampliorem duo declarabo, suppositum scilicet et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo ostendam duplicem esse participatorum ordinem in generali, secundo ex hoc duplicem esse intellectum participatum in speciali, tertio ex praemissis ostendam, quis sit divinus participatus intellectus in universo totali.

De primo notandum, quod omne imparticipabile duplices instituit participatorum A ordines, hunc quidem in his, quae quandoque participant, hunc autem in his, quae semper et connaturaliter participant, per 63[1].

Quae autem sint, quae semper et connaturaliter participant[2], ostenditur ibidem in commento, scilicet ea, quae habent potentiam inextinguibilem[3]; et talia sunt ea, quae habent potentiam, non, quae sit quaedam possibilitas cum cointellecta privatione actus in subiecto, quod dicitur privatum, secundum quod Aristoteles dicit IV *Metaphysicae*[4], quod privatio est negatio in subiecto, sed quae est possibilitas cum quodam ordine ad actum aliquem determinatum, quem talis potentia determinate respicit, et talis potentia, cum non sit pluribus modis determinabilis, ipsa necessario semper et connaturaliter participat actum participatum, sive tale participatum ponat in numerum cum participante, sicut anima caeli et corpus suum subiectum, sive non ponat in numerum, ut unitates participatae cum intellectibus participantibus.

Quorum autem potentia est possibilitas cum cointellecta privatione actus in subiecto et per consequens est pluribus actibus participandis determinabile, ista participant sua participata quandoque.

Et hoc de primo.

Ex his itaque secundo manifestum est, quod intellectuales participationes sunt B duplices[5] sicut et uniones ab uno entibus irradiatae, ut dicitur ibidem in corolla-

1) Procl., Elem. theol. 63; Boese 34,1–3
2) Procl., Elem. theol. 63; Boese 34,3
3) Procl., Elem. theol. 63 comm.; Boese 34,11–12
4) cf. Arist., Metaph. IV 6, 1011b18–20; Vuillemin-Diem 88,587–599
5) Procl., Elem. theol. 63 comm.; Boese 34,16

3 participatur: participetur *V* 6 etc. *om.* *V* 24 sive: cui *V* 31 entibus: ente *O*

Digitized by Google

rio[6]), et sic necessarium est »duplicem« esse ordinem intellectuum participatorum[7]), quorum quidam semper et connaturaliter participantur[8]) ab animabus habentibus potentias inextinguibiles[9]) ad intellectus ab eis participatos, quos respiciunt secundum rationem sui determinati ordinis[10]), a quo ordine non possunt absolvi eo, quod sibi competit secundum rationem suarum essentiarum.

Alii vero intellectus participati participantur quandoque, et hoc ab animabus habentibus potentiam extinguibilem[11]) propter cointellectionem privationis actus; et sic non sunt determinati ordinis ad intellectus participatos, nec talis ordo inexistit eis ratione essentiae earum, ut inferius apparebit[12]).

Et hoc de secundo.

C Ex praemissis elicitur tertium, quod, sicut in intellectibus independentibus et separatis, qui sunt intellectuales hypostases in seyra intellectuali et sic superiores et primi, quidam sunt divini utpote Deo exadiacentes per 111[13]), a quo »recipiunt« "ex bonitatibus primis" "receptione multa"[14]) non quoad numerum receptorum, sed etiam quantum ad modum ipsorum, quia bonitates divinas recipiunt non tantum ut intelligibiles perfectiones, sed etiam ut bonitates et ut divinas, ut bonitates quidem propter communicationem, qua universalius aliis intellectibus bonitates receptas diffundunt, ut divinas vero, inquantum huiusmodi communicatione provident inferioribus largiendo eis esse divinum, id est perpetuum, et tales intellectus habent ipsas bonitates in se simplicius et eminentius ceteris intellectibus non divinis – ex sua ergo natura omnis intellectus divinus est intellectus, ex praedicta vero "receptione"[15]) est divinius, et ideo ipse secundum ordinem naturae immediate "pendet" ex prime intellectu; haec est sententia auctoris *De causis* 14[16]) propositione et expositorum ibidem, sed expositio in praecedentibus habita super 111[17]) et 129[18]) et 134[19]) et praemissa est magis ad intentionem istius auctoris –, sicut, inquam, in intellectibus independentibus quidam sicut eminentiores et primi, qui per proprias unitates diis exadiacent[20]), sunt divini, sic etiam in

6) Procl., Elem. theol. 63 comm.; Boese 34,14–15
7) cf. Procl., Elem. theol. 63 comm.; Boese 34,16
8) Procl., Elem. theol. 63 comm.; Boese 34,15
9) cf. Procl., Elem. theol. 63 comm.; Boese 34,11–12
10) cf. Procl., Elem. theol. 63 comm.; Boese 34,10
11) cf. Procl., Elem. theol. 63 comm.; Boese 34,11–12
12) infra, prop. 182 F
13) Procl., Elem. theol. 111 comm.; Boese 56,10
14) cf. Lib. de caus. 18 (19),n.149; Pattin 174,64–65
15) Lib. de caus. 18 (19),n.149; Pattin 174,65
16) Lib. de caus. 18 (19),n.150; Pattin 175,79
17) Procl., Elem. theol. 111; Boese 56,1–15
18) Procl., Elem. theol. 129; Boese 65,1–20
19) Procl., Elem. theol. 134; Boese 67,1–13
20) cf. Procl., Elem. theol. 111 comm., Boese 56,10

32 necessarium *ex* intellectus *corr. in marg. m. post. V* 38 extinguibilem: inextinguibilem *O* 39 nec: ut *V* 42 in *om. V*

intellectibus dependentibus, scilicet participatis, superiores et primi sunt divini, inquantum per proprias unitates diis extraiunguntur, ut supra praemissa habitum est[21]).

Et sic apparet tertium et ex hoc, quod supponitur.

Circa propositum tria faciam, quia primo ponam rerum, quantum ad propositum sufficit, ordinem in generali, secundo ostendam hoc ipsum magis in speciali, tertio ex praemissis ostendam propositum in natura animeali.

De primo sciendum, quod omnis eius, quod omniquaque aeternale est secun- D dum substantiam et operationem, et eius, quod substantiam habet in tempore, medium est, quod hac quidem aeternale, hac autem tempore mensuratur per 106[22]).

Huic alludit »paenultima *De causis*[23]), quae talis est: "Inter rem, cuius substantia et actio sunt in momento aeternitatis, et inter rem, cuius substantia et actio sunt in momento temporis, medium est illud, cuius substantia est in momento aeternitatis et operatio in momento temporis. Et per consequens res cadens sub tempore in omnibus suis dispositionibus, id est tam secundum substantiam quam secundum suam actionem, seiuncta est a re cadente sub aeternitate in omnibus dispositionibus suis, id est tam secundum substantiam quam secundum actionem. Continuatio autem non est nisi in rebus similibus et proportionalibus, hinc inde extremorum. Cum omnis copulatio fiat per similitudinem per commentum, necesse est, ut sit res alia tertia, cuius substantia cadat sub aeternitate et eius actio sub tempore"«[24]).

»Vocantur autem illae "res cadentes sub aeternitate"[25]) quantum ad substantiam et operationem tam intellectuales hypostases – omnis enim intellectus in aeternitate substantiam habet et potentiam et operationem per 169[26]) – quam etiam ipsae vitae, quibus aeternitas primo convenit. "Res autem cadentes sub tempore"[27]) secundum substantiam et operationem sunt generabilia et corruptibilia. Inter quae duo extrema natura posuit caelum, medium continuativum et coniunctivum per quandam causalem derivationem essentialium perfectionum, quae sunt in principiis separatis, ad res generabiles et corruptibiles quantum ad ipsorum essentiales formas et perfectiones«[28]).

»Tale autem medium non potest esse solum ipsum corpus caeli secundum naturam et proprietatem suam corporalem tantum, quoniam corpus inquantum solum corpus non potest esse causa substantialis cuiuscumque substantiae, cum

21) supra, prop. 182 C
22) Procl., Elem. theol. 106; Boese 54,1–4
23) Lib. de caus. 30 (31),n.210; Pattin 199,55–61
24) Theodor. de Vrib., De anim. 14 1; Sturlese 25,3–10
25) Lib. de caus. 31 (32),n.215; Pattin 200,77
26) Procl., Elem. theol. 169; Boese 82,1–2
27) Lib. de caus. 31 (32),n.215; Pattin 200,78
28) Theodor. de Vrib., De anim. 14 2; Sturlese 25,11–18

61 est *om. O* 64 ordinem: ordine *V* 71 cuius *om. sed suppl. in marg. m. post. V*

Digitized by Google

non agat nisi secundum exteriores et accidentales dispositiones tam ex parte sui quam etiam ex parte substantiae subiectae, in quam agit. Igitur corpus in eo, quod solum corpus, non erit de ordine essentialium et substantialium causarum. Oportet igitur corpori unitamesse unione essentiali substantiam altioris naturae pertinentem formaliter ad ipsius caeli substantiam, quo totum tale coniunctum sit medium quoddam in ordine causali substantiali«[29]). Substantia autem altioris naturae, quam sit corpus, immediate superlocata ei est anima. Omnibus enim corporibus superior est animae substantia per primam partem 20[30]), et sic habemus, quod post intellectuales hypostases et supra corpora est animae substantia, et hoc non quaecumque anima, sed intellectualis, et hoc non qualitercumque, sed quae "semper actu intelligat"[31]). Et sic non solum animealiter, sed etiam intellectualiter praehabet in se essentiam sui causati ita, ut idem causatum suum sit aliqua res naturae in se et id ipsum idem per essentiam sit in sua causa secundum aliud esse per 18[32]).

Et hoc de primo.

E Verum ut praedicta magis specificentur, sciendum est, quod sunt quaedam substantiae, quae omnino parificantur aeternitati, apud quas nec est transmutatio secundum esse nec obumbratio in vitali activa virtute nec vicissitudo in opere, cum sint totae simul, et tales sunt vitae.

Aliae vero sunt simpliciter temporales eo, quod mutabiles sunt secundum esse virtutes et operationes, et istae sunt substantiae viles et omnino parificatis aeternitati et multo magis super aeternitatem existentibus dissimiles, et per consequens perfectiones aeternorum et superaeternorum non sunt eis proportionatae, et ideo in eis non possunt recipi immediate. Vel ergo oportet, quod viles maneant et destitutae omni perfectione prime boni et aliorum entium separatorum, quod largitati summi boni non competit, vel oportet, quod sit medium inter haec extrema, ut supra conclusum est[33]).

Hoc autem medium necessario est triplex, unum quidem per aequidistantiam et duo per approximationem extremorum.

Medium autem illud, quod vitis seu ordini vitarum proximum est. Ordo intellectuum independentium seu intellectualium hypostasum est, qui in esse et virtute et operatione est in aeternitate per 169[34]), et sic participat necessitatem immutabilitatis superiorum.

Illud vero medium, quod proximius est temporalibus, est substantia corporis caelestis, quod, quia secundum substantiam et esse immutabile est, ideo non est post tempus, quia vero secundum operationem concomitantem esse suum, quae

[29]) Theodor. de Vrib., De anim. 15 2–3; Sturlese 26,42–57

[30]) Procl., Elem. theol. 20; Boese 13,1

[31]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.1.3.6.,2; Mojsisch 22,111

[32]) cf. Procl., Elem. theol. 18; Boese 12,1–13,17

[33]) supra, prop. 187 D

92 cum: tamen *V* 93 sui ... (94) parte *om.* *V* 104 praehabet: praehabeat *V* 125 intellectualium: intellectuum *V* | qui *coni.*: quae *codd.*

Digitized by Google

operatio est motus, adiacet ei tempus, ideo non est cum aeternitate, quia non est ante tempus secundum durationem, licet secundum ordinem causae sit ante tempus, quia motu suo est causa temporis. Est ergo cum tempore.

Differunt autem esse cum tempore et esse in tempore, quia esse in tempore est aliqua parte temporis mensurari, et ita illud excellitur a tempore[35]) secundum principium et finem. Esse autem cum tempore est inseparabiliter haec simul esse, et ideo tempus ipsum non excellit.

Medium vero per aequidistantiam est anima caeli, quae est anima totalis et nobilis, quae est post aeternitatem eo, quod ipsa expanditur in corpus, quod aeternitati non convenit, quae tota simul est – omne enim aeternum totum simul est per 52[36]) –, et sic ipsa anima attingit tempus, quod est proxima causa motus et supra tempus, quia motui non subiacet secundum esse.

Et sic omnia, scilicet superiora inferioribus et inferiora superioribus, conexa sunt in virtute causalis influentiae et receptionis, quam conexionem Pythagoras[37]) vocavit catenam auream.

Intellectus enim non »moverent« ut »desiderati«[38]) nisi participatione divini esse, nec anima nobilis moveret caelum nisi sub forma agentis intellectus, quem participat[39]).

Corpus vero caeli non moveret ad formam substantialem[40]), nisi informaretur conceptu animae.

Et hoc de secundo.

Ex praemissis etiam colligitur tertium, scilicet quod necesse est animam esse F
divinam, quae participat intellectum divinum participatum. Cum enim animarum quaedam simul sint divinae, sint et intellectuales et animeales, quaedam sint intellectuales et animeales, quaedam vero animeales tantum, ut apparet per 111[42]) et 129[43]), primi modi animae sunt supremae, quae utpote primae in seyra animeali et sic coniunctae suae monadi, scilicet prime animae, participare possunt non iam ultimis, sed etiam primis in proxime superposita seyra; omnis enim divina anima est divina per intellectum divinum per secundam partem 129[43]). Aliae vero secundi modi sunt mediae in seyra animeali, et sic excellunt ultimas et excelluntur a pri-

[34]) Procl., Elem. theol. 169; Boese 82,1–2
[35]) Arist., Phys. IV 12, 221a4–5; Maggiòlo 295 n.427
[36]) Procl., Elem. theol. 52; Boese 28,1
[37]) cf. Macrob., Comm. in Somn. Scip. I 14; Willis 58,11–13: "Et haec est Homeri catena aurea, quam pendere de caelo in terras deum iussisse commemorat"; cf. supra, prop. 6 C n. 18; Sturlese 130
[38]) cf. Arist., Metaph. XII 7, 1072a26; t. comm. 36; Venetiis 1562, 318rE (tr. Michaelis Scoti)
[39]) cf. Alb., De caus. et proc. univ. II 1 2; Fauser 62,34–40
[40]) cf. Theodor. de Vrib., De anim. 37 5; Sturlese 46,34–36
[41]) cf. Procl., Elem. theol. 111; Boese 56,3–4
[42]) cf. Procl., Elem. theol. 129; Boese 65,4–5
[43]) Procl., Elem. theol. 129; Boese 65,1–2

129 ideo ... (130) tempus[2] *om. sed suppl. in marg. m- post. V* 142 conexionem: conexio *O* 152 simul sint: sint simul *O* | sint[3] ... (153) quaedam *om. V* | sint[3] *add.* animeales *O* 158 sunt

Digitized by Google

mis, et per consequens sunt participantes intellectu non iam divino, sed participato solum. Sed animae tertii modi, quae sunt ultimae in animeali seyra propter suam distantiam, non possunt participare locatis in proxime superposita dispositione, et sic remanent solum animae.

Qualiter autem divinus intellectus participetur a divinis animabus, breviter est sciendum, quod anima suam animealitatem accipit a prime anima; omnis enim secundum unumquemque ordinem primordialis causa universo ordini suam proprietatem tradit per 97[44]); sed prime anima est huiusmodi; ergo dat omni animae, quod sit anima; et quia omne, quod in unoquoque ordine partiale, dupliciter potest participare monade, quae in proxime superposita dispositione, aut per suam totalitatem aut per partiale in illa et coelementale ad ipsum secundum analogiam ad totam seyram per 108[45]), ideo tali participatione quaedam animae efficiuntur intellectuales; ordo enim intellectualis est proximus super ordinem animarum, et sic animae intellectuales sunt animae per essentiam, intellectuales autem secundum participationem, non sic autem, quod intellectualitas participata ponat in numerum cum ipsa anima, sed sunt eiusdem substantiae, ut postea apparebit[46]), licet non tanta sit intimitas principiorum in animabus, quanta est in superioribus. Intellectuum autem participatorum quidam sunt divini, quidam intellectus solum per praemissam[47]). Primae autem et supremae animae habent formam eorum, quae ante ipsa per 112[48]). Ideo participantes divinis intellectibus efficiuntur divinae; non solum enim participatum condicionatur secundum naturam participantis, sed etiam e converso participatio assimulat participans participato, et sic anima divina non participat divinitate immediate se ipsa inquantum anima, sed per intellectum divinum, ad quem nata est dependere et per quem iungitur divinitati.

Et hoc de tertio et sic etiam apparet intentio elementi.

COMMENTUM

Si enim participatio assimulans participans participato et connaturale efficit, palam utique, quod necesse est divinam esse animam, quae divino intellectu participat, et dependentem ad divinum intellectum, et per medium intellectum eius, quae in ipso, deitatis participatae. Deitas enim simul extra iungit participantem ipso animam et colligat deo, quod divinum.

[44]) Procl., Elem. theol. 97; Boese 49,1–2
[45]) Procl., Elem. theol. 108; Boese 54,1–4
[46]) infra, prop. 193 D
[47]) cf. Procl., Elem. theol. 181; Boese 89,1–2
[48]) Procl., Elem. theol. 112; Boese 56,1

add. sunt *V*   163 animabus: unitatibus *O*   170–171 efficiuntur: efficiunt *O*

Digitized by Google

Probatio elementi talis est: Omne illud, a quo participatur divinus intellectus, est divinum. Ista apparet, quia, si participatio est assimulans participans participato et efficit ipsum sibi, scilicet participato, connaturale, tunc necessario omne illud, a quo participatur divinus intellectus, est divinum; sed divinus intellectus participatur ab anima; ergo pro certo manifestum est animam, quae participat divino intellectu, esse divinam et esse dependentem ad divinum intellectum, et hoc per medium intellectum eius deitatis participatae, quae est in ipso intellectu; cuius ratio est, quia deitas simul extra iungit divinum intellectum et animam ipso participantem et sic colligat deo participato illud, quod est divinum, participans.

191 participantem: participante *V* | ipso: ipsa *codd.* 198 deitas *add.* est *O*

Digitized by Google

PROPOSITIO 183
OMNIS INTELLECTUS PARTICIPATUS QUIDEM, INTELLECTUALIS AUTEM SOLUM PARTICIPATUR AB ANIMABUS NEQUE DIVINIS NEQUE FACTIS IN TRANSMUTATIONE INTELLECTUS ET IGNORANTIAE

Ostenso, a quibus animabus participetur divinus intellectus, nunc auctor ostendit, a quibus animabus participentur intellectus solum intellectuales, dicens: OMNIS etc.

Ad istius elementi evidentiam et praecedentium duo declarabo, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo recolligam proprietates intellectuum independentium in generali, secundo ostendam condiciones dependentium in speciali, tertio ex praemissis deducam suppositum in seyra intellectuali.

A De primo considerandum, quod proprietatum independentium intellectuum quaedam respiciunt substantiam, potentiam et operationem seu intelligentiam ipsorum simul, quaedam vero respiciunt substantiam, quaedam potentiam, quaedam autem intelligentiam. Proprietates omnia ista tria simul respicientes sunt aeternitas et omnia intelligendi simultas per 169[1]) et sequentem[2]) et istorum trium realis identitas per commenta dictorum elementorum. Verum proprietates, quae respiciunt substantiam eius secundum se et absolute, sunt entitas, quiditas et qualitas. Est enim »ens secundum speciem«[3]), inquantum concernit principia formalia, quae Aristoteles VII *Metaphysicae*[4]) vocat partes ante totum, remanentia in ratione et natura principiorum, ex quibus et in quibus subsistit, et sic competit sibi universalitas, simplicitas, spiritualitas, immaterialitas, separabilitas, impartibilitas, "ab" "extranea natura" »immunitas«[5]).

Ratione universalitatis est intellectualiter et, quae ante ipsum, et, quae post ipsum, per 173[6]), et sic est similitudo et exemplar totius entis in eo, quod huiusmodi[7]); item ratione universalitatis est plenitudo ens specierum per 177[8]).

[1]) cf. Procl., Elem. theol. 169; Boese 82,1–10
[2]) cf. Procl., Elem. theol. 170; Boese 83,1–25
[3]) Theodor. de Vrib., De int. II 33 5; Mojsisch 172,23
[4]) cf. Arist., Metaph. VII 10, 1035b4–20; Vuillemin-Diem 150,513–151,529
[5]) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.4.,5; Mojsisch 74,28
[6]) Procl., Elem. theol. 173; Boese 84,1–2
[7]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.1.3.6.,2; Mojsisch 22,114; cf. Theodor. de Vrib., De int. II 1 1 (Mojsisch 146,6), De vis. beat. 1.1.4.,1 (Mojsisch 28,3)
[8]) Procl., Elem. theol. 177; Boese 87,1

8 etc. *om.* *V*

Digitized by Google

Ratione simplicitatis competit omni intellectui indivisibilitas, incorporeitas, incomponibilitas, ingenerabilitas, incorruptibilitas, indispergibilitas, ratione spiritualitatis immobilitas, illocalitas, simultas, mutua penetrabilitas.

Ratione immaterialitatis competit sibi formalitas, activitas, impassibilitas, perpetuitas; in quibus enim secundum Aristotelem VII *Metaphysicae*[9]) non est materia, neque sensibilis neque intelligibilis, unumquodque eorum statim est ens et unum, sicut ea, quae non sunt in genere, quod non est aliud nisi, quod unumquodque simplicium secundum rationem suae essentiae est unum et ens, non concernendo aliquam causam extrinsecam.

Ratione separabilitatis competit omni intellectui stare per essentiam suam, esse in se ipso, procedere formaliter a se ipso et converti ad se ipsum.

Ratione impartibilitatis competit sibi non habere principia compositionis, quae quidam[10]) vocant partes qualitativas, nec partes post totum, quas vocant quantitativas.

Ratione immunitatis »ab omni extranea natura«[11]) competit sibi substantialitas, immiscibilitas, invariabilitas, intransmutabilitas et immutabilitas et libertas. Omnis enim talis intellectus est liber ab omni accidente importante naturam aliquam positivam vel rem disponentem suam essentiam.

Unde et Averroes *Super* XII *Metaphysicae*[12]) sic dicit: "Et sciendum", "quod substantiae sunt duobus modis, modus unus, in quo" impossibile "est fugere accidens, et alius sine aliquo accidente. Primus" "est sensibile, secundus" vero "intelligibile".

Unde etiam potentia intelligendi et ipsa operatio sunt realis identitatis cum essentia intellectus, sicut dicit Aristoteles in XII[13]), quod in separatis a materia idem est intelligens, intellectum, intelligentia et ratio intelligendi.

Et haec ad praesens sufficiant de proprietatibus respicientibus substantiam intellectus ratione entitatis.

Quiditas autem eius duplicem habet considerationem, quid videlicet sit secundum rem et quid secundum definitionem[14]), secundum rem scilicet, utrum sit substantia[15]) an accidens[16]), et si substantia, an corporea vel incorporea[17]) et utrum simplex[18]) vel composita et consimilia; secundum definitionem vero consi-

9) cf. Arist., Metaph. VII 3, 1029a11–13; Vuillemin-Diem 134,79–81

10) cf. Alb., Metaph. V 6 2; Geyer 283,42–43; Averr., Metaph. VII comm. 33; Venetiis 1562, 183rD

11) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.4.,5; Mojsisch 74,28

12) Averr., Metaph. XII comm. 25; Venetiis 1562, 310rB

13) cf. Arist., Metaph. XII 9, 1074b38–1075a1; Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rD; cf. supra, prop. 27 F n. 24; Mojsisch 167

14) cf. Avic., Metaph. V 5; Van Riet 265,67

15) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.9.; Mojsisch 35,64–76

16) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.7.; Mojsisch 31,19–33,70

17) cf. Theodor. de Vrib., De int. I 2; Mojsisch 137,11–30

18) cf. Arist., De an. III 4, 429b23; Gauthier 214

29–30 spiritualitatis: spiritualitas *O*   52 haec: hoc *V*

Digitized by Google

deratur esse intellectus secundum se respectu eius vel eorum, a quo vel a quibus procedit[19]) causaliter, et respectu totius universi[20]), et sic possunt considerari proprietates eius.

Ad qualitatem vero intellectus similiter spectant duae considerationes:

Quarum una est ipsius in se, alia vero respectu animae.

Si enim consideratur secundum se qualitas intellectus, tunc ad eam spectant istae proprietates, scilicet unitas[21]), pluralitas et consimiles; in respectu ad animam dicitur imparticipabilis vel participatus.

Respicientium vero potentiam ipsius intellectus quaedam proprietates respiciunt potentiam eius passivam[22]), puta causalitas, ad quam spectat quadruplex consideratio, scilicet a quo sit quantum ad efficientem, qualiter quantum ad formalem, ex quibus principiis intrinsecis quantum ad materialem, propter quid quantum ad finalem.

Quae vero respiciunt potentiam ipsius activam[23]), proprietates sunt, quod sit »causa essentialis et quod praehabeat sua causata«[24]) et quod sit perpetuorum et intransmutabilium secundum substantiam substitutor, quod sit omnia sua causata, licet secundum aliud esse.

Respicientium vero operationem ipsius intellectus proprietates sunt, quod intelligat, quod »semper actu per essentiam intelligat«[25]), quod "se ipsum intelligat"[26]), quod "omnia simul intelligat"[27]), quod "intelligendo"[28]) constituat ea, quae sunt, et consimiles proprietates.

Ex praemissis proprietatibus intellectualium hypostasum cuilibet consideranti patere potest, quod libellus *De intelligentiis* intitulatus, nescio, cuius auctoris, licet ascribatur Alano, non loquitur de intelligentiis proprie acceptis, sicut apparet dictum libellum diligentius intuenti a 20 propositione usque ad finem[29]). Negat enim in intelligentiis identitatem realem essentiae, potentiae et operationis[30]).

Et hoc est verum de angelis secundum Dionysium[31]), sed non de veris in-

19) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 34; Mojsisch 172,29–173,55
20) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 1; Mojsisch 146,1–147,47
21) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 13; Mojsisch 155,82–97
22) cf. Theodor. de Vrib., De int. I 7 3; Mojsisch 141,33
23) cf. Theodor. de Vrib., De int. I 7; Mojsisch 141,43–142,74
24) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.2.1.,4; Mojsisch 23,34–35
25) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.1.3.6.,2; Mojsisch 22,111
26) Procl., Elem. theol. 167; Boese 81,1
27) Procl., Elem. theol. 170; Boese 83,1
28) Procl., Elem. theol. 174; Boese 85,1
29) cf. Adam Pulchr. Mulier., Lib. de intellig. 20–58; Baeumker 25,16–71,14
30) cf. Adam Pulchr. Mulier., Lib. de intellig. 37; Baeumker 44,22–46,6
31) cf. Dion., De cael. hier. 11 2; Heil 41,22–42,2; Dionysiaca 930,1–2; supra, prop. 10 B n. 16; Sturlese 180

64 spectant *om. O* 69 sit: fit *O* 71 finalem: formalem *V*

Digitized by Google

telligentiis[32]), in quibus secundum Aristotelem[33]) idem est intelligens, intellectum, ratio intelligendi et intelligere; et sic etiam negat istorum trium coaevitatem, tum quia ponit ignorantiam in intelligentiis et scientiam earum causari a rebus, sicut apparet per propositiones 27[34]), 28[35]), 29[36]), 30[37]), 32[38]), 33[39]) et plures sequentes, negat etiam in intelligentiis universalitatem[40]), tum quia dicit quamlibet exemplarem, "non rerum exemplar" per secundam partem 24[41]) et primam partem 26[42]) et 27[43]), tum etiam quia dicit »scientiam« eius "non" »esse causam« "rerum, sed" »causatam« "a rebus"[44]).

Idem apparet reliquas proprietates intellectualium hypostasum considerantibus, quas quasi omnes negat[45]) de intelligentiis, et sic non loquitur de intelligentiis, sed de substantiis intellectualibus, scilicet de angelis[46]).

Et hoc de primo.

Verum licet proprietates enumeratae competant intellectibus independenti- B bus, scilicet intellectualibus hypostasibus, tamen plures non competunt solis eis, sed etiam dependentibus, licet secundum analogiam ad independentes.

Omnis enim intellectus, sive independens, sive etiam dependens, scilicet imparticipabilis et participatus, dummodo sit intellectus in actu per essentiam, habet substantiam, potentiam et operationem in aeternitate cum reali istorum trium ad invicem identitate et est naturae seu essentiae generalis, simplicis[47]), spiritualis, immaterialis[48]), separabilis[49]), impartibilis et »immunis ab extranea natura«[50]) et sic impassibilis[51]) et immixtus[52]) cum aliis consequentibus proprietatibus consimilibus.

[32]) cf. Theodor. de Vrib., De int. I 12; Mojsisch 144,58–145,75
[33]) cf. Arist., Metaph. XII 9, 1074b38–1075a1; Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rD
[34]) cf. Adam Pulchr. Mulier., Lib. de intellig. 27; Baeumker 32,19–35,20 (Bertholdus fortasse aliter atque editio moderna numeravit; infra, prop. 183 A)
[35]) cf. Adam Pulchr. Mulier., Lib. de intellig. 28; Baeumker 35,21–36,21
[36]) cf. Adam Pulchr. Mulier., Lib. de intellig. 29; Baeumker 36,22–37,20
[37]) cf. Adam Pulchr. Mulier., Lib. de intellig. 30; Baeumker 37,21–38,8
[38]) cf. Adam Pulchr. Mulier., Lib. de intellig. 32; Baeumker 39,21–40,2
[39]) cf. Adam Pulchr. Mulier., Lib. de intellig. 33; Baeumker 40,3–17
[40]) cf. Adam Pulchr. Mulier., Lib. de intellig. 35; Baeumker 41,13–14
[41]) cf. Adam Pulchr. Mulier., Lib. de intellig. 25,2; Baeumker 29,27
[42]) cf. Adam Pulchr. Mulier., Lib. de intellig. 27,1; Baeumker 32,19
[43]) cf. Adam Pulchr. Mulier., Lib. de intellig. 28; Baeumker 35,21–26
[44]) cf. Adam Pulchr. Mulier., Lib. de intellig. 29,2; Baeumker 36,24–25
[45]) cf. Adam Pulchr. Mulier., Lib. de intellig. 39,1; Baeumker 47,15–16
[46]) cf. supra, prop. 183 A n. 31
[47]) cf. Arist., De an. III 4, 429b23; Gauthier 214
[48]) cf. Arist., Metaph. XII 6, 1071b21
[49]) cf. Arist., De an. III 4, 429b5; Gauthier 208
[50]) Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.4.,5; Mojsisch 74,28
[51]) cf. Arist., De an. III 4, 429b23; Gauthier 214; III 5, 430a18; Gauthier 218
[52]) cf. Arist., De an. III 4, 430a18; Gauthier 218

105 spiritualis *add.* et *V*

Digitized by Google

Quamvis autem sic proportionaliter participati intellectus cum separatis conveniant, tamen in propriis proprietatibus differunt, quae sunt, quod sunt participati, quod pars participantis, quod dependentes sicut ab eo, sine quo non, quod modificant participantia secundum se et modificantur sive condicionantur a participantibus, quod sunt concausae potius quam causae, quod conumerantur animabus sive mundanis sive supermundanis, quod sunt particulares, et sic de aliis consimilibus proprietatibus, quae ex superioribus satis patent.

Et hoc de secundo.

C Ex praemissis apparet, quod intellectuum participatorum quidam sunt divini et intellectuales, hi videlicet, qui ex se habent intellectualitatem tamquam intellectualis seyrae existentes, sed quia sunt primi et supremi inter participatos, ideo utpote participantes divinis unitatibus per proprias unitates sunt divini participative, a quibus alii inferiores plus distant, et per consequens non possunt participare superpositis unitatibus; ideo remanent in hoc, quod eis inditum est essentialiter, scilicet in intellectualitate tantum, et tales intellectus participati vocantur et sunt intellectuales solum.

Et hoc de tertio et primo principali.

Circa propositum tria faciam, quia primo ponam animarum distinctionem, secundo distinctarum differentiae assignationem, tertio ex praemissis propositi intentionem.

D De primo sciendum, quod, sicut aliqualiter tactum est super 111[53]), intra seyram animealem tres sunt maneries animarum.

Quaedam enim sunt totales, quaedam partiales, quaedam vero debilis illustratio animarum.

Primae sunt caelestes, ultimae terrestres, mediae vero quandoque caelestes, quandoque terrestres.

Primae, licet conveniant in genere logico, differunt tamen ad invicem et specifice et numeraliter; quaelibet enim earum est una sola sub sua specie sicut et suum corpus subiectum; ultimae vero habent plura genera, quia quaedam sunt plantativae[54]), quaedam sensitivae[55]) et harum quaedam sunt moventes motu progressivo[56]), quaedam vero non[57]), sed solum efficiunt in suis corporibus motum dilatationis et constrictionis, ut apparet in quibusdam ostreis adunatis saxis; moventium autem motu progressivo quaedam animae sunt natatilium, quaedam reptilium, quaedam volatilium, quaedam gressibilium, quaedam vero sunt eorum, quae medio modo se habent inter ista genera animatorum, sicut apparet de castore et quibusdam aliis animalibus subtilius intuenti.

[53]) supra, prop. 111 D

[54]) cf. Arist., De an. II 4, 415a22–416b31; Gauthier 91–102

[55]) cf. Arist., De an. II 4–III 3, 416b32–429a9; Gauthier 107–197

[56]) cf. Arist., De an. III 8, 432b13–14; Gauthier 238

[57]) cf. Arist., De an. III 8, 432b19–20; Gauthier 238

129 secundo: secunda *V*

Digitized by Google

De istis autem animabus totaliter terrestribus, quae secundum quosdam[58]) sunt generabiles et corruptibiles etiam secundum esse, si tamen proprie dicuntur esse et secundum operationem qualemcumque cum suis et in suis corporibus congruentem, nihil ad praesentem intentionem.

Animae vero partiales secundum intentionem auctoris, ut inferius apparebit[59]), quandoque sunt in ente, quandoque »descendunt« ab ente in generationem, quandoque vero ascendendo[60]) in loca propria, si tamen locales possunt dici proprie, revertuntur.

Et licet sic diversificentur secundum diversos status, non tamen distinguuntur per diversa genera, cum sint eiusdem speciei, quamquam quaedam sint nobiliores quibusdam earum in accidentalibus et cum hoc etiam secundum quosdam in essentialibus perfectionibus excedentes.

Totales autem utpote non habentes ad invicem comparationem aequiparantiae sicut partiales, sed superpositionis et suppositionis, cum specifice, ut dictum est[61]), differant, subdividuntur in superiores, medias et infimas quemadmodum essentialiter ordinata.

Et hoc de primo.

E

Verum qualiter istae maneries animarum ad invicem differant, breviter est notandum.

Totales enim animae se totis sunt intellectuales, sed non totaliter; partiales vero nec se totis nec totaliter, sed partialiter sunt intellectuales, quia solum secundum eam partem, qua sunt a corporibus separatae[62]).

Brutales vero proprie loquendo nihil participant intellectualitatis, licet quaedam videantur habere aliquale particularis vestigium seu participium rationis; differt enim, ut prius habitum est[63]), aliquid esse intellectum et intellectuale, quia intellectui essentialiter competit intellectualitas, intellectuali solum participative, et sic anima totalis habens tantum duas partes, intellectivam et vegetativam, est se tota et anima et intellectualis, cum quaelibet istarum partium sit tota essentia animae, sed non totaliter, et sic est anima se tota et totaliter et se tota intellectus, sed non totaliter. Quod enim est totaliter intellectus, nullius »corporis est actus«[64]).

Anima vero partialis habet tres partes, intellectivam, sensitivam et vegetativam[65]), et sic, licet sit intellectualis, tamen nec se tota, quia non secundum partem

58) cf. Alb., De an. III 3 4; Stroick 248,10–18
59) infra, prop. 206
60) cf. Procl., Elem. theol. 206; Boese 101,1–2
61) supra, prop. 183 D
62) cf. infra, prop. 186
63) supra, prop. 167 I n. 158
64) cf. Alb., Metaph. XI 2 31; Geyer 523,40–41
65) cf. infra, prop. 190 A

145–146 congruentem: congruentibus *V* 150 revertuntur: revertimur *V* 166 habere: videre *V* 174 vero *add.* agens *V*

Digitized by Google

sensitivam et vegetativam, multo minus nec totaliter. Ex ista differentia sequitur secunda, quod anima totalis semper intelligit, anima vero partialis, ut est in generatione, quandoque intelligit, quandoque non. Cuius differentiae ratio est, quia intelligere est quodammodo essentiale animae caeli sive totali, ut inferius apparebit[66]); intelligere vero animae partialis est ei accidentale quodammodo. Ex istis duabus differentiis sequitur tertia, quod totales sunt se totis coniunctae et separatae, partiales vero partim coniunctae et partim separatae.

Et hoc de secundo.

F Ex praemissis elicitur tertium, scilicet quod intellectus participatus, qui solum est intellectualis, participatur semper et quasi essentialiter non ab animabus divinis, quia, si a talibus participaretur, participans esset dignius participato, quod est contra 29[67]), neque participatur semper et quasi connaturaliter ab animabus factis in transmutatione ignorantiae et intellectus, quales sunt animae partiales existentes in generatione, tum quia, si ab eis semper participaretur, iam non essent transmutabiles ab intellectu in ignorantiam et e converso, tum etiam quia intellectus intellectualis participatus est talibus animabus improportionatus. Participatio autem est similium et connaturalium; sed participatur ab animabus semper intellectualibus per 175[68]); tales autem animae sunt partiales, prout sunt in ente.

Et hoc de tertio.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

COMMENTUM

Neque enim divinae animae sunt, quae tales, neque intellectu quandoque participantes – diis enim animae per intellectum participant, ut ostensum est prius – neque transmutationis susceptivae; omnis enim intellectus ab his, quae secundum substantiam semper et secundum operationem intellectualia, participatur. Etenim hoc palam ex praecedentibus.

Probatio elementi talis est: Omnis intellectus participatus et intellectualis solum aut participatur a divinis animabus aut a factis in transmutatione ignorantiae et intellectus aut a semper intellectualibus animabus; ista est divisio sufficiens, cum non sint plures animae participantes intellectu; sed nullus intellectus participatus et solum intellectualis participatur a divinis animabus neque a factis in transmutatione ignorantiae et intellectus: ergo omnis intellectus participatus quidem, intellectualis autem solum participatur a semper intellectualibus seu intelligentibus animabus.

Minor huius rationis ostenditur in littera quoad utramque partem.

66) infra, prop. 185 B
67) cf. Procl., Elem. theol. 29; Boese 19,1–20,8
68) Procl., Elem. theol. 175; Boese 85,2

200 etenim: et *O*

Digitized by Google

Negative ostenditur, quia neque divinae sunt animae, quae participant intellectu solum intellectuali, cum nulla sit similitudo inter ea et participans esset dignius participato, quia divinum; animae enim divinae participant diis per intellectum divinum per 111[69]).

Et e converso omnis divinus intellectus participatus participatur a divinis animabus per praemissam[70]).

Quoad secundam partem negative dicit; neque etc., id est neque animae quandoque participantes intellectu sunt tales, quod intellectus participatus, intellectualis autem solum participatur ab eis, cum sit invariabilis et intransmutabilis; ergo vel participabitur semper et invariabiliter aut numquam. Igitur non participatur ab animabus quandoque participantibus intellectu.

Et hoc est, quod subiungit: ***neque transmutationis*** etc., id est et animae susceptivae transmutationis ignorantiae et intellectus non participant intellectu participato et solum intellectuali, sed solum sunt participes debilis illustrationis intellectus. Omnis enim intellectus participatur ab his, quae sunt intellectualia et secundum substantiam et secundum operationem per 175[72]), et per consequens semper intelligit, quia hoc est manifestum ex praecedentibus.

69) cf. Procl., Elem. theol. 111; Boese 56,1–15
70) Procl., Elem. theol. 182; Boese 89,1–2
71) cf. Procl., Elem. theol. 175; Boese 85,1–2

214–215 animabus: unitatibus *V*   221 et^{2} *om. V*   226 intelligit: intelligunt *O*

Digitized by Google

Digitized by Google

INDEX AUCTORITATUM

ADAM PULCHRAE MULIERIS

Liber de intelligentiis (ed. C. Baeumker)
20–58 (25,16–71,14) 236
25,2 (29,27) 237
27,1 (32,19) 237
27 (32,19–35,20) 237
28 (35,21–26) 237
28 (35,21–36,21) 237
29,2 (36,24–25) 237
29 (36,22–37,20) 237
30 (37,21–38,8) 237
32 (39,21–40,2) 237
33 (40,3–17) 237
35 (41,13–14) 237
37 (44,22–46,6) 236
39,1 (47,15–16) 237

ALANUS DE INSULIS

Regulae caelestis iuris (ed. N. M. Häring)
prol. 1 (121) 172*
prol. 2 (121–122) 172*
prol. 2 (122) 172*
prol. 3 (122) 172*
prol. 4 (122) 172*

ALBERTUS MAGNUS

De anima (ed. C. Stroick)
1 2 6 (31,38–39) 204*
2 2 2 (85,29–32) 136*
3 7 (108,1–110,21) 27*
4 1 (149,60–61) 204*
3 2 2 (178,63–179,80) 116*
2 4 (182,15–183,45) 223*
2 6 (185,7) 50*
2 14 (196,66–198,8) 62*
2 15 (199,32) 137*
2 18 (204,95–205,12) 223*
3 4 (248,10–18) 239*
5 4 (250,21–29) 137*, 143*

De animalibus (ed. H. Stadler)
11 2 3 (793,26–27) 158*

De bono (ed. H. Kühle et al.)
1 1 (2,36–37) 48*

De caelo et mundo (ed. P. Hoßfeld)
1 3 7 (70,90–91) 32*

De causis et processu universitatis (ed. W. Fauser)
1 2 2 (26,19–24) 9*
2 8 (34,46–47) 48*
3 4 (39,50) 151*
3 4 (39,57–58) 151*
3 4 (39,58–59) 151*
3 4 (39,60–62) 151*
3 4 (39,68–70) 150*
4 1 (42,38–41) 221*
4 1 (43,1–2) 221*
4 1 (43,3–4) 221*
4 1 (43,5) 221*
4 1 (43,6) 221*
4 1 (43,8) 221*
4 1 (43,13) 221*
4 1 (43,51) 222*
4 5 (48,45–46) 222*
4 7 (53,3–4) 147*
4 8 (55,80–82) 147*
4 8 (55,82) 148*
4 8 (55,83–84) 148*
4 8 (55,84–85) 148*
4 8 (55,85–87) 148*
4 8 (55,86–88) 148*
4 8 (55,89–90) 148*
4 8 (56,4–5) 148*
4 8 (56,6–7) 148*
4 8 (56,19–20) 148*
4 8 (56,20) 148*
4 8 (56,25) 148*
4 8 (56,26) 149*
4 8 (56,27) 149*
4 8 (56,28–33) 149*

[1] Asterisco notantur auctoritates, quae ab editoribus allatae sunt.

Digitized by Google

4 8 (56,30) 148*
4 8 (56,34–35) 149*
4 8 (56,46–47) 148*
4 8 (56,47–48) 148*, 149*
4 8 (56,52–53) 148*
4 8 (56,54) 149*
4 8 (56,55) 149*
4 8 (56,58) 149*
4 8 (56,64) 149*
4 8 (57,3–9) 149*
2 1 1 (61,39–64) 151*
1 2 (62,12) 148*
1 2 (62,30–31) 48*
1 2 (62,34–40) 231*
2 37 (130,60–61) 149*

De generatione et corruptione (ed. P. Hoßfeld)
1 3 7 (145,36–37) 215*

De intellectu et intelligibili (ed. A. Borgnet)
2 1 5 (510b–511b) 83*
1 8 (515b–516a) 137*
3 (506b–508b) 197*

De natura et origine animae (ed. B. Geyer)
1 1 (3,31) 48*

Metaphysica (ed. B. Geyer)
1 3 9 (80,19–81,23) 190*, 201*
5 9 (80,27) 32*
5 10–11 (81,24–84,77) 188*
5 12 (84,78–85,88) 190*
5 14 (87,33–88,56) 188*, 194*
2 2 (92,70–73) 104*
4 3 1 (186,34) 48*
5 1 4 (217,63–65) 159*
3 2 (260,2–3) 205*
6 2 (282,43) 214*
6 2 (283,42–43) 235*
6 2 (283,42) 214*
6 2 6 (312,43) 32*
7 3 10 (365,30–366,59) 193*
3 10 (365,36–37) 190*
11 1 8 (468,62–72) 193*
2 2 (483,56–57) 62*
2 3 (485,32–486,70) 62*
2 4 (487,60–62) 191*, 201*
2 8 (493,44) 32*
2 11 (497,25) 62*
2 19 (506,60–61) 136*
2 22–25 (510,39–516,16) 42*
2 31 (523,20–26) 61*
2 31 (523,27–32) 61*
2 31 (523,32–36) 62*
2 31 (523,37–38) 62*
2 31 (523,40–41) 62*, 239*
2 34 (526,32) 136*

Physica (ed. P. Hoßfeld)
1 3 17 (74,13–14) 48*
3 17 (75,15) 32*
2 1 11 (94,42–43) 48*
3 2 3 (174,64–65) 209*
2 11 (189,21–190,69) 209*
2 13 (192,38–48) 209*
2 15 (196,64) 208*
2 19 (200,31–33) 209*
4 3 9 (277,47) 205*
8 3 10 (642,17–18) 33*

Summa theologiae sive de mirabili scientia Dei (I q. 1–50 ed. D. Siedler; I q. 51 sqq. ed. A. Borgnet)
1 3 13 4 (46,20–21) 32*
3 14 1 (51,7–9) 19*
13 53 2 (561b) 32*
2 1 3 3 1 (23a) 32*
1 4 1 2 (67a) 47*
1 4 1 2 (73a) 32*

Super Dionysium De caelesti hierarchia (ed. P. Simon, W. Kübel)
7 (98,18–19) 185*
7 (98,56–59) 185*
9 (137–158) 43*
15 (227,21–35) 39*

Super Dionysium De divinis nominibus (ed. P. Simon)
3 5 (104,19–22) 13*
3 5 (104,30–31) 13*
4 11 (120,3) 26*
4 11 (120,9–17) 28*
4 12 (121,20–31) 27*
4 12 (121,31–37) 27*
4 12 (121,37–38) 27*
4 12 (121,38–39) 27*
4 12 (121,39–45) 27*
4 12 (121,46–56) 27*
4 12 (121,46–48) 27*
4 12 (122,8–10) 28*
4 13 (122,47–58) 29*
4 13 (122,58–63) 29*
4 22 (129,24–26) 224*
4 67 (176,10–11) 33*

Digitized by Google

4 68 (177,10–13) 42*
4 68 (177,14–24) 42*
4 68 (177,24–31) 42*
4 68 (177,31–35) 43*
4 68 (177,35–36) 43*
4 68 (177,36–37) 43*
4 68 (177,37–44) 43*
4 68 (177,4–10) 42*
4 68 (177,44–46) 43*
4 68 (177,47–48) 43*
4 68 (177,50) 43*
4 68 (177,51–52) 43*
4 68 (177,52–55) 43*
4 68 (177,55–58) 43*
4 68 (177,58–59) 43*
4 181 (266,57–59) 176*
9 8–9 (383,22–23,29–30) 5*

Super Ethica (ed. W. Kübel)
6 3 479 (409,63–85) 142*
7 8 646 (553,24–25) 151*

ALEXANDER DE APHRODISIA

De intellectu et intellecto (ed. G. Théry)
(78–79) 137*

ALFARABIUS

De intellectu et intellecto (ed. E. Gilson)
(121) 137*

ALGAZEL

Metaphysica (ed. J. T. Muckle)
1 1 2 (27,21–28,27) 180

ALHAZEN

Opticae thesaurus (Basileae 1572)
4 4 (103) 184*
5 1 (125) 184*
11 (131–132) 176*

APULEIUS

Liber de mundo (ed. C. Moreschini)
1 289 (148,5–6) 34

ARISTOTELES

Analytica posteriora (ed. W. D. Ross)
1 4 (73a34–b24) 60*
2 19 (100a3–9) 42

Categoriae (ed. L. Minio-Paluello)
9 (11b1–2) 120, 142*, 198*
11 (14a17–18) 120
12 (14b2–5) 120
13 (14b24–25) 97
13 (14b24) 98
13 (14b27–28) 98
13 (14b27) 98
13 (14b29) 98
13 (15a3–4) 98

De anima (ed. W. D. Ross)
1 1 (402b7–9) 180
1 (402b7–8) 190
2 4 (415a22–416b31) 238*
4–3 3 (416b32–429a9) 238*
5 (417b22–23) 181
7 (418a31–b1) 27*
3 4–7 (429a10–431b19) 48
4 (429a12) 117*
4 (429a13–14) 81, 114
4 (429a15) 50*, 63*, 138*
4 (429a17–18) 114*, 123*
4 (429a18) 62*, 116*, 138*
4 (429a19–20) 116*
4 (429a20) 80, 116*
4 (429a24–25) 50*
4 (429a24) 80
4 (429a27–28) 51*, 80
4 (429a28) 48*
4 (429b3–4) 50*
4 (429b5) .. 61*, 62*, 79*, 138*, 237*
4 (429b9) 86
4 (429b23–24) 24*, 25*, 51*, 61*, 62*
4 (429b23) ... 25*, 58, 62*, 63*, 138*, 235*, 237
4 (429b30–31) 58*, 70
4 (430a2–3) 86
4 (430a18) 25*, 237*
5 (430a10–11) 111, 112
5 (430a11–13) 111, 112
5 (430a13–14) 112
5 (430a14–15) 58, 80, 94*, 99*, 112*, 137, 140, 143
5 (430a15) .58, 112*, 137, 143*, 186*
5 (430a17–18) .. 10, 51*, 66, 112, 116, 117*
5 (430a17) 112
5 (430a18–19) 66, 113, 117*
5 (430a18) 8*, 62*, 63*, 66, 79*, 85*, 112, 138*, 116, 117*, 223*, 237*, 525*

Digitized by Google

5 (430a19–20) .66
5 (430a20–22) .66
5 (430a20) .80*
5 (430a22) .80*
5 (430a23) .116*
5 (430a25) .81*
6 (430b27–29) .100
7 (431a16–17) .223*
7 (431b17–19) .50*
7 (431a17) .82
8 (431b20–432a2) .159
8 (431b29–432a1) .27*
8 (431b29) .87*
8 (432a8–9) .223*
8 (432b13–14) .238*
8 (432b19–20) .238*
tr. Michaelis Scoti
(ed. F. S. Crawford) .66, 112

De caelo (ed. D. J. Allan)
1 1 (268a11–12) .213
1 (268a20–21) .210*, 212
7 (275b25–29) .52
2 2 (285a29–30) .52*

De generatione animalium (ed. I. Bekker)
2 1 (734b36) .137*, 143*

De generatione et corruptione (ed. I. Bekker)
1 5 (321b19–22) .215

De memoria et reminiscentia (ed. I. Bekker)
1 (449b31) .223

De partibus animalium (ed. I. Bekker)
1 5 (645a11–15) .158
4 10 (687a2–23) .137

Ethica Nicomachea (ed. L. Bywater)
I 4 (1096a11–12) .189
3 3 (112a31–33) .142

Metaphysica (ed. W. Jaeger)
1 1 (980a21–981a1) .42
1 (980a21–22) .136*
1 (980a26–27) .192
6 (987b14–18) .190*
6 (987b16) .188
9 (991a8–14) .189*, 192*
9 (991a27–b1) .193
9 (991b9–992a24) .188*
9 (991b21–22) .189, 193, 194
9 (991b23–24) .194
9 (992a10–b24) .191
9 (992a20–22) .191*
9 (992b24–993a10) .188, 194
2 1 (993b9–11) .104*
2 (994a1–8) .49
2 (994b27–29) .158
4 6 (1011b18–20) .227
5 3 (1014b9–15) .159
4 (1015a10–13) .159
6 (1016b18) .206
13 (1020a7–32) .207*
13 (1020a7–8) .207*, 208*
13 (1020a7) .208*
15 (1021a14–16) .86
15 (1021a29–b3) .123*
19 (1022b1) .65*
25 (1023b12–19) .215
25 (1023b12–14) .214
25 (1023b12) .214
25 (1023b13) .214
25 (1023b14) .214
25 (1023b17–22) .214
25 (1023b18–19) .215
25 (1023b19–20) .215
25 (1023b22–24) .65
25 (1023b24–25) .215
26 (1023b26–27) .213
26 (1023b29–31) .213*
26 (1023b33–34) .213*
7 2 (1028b19–21) .190*, 191*, 201*
3 (1029a11–13) .235
4 (1030a17–18) .188*
7 (1032a32–b1) .158
7 (1032b11–12) .221*
7 (1032b12) .197
7 (1032b5) .159, 197
8 (1033b19–21) .192*, 193
10 (1034b20–24) .216
10 (1034b32–33) .215
10 (1035b4–31) .215
10 (1035b4–20) .234
10 (1035b4–6) .167
10 (1035b11–12) .109
10 (1035b13–14) .216
11 (1036a26–1037b7) .193
11 (1036a33–34) .190*
14 (1039a24–1039b19) .189
14 (1039a25–26) .189, 194
14 (1039a26) .167*
14 (1039a27–28) .189*
14 (1039a28) .189, 194
14 (1039b3–4) .189*
14 (1039b7–8) .189*

Digitized by Google

14 (1039b8–9) 189*
15 (1039b27–29) 189
15 (1039b28–30) 189
15 (1040a1–7) 189*
15 (1040a1–5) 194
15 (1040a2) 188*
15 (1040a8) 189
8 4 (1044a32–1044b1) 142*
9 7 (1049a14–16) 152*
8 (1049b24–25) 82
10 6 (1057a3–5) 206*
11 8 (1065a27) 48*
12 3 (1070a9) 152*
3 (1070a29–30) 157
4 (1070b30–35) 159
4 (1070b35) 159
6 (1071b20) 62*
6 (1071b21) 61*, 62*, 237*
7 (1072a26) 231*
7 (1072b23–28) 89
8–9 (1073a14–1075a10) 48
8 (1073a23–24) 103
8 (1073b3–1074a31) 42
9 (1074b15–17) 63
9 (1074b15) 63
9 (1074b17–19) 63, 77*
9 (1074b18–19) 64
9 (1074b19–20) 64, 98
9 (1074b20–21) 64
9 (1074b21–23) 66
9 (1074b23–24) 67
9 (1074b23) 67
9 (1074b25–27) 6
9 (1074b25) 67
9 (1074b27) 67
9 (1074b28–29) 67
9 (1074b29–32) 68
9 (1074b32–33) 68
9 (1074b33–34) 68, 88
9 (1074b34–35) 88
9 (1074b35–36) 87
9 (1074b36–39) 68
9 (1074b38–1075a1) . . .64*, 74*, 79*, 80*, 88*, 235*, 237
9 (1075a2–3) 69
9 (1075a3–5) 26*, 69
9 (1075a5–6) 71
9 (1075a5) .71
9 (1075a6–7) 71
13 4 (1078b7–8) 191
9 (1085a25–26) 189*

tr. Guillelmi (ed. Vuillemin-Diem) 62, 63, 88, 98
tr. Michaelis Scoti (t. comm.) 64

Physica (ed. W. D. Ross)
1 1 (184a18) 42
2 2 (194a27–30) 48
3 4 (203b30) 198*
4 (204a6–7) 208
6 (206a22) .209
6 (206b16–17) 209
6 (207a12) .213
6 (207a8–10) 210, 213
7 (207b5) 209
7 (207b20–21) 208
7 (207b29–31) 209
4 6 (213b6–7) 177*
11 (219b5–9) 205
11 (220a3–4) 206
12 (220b10–12) 206
12 (220b25–26) 205
12 (221a4–5) 231*
5 3 (226b21–22) 98
8 1 (252a11–12 . . . . .48*
2 (252b26–27 . . . . .33*
9 (265a15–16 . . . . .49*

PS.-ARISTOTELES

De proprietatibus elementorum (ed. P. Hoßfeld)
(92,72) 34

ASCLEPIUS

Asclepius (ed. C. Moreschini)
3 (41,15–16) .53
3 (41,17) .53, 55
3 (41,25–42,1) 53
3 (42,4–5) 33
3 (42,7–8) 197
3 (42,7) 161
6 (45,2) 52
15 (54,5) 53
17 (56,8–9) .161
18 (56,11–13) 161
19 (57,17–21) 19
20 (59,9–13) .20
20 (59,10) 20
20 (59,13) 20
20 (59,20–60,1) 20
25 (66,21–67,2) 33
34 (79,7–11) .54
34 (79,22–24) 53
35 (79,24–26) 54

Digitized by Google

AUGUSTINUS

De civitate Dei (ed. B. Dombart - A. Kalb)
8 6–8 (222–225) 197*
11 30 (350,33–34) 200

De diversis quaestionibus LXXXIII (ed. A. Mutzenbecher)
46(70,2–6) 160
46 (70,7–11) 160
46 (71,21–26) 161
46 (71,26–32) 161
46 (72,51) 163
46 (72,53–73,63) 163, 164

De Genesi ad litteram (ed. J. Zycha)
2 7 (43,19–28) 190, 191
8 (44,10–14) 190
4 24 (123,19–124,17) 185*
32 (129,19–131,22) 185*
8 9 (243,25–244,20) 12*, 21*, 41*
9 (244,3–5) 185*

De immortalitate animae (ed. W. Hörmann)
1 1 (102,4) 116, 117
1 1 (102,5–7) 116
1 1 (102,7) 117*
7 12 (113,4) 116
15 24 (125,14–15) 117
15 24 (125,15–16) 117
15 24 (125,21) 117

De Trinitate (ed. W. J. Mountain - F. Glorie)
6 10 11 (241,20–23) 178
9 12 18 (309,30–31) 101

Epistulae (ed. A. Goldbacher)
14 4 (34,22–35,2) 169

AVENCEBROL

Fons vitae (ed. C. Baeumker)
1 4 (6,21–22) 19
2 11 (43,1–13) 100*
17 (55,1–3) 208
18 (56,26–57,3) 208
18 (57,27–58,1) 208
3 2 (75,10–17) 46*
3 (78,20) 46
6 (91,28–29) 49
11 (102,24–27) 46
11 (103,1–2) 46
13 (107,1–3) 121
13 (107,10–20) 141
14 (108,26–109,1) 142
18 (119,3–15) 127
22 (131,12–14) 173
22 (131,12–13) 173
22 (131,15–16) 173
22 (131,23–26) 173
23 (132,5–6) 173
23 (132,6–7) 173
23 (132,13–14) 174
23 (132,14) 174
23 (132,15–16) 174
24 (136,6) 175
24 (136,20) 175
25 (138,15–17) 46*
25 (138,23–139,2) 174
29 (147,14–18) 174
29 (148,3–12) 127*
31 (151,7–10) 174
38 (167,12–26) 127
38 (167,15) 99
39 (169,14–18) 128
52 (196,5–20) 121
52 (196,18–20) 124
52 (196,24–197,15) 125
53 (197,17–19) 125
53 (198,1–7) 125
53 (198,25–199,2) 125
55 (202,7–8) 47
55 (202,10–12) 47
4 16 (247,17–18) 33
5 13 (280,3–5) 94
13 (280,13–281,3) 95
13 (280,14–19) 174
13 (281,5–6) 95
13 (281,15–19) 95, 103
14 (282,4–19) 95
14 (282,23–283,25) 96
15 (284,15–18) 100
15 (285,8–10) 101
16 (286,8–9) 96
16 (286,18–22) 96
16 (286,23–287,11) 96
16 (287,14–21) 96
16 (287,23–24) 96
16 (288,1–4) 96
17 (289,19–22) 151
17 (289,19–20) 97
17 (289,20–21) 191*
17 (289,20) 175
17 (288,21) 97, 175
18 (290,8–12) 97

Digitized by Google

18 (290,9–19) 97
18 (290,9–14) 179
18 (290,20–291,7) 97
18 (290,22–291,12) 177
18 (291,5) 113*
18 (291,18–20) 177
21 (296,23–24) 174
21 (297,5–10) 174
41 (330,17–20) 178
41 (330,21–22) 178

AVERROES

De anima (ed. F. S. Crawford)
1 60 (12,22–26) 181
2 60 (220,15–17) 181
3 1–36 (379,1–502,666) 48
2 (381,26) 114
2 (382,15–16) 114
3 (382,16) 50*
4 (385,63) 50*, 114, 138*
4 (385,65–66) 50*, 114
4 (385,67–69) 114
4 (385,67) 50*
4 (385,68) 50*, 81*
4 (385,69) 114
4 (385,75) 50*
4 (386,81–82) 114
4 (385,83) 116
4 (386,84–85) 50*, 114
4 (386,89–90) 114
5 (388,36–37) 50*
5 (388,37) 114
5 (389,57–62) 114
5 (389,58) 114
5 (390,88) 82*
5 (395,231) 115
5 (396,268–276) 115
5 (398,319–320) 115
5 (404,503–504) 76
5 (404,503) 80
5 (409,646–648) 191
5 (411,703–706) 137*
6 (413,11) 50*
6 (414,17) 115
6 (414,20–21) 115
6 (414,22–23) 50*
6 (414,40–41) 50*
6 (415,69–70) 115
6 (416,71–72) 115
6 (416,77) 115
6 (416,81–82) 115
7 (418,30) 115*
7 (418,36) 50*, 115
15 (434,6–20) 82, 86
15 (434,11–14) 27*
19 (440,13–441,14) 66
19 (440,13) 66
19 (442,57–58) 66
19 (443,87–91) 66
20 (444,13–35) 66
20 (444,35–446,93) 66
20 (452,265–453,282) 80*
36 (481,51–52) 115*
36 (481,52) 50*

De substantia orbis (Venetiis 1562)
(1 5vH–I) 153*

Metaphysica (Venetiis 1562)
1 6 (8vG) 158
26 (18rA–B) 181
27 (18rF) 158*, 181
27 (18vG) .181
38 (22vI–K) 206
41 (23vH–I) 206
5 18 (158,28–161,93) 205*
18 (158,38–40) 208
21 (181,54–56) 7
21 (181,58–59) 7
7 23 (173vI) 197*
23 (174rA) 197
33 (183rD) 215*, 235*
39 (191vM) 216
12 4 (292rD) 181, 192*
13 (299vH) 152*
14 (301vG) 157
18 (303vK) 48*
18 (305rB) 165
18 (305rD) .49
18 (305rD-E) 48*
18 (305rE) .49
23 (309rB) 157*
24 (309rE) 159*
24 (309rF) 159*
24 (309vG) 159
25 (310rB) 8, 62, 235
27 (311vH) 181
35 (317vL) 49*
35 (318rA) 49*
38 (321rC) 62*
38 (321rF–vG) 28*
42–51 (326rA–337rC) 48

Digitized by Google

44–48 (327rD–333rC) .42*
51 (335rD) .63
51 (335rD-E) .63
51 (335rE-F) .63, 140*
51 (335rF) .76
51 (335rF–335vG) .64
51 (335vG) .64
51 (335vH) .66, 67
51 (335vH–I) .67
51 (335vI–K) .67
51 (335vK) .67
51 (335vK-L) .67
51 (335vL-M) .68
51 (335vM) .68
51 (335vM–336rA) .68
51 (336rA) .68, 70*, 88
51 (336rA–B) .88
51 (336rB–C) .87
51 (336rC-D) .68
51 (336rD) .28*, 64, 88*, 74*, 79*, 80*, 235*, 237*
51 (336rE) .69, 70, 71, 74*
51 (336rE-F) .69
51 (336rF–vG) .71
51 (336vG–H) .71
51 (336vI–K) .71
51 (336vK–L) .71
51 (336vL–M) .28*

Physica (Venetis 1562)
1 7 (13vF–14rA) .214
3 60 (114rE–vG) .209*
4 68 (117vH) .209
68 (118rA) .209
131 (202rE) .206*
5 2 (207vH) .83*
37 (376vL) .49*
75 (419rF) .49*

AVICENNA

De anima (ed. S. Van Riet)
5 1 (78,35–36) .136*, 137
6 (150,64) .137*

Metaphysica (ed. S. Van Riet)
3 3 (114,31) .206*
3 (115,46) .206*
3 (116,66–68) .206*
4 3 (213,73–214,82) .7
3 (217,50–51) .214
3 (217,56–57) .214
3 (218,65–66) .214
3 (218,71–72) .214
3 (218,80–219,87) .214*
3 (218,81–219,83) .215
3 (219,84–86) .215
5 1 (227,7–10) .180
1 (227,12–14) .180
1 (227,15) .180
1 (228,20–21) .180
2 (239,71) .180
5 (265,67) .235*
7 2 (360,25–361,56) .160
2 (390,2) .166
9 4 (481–487) .28*

BEDA

De temporum ratione
(ed. C. W. Jones)
3 (277,27–29; 278,38–39) .202*

BIBLIA SACRA

Psalmi
17 12 .20*

Sapientia
11 21 .205*

Isaias
6 3 .177*

BOETHIUS

De institutione arithmetica
(ed. G. Friedlein)
1 1 (7,26–8,4) .204
1 (8,11–13) .204
1 (9,26–10,10) .205
1 (9,6–8) .204
1 (10,10–15) .205
2 (12,14–17) .200
2 (12,14–15) .48
28 (60,1–2) .204*

De institutione musica (ed. G. Friedlein)
1 1 (179,16–180,11) .203
1 (181,14–16) .203
1 (184,5–185,9) .204
1 (187,9–10) .203
2 5 (231,7) .172*

Philosophiae consolatio (ed. L. Bieler)
3 m.9 (52,6–8) .32, 162, 164
m.9 (52,10–13) .202

Digitized by Google

m.9 (52,13–14) 54, 55
4 2 (69,96–98) 205

CALCIDIUS

Commentarius in Timaeum (ed. J. H. Waszink)
25 (75,16–76,2) 33*
30 (80,1–10) .33*
137(178,5–7) .33*
353(323,12,14) 32*

CICERO

De natura deorum (ed. O. Plasberg - W. Ax)
2 1 2 (49,17–19) 20
8 22 (57,21–22) 53
8 22 (57,26–27) 53
8 22 (57,26) 53
9 24 (58,26–27) 52
32 81 (81,24–25) 48*

COMMENTATOR

In librum Dionysii De divinis nominibus (cod. Paris. Lat. 17341)
4 (220ra) 28
5 (247ra–b) 164*

DIONYSIUS PS.-AREOPAGITA

De caelesti hierarchia (ed. G. Heil; Dionysiaca)
6 2 (26,11–15; 830,3–831,4) 12
2 (26,13–15; 831,2–4) 43
2 (26,17) .43
7 1 (28,6; 841,1) 185*
8 1 (33,2) 43*
1 (33,8–10) 43*
(33,20–21) 43*
11 2 (41,22–42,2; 930,1–2) 236
12 1 (42,13–14; 934,3–4) 185
2 (42,18–43,1; 935,2–937,1) 185
13 3 (45,15–18; 952,3–953,2) 16*
15 2 (52,11–14; 995,3–996,2) 39
2 (52,12; 995,4) 170*
3 (54,2–4; 1006,3–1007,1) 185
tr. Eriugenae (Dionysiaca) 43

De divinis nominibus (ed. B. R. Suchla; P. Simon)
1 2 (110,6; 9,78–79) 20
2 (110,12; 13,77) 16*
4 (127,8–128,2; 58,74–59,60) 168
11 (135,10–136,12; 96,57–68) 217
3 1 (138,4; 101,62) 13
4 1 (144,3–4; 117,75–76) 21*
1 (144,6; 119,77) 28
1 (144,6–7; 119,77) 140
1 (144,16; 126,58) 224*
2 (145,11; 130,71) 175
6 (150,1–8; 175,72–76) 21
6 (150,1–3; 175,72–74) 42
6 (150,1–3; 175,72–73) 21*
6 (150,1–2; 175,72) 21*
6 (150,1; 175,72) 21*
6 (150,2–3; 175,73) . . .35, 41, 43, 43*
7 (151,18–19; 190,69–70) 176
10 (155,18–19; 213,76) 147
10 (155,16–17; 213,75) 147
13 (159,9–14; 219,68–72) 146
13 (159,10–11; 219,69) 146*
22 (169,20–170,4; 264,84–265,76) 175
22 (170,1; 264,86) 175
5 1 (180,10–11; 303,54–55) 20
8 (188,2–3; 323,82–83) 165
8–9 (188,3–17; 323,83–324,69) . .163, 164
8 (188,8; 324,65) 157, 166*
7 1 (194,12–15; 337,72–74) 224
1 (194,11–12; 337,72) . .17, 223*, 224
1 (194,11) 17, 31*, 224
9 4 (209,9–14; 380,68–71) 6*
4 (209,9–12; 380,68–70) 5
4 (209,9–10; 380,68–69) 6*
4 (209,9; 380,68) 6*
4 (209,10; 380,69) 6*
4 (209,11; 380,69) 6*
4 (209,12; 380,70) 6*
4 (209,13–14; 380,71) 6*
4 (209,13; 380,71) 6*
4 (210,2; 380,73–74) 5
4 (210,2; 380,73) 6*, 7*
4 (210,2; 380,74) 5*
4 (210,4–5; 380,75) 6*
4 (210,5; 380,75) 7*
13 3 (229,10–230,5; 446,65–72) 20
tr. Eriugenae (Dionysiaca) 5, 43, 224
tr. Roberti (Dionysiaca) 146

De ecclesiastica hierarchia (ed. G. Heil; Dionysiaca)
1 3 (66,12–13; 1090,3–4) . . . . . . .4*, 12, ... 13*, 223, 224
3 (66,12–13; 1090,4) 6*

Digitized by Google

3 (66,13; 1090,4) 4*, 14*
3 (66,13) 224
4 1 (96,5–7; 1265,4–1266,1) 178*
1 (96,8–9; 1266,2–4) 178*
6 3 (116,18; 1386,4) 39
tr. Eriugenae (Dionysiaca) 224

De mystica theologia (ed. A. M. Ritter; P. Simon)
1 1 (142,2; 456,87) 176
1 (142,10; 457,69) 16*
5 (149,1–150,9; 473,60–72) 20

Epistulae (ed. A. M. Ritter; P. Simon)
5 (162,3–5; 493,72–74) 21*

EUCLIDES

Elementa (ed. J. L. Heiberg - E. S. Stamatis)
1 post. 2 (1,9) 209
5 def. 1 (2,1) 214

EUSTRATIUS

In Ethicam Nicomacheam commentarius (ed. G. Heylbut; H. P. F. Mercken, VI cod. Vat. Lat. 2171)
1 4 (39,25–41,36; 68,49–71,52) 190
4 (40,20–31; 69,86–70,00) 183
4 (40,22–24; 69,89–91) 193
4 (40,22–23; 69,89) 165
4 (40,23; 69,90) 165
4 (40,25–27; 69,92–95) 165
4 (40,26; 69,93–94) 190*, 191*
4 (41,16–29; 70,30–45) 196
4 (41,19; 70,32–33) 197
4 (41,23–24; 71,37–40) 165
4 (41,23–24; 71,38–39) 197
4 (40,30; 69,98) 193
1 7 (40,24–34; 69,91–70,4) 216
6 7 (318,27–321,15; 111va–112rb) ..190
12 (377,38–378,2; 126vb) 29

GREGORIUS MAGNUS

In Evangelium homiliae (PL 76)
34 10 (1252 A) 185*

HONORIUS AUGUSTODUNENSIS

Clavis physicae (ed. P. Lucentini; n. 316 sqq. PL 122)
150 (116,9) 34*
155 (122,26–35) 168
220 (172,1) 34*
316 (881 B–C) 169
317 (881 C–882A) 169

HUGO DE S. VICTORE

De sacramentis (PL 176)
1 5,3 (248) 133*

IOANNES DAMASCENUS

De fide orthodoxa (ed. B. Kotter; E. M. Buytaert)
1 2 (8,6–8; 13,9–11) 19

Dialectica (ed. B. Kotter; O. A. Colligan)
42 (108,5–6; 23,8) 180
48 (114,16–17; 29,21-23) 180
61 (129,5; 44,7) 98
61 (239,5–6; 44,8) 98
61 (239,6; 44,15) 98
65 (134,66; 50,10) 180

IOANNES PECHAM

Perspectiva communis (ed. D. C. Lindberg)
2 10–11 (164,117–132) 184*

Tractatus de perspectiva (ed. D. C. Lindberg)
4 (40,151) 38*

ISAAC ISRAELI

Liber de definitionibus (ed. J. T. Muckle)
(313,25–27) 29

ISIDORUS

Etymologiae (ed. W. M. Lindsay)
5 29 1 ....202*
30 1–22 ....202*
13 11 34
12 ....34*

LIBER

Liber de causis (ed. A. Pattin)
3 27–36 (139,1–141,36) 49
3 57 (147,22) 19
3 57 (147,24–25) 19
3 57 (147,25–27) 19
6–12 (149–164) 28*
7(8) (149) 51*
8(9) (152) 51*
9(10) 92 (158,8) 179*

Digitized by Google

14(15) 124 (167,51) 113*
18(19) 149 (174,64–65) 228*
18(19) 149 (174,65) 228
18(19) 150 (175,79) 228
30(31) 210 (199,55–61) 229
31(32) 215 (200,77) 229
31(32) 215 (200,78) 229*

Liber de causis primis et secundis (ed. R. de Vaux)
8 (117,7) 102*

Liber de sex rerum principiis (ed. T. Silverstein)
1 32 (250) 164, 179
33–36 (250) 164
33 (250) 164, 179
34 (250) 179
2 43 (251) 163
46 (251) 34
47 (252) 35
48 (252) 35
49 (252) 35
50 (252) 35
51 (252) 35
52 (252) 35
53 (252) 35
54 (252) 35
55 (252) 35

Liber XXIV philosophorum (ed. F. Hudry)
22 (29,1–3) 196

MACROBIUS

Commentarii in Somnium Scipionis (ed. J. Willis)
1 2 (6,25–27) 160
5 (15,4–5) 178
6 (19,26–30) 206
6 (19,31–20,3) 164
6 (26,21–22) 54
6 (26,27–27,2) 54
6 (30,23–31,6) 203
8 (39,2–4) 160
14 (58,11–13) 231
2 2 (101,18–25) 201
2 (102,3–10) 201
2 (102,11–24) 201

MAXIMUS CONFESSOR

Ambigua (ed. E. Jeauneau)
37 (184,131–137) 34*

MOSES MAIMONIDES

Dux neutrorum (Parisiis 1520)
1 48 (17v) 48
71 (31v) 34*
3 54 (112v) 19

NEMESIUS EMESENUS

De natura hominis (ed. M. Morani; G. Verbeke - J. R. Moncho)
2 (33,20–34,1; 44,68–75) 55

NICOLAUS AMBIANENSIS

De arte seu articulis catholicae fidei (PL 210)
1 8 (600 A) 82
16 (601A) 19, 19*

PAPIAS

Elementarium doctrinae rudimentum (Venetiis 1496)
"Mundus" (212b) 34
"Illustrare, illustris" (152a) 16*

PLATO

Timaeus (ed. J. Burnet; J. H. Waszink)
(28c4–5; 21,12–13) 19
(28c6–29a2; 21,13–15) 162, 164
(29a2–4; 21,15–19) 162
(29a2–3; 21,16–18) 159
(29a2; 21,15) 162
(29a6–b4; 21,19–22,2) 33
(29b1–5; 21,23–22,3) 157
(29b2–3; 21,23–22,1) 19
(29c1–2; 22,5–7) 162
(29d7–e2; 22,17–19) 151
(29e1–2; 22,17–19) 178
(29e2; 22,18–19) 144*, 147*
(29e4–30a2; 22,20–21) 149
(30a6–7; 23,3–4) 53
(30b1–2; 23,5) 53
(30b3–7; 23,6–8) 53
(30b3; 23,5–6) 56
(30b4–5; 23,7) 53
(30b6–c1; 23,8–9) 34
(30b7–8; 23,8–9) 53*
(30b7–c1; 23,8–9) 53
(30c2–3; 23,10–11) 33
(30c3; 23,11) 53
(30c5; 23,12) 162

Digitized by Google

(30c7–8; 23,13–14) 53
(30d1–2; 23,16–17) 162
(30d1–31a1; 23,16–18) 34
(30d2; 23,16–17) 53
(30d2–3; 23,17–18) 162
(30d3; 23,16) 53
(31a2–b3; 23,20–24,4) 158
(31c4–32c3; 24,11–25,10) 205*
(33a7–b2; 25,19–20) 40, 41
(33b2–5; 25,20–23) 40
(33b6–7; 25,23–24) 40
(33b7–c1; 25,24) 40
(33c1–2; 26,1–2) 41
(34a8–b2; 26,14–17) 41
(34b2–6; 26,17–20) 41
(34b3–4; 26,17–18) 54
(34b4; 26,19) 54
(35a1; 27,7) 55*
(35a1–2; 27,7–8) 55*
(35b4–c2; 27,18–23) 54*
(36d8–e1; 29,1–2) 54
(36e2–5; 29,3–6) 54
(36e5–37a2; 29,6–8) 33, 54
(38b8–c1; 30,17) 32*
(39b4–5; 31,22–23) 177*
(39e2–7; 32,15–17) 162
(39e7–8; 32,18–19) 194
(40a2–3; 33,4–5) 177*
(48b3–4; 45,20) 158
(51a7–b1; 49,10–14) 47
(52c3–5; 51,1–3) 47*

PLINIUS

Naturalis historia (ed. K. Mayhoff)
2 4 8 (130,16–17) 34

PORPHYRIUS

Isagoge (ed. A. Busse; L. Minio-Paluello - B. G. Dod)
(17,8-9; 125,19-20) 182

PROCLUS

De X dubitationibus circa providentiam (ed. H. Boese)
1 3 (4,11–6,19) 105, 219
2 7 (12,2–18) 101
3 10 (18,18–21) 183*
10 64 (106,10) 17

De malorum subsistentia (ed. H. Boese)
3 14 (194,8–13) 12
15 43 (234,20–21) 32

De providentia et fato (ed. H. Boese)
1 2 (110,18) 18
6 15 (122,3–5) 31
8 31 (140,7–9) 107

Elementatio theologica (ed. E. R. Dodds; H. Boese)
1 (3,1–14) 226
7 (6,1–7,25) 124
7 (6,1) 198
8 (7,2) 102
11 (8,1–9,22) 8, 210, 47
12 (9,1–19) 178
16 (11,1–14) 104
16 (11,1–2) 118
16 (11,1) 118, 119
18 (12,1–13,17) 10, 124, 125, 230
18 (12,1) 26*, 74, 198*
18 (12,3–13,17) 198, 221
19 (13,1–3) 72
20 (13,1–14,31) 28*, 76, 119
20 (13,1) 230
20 (13,13–14,31) 118
21 (14,4–31) 105
22 (15,1–16,20) 8
22 (15,2) 69
22 (15,3–16,20) 48
23 (16,1–17) 56
23 (16,1) 57
24 (16,1–17,13) 56
26 (18,1) 6
28 (19,1–24) 9
28 (19,1) 47, 57, 57*
29 (19,1–20,8) 240
29 (19,1) 47
30 (20,1–14) 12
30 (20,1–2) 74
34 (21,3–22,19) 119
34 (22,15–16) 8, 158
35 (22,1–20) 12
40 (24,2–3) 83*
44 (26,3) 36
44 (26,5) 36
47 (27,1) 118
51 (28,1–2) 93
52 (28,1–29,17) 92
52 (28,1) 6*, 231
56 (30,1–3) 216

Digitized by Google

57 (32,22) .158*
58 (32,1–2) .216
62 (33,1–2) .184, 186, 186*, 210
63 (34,1–20) .56
63 (34,1–3) .227
63 (34,1) .105, 150
63 (34,3) .227
63 (34,10) .228*
63 (34,11–12) .227, 228*
63 (34,14–15) .228
63 (34,15) .228*
63 (34,16) .227, 228*
64 (34,1–35,24) .81
64 (34,1–3) .9*, 72*
64 (34,1–2) .72*, 207*
64 (34,2–3) .207
64 (34,2) .8
64 (34,11) .207*
65 (35,1–11) .56
65 (35,1–3) .3, 14, 69
65 (35,1–2) .103
65 (35,1) .129*
65 (35,2–3) .5
67 (36,2–3) .216
67 (36,1) .218
68 (36,1) .218
69 (37,1) .102, 218
71 (38,3–5) .17
72 (38,1–39,12) .124
74 (39,1–2) .216
75 (40,1–10) .8
77 (41,1–21) .84
76 (40,1–2) .81, 199
76 (40,1) .126
77 (41,4–5) .94
78 (41,1–42,8) .84
79 (42,1–9) .84
80 (42,6) .38
81 (43,1–2) .25, 152
81 (43,1) .13
86 (44,1–45,27) .11
86 (44,7–8) .11*
86 (44,8) .11*
88 (46,1–9) .11
97 (49,1–17) .10
97 (49,1–3) .102, 226
97 (49,1–2) .232
98 (49,1) .113
99 (50,1–51,14) .8
99 (50,1–3) .70
99 (50,3–4) .58
99 (50,4) .69
99 (50,5–51,14) .14
99 (50,5) .14
100 (51,2–3) .69
101 (51,1–52,16) .73
101 (51,1) .69
103 (52,1–5) .133
103 (52,1) .58, 175
106 (54,1–4) .229
108 (54,1–55,14) .39
108 (54,1–4) .232
109 (55,1–3) .26
109 (55,5–6) .39
110 (55,1–56,16) .226
110 (55,1–5) .224
110 (55,1–2) .226
110 (55,2–3) .4
111 (56,1–15) .228, 241
111 (56,1–3) .3, 26, 224
111 (56,1–2) .4*, 226*
111 (56,1) .28*
111 (56,3–4) .231
111 (56,8–11) .26
111comm. (56,10) .228*
112 (56,1) .232
113 (57,1) .17, 70*, 206
114 sqq. (57,1 sqq.) .51*
114 (57,1) .4*, 22*, 70*, 107, 129*, 213*, 219*
115 (57,1) .213
115 (57,5–6) .9*, 17, 41
115 (57,9–10) .8*
116 (59,3) .107
119 (59,5–60,10) .5
122 (61,17–18) .178
122 (61,19) .5
123 (62,1–17) .22
123 (62,1–3) .20
123 (62,1–2) .21*
123 (62,1) .11*
123 (62,2–3) .33
125 (63,1–4) .9
126 (63,1) .17
127 (64,1) .8*
129 (65,1–20) .39, 40, 45, 119, 228
129 (65,1–2) .232
129 (65,2–3) .3
129 (65,3–5) .223
129 (65,3) .223
129 (65,4–5) .231
129 (65,6–7) .44

Digitized by Google

131 (66,1) 9
134 (67,1–13) 228
134 (67,1–2) 9, 71
137 (68,1–69,10) 23
138 (69,1–2) 12
138 (69,1) 15
139 (69,1–70,12) 12
140 (70,15–16) 133*
147 (73,1–2) 224*
148 (73,1–2) 217
158 (78,7) 76
160 (78,1–79,8) 28
161 (79,1–3) 28
164 (80,4) 57
165 (80,1–2) 39, 57
166–183 (81,1–90,8) 28*
166 (81,1–3) 152*
166 (81,1) 109, 129
166 (81,12–13) 152
167 (81,1–82,26) 91, 150*, 152
167 (81,1) 99, 236*
167 (81,2) 103
167 (81,16) 77
168–170 (82,1–83,25) 150
168 (82,1–2) 85*
169 (82,1–10) 98*, 119*, 124, 126*, 199*, 234*
169 (82,1–2) 118, 155, 229, 231
169 (82,1) 6*
169 (82,3–6) 145
169 (82,10) 158, 198
170 (83,1–25) 234*
170 (83,1) 99*, 113, 129, 186*, 236*
170 (83,8–9) 107*
171 (83,1) 7, 167, 171, 173, 192
171 (84,7–8) 152, 152*
172 (84,1–2) 113, 175, 188
173 (84,1–2) 157, 175, 234
173 (84,1–85,17) 195
173 (85,15) 166
174 (85,1–2) 147*
174 (85,1) 149*, 165*, 166, 175*, 178, 236*
175 (85,1–2) 241
175 (85,2) 240
176 (86,19) 62*, 84*, 88*, 113*
177 (87,1) 7*, 61*, 122*, 179, 179*, 184*, 186*, 191*, 195, 207*, 216, 217*,234
180 (88,1–6) 105
180 (88,7–10) 105
181 (89,1–2) 51*, 232
182 (89,1–8) 51*
182 (89,1–2) 241
189 (92,1) 55*
194 (95,2) 158*
201 (98,1) 28*
201 (98,4) 28
202 (98,1–99,13) 9*
206 (101,1–2) 239*

RABANUS MAURUS

De universo (PL 111)
10 4 (287 B–290 C) 202*

SENECA

Epistulae morales (ed. L. D. Reynolds)
58 16 (156,29–157,1) 193
18 (157,10) 164
18 (157,11–12) 160
18 (157,12–13) 160
18 (157,13) 164, 201
19 (157,14) 164
19 (157,15–16) 160
27 (159,21–22) 201
27 (159,21) 201
27 (159,22) 201
65 7 (176,29) 160
7 (177,1–2) 160
7 (177,4–6) 161
7 (177,6–7) 163
8 (177,15) 160

THEODORICUS DE VRIBERCH

De animatione caeli (ed. L. Sturlese)
14 1 (25,3–10) 229*
2 (25,11–18) 229*
15 2–3 (26,42–57) 230*
20 (30,76–31,113) 21*, 41*
36 1 (42,64) 182*
1 (42,67) 62*, 182*
1 (42,69–43,71) 24*
2 (43,72–79) 42*
3 (43,81–83) 25*
4 (43,89–90) 25*
6 (44,106–107) 24*
37 5 (46,34–36) 231*
De cognitione entium separatorum (ed. H. Steffan)
6 1 (172,82–83) 120*
1 (172,83–86) 120*

Digitized by Google

2 (172,87–91) 120*
2 (172,91) 120*
3 (173,96) 120*
3 (173,97–98) 120*
3 (173,99–100) 121*
3 (173,100) 121*
3 (173,101) 121*
3 (173,102–103) 121*
4 (173,104–105) 121*
10 3 (176,15–177,23) 102*
22 5 (186,84–88) 121*
5 (186,85–86) 123*
5 (186,89–90) 121*
23 1 (186,93–94) 122*
1 (186,93) 138*
1 (186,94) 138*, 139*
1 (187,95–97) 122*
2 (187,98–99) 122*
3 (187,100–103) 122*
4 (187,104–106) 122*
5 (187,107) 122*
6 (187,108) 122*
6 (187,110) 122*
24 1 (187,4) 122*
2 (187,7–12) 138*
3 (187,14–188,21) 139*
3 (188,21–22) 139*
4 (188,23–24) 139*
4 (188,25) 139*
45 1–2 (211,1–21) 185*
56 2 (219,64–68) 185
59 6 (220–224) 185*

De dotibus corporum gloriosorum
(ed. L. Sturlese)
9 (276,18) 38*
24 2 (286,81) 137*

De intellectu et intelligibili (ed. B. Mojsisch)
1 2 (137,11–30) 235*
2 3 (137,22–23) 81*
2 3 (137,24–25) 80*, 81*
3 1 (138,34) 83*
7 1 (140,15) 58*
7 1 (140,17) 64*
7 1 (140,21–22) 51*, 153*
7 3 (141,33) 81*, 236
7 3 (141,34–35) 81*
7 (141,43–142,74) 236*
8 1 (141,47) 139*
8 2 (141,52–53) 139*
8 2 (141,52) 139*
8 2 (141,55) 113*
8 2 (142,63–64) 139*, 140*, 144*
8 2 (142,66–67) 141*
8 2 (142,67) 144*
8 2 (142,68–71) 144*
10 2 (143,7–13) 141*
10 2 (143,10–11) 210*
10 2 (143,16–17) 141*
10 3 (143,22–25) 141*
11 1 (144,39–40) 147*
12 (144,58–145,75) 237*
2 1 1 (146,1–147,47) 236*
1 1 (146,6) 33*, 63*, 99*, 219*, 234*
1 1 (146,7–8) 137*
1 1 (146,8–9) 94*
1 2 (146,13–16) 133*
1 2 (146,17–18) 133*
1 2 (146,18–22) 133*
2 1 (147,50–52) 58*
2 1 (147,51–52) 52*, 79*
3 2 (148,83) 82*
10 1 (153,34) 79*, 223*
10 1 (153,36–37) 153*, 154*
10 1 (153,37–40) 28*
10 1 (153,38–154,40) 4*
10 1 (154,39) 154*
13 (155,82–97) 236*
13 1 (155,83–85) 58*
13 2 (155,86) 58*
13 2 (155,87–89) 58*
13 2 (155,89–90) 58*
13 3 (155,91–94) 58*
14 1–2 (155,101–156,117) 110*
17 3 (158,61–62) 111*
18 2 (158,72–73) 111*
18 2 (158,73–74) 111*
18 2 (158,75–76) 111*
18 2 (158,76–77) 109*
18 3 (159,77) 111*
19 2 (159,91) 111*
22 1 (162,93–163,107) 113*
33 5 (172,23) 6*, 11*, 33*, 61*, 62*, 79*, 92*, 109*, 111*, 117*, 123*, 167*, 194*, 195*, 212*, 213*, 234*
34 (172,29–173,55) 236*
35 2 (173,61–62) 194*
35 2 (173,61) 194*
35 2 (173,62–63) 194*
35 3 (173,70–71) 128*
35 3 (173,71) 195*
35 3 (173,72–75) 128*

Digitized by Google

35 3 (173,72–73) 195*
35 3 (173,72) 195*
35 3 (173,73–74) 195*
35 4 (173,77–79) 195*
36 3 (174,107–175,114) 128*
36 3 (174,108–109) 99*
36 3 (174,108) 33*
36 3 (175,115) 195*
38 1 (176,33–34) 59*, 74*
38 1 (176,33) 59*, 77*
38 1 (176,34–35) 59*
38 1 (176,34) 59*
38 1 (176,35) 76*
38 1 (176,38–39) 113*
39 1 (176,49–50) 59*
40 1 (177,65) 113*
41 1 (177,79–80) 74*
41 1 (177,80–82) 74*
41 1 (177,81) 13*
41 2 (178,83–86) 75*
41 2 (178,85–86) 76*, 84*, 134
41 2 (178,85) 85*
41 2 (178,86) 85*
41 3 (178,91–97) 75*
42 1 (178,104) 84*
3 1 2 (179,7–8) 80*
1 2 (179,8–10) 80*
1 2 (179,8) 80*
2 1 (179,15) 81*
2 1 (179,17) 81*
2 1 (179,21) 116*
5 2 (181,67) 80*
6 4 (181,83–85) 84*
6 4 (181,84–85) 80*
6 4 (181,86–182,87) 80*
6 4 (182,87) 80*
6 4 (182,88–89) 81*
6 4 (182,88) 80*
6 4 (182,89) 81*
9 1 (184,54–56) 58*
9 1 (184,56) 58*
14 3 (187,12–14) 76*
14 3 (188,48) 80*
16 2 (189,29–30) 81*, 100*
16 2 (189,30–32) 59*
16 5 (189,46–47) 59*
16 8 (190,60–61) 59*
16 9 (190,66) 59*
18 3 (191,26) 60*
25 2 (197,60–61) 86*
27 2 (200,26–32) 182*
27 3 (200,33–34) 182*
27 3 (200,34–37) 182*
27 3 (200,36) 183*
27 3 (200,37–39) 182*

De luce et eius origine (ed. R. Rehn)
17 3 (22,55–59) 38*

De natura contrariorum (ed. R. Imbach)
2 2 (83,22–23) 51*

De origine rerum praedicamentalium (ed. L. Sturlese)
1 14 (141,146) 153*
2 27 (150,180) 61*, 90*
3 28 (165,225) 5*, 32*
5 5 (182,27–28) 81*
21 (186,161–163) 85*
26 (187,221) 81*
26 (188,229–231) 85*
28 (188,245–246) 83*
36 (192,364) 29*
42 (193,419–420) 13*
42 (193,423–424) 13*
42 (193,424–425) 13*

De substantiis spiritualibus et corporibus futurae resurrectionis (ed. M. R. Pagnoni-Sturlese)
3 4 (305,75) 137*
8 (306,114) 137*
9 (338,58) 198

De visione beatifica (ed. B. Mojsisch)
prooem. 2 (13,22–23) 224
prooem. 5 (14,43–50) 176*
prooem. 6 (14,54–55) 17*
1.1 (15,2–3) 117*
1.1.1. (15,10–16,58) 175*, 223*
1.1.1.3.2.,3 (19,23) 86*
1.1.1.3.4.,2 (21,71–74) 86*
1.1.1.3.4.,2 (21,71) 86*
1.1.1.3.5.,2 (21,92–94) 82*
1.1.1.3.6.,2 (22,111) ...65*, 72*, 98*, 154*,230*, 236*
1.1.1.3.6.,2 (22,112) 72*, 99*
1.1.1.3.6.,2 (22,114–116) 99*
1.1.1.3.6.,2 (22,114) 33*, 234*
1.1.1.3.6.,2 (22,116–117) 100*
1.1.2.1.,1 (22,8–9) 98*
1.1.2.1.,1 (22,4–5) 98*
1.1.2.1.,2 (23,10–11) 98*
1.1.2.1.,2 (23,10) 98
1.1.2.1.,4 (23,34–35) 236*

Digitized by Google

1.1.2.1.,4 (23,39–40) 117*
1.1.2.3.,1 (24,57–59) 112*
1.1.2.3.,1 (24,58–59) 66
1.1.2.3.,1 (24,59) 58*, 85*, 79*, 223*
1.1.3.,5 (27,40) 113*
1.1.4.,1 (28,2–3) 129*
1.1.4.,1 (28,3) 63*, 127*, 128*, 131*, 138*, 234*
1.1.4.,2 (28,5–7) 131*
1.1.4.,2 (28,5–6) 127*
1.1.4.,2 (28,8–10) 132*
1.1.4.,2 (28,10–29,13) 132*
1.1.4.,3 (29,14–21) 132*
1.1.4.,3 (29,15–16) 99*
1.1.4.,3 (29,16–17) 99*
1.1.4.,4 (29,23–25) 99*
1.1.5.,1 (30,62) 104*
1.1.5.,1 (30,63–66) 99*
1.1.5.,1 (30,63) 99*
1.1.5.,1 (30,65–66) 99*
1.1.5.,1 (30,65) 33*, 186*
1.1.5.,1 (30,66–68) 99*
1.1.5.,1 (30,66) 104*
1.1.6.,2 (31,12) 112*
1.1.6.,2 (31,15) 112*
1.1.7. (31,19–33,70) 235*
1.1.9. (35,64–76) 235*
1.2.1.,1 (36,4–6) 129*
1.2.1.1.1.,1 (37,10–19) 129*
1.2.1.1.2.,1 (37,21–25) 130*
1.2.1.1.2.,2 (37,32–35) 169*
1.2.1.1.3.,1 (38,42–45) 130*
1.2.1.1.3.,2 (38,47–51) 161*
1.2.1.1.3.,3 (38,56–60) 161*
1.2.1.1.4.,1 (39,5–13) 130*
1.2.1.1.3.,5 (39,78) 161*
1.2.1.1.4.,4 (40,34–38) 133*
1.2.1.1.5.,2 (41,61–64) 130*
1.2.1.1.5.,2 (41,65–66) 130*
1.2.1.1.5.,2 (41,67–69) 130*
1.2.1.1.6.,6 (42,40–41) 130*
1.2.1.1.6.,6 (42,41–43) 130*
1.2.1.1.6.,6 (42,43–44) 130*
1.2.1.1.6.,6 (42,47–48) 130
1.2.1.1.6.,6 (42,48–49) 131*
1.2.1.1.6.,6 (42,50–51) 131*
1.2.1.1.7.,1 (43,3) 131*
1.2.1.1.7.,1 (43,4–5) 131*
1.2.1.1.7.,1 (43,4) 131*
1.2.1.1.7.,1 (43,5) 131*
1.2.1.1.7. (43,6–44,7) 88*
1.2.1.1.7.,1 (43,6) 131*
1.2.1.1.7.,2 (43,14–17) 73*
1.2.1.1.7.,2 (43,17–23) 73*
1.2.1.1.7.,2 (43,19) 84*
1.2.1.1.7.,2 (43,21–22) 84*
1.2.1.1.7.,2 (43,21) 84*
1.2.1.1.7.,2 (43,22–23) 84*
1.2.1.1.7.,3 (43,24–26) 73*
1.2.1.1.7.,3 (43,26–28) 73*
1.2.1.1.7.,4 (43,29–31) 73*
1.2.1.1.7.,4 (43,31–33) 73*
1.2.1.1.7.,4 (43,33–44,40) 73*
1.2.1.1.7.,4 (44,40–46) 74*
1.2.2.1.,3 (46,16–17) 59*
1.3.3.,4 (56,24) 51*, 153*
1.3.3.,5 (57,39) 3
1.3.3.,12 (59,129) 83*
1.3.3.,14 (60,149) 3*
2.1.,3 (64,16–17) 117*
2.3.,2 (65,14) 185*
2.3.,6 (67,48–50) 153*
2.4.,10 (67,73–74) 82*, 86*
3.1.,6 (69,35–36) 86*
3.2.2.,2 (71,7) 91*
3.2.2.,2 (71,8) 91*
3.2.4.,5 (74,28) . . .8, 9, 11*, 25*, 62*, 91*, 146*, 234*, 235*, 237*
3.2.4.,10 (75,59) 120*
3.2.8.1.,1 (82,28) 64*
3.2.8.1.,1 (82,29–32) 64*
3.2.8.1.,1 (82,30) 76*
3.2.8.1.,2 (82,33–35) 65*
3.2.8.1.,3 (82,36–83,40) 65*
3.2.8.1.,3 (82,37) 76*
3.2.8.1.,4 (83,41–42) 65*
3.2.8.1.,5 (83,43–45) 65*
3.2.8.1.,5 (83,45) 65*
3.2.8.1.,5 (83,46) 65*
3.2.8.1.,5 (83,47) 65*
3.2.8.1.,5 (83,48–49) 65*
3.2.8.1.,5 (83,49–52) 65*
3.2.8.1.,5 (83,51–52) 132*
3.2.8.1.,6 (83,53–54) 65*, 132*
3.2.8.1.,6 (83,55–56) 65*, 132*
3.2.8.1.,6 (83,56–57) 132*
3.2.8.1.,6 (83,57) 86*
3.2.8.1.,7 (83,59) 65*
3.2.8.2.,1 (83,3–84,13) 133*
3.2.8.2.,2 (84,15–16) 133*
3.2.8.2.,10 (85,59–60) 86*
3.2.9.12 (103,76–77) 86*

Digitized by Google

4.1,2 (105,10–11) 224
4.2.1.,7 (107,83) 137*
4.3.2.,5 (114,28) 137*
4.3.2.,9 (115,54) 82*

Fragmentum de ratione potentiae (ed. M. R. Pagnoni-Sturlese)
1 (377,3–5) .90*
(377,5–6) .90*
2 (377,9–10) 90*
(377,10–11) 90*
4 (377,26–30) 90*
(377,30–31) 90*
(377,32) 90*
24 (382,188–189) 81*, 123*

Quaestio utrum in Deo sit aliqua vis cognitiva inferior intellectu (ed. M. R. Pagnoni-Sturlese)
1.4.1.,3 (297,52–56) 222*
1.4.1.,4 (297,60–63) 222*
1.4.2.,1 (297,68–298,73) 222*
1.4.2.1.,1 (298,5) 222*
1.4.2.,1 (298,76–77) 222*
1.4.2.1.,4 (299,29–30) 222*
1.4.2.1.,7 (299,54–58) 223*

THOMAS AQUINAS

Quaestiones disputatae de veritate (ed. A. Dondaine)
1 1 resp. (6,186–187) 204*

ULRICUS DE ARGENTINA

De summo bono (ed. B. Mojsisch; S. Pieperhoff)
1 1 5 (14,12–13) 34*
4 2 6 3 (110,73–74) 34*
2 6 4 (110,72) 34*

INDEX RERUM

Aeternitas, aeternum: 92.
agere et agens: quod omne vere producens est actus vel actio pura 111–112; agens intellectus: respice infra ubi intellectus; agens secundum artem: infra ubi ars.
amethectum: quale enter ens est amethectum 14.
anima: de animae inparticipabilis condicione 31; item de ipsius participatione 31–32; item quod talis anima est supermundana 36; de animabus supermundanis et mundanis 52–56; quod intellectus divinus participatus ab animabus divinis participatur 231–232; item quod tales animae vocantur nobiles 231; ponitur animarum distinctio ac distinctarum differentiae assignatio et propositi explicatio 238–240.
animatum: quod mundus sit animatus 52–54; de animarum mundum animantium diversificatione 55; quod animarum quaedam sunt supermundanae et quaedam mundanae et quod intellectus participantur ab utrisque 55.
Aristotelis et Platonis discordia: Aristoteles inpugnat Platonem de positione specierum seu idearum 188–190; ostenditur ratio dissensionis eorum de speciebus 190–193; respondetur ad motiva Aristotelis 193–194.
ars, artifex, artificiale: quod modus agendi intellectus est per modum artificis 143; quod tria concurrunt ad artificiosam operationem 151; quod artifex habet speciem artificiati 158; quod forme artificiales habent duplex esse 157.

Causa, causatum: causae essentialis multiplex condicio 121–122; triplex effectuum praehabitio 122–123; quod omnis intellectus in actu habet rationem causae essentialis 120–121; causae efficientes sunt in triplici differentia 122–123.
causa essentialis: de hac et eius multiplici condicione 121–122.
cognoscere, cognitivum: cognitionis originatio et determinatio 101.
colligere: substantia spiritualis colligit formas omnium 173–174.

Ebullitio: 139–140.
elementa: de conexione istorum et qualitatibus eorum 202.

Fecundum: ubi Intellectus 141.
fluxus, fluere: de fluxu spiritualium 125.

Ideae: definitiones idearum secundum Platonem, Macrobium, Senecam, Hermetem, Augustinum, Dionysium 160–175; ibi vide multa de hoc; item 178–179; item respice infra ubi Species.
ignis: in sphaera sua non videtur 38–39; item ignis per omnia vadit 39.
illustratio: quod illustrationes superiorum supponuntur traditionibus inferiorum 16–18.
imago: quod intellectus in actu per essentiam sit imago Dei 175; item quod angelus sit Dei imago 175.
immaterialis: de corporibus immaterialibus 38–39.
impartibile: quod intellectus omnis est impartibilis 109sqq.
imparticipabile: de intellectu imparticipabili 24–25; de anima imparticipabili 31; de intellectu imparticipabili 51 et 102.
indivisibile: quod ars in se indivisibilis est, sed extensa per instrumenta efficitur divisibilis 143.

Digitized by Google

intellectus, intellectuale, intellectivum, intelligere, intellectio: ponitur intellectus divini distinctio 3–4; intellectus, de quo agitur, descriptio 4; quis sit intellectus divinus, qui scilicet est uniformis et perfectus et prime intellectus alios a se ipso intellectus producens 4; qualiter enter ens sit intelligibile 13–14; de simpliciter primi intelligibilitate 21; de illustrantium enter entium multitudinem unitatum intelligibili proprietate 21; quod est intelligibile ut ab ente participatum 21; agitur de imparticipabilis intellectus condicione 24–25; quod omnis multitudo unitatum, quae participatur ab impartibili intellectu, intellectualis est 29; ostenditur intellectus esse per rationes generales 46–48; ostenditur idem per rationes speciales 48–50; ponuntur omnis intellectus condiciones universales 50–51; de intellectus divisione et primae partis explicatione 51–52; quod intellectus aut est imparticipabilis aut participabilis; si participabilis, aut a supermundanis animabus aut a mundanis 55–56; quod est duplex intellectus, quidam omnino separatus 58; de prime intellectu, quod sit prime intellectualitas 59; quod differentium intellectuum differens est cognitio 59–60; de obiecto prime intellectus 60; quod est duplex obiectum intellectus, inquantum est unitas 60; quod intellectuum substantialium est triplex obiectum 60; ponitur multiplex condicio omnium intellectuum in actu 61–63; quod trifaria obiecti distinctio non facit tres intellectiones 60; quod obiectum intellectus possibilis est triplex 60; quod intellectus in actu et sua operatio sunt idem 63–66; quod omnis intellectus se ipsum intelligit 66–69; prime intellectus modus et condicio 69; quod ipse sui solius habet cognitionem 69–70; de indifferentia intellectus et intelligibilis 70–72; de intellectibus primum intellectum consequentibus in generali 72; de modo intelligendi eorum in speciali 73–74; de differentia et indifferentia duplicis intelligibilis 74–75; quod talia intelligibilia sunt unum in essentia et duo in esse 74; intellectuum distinctio 79–81; utriusque quadruplex condicio et differentiae eorum ad invicem assignatio 81–85; quid sit intellectus secundum operationem 85; qualiter intellectus formalis noscat se per intentionem 85–86; quod intelligit se sicut alia 86; quod quo intelligit et quod intelligit distinguuntur 87; quod intellectu in actu per essentiam idem est quo et quod intelligit 88–89; agitur de substantia, potentia et operatione intellectus 90–91; quod illa tria stant ad invicem sub identitate reali 91; quod omnia sunt in duratione aeternali 92; ponitur una generalis omnis intellectus condicio 94–95; adducitur condicionis multiplex probatio 95–96; quorundam dubiorum circa praemissa solutio 96–97; ostenditur omnis intellectus in actu quadruplex condicio 98–99; quod omnis intellectus omnia simul intelligit 99–101; ponitur intellectus imparticipabilis modus et condicio 101–103; quod intellectus imparticipabilis intelligit simpliciter omnia 103; ostenditur simultas omnium intellectorum in generali 97–98; de modo intelligendi omnia ipsius intellectus imparticipabilis in speciali 98–99; de modo cognoscendi omnia omnium aliorum intellectuum in actu per essentiam 99–101; ostenditur obiecti omnis intellectus in actu condicio 104; aliorum intellectuum a prime defectio 104–105; intellectionis eorum modificatio 105; ponitur intellectuum divisio in generali 109–111; unius membri subdivisio in speciali 111–113; assignatur differentia inter tales intellectus et angelos 113; ostenditur impartibilitas intellectus formalis 114–115; item idem de intellectu essentiali individuali 116–117; item de impartibilitate omnis intellectus specifici et essentialis 117–118; quod omnis intellectus in actu per essentiam habet rationem causae essentialis 120–121; causae essentialis multiplex condicio 121–122; tripliciter praehabet causa essentialis effectum suum 122–123; modus substitutionis entium ab intellectu activo 123–124; modus entium a talibus principiis institutorum 124–125; quod omnis intellectus perpetuorum est proxime et intransmutabilium secundum substantiam substitutor 125–126; ponitur una generalis condicio omnis intellectus 127–129; quod etiam contingit intellectus imparticipabiles 129–131; item quod contingit intellectus participatos 131–132; quod omnis intellectus procedit a ratione, non secundum rationem 128; quod prime intellectus est imago prime boni 129; quadruplex

Digitized by Google

modus in rebus, secundum quos reducuntur in Deum 129–130; quod intellectus est similitudo totius entis in eo, quod ens 133–134; quid sit esse intellectuum divisio per speculativum et practicum 136–137; de intellectu agente 137; item unius membri modus et condicio 137–139; quod talis condicio non competit rei intellectuali per participationem 140; quod omnis intellectus in actu per essentiam semper actu intelligit 140; quod tale intelligere est fecundum et redundans ad extra 140–141; quod ex hoc instituit ea, que post sunt 141; differentia inter agere et facere, causare et instituere 142–143; modi causandi omnis intellectus exemplificatio 143; quod in omni tali factio est intelligere et e converso 144; quod modus agendi est per modum artificis 144; quod intellectus habet posse non impeditum, intelligere non obumbratum et velle ab invidia relegatum 144; quid sit de perfectione omnis intellectualis naturae 146–147; multiplex modus causandi omnis intellectus 147–150; quod tria concurrunt ad artificiosam operationem in natura intellectuali 150–151; de duplici intellectuum passiva participatione 151–152; de participantium ipsos intellectus distinctione 152–154; quod omnis intellectus primitus participatur et secundum substantiam simul et operationem intellectualem 154; de speciebus intellectualibus 165–166; respice infra in Species; ponuntur condiciones omnis intellectus in generali 173–174; proprietates intellectus in actu per essentiam in speciali 174–175; quod omnis talis intellectus subicitur voluntati superessentiali 175–176; quod intellectus in actu per essentiam est imago Dei 175; de pleni in intellectualibus ratione 177–178; de plenitudinis propria intentione 178–179; quod omnis intellectus est plenitudo ens specierum 179; universalis in speciebus intellectualibus distinctionem 179–181; primi membri multiplicem condicionem 182–183; maioris vel minoris pluralitatis specierum ostensionem 183–185; item de speciebus intellectualibus et controversia inter Aristotelem et Platonem et rationes et solutiones 188–194; respice infra in Species; de numero intellectuali et quod omnis talis est finitus 200sqq.; condicio omnium substantialium intellectuum 212; condicio intellectuum participatorum 212–213; proprietas intellectus supersubstantialis 213; quod intellectus est totus ut subsistens ex partibus 216; quod est unitus aliis et segregatus 218; ibi nota bene de intellectus imparticipabilis condicione 218; de totalitatis eius propria ratione 218; quod praehabet omnes partes totalitatis in se ipso 219; de intellectuum per essentiam condicione 219; de totalitatis eorum propria ratione 219; quod quilibet est partialiter omnia 219; de participati intellectus condicione 222–223; de ipsius cum participante inter unam substantiam conclusione 223; de divini intellectus condicione 223–224; de intellectualis solum propria ratione 224; de participati intellectus sufficienti divisione 225; quod duplex est participatus intellectus 227–228; quid sit divinus participatus intellectus 228–229; recolliguntur proprietates intellectuum independentium 234–237; ponuntur condiciones independentium 237–238; quod proprietatum dependentium quaedam respiciunt substantiam, potentiam et operationem simul 235–236; quod quaedam respiciunt tantum substantiam, quaedam potentiam, quaedam intelligentiam 236–237; quod omnis intellectus independens liber est ab accidentalitate 237; a quibus animabus participatus intellectus participetur 240.
intelligentia: 177.
invidia: quod intellectus habet velle ab invidia relegatum 144.

Libertas, liberum: quod omnis intellectus independens est liber ab omni accidente 235.
lux: quod lumina tota se penetrant et tamen discreta manent secundum Dionysium 168.

Mens: de mente ex summo deo nata secundum Macrobium 160 pulchre; item de mente, in qua est imago.
monas: 169.
multitudo: quod est duplex multitudo unitatum 16–17; quae et quot sint illustrantia enter

Digitized by Google

entia multitudinem unitatum et quod omnes dii eam illustrantes sunt occulti inquantum coniuncti prime uni 18; de illustrantium enter entium multitudinem unitatum intelligibili proprietate 18; quod omne tale occultum est et intelligibile 19–20; quod multitudo unitatum, quae participatur ab imparticipabili intellectu, diversatur, et quod omnis talis intellectualis est 29; quod omnis multitudo unitatum, quae participatur ab omni imparticipabili anima, supermundana est 31sqq.; quod omnis multitudo unitatum participatarum a sensibili corpore etc. 165sqq.; de multitudine intentionum subordinatarum in eodem 32.

mundus: continentiae mundi et unitatis eius ratio atque de perfectione eius 40–41; mundi multiplex condicio et acceptio 41; quod omne corpus sensibile est mundanum 41; quomodo quidam angeli vocantur mundani 43; de mundi animatione 52–54; de animarum mundum animantium diversificatione 55; quid sunt animae mundanae 55.

Nobilitas, nobilis: intellectus divinus est nobilissimus et plura ibi de nobilitate 63–66.

numerus: laus numeri est in decem condicionibus 200–205, nota bene singulas condiciones; quid sit numerus 205–207; de numero intellectuali qualis sit 207; quod omnis intellectualis numerus finitus est, respice in Intellectus 200sqq.

Obiectum: ubi Intellectus 60.

occultare, occultum: de occulto 19–20.

omne: quod intellectus est omnis res in actu 94–95.

operatio: in quibus substantia virtus et operatio differunt et in quibus non 91; de substantia, potentia et operatione intellectus 91, respice in Intellectus; de operatione intellectus practici 136–137; ad artificiosam operationem in natura intellectuali tria concurrunt 151.

opus: ad opus concurrunt scientia, potentia et voluntas 151.

Participans, participare, participatum, participatio: de duplici intellectuum passiva participatione 151–152; de intellectualium participantium ipsos intellectus distinctione 152–154; quod omnis intellectus secundum substantiam et operationem intellectualibus participatur primitus 154; de participati propria ratione 221–222; de participati intellectus condicione 222–223; de talis intellectus cum participante intra unam substantiam conclusione 223; de participati intellectus sufficienti divisione 225; ostenditur duplex participatorum ordo in generali 227; quod est duplex participatus intellectus in speciali 227–228; quid sit divinus intellectus participatus in universo totali 228–229; quod omnis divinus intellectus participatus ab animabus divinis participatur 231–232; quod omnis intellectus participatus quidem, intellectualis autem solum participatur 234sqq.

plenum, plenitudo: de plenitudinis propria intentione 178–179; item de plenitudine specierum in intellectibus 179; de plenitudine et superplenitudine 179.

practicum: de intellectu practico et modo eius operandi 136–137.

Respectus, respectivum: de respectibus naturae seu originis, penes quos est interior respectiva transfusio in Deo et intellectibus 139.

Scientia: quod mens divina est plenitudo scientiae 158.

segregatum: ubi Separatio 217–218; item ubi Unitio.

semen: de diversis, quae latent in semine et spermate 168.

separatum: quod intellectus est separatus seu segregatus et unitus aliis 180.

simul: de diversa significatione huius termini 'simul' 97–98; de simultate omnium intellectorum in actu per essentiam 99–101.

Digitized by Google

species pro ideis: specierum intellectualium anitas 157–160; earum quiditas 160–161; earum pluralitas 161–165; earum duplex esse 165–166; quod talis species est exemplar rei operandae 158; quomodo sapientes posuerunt species esse 160–161; quod species sunt in mente prime Dei 161; quod proportionaliter sunt in aliis diis 165; duplex est modus ponendi species in intellectu creato, verus et falsus 165; quod species non possunt poni nisi in intellectu 166; quod species sunt finitae 166–167; de earum ad se invicem intraneitate et mutua penetrabilitate ac inconfusibilitate 167; exempla plura ad hoc notabilia de semine, spermate, luce, teorematibus etc. 168–169; quod omnis intellectus est plenitudo ens specierum 173sqq.; universalis in speciebus intellectualibus distinctio et primi membri multiplex condicio 179–181; maioris vel minoris universalitatis specierum ostensio 183–185; ponitur impugnatio Aristotelis contra Platonem de speciebus 188–189; ostenditur causa dissensionis inter eos de speciebus 189–193; respondetur ad motiva Aristotelis 193–194; de intellectualium specierum condicione 194–196; de ipsarum proprietate 196–197; quod omnis intellectualis species perpetuorum est proxime substitutiva 197–198; item respice ubi Idea.
sperma: de virtute spermatis et quanta diversitas in eo latet 168; item respice Semen.

Totum, totalitas: de totalitate intellectuum multimoda 218.

Unitio, unitas, unitum, unum, unibile: quod intellectus est unitus et segregatus 217–218
unitiva discretio et discretio unitiva, unitio discreta: unitio et discretio specierum intellectualium ostenditur per exempla 168–170; de unitione et segregatione plura 217–218.

Videre, visus: quod caelum non videtur nec aliquid eius nisi stellae 38; item nec ignis in sphaera sua videtur 38–39.
virtus: de virtute seminis et spermatis 167.
voluntas, velle: quod voluntas concurrit ad operationem necessario 149–150; quod intellectus habet velle ab invidia relegatum 144; quod omnis intellectus subicitur voluntati superessentiali 175–176.

Ylen: 164.

Digitized by Google

Digitized by Google

INDEX NOMINUM

Alanus 26
Alexander 66
Alfarabius 102
Algazel 147, 180
Apuleius 34
Aristoteles 10, 31, 34, 42, 48, 49, 59, 60, 63, 64, 66, 69, 71, 75, 76, 80–82, 86–88, 97–100, 103, 104, 109, 111, 112, 114, 116, 120, 132, 136, 137, 140, 142, 143, 149, 151, 157–160, 166, 167, 180, 181, 188–194, 197, 205, 208, 209, 212–215, 223, 227, 234, 235, 237
Augustinus 101, 116, 160, 161, 163, 164, 168, 178, 190, 191, 200
Avencebrol 19, 33, 46, 47, 49, 94–97, 99–101, 103, 118, 121, 124, 125, 128, 141, 142, 149, 151, 174, 175, 177–179, 208
Averroes 7, 8, 28, 48, 49, 62–64, 66–72, 76, 80, 82, 86–88, 114, 115, 153, 157–159, 165, 179–181, 191, 197, 206, 208, 209, 214, 216, 234, 235
Avicenna 7, 137, 147, 149, 160, 166, 179, 180, 214, 215

Boethius 32, 54, 55, 97, 98, 132, 162, 164, 198, 200, 202–205

Calcidius 33
Chaldaei 63
Chrysostomus 165
Cicero 20, 52, 53
Clemens 163
Commentator: v. Averroes

Diocles Carystius 203
Dionysius 5, 12–14, 17, 20, 21, 28, 31, 39, 41, 43, 140, 146, 147, 163–165, 168, 170, 175, 176, 185, 217, 223, 224, 236

Euclides 214
Eustratius 29, 165, 183, 184, 190, 193, 196, 197, 216

Graeci 34
Grammatici 8
Gregorius Nyssenus 55

Hermes Trismegistus 19, 33, 34, 52, 53, 55, 161, 163, 164, 178, 196, 197

Ioannes Damascenus 19, 97, 180
Isaac Israeli 29, 204, 214
Isidorus 34

Macrobius 54, 160, 167, 178, 201–203, 206
Mercurius: v. Hermes Trismegistus
Moses Maimonides 19, 34

Papias 16, 34
Peripatetici 149
Perspectivi 38
Philosophus: v. Aristoteles
Plato 19, 33, 34, 40, 47, 53–56, 97, 149, 151, 157–164, 178, 183, 188–194, 196, 197, 201, 203–205, 216, 221
Plinius 34
Porphyrius 182
Pythagoras 204, 231

Seneca 160, 161, 163, 164, 167, 193, 201
Straton Peripateticus 203

Themistius 66, 80, 114, 191
Theodorus 128, 168, 169
Theophrastus 114
Trismegistus: v. Hermes Trismegistus

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Stanford University Libraries
3 6105 117 978 598

CECIL H. GREEN LIBRARY
STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(650) 723-1493
grncirc@sulmail.stanford.edu
All books are subject to recall.

DATE DUE

Digitized by Google